

Buletinul Comisiei istorice a României

Vol. XIV .

BUCUREȘTI

Tiparul așezământului tipografic „Datina Românească”

Vălenii-de-Munte

1935

GH. DUZINCHEVICI

DOCUMENTE DIN ARHIVELE POLONE RELATIVE
LA ISTORIA ROMÂNILOR (SECOLELE XVI-XIX).

INTRODUCERE.

S'a scris în ultimul timp destul de mult asupra legăturilor polono-române, atât la noi, cât și în Polonia. S'ar scrie, de sigur, și mai mult, dacă n'ar surveni în calea cercetărilor un n are inconvenient : necunoașterea limbii. Prea puțini istorici români cunosc limba polonă, după cum puțini sânt istoricii poloni cari cunosc limba română. Dar, chiar dacă acest inconvenient ar fi înlăturat, cercetătorul român care n'ar avea mijloace să se ducă în Polonia spre a face cercetări în arhive și spre a ceti revistele și lucrările de istorie mai însemnate, chiar dacă ar cunoaște limba polonă în perfecție, rămas în țară, n'ar putea face nimic. Bibliotecile noastre, unele nu posedă de loc reviste și cărți scrise în limba polonă, altele au foarte puține. Același lucru și pentru cercetătorul polon, care, cu toate că ar cunoaște limba română, n'ar putea folosi lucrări și reviste de-ale noastre, căci nu le are la îndemână. Biblioteca Universității din Lwów de exemplu, a încetat de mult timp a mai cumpăra cărți românești. Cred că despre multe din bibliotecile noastre nu se poate spune nici măcar acest lucru! E drept că, în ceia ce privește cărțile, Polonia obișnuiește să le împrumute și peste graniță dacă intervenția pentru împrumutare s'a făcut prin mijlocirea unei biblioteci cunoscute. Cheltuielile expedierii le suportă acel care are nevoie de carte. Dar și acest mijloc nu e din cele mai bune, căci până la sosirea cărții dureaza mult timp, fiind totul în funcție de graba pe care o pun funcționarii în executarea comenzii și mai ales dacă lucrarea comandată nu e cercetată de altcineva.

Cu manuscrisele e mai greu, căci se pierde, și pierderea unui manuscris rar nu poate fi reparată cu o despăgubire în bani. De aceea ele se împrumută mai rar peste graniță

Din acest motiv socotim că publicarea de documente e necesară.

Materialul documentar din arhivele polone relativ la Istoria Românilor este în abundență. Numai când se va cunoaște toată bogăția de informație, adevărată comoară, pe care o ascund manuscrisele din arhivele din Polonia, se va putea scrie cu toată autoritatea asupra relațiilor polono-române. În paginile care urmează dăm câteva documente găsite în trei biblioteci: la Ossolineum în Lwów, în Biblioteca principilor Czartoryski din Cracovia și la Academia Polonă din același oraș. Nu avem intenția să scriem o introducere asupra acestor documente. Materialul fiind variat, cercetătorul își va lua ce-i trebuie direct din documente. Pentru înțelegerea multora din ele, în special a celor care aparțin secolului al XVIII-lea, e de nevoie lucrarea d-lui prof. N. Iorga, *Documente privitoare la familia Callimachi*, București 1902-3 (2 volume).

Vom insista puțin asupra documentelor din secolul al XIX-lea. Documentul No. XXX ni arată mijloacele care se propuneau guvernului rus pentru a contrabalansa influența franceză în Principate în epoca lui Napoleon I-lea, și pentru a se restabili și a se menține influența rusească. Documentul No. XXXI, care păcat că nu l-am găsit în original, schimbă tot ceia ce se cunoștea până acum asupra primelor legături româno-polone în întâia jumătate a secolului al XIX-lea. În adevăr, s'a afirmat, de altfel pe basă de documente, că acel care a intrat în legături cu principele Adam Czartoryski, șeful emigrației polone din Paris, a fost Radu Golescu. Acesta în toamna anului 1837 a presintat lui Czartoryski, în manuscris, o lucrare asupra Principatelor. „Principele privea cu mare interes o lucrare care-l informa asupra acestui popor oropsit: *pentru prima oară poate îi veni în gând că aci este posibilă o colaborare cu cauza polonă*”¹. Și mai departe istoricul P. P. Panaitescu spune în meritoasa sa lucrare: „Astfel prin mijlocirea unui vlăstar al familiei Golescu, care făcuse atâtea servicii țării, se făcu prima legătură între Poloni și naționaliștii

¹ P. P. Panaitescu, *Planurile lui Ioan Cămpineanu pentru unitatea națională a Românilor. Legăturile lui cu emigrația polonă*, în „Anuarul Institutului de istorie națională”, III, 1924-1925, Cluj 1926, p. 66.

români, căci nu mai rămâne nicio îndoială că trimiteră în anul următor a unui agent special în Țara Românească din partea principelui Czartoryski se datorește impulsului primit din aceste prime legături: lucrul fusese poate stabilit chiar în convorbirile cu Goleșcu¹. Dar documentul nostru, care este din anul 1833, ni dovedește că legăturile Românilor cu Czartoryski datează cel puțin din acest an și că s'au făcut prin mijlocirea unui Ghica (documentul nu precizează). El este acel care a discutat în mai multe rânduri, se pare, cu contele Zamojski posibilitățile unei colaborări româno-polone atunci când avea să izbucnească revoluția polonă împotriva Rușilor. Tot acest document, dacă nu micșorează valoarea lui I. Câmpineanu, în orice cas, ridică cel puțin la același nivel cu el pe autorul lui. Istoricul P. P. Panaitescu, comentând scrisoarea lui Câmpineanu din 1 Decembrie 1838², adresată lui Czartoryski, spune: „Ideile și planurile sale le expune complet în scrisoarea ce o scrie principelui Czartoryski, după ce primi propunerile lui aduse de agentul Woronicz. Ești în adevăr uimit de lărgimea și de îndrăzneala lor. Fără niciun încunjur declară că el și cu alți bărbați ce-i împărtășau ideile au ca ideal ca Românii „să nu mai facă decât un singur popor unit și independent”³. Că I. Câmpineanu și alții se vor fi gândit la unirea și independența Românilor nu mai încapă îndoială, dar în cazul de față — scrisoarea lui Câmpineanu o dovedește — propunerea despre unire și independență aparține lui Czartoryski. Patriotul român nu făcea decât să se arate entusiast de propunere și să o primească. Dar documentul nostru dovedește că Ghica, fără a primi vre-o sugestie sau vre-o propunere de la cineva și numai pentru că conlucrarea propusă de Poloni prezenta o ocazie favorabilă, propunea unirea tuturor Românilor, pentru a se ajunge la reconstituirea

¹ *Ibid.*, p. 67.

² *Ibid.*, p. 89-90.

³ P. P. Panaitescu, *o. c.*, p. 73. Autorul probabil că din nebagare de samă atribuia lui Câmpineanu ceia ce, de fapt, nu era decât un punct din planul lui Czartoryski. Câmpineanu o spune clar aceasta când scrie: „...et combien mon coeur a tressailli quand Mr. C. V. m'a communiqué de votre part... les bases du traité dans lequel nos concitoyens et mes frères valaques figuraient comme ne faisant plus qu'un même peuple libre et indépendant“; *o. c.*, p. 89.

„vechii și bătrânii Dacii“. Proiectul lui Ghica de conlucrare cu Polonia, care este al lui, după cum singur o afirmă, căuta să dovedească Polonilor că în cazul unei revoluții ei nu vor avea ajutorul eficient din partea Românilor dacă aceștia și-ar reduce activitatea numai la rolul de intermediari între revoluționari și aliații lor, în a depozita arme și a servi ca basă de aprovizionare a luptătorilor poloni. Pentru a da un ajutor eficient, Ghica propunea: 1. Unirea Românilor din Muntenia, Moldova, Transilvania, Basarabia și Bucovina. Fiind uniți, Românii puteau ține în frâu pe Austrieci, dând astfel Polonilor posibilitatea să lupte fără teamă cu Rusia, având spatele acoperit; 2. Amânarea izbucnirii revoluției polone pentru ca Românii toți să aibă timp să fie uniți și pregătiți; 3. Czartoryski să intervie ca Anglia să garanteze Românilor că Turcia, când ei se vor declara independenți, va rămâne neutră; 4. Czartoryski să intervie la guvernul engles ca să dea arme Românilor.

Am pomenit în sumara analiză făcută acestui document că autorul lui ar fi Ghica. Documentul nu ni da niciun detaliu asupra autorului lui, dar persoana care a aranjat hârtiile politice care se cuprinde în ms. 5323 a adăugat, de sigur pentru a ușura cercetările: „Ghika. O polityce Wołoskiej względem Polski“. Atât cerneala cu care s'a scris acest titlu, cât și felul scrierii lui se deosebesc de restul documentului. Se impune întrebarea: cine este acest Ghica? Despre Ion Ghica nici nu poate fi vorba. În anul 1833 era prea tânăr pentru a fi putut concepe un asemenea plan. Apoi datele pe care le avem ni arată precis că el abia în anul 1835 s'a întâlnit în Franța, la o vânătoare, cu Czajkowski, care l-a prezentat principelui Czartoryski¹. Alexandru Ghica, principele Munteniei din 1831, de asemenea nu poate fi presupus ca autor al documentului, căci, în timp ce unii îl prezintă ca patriot², alții susțin că era

¹ St. Lukasiak, *Relațiunile lui Mihail Czajkowski-Sadyk Pașa cu Românii*, în *Revista istorică română*, vol. II, fasc. II-III, București 1932.

² G. Ganesco, *La Valachie depuis 1830 jusqu'à ce jour. Son avenir*, Bruxelles 1855, p. 20; Élias Regnault, *Histoire politique et sociale des principautés danubiennes*, Paris 1855, p. 184; A. J. Vaillant, *La Roumanie ou histoire, langue, littérature, orographie, statistique des peuples de la langue d'or, Ardaliens, Valaques et Moldaves, résumés sous le nom de Romains*,

rusofil¹. În scrisoarea adresată lui Czartoryski la 10 Decembrie 1838, I. Câmpineanu cerea înlăturarea lui Alexandru Ghica și înlocuirea lui cu un Român „decidé à adopter les projets de Votre A. S. et à travailler dans le sens de la cause polonaise ou d'une coalition contre les Russes”².

În baza informațiilor pe care le avem la dispoziție e greu să precisăm cine poate fi acest Ghica. Dar, dacă în privința numelui „Ghica” pus în fruntea documentului ar putea exista îndoială, presupunând că acel care a ordonat toate actele cuprinse în ms. 5323 a greșit punând un nume în locul altuia, în privința naționalității autorului documentului sântem siguri: a fost un Român. Planul măreț pe care l-a conceput îl ridică în rândul marilor patrioți.

Ultimul document (XXXII) este o nouă contribuție la cunoașterea războiului Crimeii. Planul de atacare a Rusiei prin Nordul Basarabiei întregește cele cunoscute asupra relațiilor lui Czajkowski-Sadyk Pașa cu Români³. El a fost conceput, credem noi, supt directă inspirație a comandantului Cazacilor otomani.

București, Ianuarie 1935.

---

vol. II, Paris 1884, p. 373; Octavian-George Lecca, *Familiiile boierești române*, București 1899, pp. 240-241.

¹ Félix Colson, *De l'état présent et de l'avenir des principautés de Moldavie et de Valachie*, Paris 1839, p. 52-55.

² P. P. Panaitescu, *o. c.*, p. 91.

³ St. Lukasik, *o. c.*; Gh. Duzinchevici, *Contribuție la Istoria Românilor în timpul războiului crimeic*, în *Revista istorică română* pe 1934, fasc. II-III.

I.

Academia Polonă, Cracovia, ms. 712/1.
Zbiór autografów C. Walewskiego.
(original.)

Joban Michaiło z łaszky Bozey Woyewoda y dziedzicz Ziemie
Miltansky etc.

Mcziwy Panie Tharanowsky

Panie a przyaczieliu nām zdawna Mcziwy.

Słuzby nasse przyaczielskie do łasky W M pilnie offia-
rujemy etc., jsz tam posyłałyśmy Constantego Wacszę Spotara
naszego wielkiego do Lwowa dla skupowania potrzeb nām
pilnych, thedj zlicziliśmy tho, themusz posłanczowi nassemu,
aby W M Pana y przyaczielia naszego młego nawiedzi
zeby o zdrowiu W.M. nām sprawe umiał dacz. Jszy mamy
the wiadomosc ze pān Posseł krolia Jego Mczi Polskiego
Pana naszego Mcziwego yusz prezimnāł y do Corony Polski
pryzachał. Przetho W M Pana y przyaczielia naszego proszimy
abysz nām W Mā dawał znac, yako tham postanowił Jego
Mcz pān Psseł u Czessarza Jego Mczj Tureczkiego, strony
ziemie wołoski, bo yako mām wiadomosc pewną z Czari-
groda, ze Czessarz Tureczki nie chce thej Ziemicze przy-
łączyc do Corony Polski owszem wstarodawnjm zwyczaiu chce
iyā miecz.

Thakze Jego Mcz Pan Woyewoda Siedmigrodzki o thym sie
spilnoscziā wywiedywa, czo posseł krolia Jego Mczj, thanu u
Czessarza Tureczkiego sprawił y do Polski dla tego wyprawił,
aby miał owszjkiin pewną wiadomosc, a zwłascza o ziemi
wołoskj, dowiedziawszy sie pewny rzeczj na którakolwiek strone
padnie, tho chce czynicz czo dawno zamysliwa. Daliy niechcze
do W M mego M. pana pissacz, gdźzechmy themu tho pos-
łanczowi nasemu zliczili, aby z W M u stnie w niektorjch

sprawach pilnych mowił, w czym prossimj aby mu była we wszylkim wiara dostateczna dana. Thakze iesliby nathe potrzeby nasse ktorechmj. mu zliczili we Lwowie kupowacz pieniendzj niestało, prossimj Pana y przyaczielia nassego abysz mu W Mj pozjczjcz kazał. A my w krotkim czassie W M panu y przyaczieliowi nassemu zdzieką przjsliemj albo wiecy wołow za the pięniądze W Mczj poboźnie damy.

Thak yakosz nam W M obiecacz raczjł panczerz y kafftanik skitayki tedj czekanj thego od W M zradoszcią. Z Jego Mczią Panem Hetnanem Coronnmj yesli sie W M uyrzszysz, prossę yako naipilniej w łaske Jego Mczj zaliecz mię W. Mcz, a prosz go W M niechaj mi laske u krolia Jego M polskiego yedna, gdysz ya wszeliakim sposobem chce sze dostugowacz laski Jęgo kroliewski Mczj. Zalieczamj sze przjtjm zwyklej łaszcze W Mczj pana przjaczielia dawnego y yako oycza nassego. Datum w Targowiczy die 4. Iannary Anno 1598.

W. M nassego M pana wszego dobra zczliwj przyacziel.

Io Милана Боевда.

Adresa: Jęgo Mczy Panu Andrzejowi Tharanowskiemu Podcassemu Haliczkiemu nam zdawna Mcziwemu Panu y przyaczieliowj.

(Traducerea.)

Io Mihail, din mila lui Dumnezeu Voevod și stăpân al Țării-Muntenesti, etc.

Milostive Domnule Taranowski,
domn și prieten de mult nouă milostiv.

Oferim cu sârguință serviciile noastre prietenești bunăvoinții Milostivirii Voastre, etc., ca, trimițând acolo la Lwów pe Marele nostru Spătar Constantin Vaeșă pentru cumpărarea celor foarte de trebuință nouă, i-am recomandat aceluiași trimis al nostru să vadă pe Milostivirea Voastră, domnul și prietenul nostru iubit, și să știe să ni dea seamă despre sănătatea Milostivirii Voastre. Că avem această știre că domnul sol al M. S. regelui polon, domnul nostru milostiv, a trecut acum și a sosit în Polonia. Pentru aceasta rugăm pe Milostivirea Voastră, domnul și prietenul nostru, ca Milostivirea Voastră să ni comunicați cum a hotărât acolo la M. S. împăratul turcesc Înălțimea Sa, domnul sol, relativ la Țara-Românească, căci am informațiune

sigură din Constantinopol că împăratul turcesc nu vrea să unească această țară cu Polonia, ci, după vechiul obicei, vrea să o aibă.

De asemenea Înălțimea Sa Domnul Voevod ardelean s'a informat cu sârguință despre aceia ce a făcut solul M. S. regelui la împăratul turcesc și de aceia a trimis [pe cineva] în Polonia pentru ca să aibă despre toate o informație sigură și mai cu samă despre Țara-Românească; aflând lucruri sigure de partea căruia va cădea, vrea să facă aceia ce de mult gândește. Nu mai vreau să scriu [alte lucruri] către Milostivirea Voastră, domnul meu milostiv, de oare ce i-am recomandat acestui trimis al nostru ca, verbal, în unele chestiuni grabnice, să vorbească cu Milostivirea Voastră, lucru pentru care rugăm să i se acorde în toate o încredere suficientă! De asemenea, dacă pentru lucrurile necesare ale noastre pe care i-am recomandat să le cumpere la Lwów, nu i-ar ajunge banii, rugăm pe domnul și prietenul nostru ca Milostivirea Voastră să ordone să i se împrumute. Iar noi în scurt timp vom trimite banii, cu mulțumire, Milostivirii Voastre, domnului și prietenului nostru, sau vom da Milostivirii Voastre, cu evlavie, pentru acești bani, mai mulți boi.

Milostivirea Voastră a binevoit să ni făgăduiască o armură și un caftan de taftă, deci cu bucurie așteptăm acest lucru de la Milostivirea Voastră. Dacă Milostivirea Voastră se va vedea cu Înălțimea Sa Domnul Hatman al Coroanei, rog pe Milostivirea Voastră să mă recomande cât mai stăruitor favoarei Domniei Sale, și Milostivirea Voastră să-l roage să-mi capete favoarea M. S. regelui polon, căci eu în tot chipul vreau să câștig favoarea M. S. Cu această ocazie ne recomandăm favoarei obișnuite a Milostivirii Voastre, domnul prieten de mult și [care ni este] ca un tată. Dat în Târgoviște, ziua 4 Ianuarie, anul 1598.

Milostivirii Voastre, domnului nostru milostiv, tot binele, prieten binevoitor,

Io Mihail Voevod.

Domniei Sale domnului Andrei Taranowski, 'păharnic de Kalisz, de mult milostiv domn și prieten al nostru,

Scrisoarea lui Ieremia Movilă către Constantin Korniakt
Suceava, 21 Ianuar 1600

Alteia lui Constantin Korniakt către Ieremia Movilă

Scrisoarea lui Ieremia Movilă către Constantin Korniakt
Suceava, 21 Ianuar 1600

Constantin Korniakt

Scrisoarea lui Ieremia Movilă către Constantin Korniakt

(Suceava, 21 Ianuar 1600) (v. p. 11).

Originalul se găsește în Biblioteca Academiei Polone din Cracovia, mss. 412.

6

II.

Academia Polonă, Cracovia, ms. 412.
(original.)

Ieremias Mohila z laski Bożej Woiewoda i dziedziczny Ziemi Moldawskich Hospodar etc.

Mciwy Panie Constanty zyczliwe chęci nasze przyiacielskie zalicamy właskę W M. etc.

Pissanim naszym dobre zdrowie W M nawiedzamy. ktorego od pana Boga W M na czasy i liata dlugie fortunne zyczymy, winszując W M od pana Boga na ten nowy Rok bogoslawienstwa Bozego, i pociech kazdych pomyslnych. Bendzieli wczym potrzelowal imieniem naszym pan Logofet laski W M, zandany abys mu sie W M chentnym stawic raczyl. Imnego nie mając na ten czas co pisac, zalicamy powtore zyczliwe chęci nasze przyiacielskie właskę W M Datum w miescie naszym Soczawie die XXI Ianuarj Anno Domini MDC^o.

Iscălitura ¹.

Adresa : Jego Mci Panu Constantemu Korniaktowi przyiacielowi nam zdawna Memu i laskawemu naliezy.

Pecetea bine păstrată.

(Traducerea.)

Ieremia Movila, din mila lui Dumnezeu Voevod și Domn stăpân al pământurilor moldovenesti, etc.

Milostive domnule Constantin, recomandam favoarei Milostivirii Voastre bunăvoința noastră prietenească și binevoitoare, etc.

Prin scrisoarea noastră dorim Milostivirii Voastre bună sănătate pe care o dorim Milostivirii Voastre de la Domnul Dumnezeu pentru timpuri și ani lungi fericiți, urând Milostivirii Voastre de la Domnul Dumnezeu pentru anul nou binecuvântarea dumnezeiască și toate bucuriile favorabile. Dacă domnul logofăt, în numele nostru, va avea nevoie în vre-o chestiune de favoarea Milostivirii Voastre, cerem ca Milostivirea Voastră binevoitoare să binevoiască a-i îndeplini dorința ². Acum, ne

¹ Vezi facsimilul.

² Tradus liber. „Stawic mu się“ ar avea înțelesul de „a face față cuiva“. În Moldova se obișnuiește la țară să se spuie, când cineva are oaspeți : li fac față cum pot.

mai având altceva de scris, recomandăm a doua oară bunăvoința noastră prietenească favoarei Milostivirii Voastre. Dat în orașul nostru Suceava, ziua 1 Ianuarie, anul Domnului 1600.

Iscălitura.

Adresa : [Scrisoarea] se cuvine D-sale Domnului Constantin Korniakt, de demult prieten al nostru, milostiv și binevoitor.

III.

Biblioteca Czartoryski, ms. 493.
(original.)

Serenissime ac Potentissime Rex,
Domine. Domine Clementissime.

Clementissime emanatas vigesima septima mensis Maij Serenitatis V-rae gratiosissimas literas a spectabili ac generoso Domino Constantino Turkull, Dapifero Czerniechoviae, Capitaneo Czernensi, nec non Colonello Ejusdem Serenitatis, humillimo et honoratissimo accepi respectu, ex quarum tenore gratiose lata mandata et clementissimam erga me suam devotissimum propensionem apprime intellexi: pro quali, cum meis servitijs humillimis, tantum ritè gratitudinem reservare nequeam: Serenitatis V-rae gratia illa excelsa et affectus benevolentissimus complebit meae tenuitatis defectum.

Ille verò turbidus rerum status, quem capita aliquot seditiosorum, junctiis cum hoste consilijs, perturbarunt, toti mundo est jam manifestus, quem Divinae Majestatis Providentia, pro suae inscrutabilis sapientiae operatione ac Serenitatis V-rae solio, in solatium Christianorum componere atque complanare velit. In pluribus prolongare calamum, quo fors ne molestus accidam, nolo, nisi me, tam in mandatis Serenitatis V-rae executis et exequendis quam in caeteris demissis meis servitijs, quae imbecillitas mea poterit, ad expositionem realem suprafati spectabilis ac generosi d-ni Constantini Turkull refero, meque regijs favoribus et gratijs uberrimis devotissimè eum commendo. Purpuram Serenitatis V-rae exosculans, maneo.

Serenitatis Vestrae

humillimus et devotissimus servus,
Constantinus Brancovan.

Bukuresti, 2 Augusti 704.

(fol. 275.)

IV.

Bibl. Czart. ms. 463.
(original.)

Illustrissime et Excellentissime Domine
et Amice Colendissime¹,

Officiosissimae Excellentiae Vestrae literae, faustis appreciationibus plenae, quas pro Sanctissimis Natalitiorum Christi Festis impertiri mihi placuit Excellentiae Vestrae singulari gaudio animum meum replevere; gratias itaque quam plurimas ago Excellentiae Vestrae ac, prout postulant sinceri affectus jura, reciproca animi promptitudine omnem prosperitatem, longamque seriem annorum ex intîmis visceribus auguror. Caeterum Excellentiae Vestrae (cuius celeberrimam personam plurimi aestimo) bonae vicinitali congruam sinceram amicitiam offerendo, maneo.

Illustrissimae Excellentiae Vestrae

Amicus benevolus ad obsequia paratissimus.

Jo. Nicolaus Maur. P. M.

Jassijs, die 8-a Febr. Ano Dni 1712.

(fol. 239)

¹ M. Sieniawski, castelan de Gracovia, Mare Hatman al Coroanei, staroste de Lwów și Rohatyn. — In scrisoarea lui Sieniawski din Radom, 10 Febr. 1712, către Marele Cancelar al Coroanei (*ibid.*, pp. 243-5) găsim următoarele știri relative la scrisoarea de mai sus și a scopului trimeterii ei: „Stanaș u mnie tu Pan Strachocki Polak, Sekretarz Imsci Pana Maurokordatego Hospodara Wołoskiego z listem, ktorego posyłani W M M M Panu copia. Przydał y complement în eundem sensum, nie daiąc się w niczym więcej wyrozumiec. Suppono: ze on bardziey na szpiegi przyiachał, y ze Portha Hospodarowi zlecita penitius expiscarł co się u Nas dzieie. Bo tenze sekretarz wymowił się, ze asserebant Szwedzi, iako iuz Ich woyska szwedzkiego 40 m. znaydować się miało w Poznaniu. Iain tedy zaraz dawał Mu konwoy, oby iachał do Poznania, y obaczył ad oculum rei narratae veritatem Ale on sam się z tego smiał“. „A venit aici la mine un Polon, domnul Strachocki, cu o scrisoare de la d-sa Domnul Mavrocordat, principe al Moldovei, și pe care o trimit Milostivirii Voastre, domnul meu milostiv, in copie. A adăogat și un compliment în același sens, nelăsându-se sondat mai mult în nimic. Bănuiesc că el a venit mai degrabă ca spion și că Poarta a recomandat principelui să observe mai adânc ceia ce se petrece la noi. Că același secretar s'a exprimat că au venit Suedesii și că armata suedesă, 40 mii, s'ar afla acum la Poznań. Atunci eu îndată i-am dat escortă ca să se ducă la Poznań și să vadă cu ochii adevărul celor povestite. Dar el singur a răs de aceasta“.

V.

Bibl. Czart., ms. 515.
(original.)

Monseigneur,

Przeszłą Poczta doniozłem W m m m Panu że tu Comparuerant z Moskwy dwoch Braci Rodzonych Xiążąt Kantakuzenow którzy sami tam iadą w Protekcyą J. K. mci Ludzie choć młodzi ale dosyć rozumni, rekommenduię ich Łasce y Promocyey W m m Pana, upraszając abyś raczył Suffragani in przed Panem mogą się zdać do Służby Woyskowej, a Lepiey by tych konserwować w Regimentach nizli tak wielu Officyerow których Oycowie Kupiectwem y handlami się bawia, onych zas nietylko Ociec quondam Hospodar Multanski niemałe przyiazni y życzliwości swoiey ku Jego Kmsci y Rzpłtey przezemnie w Correspondencyach illis temporibus potrzebnych dawał dowody Lecz et Praedecessoribus Nostris Antecessorowie ich z Stateczną zawsze oswiadczeni się przyiaznią in reliquo sami potrafia zasługiwać sie na Łaskę W m m m Pana...

Zyczliwy...

We Lwowie die 2, 7-bris 1724.

A. M. Sieniawski.

Șcrisoarea adresată Cancelarului Coroanei.

(fol. 507).

Resumatul scrisorii:

A. M. Sieniawski, castelan de Cracovia, etc., recomandă cancelarului Coroanei pe Rudolf și Constantin Cantacuzino, cari veniau din Rusia. Aceștia ar fi mai indicați pentru armată decât mulți ofițeri cari nu-s decât fii de negustor, căci nu numai că tatăl lor a fost Domn în Muntenia, dar și înaintașii lor au fost în prietenie cu Polonia¹.

VI.

Bibl. Czart., ms. 515.
(original.)

Rudolf și Constantin Cantacuzino
cătreg Cancelarul Coroanei.

Monseigneur,

Comme nous ne pouvons pas venir à Varsovie à cause

¹ Sub semnătură este titlul lui Sieniawski.

que nous n'avons pas encore trouvé quartier pour avoir où loger, il est impossible pour cette heure d'avoir l'honneur personnellement, Monseigneur, de vous faire la reverence, neanmoins nous prenons la liberté de Lui porter nos tres-humbles respects par la presente, en Lui remettant aussi l'incluse de Monseigneur le Castellan de Cracovie¹ qu'il a voulu bien aisement nous faire la grace de nous accompagner, nous recommandant à la gratuite protection de V. E. afin de pouvoir jouir de Sa grace et bienveillance. V. E. aura bien la bonté de ne condamner point une telle confiance que nous prenons vers un si gentil et genereux Seigneur, et, nous recommandant tres humblement à-la Vôtre bonne grace et haute protection, nous protestons d'être tousjours avec le plus respectueux attachement,

Monseigneur,

De V. E.

Les tres humbles et tres obeiss. serviteurs,
P. Roudolphe Cantacuzen de Vallaquie.
P. Constantin Cantacuzen de Vall[aquie].

Le 18 du 7-bre 1724.

(fol. 511.)

VII.

Bibl. Czart., ms. 616
(original.)

Illustrissime et Excellentissime Domine, Domine Amice
et Vicine Colendissime.

Plurimum me delectat memoria Excellentiae Vestrae, cujus amicitiam iam pridem colui, quando personaliter cum sua nobilij ac tot laudibus in hoc magno Imperio celebrata persona colloquium habui, quam equidem semper ambio, et, modo renovatam per adventum Illustris ac Magnifici Dominj Swirski, conservabo, quam testandam confirmandamque aliquo externo signo mitto Excellentiae Vestrae per aulicum meum nobilem Alexandrum Duca Postelnic (cuius ab ore fusius informabitur de desiderio vicinalis amicitiae) 'equum turcicum, othomanicis phaleris ornatum et rogo ut acceptare pro parvo signo amicitiae, quam ergo Excellentiam Vestram in pectore

¹ Adam Mikołaj Sieniawski.

loveo, et in mei memoriā uti dignetur, praebens mihi in posterum occasionem exhibendi officia mea, quibus decenter Excellentiam Vestram amplectens, summa cum aestimatione maneo

Excellentiae Vestrae
sincerus amicus et ad officia paratissimus,
J. Gregorius Gikas.

Iassii, die 28 Maij 1732.

(fol. 391 (733).)

VIII.

Bibl. Czart, mss. 616.
(original).

Illustrissime ac Excellentissime Domine Vicine et Amice Colendissime.

Iucundissimas Excellentiae Vestrae Literas per Nobilem Alexandrum Ducas nuper mihi missas, eo quo decet honore et pari alacritate accepi; e quibus, tum etiam ex relatione supradicti Postelnik intellexi de bona valetudine et sanitate Excellentiae Vestrae, summopereque gavisus sum; in quibus quoque testabatur jura vicinitatis et amicitiae harmoniam diuicius servaturam, tum etiam gratam memoriam quam erga Praefulgidam Portam conservat, quod procul dubio laudi Excellentiae Vestrae futurum, et generosum D(?)tum erit. Laetor placuisse equum, ac vicissim ago gratias pro pijscide aurea et pro horologio pariter aureo duplici repetitione: quae caerte mihi placuerunt; quibus in memoriā E-ae V-ae utar, et, his omnibus sinceritatis et propensionis V-trae documentis persuasus, certam Excellentiam Vestram reddo me pristino ad reciproco amore et aestimatione erga Excellentiam Vestram semper dispositus fore. Caeterum, omnis desideratae felicitatis incrementa E-ae V-ae ex animo vovens, candide maneo

Excellentiae Vestrae
sincerus amicus et ad officia paratissimus,
J. Gregorius Gikas.

Iassys, die 26 Iunij stylo v., 1732 A-o.

(fol. 392 v. (735).)

IX.

Bibl. Czart. ms. 616.
(original.)

Illustrissime et Excellentissime Domine Amice et Vicine
Collendissime.

Quo frequentiores accipio Excellentiae Vestrae literas, eo crebrius laetor, cum ab illis docear sanitatem ac infucatum erga me ejus amorem, sicut in hisce quas Rawae, die 13 Iulij, ad me scripsit, observo amicabilem contestationem ac generosi animj contestationem ac propensionem, de qua nunquam dubitavi. Deinde intellexi quod ejus prudentia pro iusto censuit primam incidentiam iudiciorum confinalium Mohilowiae habendorum non esse inchoadam ante quam manifesta fiat omnibus incolis, et id nullibi melius quam in comitiolis Palatinatum Regni Poloniae mense augusto proximo futurorum propterea omnittendam potius, et secundam cadentiam (*sic*) assumendam putavit, quam resolutionem prudentem quidem ac rationj consentaneam opinionem suam acceptavi ac approbavi et identidem assentior, modo Deus O. Max, concedat nobis incolunitatem, ut secundam cadentiam incipiamus tumque et semper quaeso ut mihj occasionem praebet ostendendi quanta cum aestimatione sim erga E. Ves. et maneam

Excellentiae Vestrae
ad quaevis officia paratissimus,
J. Gregorius Gikas.

Iassii, die 10/21 Iulij 1732.

(fol. 393 (737).)

X.

Bibl. Czart., ms. 616.
(original.)

Illustrissime ac Excellentissime Domine Domine Vicine et
Amice Colendissime,

Acceptis solita consolatione ac honore plurimum aestimandis Excellentiae Vestrae Literis, magnae felicitatis ac augurij mei aestimo, tanquam exaratis a tali cordialissimo amico; ipso quoque tempore meas tetigisse manus, quo faventibus superis ex gratia Potentissimi Imperatoris, domini mei cle-

mentissimi ad Sedem Principatus Valachiae accedo. Succedit vero mihi ad sedem Moldaviae Illustrissimus princeps dominus Constantinus, filius pie defuncti principis Nicolai, nec non fratruelis meus dilectissimus, cujus adventum toti fore gratum vicinitali arbitrator; quoniam tanquam alter ego non deerit bonam inter vicinitates harmoniam et integram amicitiam colere, tam cum Serenissima Republica quam cum reliquis nostris amicis, praecique cum Excellentia Vestra, tanquam suo paterno amico.

Accidit enim ut in tractu itineris conventionem cum Illustriitate Sua habeam, ubi fusiozem informationem instructionemque, tam de conclusis inter vicinitates negotiis, quam de amabili E-ae V-ae confidentia ratione Tartari per modernas ad me literas notificata, tum etiam de interessis (*sic?*) et desiderijs hisce in partibus existentibus omnium amicorum, ei dare non desinam; quem omni promptitudine satisfacturum spero ad omnia E-ae V-ae contenta, quamvis mea ex parte forsitan defuit. Caeterum certificare volui E-ae V-ae, etiamsi a remotiori loco, attamen (*sic!*) pristinam erga me amicitiam ex affectu continuare dignetur; quia nihil mihi gratius quam cuncta E-ae V-ae adimplere officia, omni promptitudine qua maneo

Excellentiae Vestrae benevolus amicus et ad officia paratissimus,

J. Gregorius Gikas.

Iassijs, die 20 Aprilis stylo v-ri, 1733 anno.

(fol. 399-400 (749-751).)

XI.

Bibl. Czart., ms. 616.
(original.)

Illustrissime ac Excellentissime Domine, Domine Vicine et Amice Colendissime

Opportunum sane et bonae sinceraeque amicitiae congruum arbitrator per hasce amicissimas Literas Excellentiae Vestrae mea deferre desideria; quae mihi tam per literas Magnifici Domini Swirski, quam etiam oretenus per nobilem Alexandrum Dukas, missum a tunc ad Excellentiam Vestram, confirmata fuerunt ex parte E-ae V-ae ratione depositi cujusdam sacro-

rum instrumentorum ornamentorumque Metropolitanæ Ecclesiæ Iassensis; pro quibus Illustrissimus et Reverendissimus archiepiscopus et Metropolita Moldaviæ consensu meo et totius consilij mittit hæc ad partes suum archimandritam nomine Theoklist una cum socio ad requirenda et recipienda prædicta ornamenta ecclesiastica secundum documentum delineatum et subscriptum a pie defuncto pro tunc Metropolita Moldaviæ. Idecirco, ductus ego cordiali inter nos amicitia, enirogo innata sua benignitate eum suscipere dignetur, ut per rogo innata sua benignitate eum suscipere dignetur, ut per assistentiam et dexteritatem Excellentiae V-træ, nec non per Ejus promovenda intermedia tam ad Serenissimum Regem quam ad Serenissimam Rempublicam possit præfatus hoc negotium efficere, quod procul dubio non repulsam ab Excellentia V-tra instantiam meam spero. De mea quoque in similibus occasionibus promptitudine Excellentia Vestrae optime sit persuasa, quod nunquam gravabor ad implenda Ejus desideria. Caeterum cum antiquo affectu et sinceritate permaneo.

Excellentiæ Vestrae benevolus vicinus amicusve et ad officia paratissimus

J. Gregorius Gikas.

Fără dată.

(fol. 397-398 (745-747.))

XII.

Bibl. Czart., ms. 586.
(original.)

Nos, Ioannes Gregorius Ghica, Dei gratia Terrarum totius Moldaviæ Princeps.

Universis ac singulis hæc nostras litteras inspecturis fidem facimus atque profiteamur præsentium exhibitorum d. Antonium Rahosam, officialem nostrum, hinc in Poloniam in privatis nostris negotiis expediri. Quapropter omnes et singulos, cujuscunque conditionis et ordinis sint, quo par est honore requirimus atque rogamus ut præfato D-no Nostro officiali non tantum liber transitus, sed etiam, si opus fuerit, favorabilis assistentia humanissime concedatur. Non deerimus tam in paribus quam quibuscunque occasionibus gratissimas

vices reddere. In quorum fidem praesentes subscripsimus, et sigillo nostro muniri jussimus.

Datum Jassiis, die 20 Iulij s. v. 1747.

J. Gregorius Gikas.
(fol. 54.)

XIII.

Academia Cracovia, ms. 412.
(original.)

Illustrissime ac Excellentissime Domine Palatine, vicine et amice,

Litteris Illustrissimae atque Excellentissimae Dominationis Suae peracceptis mihi nunciis Ejusdem adventus in oras confiniorum nostrorum non levi gaudio et satisfactione animi affectus sum, non minus magnae spei et fiduciae ergo in Ejusdem Excellentissima persona positae, cujus vigore publica salus et securitas Ejusdem vigilantia curae ac providae directioni in illis partibus est concredita, quam propter solatium quod concepi videndo magis vicine appropinquasse limitibus nostris pristinum amicum. Pro benevola mihi exhibita appreciatione votorum successuum rependens grates, apprecor Eidem reciproca obsequiosae mentis propensione omnia fausta et optimos alti Sui, quo fungitur, muneris desideratos eventus, exoptans idoneas occasiones demonstrandi Eidem me esse semper antiquum illum sincerum amicum, qui plurimo ducit nullo non tempore inviolabilem vicinitatis amicitiam et utilem vicinorum harmoniam.

Illustrissimae atque Excellentissimae Dominationis
Vicinus et amicus addictissimus,
J. Gregorius Gikas.

Jassiis, 11 Jan. 1748.

XIV.

Academia Cracovia, ms. 412.
(original.)

Illustrissime et Excellentissime Domine vicine et amice colendissime!

Usque adeo honoratissimis Illustrissimae et Excellentissimae

Dominationis Vestrae de dato 5 Aprilis, conspicua vicinalis amicitiae indefessique studii circa indemnisationem plenamque satisfactionem injuste damnificatorum subditorum Principatus hujus et circa ablatarum et huc usque denegatarum pecuniarum integram restitutionem versantis documenta exhibentibus adficio, ut tantam in me proclivitem sedulamque vicinitalis jurium custodiam, quam curae cordique esse Excellentiae Vestrae abunde apparet, condigne depraedicare frustra allaborarem. Totus idcirco id adnitar, ut quibusvis desideratissimis oblatis occasionibus meam aequae complacendi promptitudinem Excellentiae Vestrae usque comprobem, assidua vicinalis amicitiae observantia distinctissimoque cultu permanens

Illustrissimae et Excellentissimae Dominationis Vestrae
Sincerus amicus, ad officia paratissimus,
Joanes Theodorus,
Terrarum Mold. Princeps,

Wassii, d. 12 Maji st. v. 1759.

Adresa: Illustrissimo et Excellentissimo Domino,
Domino Francisco Potocki,
Palatino Kioviae, necnon exercitus
partium Ukraniae (*sic*) supremo regimentario,
Domino amico et vicino colendissimo.
Warezii.

XV.

Bibl. Czart., ms. 626.
(original.)

Illustrissime et Excellentissime Domine, Domine amice et
vicine colendissime!

Quae de pretiosissima Excellentiae Vestrae vice plus simplici mihi exhibita benevolentia prostant documenta ejusmodi naturae sunt, ut revera amicitiae officiis deesse viderer, quodsi oblata occasione puncto haesitarem, eandem in mea convertere commoda. Offert se feliciter ista occasio dum Dominus La Roche, secretarius meus intimus, in Poloniam revertitur: compositis etenim in hac capitali negotiis suis domesticis, quae ipsi suam praesentiam exigere visa sunt, itineri se reaccingit, ut ad istas partes se recipiat, neque unquam inde abivisset, quando

praevidere mihi licuisset statum incertum et perplexum, quo, tempore ipsius absentiae, Varsaviae falsae et contradictoriae relationes me projecerunt, prout et aliae notitiae vagae, quae de tempore in tempus illinc venerunt. Non enim sic erat, quando, constitutus in illis locis, facultatem habebat veram rerum situationem adspiciendi et quid maxime usui esse possit, tam intra Poloniam, quam extra; cum primis propter liberum accessum et certum confidentiae gradum, quem Excellentia Vestra ipsi benigne concedere dignata fuit. Instanter itaque precor Excellentiam Vestram ut et in praesentia iisdem favoribus ipsum honorare velit, quibus longissime abest, ut unquam male utatur. Distinctissimo interim cultu et plurima observantia persevero

Illustrissimae et Excellentissimae Dnationis Vestrae

Sincerus amicus et vicinus ad officia paratissimus.

Gregorius Ghica.

Iassiis, die 30 Maji 1765.

(fol. 111.)

XVI.

Bibl. Czart., ms. 626.
(original.)

Ill-me et Ex-me D-ne vicine et amice col-me,

Ex aestimatissima E. V. epistola die 2 currentis st. no. exarata et ex adnexa schedula ibi clausa cognita mihi fuit et explicata dilucidatio praetensionum polonicarum super integrum dominium fluminis Dnister et quod ipsorum basis fundamentalis ad nihil aliud nitatur solummodo nisi mediationi cuidam ut proponatur Praefulgidae Portae Ottomanae obtineaturque imperiali ferman Principi Moldaviae directum pro executione similium expositulationum polonicarum. Cum itaque tale imperiale fermanum a Praefulgida Porta numquam apparuerit directum alicui Moldaviae Principi et trajectus tam Sorocae, quam Choczini (pro quibus mentio fit in eademmet schedula, numquam dejecerint, tam ex parte Poloniae, quam ex parte Moldaviae, et per consequens ex ipsismet demonstrationibus clara sit incontrastabilibus et testimonijs effectivis veritas et demonstratio moldavicae justitiae, tanto magis, quod ill-mus comes Podocki, dum redibat ex sua lega-

tione constantinopolitana paucis ab hinc annis super ipsis locis decreverit hanc differentiam ad favorem Moldaviae insimul cum Ill-mo Zam Aga, suo conductore, alijsque commissarijs ottomanis quibus data fuerat incumbentia ista ex parte Praefulgidae Portae ottomanae. Hinc excusatum me rogo E. V. si decidere non possim de negotijs jam decisis et quae nullo pacto a me pendent, sed, siculi in ultima mea dicebam, absolute et directe a Praefulgida Porta ottomana, mea clementissima domina. Ex parte mei igitur, cum nulla umquam fuerit demonstratio approbationis ad quemcumque minimum actum justitiae sacrisque tractatibus contrarium, imo quantum a me dependere potuerit pro viribus pro reciproca vicinali tranquillitate et bona armonia curam quam maximam impenderim, cumque ad praesens divina gratia Constantinopoli inveniantur ministri Poloniae, hincque Majestas Regis et Ser-ma Respublica Polonica totam facilitatem habent illic accomodandi quodcumque negotium perfectiori amicitia et uti conveniens est justitiae, juribus gentium, perpetuae paci bonaeque armoniae, quae feliciter inter has ambas potentias amicas perseverat, reiterando meas amicales assicurationes de paeculiari consideratione et distincta aestimatione, quas specialiter habeo pro E. V., generaliter vero meos amicos et justos sensus sinceramque dispositionem et propensionem quas teneo pro conservatione perfectionis armoniae et vicinalis tranquillitatis in toto eo quod a me pendere et ad me spectare potuerit, solita animi mei promptitudine persevero

Ex-tiae V-rae

Vicinus, amicus et ad officia paratissimus,
Gregorius Glica.

Jassijs, p-a Augusti 1766 st. vet.

(fol. 481-483.)

XVII.

Bibl. Czart., ms. 660.
(original.)

Ill-me et Ex-me D-ne vicine et amice col-me¹.

Quum Sua Majestas Turcarum Imperator, d-nus meus gra-

¹ T. Dzieduszycki.

fiosissimus, me iterum ad hunc Moldaviae Principatum usque et sub die 23 Januarij curr-s anni promovere dignata sit, statim adhuc adveni, amicabilem F. V. partem praesentibus hisce, pro vicinali amicitia fovenda et conservanda, dandam esse de tali eventu non omitto. Solita humanitate recepturam esse sperarem, jussaque sua exoptans, constanti consideratione persevero

Ex-tiae V-rae

Vicinus, amicus et ad off-a paratissimus,

Joannes Gregorius, Princeps Moldaviae.

Jassijs, 15 Aprilis 1767 s. v.

(fol. 327.)

XVIII.

Bibl. Czart., ms. 873.
(original.)

Celsissime Princeps, Domine, Domine colendissime!

Cum inter Sublimem ac Excelsam Portam Othomanicam atque Serenissimam Rempublicam Poloniae bona harmonia ac amicitia felicissime subsistit, exhibitorem praesentium fidelem se dilectum nostrum supremum Serdar dominum Georgium de Saul Varsoviam ablegare decrevimus, ut in eminentibus comitijs quae prima Februarij anni proximi celebrabuntur, uti etiam postea, per quot tempus nobis visum erit, in Varsovia se detineat cum residentis nostri caractere ornatus, prout etiam ex parte Celsissimi Principis Moldaviae, fratris nostri, jam a longo tempore dominus de Roche cum caractere residentis sui Principis Varsoviae commoratur. Quare Celsitudinem Vestram tanquam excelsum inagnatem Incltyi Regni Poloniae hisce rogare voluimus ut dicto ablegato nostro, tam publice, quam privatim eandem accedenti faciles ac benignas aures concedere atque ipsum cum sua alta protectione ac benevolentia colonestare velit, quousque in Polonia se detinebit, et, quemadmodum à Celsitudine Vestra id enixe contendimus, ita a nobis vicissim redhibitum iri pollicemur, omni cum observantia, ac venerationis cultu permanentes

Celsitudinis Vestrae

Obligatissimus Servus

Alexander Ghika.

Boucheresini, die 27 Decembris s. n., anno 1767.

Adresa : Celsissimo Principi Domino de Radzivil, Marschallo Generalium Confederationum, equiti Aquilae Albae et S. Andraeae, etc., etc., domino vicino et amico colendissimo, Varsoviam.

(fol. 111-113.)

XIX.

Bibl. Czart., ms. 873.
(copie.)

Respons do Hospodara Jmci Wołoskiego.

Iasnie oswiecony mci Hospodaruru Wołoski.

Iako z kazdą sąsiedzką potencją nayiaśnieysza Rczplta Polska zupełną przyiaźń zachować w Rządzie Maxym swoich zakłada, tak osobliwie z Wysoką Portą Ottomańską dla ktorey nalezyte zawsze oswiadcza uszanowanie, nayzupelnięszą przyiaźń, y nie naruszoną według Traktatu Karłowickiego harmonią utrzymywać żąda, a zatym list waszey Hospodarskiey nosci z Buchorestu dnia 27 Decembra styli veteris¹ datowany, przez powiną dla wysokiey Porty konsyderaçyą y przez nalezytą dla waszey Hospodarskiey mci przyiaźń y powazanie uprzeymym odebrawszy sercem Wielmoznego Jm Pana Jerzego de Saul naywyzszego waszey Hospodarckiey mci serdara, w charakterze resyidenta Jego na terazniezy sey m nasz przysłanego z talentow y zacności znamienitego wszelką przyiaźnią y szacunkiem moim przez czas tu bytności Jego cześć nie omieszka, na dowod tego ze polecając mnie dobrej y nieustaiącey waszey Hospodarkiey nosci przyiaźni iestem z prawdziwym affektem y z nalezytym uszanowaniem

Jasnie oswieconego waszey Hospodarskiey mci sąsiadem y szczerze zyczliwym przyiacielem².

(fol. 63.)

Traducerea.

Răspuns către M. S. Domnul Munteniei.

Ilustre Domn al Munteniei,

Strălucita Republică polonă grupază pe ai săi în Marca Con-

¹ Greșit e stil nou.

² In tabla de materie a ms această scrisoare e menționată așa: „Kopja adpowiedzi królewskiej do Hospodara Wołoskiego“. Răspunsul, de fapt, aparține lui Radziwiłł, și nu regelui.

federație¹, de oare ce cu fiecare putere vecină [vrea] să păstreze o sinceră prietenie și mai cu samă cu Inalta Poartă Otomană, pentru care totdeauna exprimă stima cuvenită, cere [republica polonă] să menție o prietenie totală și o inviolabilă armonie potrivit tratatului de la Carlovăț. Deci scrisoarea Maiestății Voastre princiare din București, datată 27 Decembre stil vechiu, pentru considerația cuvenită Inaltei Porți și pentru cuvenita prietenie și respectul față de M. V. princiară am primit-o cu o inimă politicoasă și pe d-sa domnul Gheorghe de Saul, cel mai mare Serdar al M. V. princiare, trimis cu caracter de resident al Vostru la scimul nostru de acum, eminent prin talentele și onorabilitatea lui, nu voiu neglija să-l onorez cu toată prietenia și respectul meu în timpul șederii sale aici, și o dovadă despre aceasta este faptul că, recomandându-mă prieteniei bune și neîncetate a M. V. princiare, sânt, cu adevărată afecțiune și cu respectul cuvenit, al M. V. princiare vecin și prieten cu adevărat binevoitor.

XX.

Bibl. Czart., ms. 660.
(original.)

Ill-me et Ex-me D-ne vicine et amice col-me²,

Amicabilis E. V. reddita mihi est; in ea omnia quae exposuit peroptime pariter intellexi, nec mihi poenitus poenitusque ignotum est quanti aestimet Praefulgida Porta Ottomana, mea gratiosissima D-na, conservationem perfectae amicitiae cum Ser-ma Republica Polona, pro qua fovenda, juxta leges bonae vicinitatis et harmoniae, paratissimum me invenient semper; at, amicabiliter loquendo, plura quae exponit E. V. in eadem epistola falsa profecto eidem reprehensata sunt. Nam falsissimus est error quod officiales mei moldavi tam parve eandem amicitiae et vicinitatis legem observent, utpote qui strictissima jussa mea tenent pro illis conservandis. In omni Dominio concedet mihi E. V. facinorosos et scelestes homines adesse, sicuti erunt pariter in Polonia et in Moldavia naturaliter etiam; at, quod isti a meis officialibus protegantur, in-

¹ Confederația dela Radom.

² T. Dzieduszycki.

dicet mihi rogo quinam sil unus, et comprobet si poterit, ut cognoscat justitiae meae severitatem. Excursionem factam in Poloniam a Poloniamet in Moldavia profugis prope Sorocam, anno elapso, nescit revera E. V.; nam plusquam 250 homines ab ispravnicico meo sorocensi contra istos armati sunt, aliqui occisi, quorum capita huc adducta fuere, nonnulli fugae dati, alij vero capti sunt. Spolia vero quae poenes istos inventa sunt, hic deposita, ad requisitionem d. Gurki, Exercitus Coronae Militiae Podoliensis, E. V. fortasse noti, reddita sunt jussu meo sacerdoti Michaeli Feldkievitz et Antonio Rogoginski, uti constat in secretaria mea ex ipsorum receptulis (*sic*), quod factum indubitatum esse concedat. De alijs vero primam notitiam ab E. V. colligo, diligentem tamen informationem requiram.

Quo vero ad duos homines ex Moldavia Zalczycki proficiscentes et in arresto positos, et quod eisdem imputentur furti et occisionis scelera, totum oppositum mihi reprehesentorum est; nam ex meo starosta czernovczensi, qui totam facili seriem perspicacissime examinavit, constat quod duo isti pro suis negotijs Zalczycki (*sic*) profecti sunt, quod, si latrones fuissent, non tam stultos debuisset credere asumat (*sic?*) ipsis velle se dari in manu justitiae, sed, sicuti erant Poloni ab aliquot annis in Moldavia recepti, pro hoc solummodo innocenter capti sunt, volendo tali modo cogere libertatem illam cuique debitam eligendi sibi domum.

Mense Junij elapsi anni unus servus d. Szaszkievitz, tesararij Districtus Vinnicensis, Jassijs se recepit, furatis mille aureis ungaricalibus suo d-no; statim jussu meo in arrestum positus fuit et D. Maüsan, procuratori constituto a dicto Szaszkievitz et majori comandanti Mohilow, pro Ex-mo d. Palatino Kioviensi, deductis expensis, redditi sunt; an casus isti sint signa bonae vicinitatis et harmoniae, consideret ipse.

A dd. vero Polonis nullam unquam justitiam et satisfactionem obtinere potuerunt Moldavi mei, qui quotidie ad me recurrunt, imo neque epistolis respondetur, quamvis pauperissimi pedester personaliterque se conferant tractantque vobiscum, terminum ignoscat, cum lege perfidioris inimicitiae. Tres pauperrimi Moldavi occisi sunt trans limites Moldaviae innocentissimi anno praeterito; nulla justitia facta est in provincijs; coactus, recursum fecit La Roche jussu meo in tribuna-

libus Varsaviae, nihilque pariter actum est. Hinc non extraneum esse consideret, si, solita animi mei sinceritate, de tali agendi forma non contentum me vocem. Possem revera E. V. centenos, ut ita dixerim, recursus remittere; ipsaquemet scio justitiam mihi redditura.

Rebus sic stantibus, si profecto prius non cognoscam et ego, non verbis, sed factis, polonos dd. considerare sinceriter amicitiam nostram, non me invenient, credat, ad ullam gratiam, sed ad solam simplicemque justitiam concedendam. Remittant igitur duos innocentes homines in Zalezkyi sumptos, sitque hoc primum signum, nam pari lance tractabuntur. Quo vero ad interdictum commutatus in Zalezkyi falsum omino est; solummodo res aliquae prohibitae sunt extra totam Moldaviam in alia regna transferri. Haec sunt quae E. V. significanda debeo, cui constanti amicitia persevero

Ex-tiae V-rae

Vicinus, amicus et ad officia paratus,
Joannes Gregorius, Princeps Moldaviae.

Jassijs, prima Martij 1768 s. v.

(fol. 457-459.)

XXI.

Bibl. Czart., ms. 941 (Akta konf. barskiej, 1769-1790.)
(original.)

Illustrissime, Excellentissime ac Reverendissime Domine,
Domine vicine et amice mihi colendissime!

Propter antiquam sinceram inter nos reciprocam amicitiam ratione vicinitatis et bonae harmoniae, quam ego semper vigentem studui conservare confidens quod etiam ex parte Vestrae Excellentiae pari propensione foveatur, praesentem occasionem haud dimittendam duxi quin Eandem, quam in istis Hungariae partibus degentem accepi, litteris officiosissime salutarem et ad majorem confirmationem istius sincerae amicitiae perofficiose commendando Excellentiae Vestrae meum Magnum Serdarium Georgium de Saul, qui honorifice inmanuabit praesentes meas Excellentiae Vestrae, cui etiam singularem suam benevolentiam et favorem non dedignabitur exhibere, cum in praesentibus circumstantijs missus a me fuerit in confinia Hungariae, ubi validam protectionem Excellentiae Ves-

trae eidem perutilem esse judicavi, ac persuasus sum in sua innata magnanimitate, quod hanc meam commendationem benevolo sit animo susceptura, pollicens paria praestare aestimatissimis officijs Excellentiae Vestrae in simili occasione. Interim debita cum observantia et cultu sincerae mutuae amicitiae persevero.

Excellentiae Vestrae

Ad officia paratissimus sincerrimus amicus,
Gregorius Ghica.

Bukurestini, din 10-a Iulij 1769 s. v.

(fol. 85.)

XXII

Bibl. Czart, ms. 941.
(original)

Monseigneur,

Aiant reçû l'agréable nouvelle du retour de Votre Excellence à Zborow, j'avois prié Monsieur Bohusz, Vice Palatin de Vilna, de Lui dire que j'avois depuis quelques tems une lettre de Son Altesse le Prince de Valachie, mon gracieux Seigneur, pour Votre Excellence, et presque dans le même tems j'avois l'honneur de le Lui écrire encore, en La priant aussi par ma lettre d'avoir la bonté de me faire savoir si je devois la Lui envoyer à Zborow, ou attendre Sa venue ici, comme Son Altesse Monseigneur le Prince Ratzeville me l'avoit fait éesperer. Monsieur Bohusz m'avoit écrit de Zborow que Votre Excellence l'avoit chargé de me faire savoir que je pouvois garder la susdite lettre auprès de moi, puisque Elle étoit intentionnée de se transporter ici. J'attendois donc avec un desir inexprimable l'arrivée de Votre Excellence, mais, voyant qu'Elle retarde encore et aiant entendu aujourd'hui que Votre Excellence s'a rendu jusqu'a Tultzich seulement, j'ai résolu de l'envoyer par un exprét a Monsieur Vice Palatin de Vilna de Bohusz, en le priant d'avoir la complaisance de la remettre à Votre Excellence. C'est une lettre de recommandation que Son Altesse mon Prince m'a envoyé pour la respectable personne de Votre Excellence, pour la quelle mon Prince a une estime et veneration très distinguée. Si Votre Excell. voudra l'honorer d'une reponse, comme je

l'espere, je la prie de me l'envoyer par le retour de l'express, ou bien quand il Vous plaira. Monseigneur, je me seroit fait un devoir de me rendre a Zborow, ou à present a Tulcich, pour l'assurer personnellement de mes obeissances respectueuse, si ma santé, qui est depuis quelque tems assez faible, m'auroit permis de me mettre en voiage. Je me reserve donc d'avoir cet honneur et avantage quand Votre Excellence honorera cette ville de sa presence. En attendant, je prens la liberté de me recomander à ses bonnes graces et bienveillance, et je suis avec un profond Respect

Monseigneur, De Votre Excellence

Le très humble et très obeissant serviteur,
G. de Saul, Grand Serdar della Principauté
de Valachie.

Eperies¹, ce 20 8-bre 1769.

(fol. 371.)

XXIII.

Bibl. Czart., ms. 631.

Monsieur²,

La lettre qu'elle a eu la bonté de m'envoyer par le courrier qui vient de passer par Jassy, m'a fait un sensible plaisir.

Elle me donne en même tems sujet non seulement de la remercier obligeamment pour les compliments qu'elle agrée de me faire sur la regence dela Moldavie, que la Sublime Porte vient de me confier, mais en même tems de la prier de me continuer dorénavant la même amitié qu'elle a toujours eu pour moi.

Je n'ai pas manqué d'ailleurs de m'informer del'affaire des Juifs dont elle m'écrit et de l'interet qu'elle y prend selon sa lettre.

J'ai donné la dessus mes ordres pour arreter les marchandises du Juif de la Turquie, qui apres une recherche exacte ayant requis qu'il repondrait exactement à tout, ce qu'il peut

¹ Localitate în comitatul ungiuresc Sarosz, 'pe malul stâng al râului Tarcza. In limbile slovacă și polonă se numește Preszów.

² La tabla de materii de la începutul manuscrisului e trecut: Copie de la lettre du P-cc de Moldavie à M. l'Envoyé de Pologne.

devoir rendre de sa cote-part, apres qu'il ait mis au net ses contes avec son associé de Pologne, qui vient de partir pour son pays, et dont, à ce qu'il dit, il a encor à recevoir selon ses papiers,

Dans celle intervalle un marchand turc, troisieme associé de ces deux Juifs, s'étant offert en caution pour lui sur ses marchandises trouvées et arretées ici, j'ai fait mettre en liberté le Juifs de Turquie, en attendant une reponse de sa part.

Le courrier porteur de sa lettre a été d'abord expédié avec tout l'empressement possible, aussi bien que l'homme qui étoit avec lui, comme seront tous ceux qui passeront desormais d'ici en vertu de l'étroite et intime alliance de sa Cour avec la Sublime Porte et de l'estime particuliere que je conserve pour un ministre tel que, Monsieur, J'ai l'honneur d'être.

Monsieur,

Votre obeissant serviteur,
Constantinus Murusi.

[Fără localitate]. 1777, ce 5 janvier.

(fol. 361.)

XXIV.

Bibl. Czart., ms. 693.
(original.)

Excellentissime Domine, Domine nobis colendissime¹,

Litteras Excellentiae Vestrae nuperis diebus exaratas benevole accepimus, in quibus Nos certiores fuit de latrocinio quod ad oppidum Turucske contigit, in causa mortis Foti Margarit, quam ob causam praesentis reciproce mittimus litteras nimirum ut Manolati Margarit condecensentem justiciam pecuniarum jam inventarum apud Senatum vel ubi fuerit accipere queat. In primis jam descripsimus litteris pecunias multorum fuisse caestorum: ea de ratione requirendam duxi Excellentiam Vestram ut, quatenus amicabiliter adlaboravit ad capiendos latrones inveniendasque pecunias, ita pariter adlaborare non desinat ad accipiendas et dandas Manolati Margarit; quod officium amicabiliter Nobis praestitum reddere in similibus

¹ Se pare că scrisoarea e adresată lui Witte.

casibus affirmamus his, summo vicinalis amicitiae candore perseveramus

Excellentiae Vestrae

Amicus et vicinus,
Constantinus Murusi.

Jassiis, 30 De-bris 1779.

(fol. 103.)

XXV.

Bibl. Czart., ms. 613.
(original.)

Excellentissime Domine, Domine
nobis colendissime,

Quoniam quidam nostri mercatores, Demetrius Panaga, Ioannes Nikolleta, Nobis Memoriale dederunt, per quod Polonos quosdam ipsis debere Nobis declararunt, quam ob causam pro obtinenda debita ipsis pecunia alia quoque vice frustra et sine emolumento Poloniam petierant suasque expensas inaniter perdiderunt, etiamsi debitorum suorum proprias obligatorias manibus detinuerint, quibus monstratis et quamquam approbatis, ad solvendam pecuniam debitores nequaquam necessitati sunt, ob id requirimus a Excellentia Vestra ut ante nominatos hosce mercatores ejusmodi auxilio adjuvaret scilicet ut ad convenientes partes ad obtinendum suum jus vicinalis amicitiae causa illos recommendaret, cum et nos ad examinandas causas illac subditorum et quo citius definiendas omnem diligentiam et celeritatem adhiberemus. Ut patet et a causa Illustrissimi Domini Episcopi, cui omnem affabilitatem monstrantes, cum exquisitone et possibili diligentia causam suam examinavimus, propterea et in nostrorum causis Excellentiam Vestram eandem diligentiam monstraturam non dubitamus, ut semper sic et in posterum in eodem amicitiae cultu perseveremus.

Excellentiae Vestrae

Amicus et vicinus,
Constantinus Murusi.

Jassiis, din 1-ma Maij s. v. 1780.

(fol. 363.)

XXVI.

Manuscripta instituti ossoliniani (Lwów), ms. 5592/II, Teki A. Derkaczá IV. Sprawy tureckie, sierpień 1791-marzec 1793. Odpisy z Haus- Hof- u. Staatsarchiv w Wiedniu.

Le vieux Prince de Potemkine s'est en meme tems beaucoup récrié sur nos arrangemens concernant la restitution des 5 districts de la Moldavie. Il prétendoit d'un côté n'avoir que prêté ces districts aux troupes impl. pour le tems de la guerre et avec la réserve de les reprendre après notre paix ; de l'autre côté il soulenoit que, les Turcs s'étant engagés de ne pas passer le Danube et le Sireth, ne pouvoient pas sans violer cet article entrer en possession des dits districts. Ce sophisme absurde, si aisé à détruire, n'embarrassoit le Grand Vesir que par l'obstacle ou le délai dont il se voyait menacé, et pour l'écartier il a d'abord pris le parti faible de confier l'administration de cette partie de la Moldavie au Drogman de la Porte Murusi, espérant que le congrès lui fourniroit les moyens d'obtenir l'acquiescement du P-e de Potemkin.

Péra de Constantinople, le 25 Octobre 1791.

le B-n d'Herbert-Rathkeal.

(fol. 9.)

(Am copiat nuntai vârfilă relative la noi.)

XXVII.

(*Ibid.*)

Je viens de recevoir la lettre ci-jointe en original du Cap-e du Regiment Banaliste Allemand Hora d'Otzclowitz sur un nouvel arangement des limites de la Bukowine, qui, quoique nullement applicable aux circonstances présentes, mérite d'être transmis à Votre Altesse et déposé dans Sa chancellerie, par la netteté du dessein et l'heureux moyen de diminuer la ligne des confins en agrandissant les corps de la Province; c'est, d'ailleurs, de tous les projets sur les limites de la Bukowine, celui qui m'a paru le plus satisfaisant.

(Copiat în întregime.)

Rustschuk, le 22/ix 1791.

(fol. 6-a V^o.)

XXVIII.

(Ibid.)

Następujące punkty poruszał Herbert w swej Konferencyi z 3.XI.1791 z Reis Effendim ¹.

. . . . .

4). Le ferman des pâtres transilvains.

. . . . .

Péra de Constantinople, le 12 Novembre 1791.

(fol. 11.)

(Am copiat numai ce se referă la noi.)

XXIX.

(Ibid.)

La Russie, Monseigneur, se prépare à tirer le plus de parti qu'elle pourra des territoires conquis à la gauche du Niester. On dit que ce pays prendra le nom de Nouvelle Moldavie, qu'il sera peuplé d'émigrans de toutes les classes, qu'on le constituera et gouvernera comme une principauté grecque, que le fugitif Alexandre Mavrocordato en sera le Hospodar ; qu'il aura une Cour modelée sur celles des Princes de Valachie et de Moldavie, un Vestiar, un Spatar, Aga, Postelnik, etc. On ajoute que ces derniers momens sont employés à depeupler tout à fait la Moldavie, que des émissaires russes travaillent jusque dans Constantinople à embaucher des Grecs, même de la noblesse du Fanar, et que les familles très-distinguées sont déjà déterminées à aller s'y établir. Le Vestiar de Sturza, dont j'ai remis une fois la requête à Votre Altesse, homme instruit, actif, resolu, paroît un des principaux agens employés à l'accomplissement de ces vues ; il vient d'être revêtu du caractere de Général Major et regalé de plusieurs centaines des paysans.

C'est un premier apperçu qui m'a été donné des nouvelles intrigues russes ; je le suivrai pas à pas et ne manquerai point de porter mes découvertes ultérieurs à la connaissance de Votre Altesse.

J'ai l'honneur....

---

¹ In conferința sa de la 3 Novembre 1791 cu Reis-Efendi, Herbert a discutat acele puncte.

Péra de Constantinople, le 25 avril 1792.
à Kaunitz-Rietberg.

(fol. 35.)

(Copiat în întregime.)

XXX.

Bibl. Czart. ms. 5214. (Pisma polityczne różne 1802-1805, vol. I.)

Idée sur les moyens de conserver notre influence dans les Principautés de Valachie et Moldavie et de mettre en bride les brigands de la rive du Danube.

Les deux Provinces de la Valachie et de la Moldavie ont été toujours le théâtre des guerres entre l'Empire de Russie et celui de la Turquie. Leur fertilité et leur ressources jointes à l'attachement des habitans pour l'Empire de Russie ont procuré à celui-ci des avantages qui ont contribués en grande partie à ses triomphes et à ses progrès sur l'Empire Ottoman. Pierre le Grand, convaincu de l'utilité de s'attacher ces deux Provinces, n'a pas épargné ses bienfaits à ses habitans, même en leur faisant sentir qu'il ne les distinguoit de ses sujets Russes et en flatant toujours leurs espérances, de regagner leurs anciens privilèges dont la Porte les avoit dépouillés. Ecatherine Seconde, devenue limitrophe de la Moldavie, voulu réaliser les promesses du Créateur de la Russie et voulu borner le Turc à la simple souzerenté de ses Provinces, en renouvelant leurs privilèges par le traité de Cainargé et d'Analikavac. La Porte trouva le moyen d'eluder l'exécution de ces Traités, soit par des circonstances politiques, soit par des manèges sourds. Alexandre Premier, notre Auguste Souverain, suivant les traces des Son ayeule et de Sa Grande Mere, fit déclarer à la Porte qu'il accordait à ces deux Provinces Sa puissante protection, qu'il vouloit l'exécution des Traités et qu'il demandoit le soulagement de l'oppression dans la quelle ces deux Provinces étoient accablées. Cette déclaration de l'Empereur donna occasion d'une convention, qui eut l'apparence de satisfaire Sa disposition clemente, mais qui en réalité non seulement doubla les malheur des habitans, mais présqu'anulât tout ce qui étoit fait pour l'avantage de ces provinces par les enciens traités. Je tiens ce fait par des personnes de consideration, qui ont eu une part dans les

enciens Traités, qui ont occupées les premières placés de leurs pays, qui sont aujourd'hui établis avec distinction en Russie, qui ont suivis les Feld-marechaux Roumânzow, Potemkin et Répnin.

Les Moldaves et les Valaques ne peuvent être contents de ce dernier arrangement ; en consequence ils ne cesseront de se plaindre et de desirer un soulagement. La France, attentive toujours à saisir toutes les occasions opportunes pour augmenter son influence et diminuer celle des autres, ne manquera pas de profiter de ce mecontentement et offrir à ces Provinces sa protection et sa médiation auprès de la Porte, pour leur faire obtenir ce qu'elle desirent. Je suis assuré de bonne part que le Consul françois, à son arrivé a Boukerest, fut faire sa visite au Metropolitte et fini par lui dire qu'il avoit ordre de son Premier Consul de lui dire, qu'il ne souhaite que l'occasion pour faire sentir à la Principauté de Valachie combien il s'intéresse pour son bonheur, qu'en consequence les habitans peuvent s'adresser à lui dans tout ce qu'ils desirent et qu'il ne manquera d'employer son crédit et ses moyens auprès la Porte pour leur faire obtenir ce qu'il desirent et qu'il se chargeoit de faire parvenir au Premier Consul leurs adresses.

Je suis aussi persuadé que les Valaques ont écrit au Premier Consul et qu'ils ont reçus une réponse satisfaisante de lui. Faut-il des autres preuves que Bonaparte cherche de supplanter même en Moldavie et en Valachie ? Peut-être que cette correspondance continue par la voie de la Prusse : si notre Ministère n'est pas informé, que font-ils les Consuls ?

Il faut pourtant s'occuper sérieusement des moyens de rétablir et conserver notre influence sur ces deux Principautés, qui nous a couté tant de sang et des traveaux et qui nous est si nécessaire à cause de leur proximité, ainsi que des moyens d'arrêter celle des François et démonter la machine prussienne. Je n'en trouve que trois, dont je vais expliquer les avantages :

1°. Nommer deux Agens, un pour la Moldavie et l'autre pour la Valachie, des seigneurs de ce pays, établi en Russie, dont le devoir sera : 1° d'éclairer les démarches des princes et celles des habitans, 2° de tenir la main à ce que les articles des traités soient observés et exécutés avec toute l'exactitude

par les princes. Les avantages de ce moyen sont que, ces Agens étant du pays et ayant dans le Pays des parens, des Amis, des connoissances, sont très à porté de tout savoir et de tout connoître, et ils peuvent très aisément détourner et arrêter tout influence françoise, tant par leur liaisons et adhérences que par la protection qu'ils donneront au pays. On me dira que nous avons des Consuls, mais les Consuls ne peuvent pas avoir les avantages qu'ont ceux-ci. Car à la fin il est très naturel que quelqu'un se fie plutôt à un parent où à un ami qu'à un étranger. D'ailleurs ceux-ci ont un aiguillon bien plus puissant: c'est le bien de leur pays naturel et de leurs parents et l'intérêt de la Russie où se trouvent établis avec leurs biens et leurs familles, et ils chercheront toujours de combiner ces deux principes et rendre par là l'influence de la Russie très solide. L'autre avantage de ces Agens est qu'ils éclaireront notre ministere avec plus d'exactitude de toutes les démarches, non seulement de ces deux Principautés, mais de toute la rive droite du Danube et même de la Porte. Ils ont le moyen de le faire, parce que ils ont une connoissance plus exacte du pays en tout ce que nous avons dit ci dessus.

2^c Engager la Porte à permettre que ces deux Principautés puissent envoyer à la Cour de Russie leurs Agens respectives, comme les ont à Constantinople.

Cet arrangement fera sentir aux habitans que la Russie desire d'être informée de tous les torts qu'on voudroit leurs faire et des atteintes qu'on voudroit donner à leurs privileges, et fixera par là leur confiance. Ces Agens pourront aussi donner des avis sur tout ce qui se passe dans ces Principautés et même dans tous les allentours et dans la Capitale par leur correspondance particuliere.

La Porte ne peut pas s'oposer: car, ayant reconnu solennellement la protection de la Russie sur ces Principautés, il est juste qu'elle aye auprès d'Elle des personnes acredités qui puissent l'informer.

3° Engager la Porte de permettre à ces deux Principautés de rétablir les troupes qu'elle avoient enciennement. Les Principautés de Moldavie et de Valachie avoient leurs troupes, jusqu'au moment que la Porte, profitant de leurs faiblesse et

de celle des leurs voisins, écarta les naturels du Pays de la Principauté et envoya des Grecs de Constantinople. Ceux-ci, pour marquer leurs soumissions ou pour profiter des sommes destinées au maintien des troupes, les abolirent. Depuis ce tems ces deux Principautés sont restés sans deffense. Aujourd'hui elles se trouvent exposées aux incursions des brigands de l'autre côté du Danube et sont obligées de satisfaire à toutes les contributions qu'il leur plait imposer. C'est de ces deux provinces qu'ils retirent leurs subsistances et ce qui leurs faut pour soutenir leur révolte. Paswan-Oglu a déjà prit en argent de la Valachie deux milles bourses, outre que les trois milles que les deux Principautés ensamble ont payé a la Porte sous titre d'arrerage des troupes de Paswan-Oglou, outre les provisions et les chariots et autres objets que la Valachie ne cesse de lui fournir; le Bey de Resciouk fait le même jeu sur la Moldavie. Si elles refusent de payer, par une incursion on ravage le pays. Pourquoi donc ne pas permettre et même ordonner que ces deux provinces s'arment non seulement pour deffendre et repousser les incursions, mais même attaquer et réduire ces brigands ?

Les avantages de cet armement pour la Porte seroit très utile. Car, ces provinces, se mettant en état de deffence, hotoeroient aux brigands la ressource qu'ils ont de les mettre en contribution et de se soutenir par là. Même elle pourroit ordonner aux princes de marcher sur eux. Mais la Porte par sa méfiance ordinaire aime plutôt voir dévaster son pays, que permettre à ses sujets de se deffendre, temoins les Bulgares: ces malheureux ravagés par les brigands de la Romélie demandoient à haut cris de leur permettre de s'armer et chasser les brigands, ce qu'ils auroient exécuté. La Porte non seulement refusa, mais ordonna, au contraire, à ses ministres de prendre garde aux Bulgares, et, en cas qu'ils s'armeroient, de les poursuivre. Ainsi ces pauvres malheureux devoient se laisser égorger sans se deffendre.

Les Valaques, fatigués de payer les contributions à Paswan-Oglou, demanderent aussi de s'armer et de se deffendre. La Porte, au lieu de le leur permettre, envoya ses troupes, qui se réunirent aux brigands et pillèrent le pays. Les Vallaques se sont cru heureux d'avoir réussi à les faire retirer. Ainsi que,

si dans ce cas elle proposeroit d'envoyer ses troupes en Moldavie et en Valachie, le mal augmenteroit au lieu de guerrire.

Les circonstances demandent que le pays s'arme ; sans cela on ne trouvera pas extraordinaire si les habitans, écrasés par un joug que leurs devient insupportable, cherche[nt] à s'en délivrer et sui[ven]t celui que leurs propose ce soulagement.

Pour ce qui regarde Paswan-Oglou¹ et les autres brigands de l'autre côté du Danube, peut-on traiter avec les brigands ? Ces gens s'attachent toujours à celui qui leur offre une proie.

J'ai déjà dit que, si la Valachie et la Moldavie se mettent en état de deffense, elles leurs ôteront leurs ressources; ils n'auront de quoi soutenir leurs troupes; ils seront obligés ou de se dissoudre ou de porter leurs ravages jusqu'à Constantinoples.

C'est pour cela qu'il faudra que la Valachie et la Moldavie arme de maniere à pouvoir les attaquer et les disperser. Je ne sais si Bonaparte a quelque influence sur ces brigands; ont dit qu'oui. Si cela est, il faudra se servir même des moyens les plus violents pour les denicher et les réduire, car on ne peut pas se fier ni à leurs promesses, ni à leurs serments.

Le General Major Comnene.

(fol. 467-477.)

XXXI.

Bibl. Czart., mss. 5323 (Pisma polityczne, 1833.)

Ghika.

183[3].

*O polityce Wołoskiej względem Polski*².

Il y a quelque temps que nous apprimes de Monsieur C.³ que les Polonais se preparaient à un mouvement général pour reconstituer et etablir l'ancienne Pologne. Il nous apprit en même temps que les Polonais comptaient sur un triple mouvement : primo sur celui qui aura lieu dans leur propre patrie, seconde sur la cooperation des Circassiens qui à la place d'une guerre defensive en feraient une offensive et combine-

¹ Asupra legăturilor răsculatului Pasvan-Oglu cu emigrația polonă vezi St. Łukasik, *Rumunja a Polska w XIX wieku*, Cracovia 1929, p. 19.

² Despre politica muntenească față de Polonia (cuvântul „wołoską” ar putea însemna și românească).

³ Ar putea fi Czajkowski.

raient leur attaque avec les Cosaques du Don, enfin, tertio, sur quelques milliers de Zaporosanes, qu'on enrôlerait sur les deux rives du Danube, qu'on armerait chez nous et qu'on ferait avancer en Ukraine pour revolter toute cette province. Il nous proposa donc de retourner chez nous pour chercher des lieux sûrs et certains, où l'on déposerait des armes, et cela particulièrement dans la Petite Valachie, pour aboucher quelques Zaporozanes avec les Polonais, qui devra se mettre à leur tête, pour prendre toutes les dispositions nécessaires à l'approvisionnement des blés et autres denrées dont la Pologne aura besoin pendant sa guerre d'indépendance, enfin pour servir d'intermédiaires entre les Polonais et leurs alliés et amis de l'extérieur. Sitôt que cette proposition nous fut faite, que nous eûmes connaissance de votre projet, sitôt, dis-je, une pensée toute naturelle vint à notre esprit : ce que les Valaques, qui se chargeraient de cette affaire devraient prendre bien des précautions pour que, tout en étant utile à la cause polonaise, ils ne nuisissent pas pour tout à leur propre patrie en appelant sur elle de nouveaux malheurs. Aussi quelques moments de réflexion nous suffirent-ils pour nous convaincre de cette vérité : que, si les Valaques prenaient une part, il faudrait qu'elle fut sérieuse, active, intéressée et que ne faire que ce qu'on nous proposait ce serait non seulement ne pas vous être utile, mais de plus ce serait nuire à la fois et à votre cause et à notre patrie ; car n'est-il pas évident, ou du moins n'est-il pas probable, que le Cabinet autrichien, apprenant tout ce qui s'était passé chez nous et sachant de plus que pendant votre guerre la Valachie ne serait qu'un dépôt de munitions d'armes, de denrées et de toutes les choses dont vous aurez besoin, n'est-il pas évident, dis-je, que le Cabinet autrichien profitera de cette circonstance pour envahir nos pays par ses armées et pour venir en aide à la Russie en attaquant vos derrières ? De sorte que vous aurez à repousser l'Autriche sur deux points à la fois : en Galicie (*sic*) et sur vos derrières. Il faudrait donc à toute force que les Valaques fussent armés et prêts à résister. Mais que pourrai-ent faire les Valaques à eux seuls et à quoi aboutirait leur résistance ? Pour arrêter et combattre des armées autrichiennes il faut plus qu'une Valachie : il faut la Transilvanie, la Moldavie, la Bessarabie, la Bouko-

vine, il faut en un mot ces cinq provinces à la fois, qui toutes ont même langue, même religion, mêmes mœurs, qui jadis ne faisaient qu'un et qu'on pourra électriser et conduire contre l'ennemi en leur rappelant leur commun passé et en leur faisant espérer un même avenir, une même grande patrie.

C'est ainsi que petit-à-petit nous arrivâmes à l'idée définitive, à cette idée si chère à nos cœurs, que tant et tant de fois nous roulâmes dans nos esprits, mais qui pour la première fois se présentait à nous avec quelques chances de réussite. Du moment que la question fut ainsi posée, que nous partîmes d'un point de vue plus élevé, que nous eûmes à l'horizon une grande patrie en espérance, dès ce moment la question changea. Il ne s'agissait plus d'exposer son pays pour d'autres mais pour une seconde¹ patrie, il ne s'agissait plus de rester les bras croisés et de voir faire d'autres, mais de prendre soi-même part, mais d'unir et de confondre cinq provinces, mais de les préparer à un mouvement commun, mais de constituer l'ancienne et vieille (*sic*) Dacie. Alors l'Autriche, ce fantôme redoutable, n'est plus à nos yeux qu'un ennemi d'égal force; occupée non plus comme auparavant par la Galicie seule, mais de plus par les cinq provinces, peut-être par la Hongrie et peut-être aussi par l'Italie, elle n'est plus tout à craindre, car on a des montagnes armées à lui opposer. Alors aussi pour les Polonais plus de crainte pour leurs derrières: ils peuvent en toute sûreté diriger toutes leurs forces contre les armées moscovites. Ainsi, tandis que vous nous garantiriez du côté de la Russie, nous, avec les Galiciens, nous vous garantirions du côté de l'Autriche.

Mais, pour atteindre un projet semblable, c'est-à-dire pour préparer les cinq provinces à un mouvement général, il nous faut avant tout du temps, et cela d'autant plus que ces pays appartiennent à différents états et qu'ils n'ont point un ennemi commun. D'ailleurs, n'ayant encore ni tête, ni but, ni plan, ni moyens d'exécution, il est évident qu'une de premières conditions pour la réussite de notre projet c'est le temps. D'un autre côté, votre mouvement dépendant de celui des Circasiens, vous ne pouvez point nous déterminer d'époque fixe. ce

¹ De-aupra acestui cuvânt e scris cu creionul: „nouvelle“

mouvement pouvant avoir lieu ce printemps, comme au printemps prochain, comme aussi au printemps de la troisième année. Vous demander de régler votre mouvement d'après le notre ce serait peut-être vous demander quelque chose contraire aux intérêts de votre patrie. Aussi, sans vouloir nuire à votre cause, nous nous sommes prémunis contre le cas où, agissant vous, nous ne serions pas encore prêts à vous suivre ; à cet effet nous nous sommes accordés sur ce que le dépôt d'armes et toutes les autres conditions ne seront exécutés que lorsque les cinq provinces seront prêtes à agir. Sans cette condition n'est-il pas évident que nous nous trouverions dans le même cas qu'auparavant, c'est-à-dire que nous exposerions non plus une, mais cinq provinces à la fois, sans pouvoir en même temps les défendre ? Si donc ceux qui sont à la tête du parti polonais peuvent par leur influence retarder le plus long temps possible le moment où les Circassiens de guerre défensive feraient une offensive, si, dis-je, ils peuvent faire cela, alors nul doute que les deux causes gagneront à la fois ; car il faut bien se pénétrer d'une chose : c'est que la première condition, le premier élément dont nous avons besoin pour que chez nous un mouvement national ait lieu et réussisse, c'est le temps.

Ainsi, en supposant que nous ayons le temps nécessaire pour préparer notre mouvement, nous voilà donc déjà prêts à résister aux attaques de l'Autriche. Mais cela suffit-il ? Non sans doute. Il nous faut de plus que nous nous garantissions en même temps du côté de la Turquie. C'est pour quoi aussi, lorsque nous eûmes l'entrevue avec Monsieur le Comte Z...¹, avons-nous demandé que le Prince C...² intervint auprès de l'Angleterre pour que celle-ci nous garantisse que la Turquie restera neutre lorsque nous nous déclarerons indépendants. Ce qui, remarquez bien, ne sera pas du tout difficile à obtenir, car le Sultan (*sic*) est trop raisonnable pour ne pas obtenir pour l'abandon de deux principautés, que dis-je de ³ 4 millions de piastre, lorsqu'il aura en perspective la délivrance de son empire des griffes de l'aigle moscovite.

¹ Zamojski.

² Príncipele Adam Czartoryski, care a murit în anul 1861.

³ Cuvântul acesta, fără a fi şters, e corectat cu creionul ; „d'un”.

⁴ Loc liber în original.

Nous avons demandé aussi que le Prince C... intervint encore auprès du Gouvernement anglais pour que celui-ci nous promît (*sic*) des armes sous la condition de lui rembourser la valeur lorsque nous aurons les fonds nécessaires. Et pour plus de garantie, que le gouvernement anglais ne nous livre les armes que lorsqu'il y aurait certitude complète d'un mouvement dans ces pays.

A ces deux demandes Monsieur le Comte Z... nous repondit très judicieusement que nous n'avions point besoin de l'intervention du Prince C... et que nous pourrions faire cela nous-mêmes, lorsque nous serons quelque chose par nous-mêmes. Aussi remarquons-nous que, si nous demandons ces deux garanties, ce n'est pas parce que nous doutons qu'une fois fort nous ne puissions pas par nous-mêmes les obtenir; mais c'est par ce que, devant communiquer le mouvement polonais et notre projet à Monsieur K...¹, qui malgré toute sa réputation et son nom n'est pour le moment qu'un particulier, et Monsieur K... à son tour devant le communiquer à ses quatre confrères de Transylvanie, de Moldavie, de Bessarabie et de Boucovine, qui eux aussi probablement ne seront que de particuliers, mais qui, une fois à la tête, devront avoir une confiance pour eux-mêmes et une autorité pour les autres égal à celles d'un gouvernement fort et solide, devant, dis-je, communiquer notre projet à Monsieur K..., il faut par nos paroles et surtout par des assurances et des faits venant de hauts lieux que nous puissions lui donner, et lui aux autres, assez d'énergie, de confiance, de force morale pour produire en un an, deux ans ce que sous ses garanties ils ne produiraient que dans cinq ou sept ans. Enfin nous demandons aussi que le Prince C... nous donne un écrit adressé à Monsieur K..., dans lequel le Prince dirait s'être entretenu avec nous tant sur le mouvement polonais que sur le notre. Car en vérité ne serait-il pas ridicule de nous présenter là bas, de leur parler de choses si graves qui intéressent nos deux patries, puis, lorsqu'ils nous demanderaient la moindre preuve de tout ce que nous leur dirions, c'est-à-dire un écrit du chef, nous leurs reponderions que nous n'avons eu l'occasion de le voir une ou deux fois. Pour toutes les demandes que nous vous avons faites soyez bien persuadé

---

¹ Acesta e I. Câmpineanu.

que si vous les réalisez il ne pourra en résulter que du bien pour nos deux causes et pas le moindre mal. En nous présentant là bas avec un écrit du Prince et de plus avec la garantie que la Turquie n'agira pas et que l'Angleterre nous fournira les armes lorsque nous en aurons besoin, n'est-il pas certain que cela leur donnera une vie, une conviction de réussite qu'autrement ils n'acquerront que bien plus tard, peut-être lorsqu'il n'en sera plus temps? Tout ce que nous venons de vous dire est si vrai qu'on n'a qu'à se rappeler ce que nous avons dit plus haut sur le temps pour se convaincre de cette vérité : que leur apporter ces garanties c'est déjà disposer d'une force morale sans laquelle toute entreprise sérieuse ne réussit pas et par conséquent c'est gagner du temps là où il n'en faut point perdre, et où il en manque déjà. D'ailleurs un exemple qui vient en notre faveur c'est vous même. Combien de temps ne vous a-t-il pas fallu pour acquérir l'influence et l'importance dont vous jouissez maintenant auprès des gouvernemens étrangers? Et encore vous êtes à la tête d'une nation qui ne fait qu'une et qui de plus est très guerrière et très connue en Europe.

La seule objection que vous puissiez faire à nos demandes c'est le manque de confiance ; or il nous semble que nous savons assez pour qu'en cas de lâcheté et de trahison de notre part nous puissions vous nuire le plus qu'il serait possible. En pareil cas la réserve ne peut faire que du mal, en ce sens que, le mal ne pouvant pas augmenter par une plus grande confiance, de plus on empêche, si bien doit avoir lieu, qu'il ait en effet lieu.

Maintenant ils nous reste à vous dire ce que nous ferons du moment qu'il sera décidé que nous quitterons Paris.

Sitôt arrivés chez nous, nous irons chez Monsieur K..., patriote, homme de mérite, qui a un nom, une réputation dans le pays et qui de plus est très actif. Nous lui dirons tout ce que nous savons et nous lui montrerons tout ce qu'on nous aura donné à lui montrer. S'il trouve qu'il a tous les éléments nécessaires pour faire ce que tout bon Valaque desire, il se mettra à l'oeuvre ; puis il viendra lui même à Paris pour s'aboucher avec le Prince C... et prendre toutes les mesures

qu'ils jugeront nécessaires. Si non, alors ne connaissant pas pour le moment un autre homme qui puisse entreprendre un ouvrage pareil, l'affaire restera là, et le secret sera tu et mourra avec nous.

Messieurs, pardonnez nous si notre langage vous parait par trop franc: nous avons cru qu'en pareil cas il n'y a que la franchise qui puisse mener à bon fin.

(fol. 61-69.)

XXXII.

Bibl. Czart., ms. 5661. (Emigracya.
Pisma polityczne 1852-1859.)

Aperçu sur les opérations qui pourraient avoir lieu en Bessarabie pour coopérer à l'attaque de Sebastopol.

Attaquer la Russie en même tems sur toute sa ligne d'opération depuis la Moldavie jusqu'à la frontiere de Perse est chose impossible.

La menacer sur tous ces points est non seulement possible, mais indispensable.

A l'heure qu'il est la lutte a lieu en Asie en Crimée et sur le Bas Danube.

Pour remporter la victoire en Asie, il faut s'emparer d'Anapa dans le but de relier par cette position, à travers le détroit de Jenikle, la ligne d'opération de l'armée d'Asie avec l'armée qui agit en Crimée.

Pour prendre Sebastopol, occuper la Crimée et surtout pour garder ces conquêtes, il faut menacer les embouchures du Dniepr, Odessa, Akerman, se rendre maître des embouchures du Danube, *et attaquer la Basse Bessarabie*. Pour y réussir il faut faire une diversion sur le haut Pruth avec un corps spécialement composé à cet effet.

La Bessarabie meridionale est un pays des steppes sans eau, sans bois et presque sans habitans, ce qui y rend les marches pénibles et dangereuses; le littoral coupé de marais, lacs salés et de divers cours d'eau, couvert de broussailles, presente des difficultés sans nombre à la marche d'une armée envahissante, qui pourrait être serieusement menacée par un ennemi maître de positions si adaptées à la defensive. Danger qui augmenterait en raison du nombre de troupes dont la Russie pourrait

disposer sur cette ligne. Une marche de flanc, qui aurait pour but de tourner la voie du littoral, exposerait l'armée à être coupée et battue en détail.

Il est évident qu'Omer Pasha tend à attaquer le Bas Pruth, car il ne lui reste aucun autre parti à prendre. Les Russes, de leur côté, y réunissent naturellement le plus de forces possibles.

Dans de telles conditions, une lutte pénible et douloureuse y aurait lieu, sans amener aucune diversion favorable à l'expédition de Crimée. Il ne faut pas oublier [que les] Russes y seront sur leur terrain et que l'hiver leur donne d'immenses avantages matériels, et que leur base d'opération sera à l'abri de toute menace. Par conséquent l'attaque du Bas Pruth n'arrêtera, ni ne détournera les renforts destinés pour la Crimée.

La marche du G-1 Osten Sacken vers la Crimée, malgré les démonstrations d'Omer Pasha, confirme cette vérité que dans sa position actuelle ne peut entreprendre rien de sérieux (*sic?*). Ainsi ce que les alliés seraient exposés à perdre en hiver [est] ce qu'ils auront conquis pendant l'automne. Pour obvier à cette conséquence fâcheuse il faut affaiblir les forces russes dans la Bessarabie méridionale, en menaçant efficacement leur base d'opération.

Pour arriver à ce résultat il faudrait former un détachement sous le commandement d'un général turc d'origine Polonais, Sadik Pacha et Skinder bey, p. e., composé de 8 bataillons, deux batteries du corps des Cosaques du Sultan avec sa batterie à cheval et 2.000 irréguliers; et envoyer ce corps dans la Haute Moldavie. Cette contrée, coupée par les de[r]niers contreforts des Carpathes, traversée par divers cours d'eau et couverte de bois, confine à l'Occident aux forêts de la Boukowine, au Sud à la Basse Moldavie et à Jassy à l'Est, et au Nord elle est bornée par le Pruth, sur le quel les Autrichiens doivent garder leurs postes. Au delà du Pruth s'étend jusqu'au Dniestr, frontière de l'ancienne Pologne, la Haute Bessarabie, pays de montagnes et de forêts d'une largeur de 40 à 60 kilomètres: la population y est en grande partie polonaise.

La base d'opération de ce corps serait la route de Hertza par Dorogoje à Botuszany, les forces principales disposées entre Hertza par Radhutz vers Lipczany. Les avanpostes

fournis par le corps des Cosaques du Sultan seraient poussés aussi loin que possible dans cette direction. Les irréguliers garderaient le flanc des Cosaques et éclaireraient par leurs patrouilles la rive du Pruth dans la direction de Stefaneshti. Les scarmouches journalières des Cosaques du Sultan avec les Russes et leurs excursions vers le Dniestr et plus tard même au delà du Dniester porteront au milieu dans les rangs russes, en Podolie, en Volhynie et en Ukraine, la renommée d'un corps national polonais. Par ce moyen la desertion, la méfiance et la crainte seront semées dans les rangs russes. En outre, de nombreux volontaires polonais afflueront des provinces polonaises. Le nombre des Polonais attachés à ce corps devra nécessairement s'augmenter rapidement, car l'ukase du Czar sur le recrutement ordonne que dorénavant les conscrits seront dirigés aux régimens qui consistent dans leur pays. Par conséquent les troupes russes qui se trouvent maintenant sur l'ancien territoire polonais se trouveront remplies de Polonais.
(fol. 197-201.)

Originalul acestui proiect, în limba polonă, *ibid.*, fol. 203-207. Autorul proiectului este Nowicki Edward. Traducerea francesă e făcută de Morawski. Acest plan a fost prezentat guvernului frances la 22 Octombrie 1854; *ibid.*, fol. 195.

AL. CIORĂNESCU

DOMNIA LUI MIHNEA III
(MIHAIL RADU)
1658-1659¹

---

¹ E explicarea documentelor publicate în „Buletinul“ precedent.

INTRODUCERE.

Figurile istorice nu ni ajung prin veacuri decât deformate. Actele publice sau particulare, povestirile contemporane, și în genere orice amintire lăsată posterității în scris, reprezintă mărturii interesate, subiective, care tind să pună în lumină numai un anumit aspect al realității, în concordanță cu o atitudine sau cu un scop definit. Numai revizuirea atentă a tuturor izvoarelor istorice și, în limita în care ele se mai pot afla astăzi, discernarea intereselor ce au impus mărturiilor contemporane acele anumite atitudini pot duce la o înțelegere mai apropiată a adevărului istoric; altfel fiecare dintre personagiile trecutului va continua să ni rămână reprezentat doar prin icoana atât de puțin asemănătoare pe care scriitorii vremii ni-au transmis-o văzută prin prisma patimii politice și a intereselor patriotice, religioase sau literare.

Imprejurările au făcut ca personalitatea și faptele lui Mihail Radu să nu câștige simpatia niciunuia dintre cronicarii de țară. Impus de Turci în urma unui Domn ales, el s'a dovedit un dușman al boierilor, pe cari și i-a înstrăinat atât prin ușurările aduse deslegării de rumânie, cât și prin măcelărirea în două rânduri a celor ce se împotriveau politicii lui. Venit la tron în mijlocul unor frământări din care țara a ieșit sărăcită și robită, el a plecat în pribegie după o Domnie de mai puțin de doi ani, lăsând în urma sa același jaf și aceeași robie.

Caracterisată astfel prin puțină simpatie față de boieri și prin furtuna pe care a pricinuit-o și în urma căreia abia cu greutate a scăpat Muntenia de a deveni un pašalâc, Domnia aceasta a rămas firește străină de sufletul acelor ce au povestit-o, și cari, boieri sau scriitori boierești cu toții, erau prin aceasta chiar dușmani ai purtărilor lui.

Și, într'adevăr, cronicarii contemporani l-au judecat pe Mih-

nea cu multă asprime. „Om fără de nice o frică de Dumnezeu, fără de nice un temeiu, tiran, drept fantastic, adecă buiguitor în gânduri“, îl califică Miron Costin, povestind cu vadită ostilitate „faptele sale cele mai mult decât păgânești“¹. Cronicile muntene nu se arată nici ele mai blânde; amândouă îl acuză de ilegitimitate și îi critică Domnia la fiecare pas, una dintre ele înregistrând și zvonurile cele mai murdare ce umblau asupra Domnului adus cu sila de Turci².

De ce l-au judecat cronicarii în felul acesta, se înțelege ușor. În toată opera lui Miron Costin se poate vedea cum scriitorului „a tuturor tiranilor, la toate țările în lume, urâtă este stăpânia“, tiranul fiind asupritorul boierilor, fie că se numește el Ștefan Tomșa sau Mihail Radu. În al doilea rând, parerea pe care a susținut-o în scris și în viață era că „de laudat este fiecare Domn să fie spre partea creștinească..., însă cu înțelepciune, nu fără socotală și fără temeiu, ca în loc de folos țării să aducă peire“³, — iar răscoala lui Mihnea nu a adus altceva decât peire pe țară, întinzând furtuna și asupra Moldovei. În ce privește pe cronicarul muntean, el e omul de casă al acelor Cantacuzini al căror părinte era să fie ucis din porunca lui Mihnea, și de aceea e dator să ia atitudine protivnică lui și să apere pe boieri, și pe patronul său în particular.

Astfel fiind înfățișat de scriitorii epocii sale, Mihnea-Voda era sortit să păstreze mult timp această figură, strângând tot odată asupra sa și o samă de alte vinovății de care în realitate el e prea puțin răspunzător. Nicolae Balcescu, de pildă, cunoscându-l din cronicile editate de el, crede că „ura acestuia și reacțiunea lui asupra Românilor fu cumplită“ și că măcelărirea boierilor, pământeni cu toții, a pornit din dorința Domnului

¹ M. Costin, *Letopisețul Țării Moldovei*, în Kogălniceanu, *Letopisețele Moldaviei și Valachiei*, ed. II, vol. I, București 1872, pp. 361 și 367.

² Constantin Căpitanul Filipescu, *Istoriile Domnilor Țării-Românești*, ed. N. Iorga, București 1902, p. 140-6; [S. Ludescu], *Istoria Țării-Românești*, în *Magazin Istoric pentru Dacia*, IV, (1847), pp. 346-56; cf. în lista de Domni comunicată de C. Cantacuzino lui Marsigli: „Mihnea terzo, tiranno“; N. Iorga, *Manuscripte din biblioteci străine relative la istoria Românilor* (Ac. Rom., *Mem. S. Ist.*, II, 21), p. 76.

³ Miron Costin, p. 268.

de a face să prospere în țară elementul grecesc¹. Vaillant, care-l socotește sau Turc sau cu totul turcit, își închipuie că, „honteux du titre de hospodar, ce n'est plus même celui de duc qu'il envie“², ci se intitulează arhiduce, ca și când acesta ar fi însemnat mai mult decât Domn. În sfârșit, grecofil cu Bălcescu, „turcoman“ cu Vaillant, el devine filosemit cu un alt cercetător frances, care-l face să vină în țară cu „une nombreuse escorte d'Israélites qui mirent la Valachie en coupe réglée. et consommèrent la ruine du pays“³.

Figura Domnului ni-a fost păstrată și de poesia populară, dacă el e acel Mihnea-Vodă erou al unui „Colind de Viteaz“, care constituie în felul acesta și un prețios document pentru a dovedi istoricitatea baladei populare. E vorba de zece frați, — poate la origine numai zece boieri oarecari, — poftiți la un prânz de acest Voevod; dintre toți numai unul are grijă să nu-și predea armele la intrare și, mâncând, să le păstreze lângă sine, astfel încât, în clipa în care Mihnea-Vodă își strigă porunca :

Voi, nouă portari,
închideți nouă porți,
nouă cihodari,
tăiați nouă frați,

el poate să scape și să ajute în același timp și pe ceilalți să fugă⁴. Și în conformitate cu portretul ce rezultă din aceste versuri, călăuzită de datele curente în istoria de atunci, romantica literatură din veacul trecut îl înfățișează la fel, ca pe un tiran însetat de sângele sftnicilor săi⁵.

¹ N. Bălcescu, *Românii și Fanarioții*, în *Magazin Istoric pentru Dacia*, I (1845), p. 117.

² J. A. Vaillant, *La Roumanie*, vol. II. Paris 1884, pp. 59 și 61.

³ Alb. Lefaiivre, *Les Magyars pendant la domination ottomane*, vol. II, Paris 1902, p. 8. Informația pornește de la numele a doi Evrei citați de Xenopol, *Istoria Românilor*, ed. III, vol. VII, București [1929], p. 161.

⁴ Gh. Dem. Teodorescu, *Poesii populare române*, București 1885, pp. 51-2; cf. D. Marmeliuc, *Figuri istorice românești în cântecul popular al Românilor* (Ac. Rom., *Mem. S. Lit.*, II, 37), p. 80.

⁵ D. Bolintineanu, *Mihnea--Vodă care-și taie boierii*, în *Șase drame istorice*, București 1868; Pant. Ghica, *Marele Vistier Cândescu*, în *Revista Contemporană*, I (1873), pp. 71-82, 167-79, 268-85, 347-67;

În istoriografia modernă au continuat să circule aceleași păreri. A. D. Xenopol găsește într'oa tulburare a minții explicația purtării lui Mihnea: „După cât se vede, înălțarea cam neașteptată a Grecului la Domnia Munteniei făcuse să i se clatine mintea cea nu prea bine cumpănită. În curând după întronarea lui el dă semne vădite de turburarea cugetării sale: ia titlul de arhiduce, făcu să fie uns și coronat în această însușire în catedrala din Târgoviște, și trimite soli la Poartă ca să ceară recunoașterea noului său titlu”. Trecerea lui în partida creștină se explică în chip tot atât de expeditiv „prin una din acele sărituri proprii celor cu mintea neîntreagă”, și i se pare că „întărește părerea comună ce umbla asupra lui, că nu era în întregimea minții sale”¹.

Urmărirea originii acestei judecări nu va fi poate lipsită de interes. Xenopol s'a servit în expunerea Domniei lui Mihnea mai cu samă de fragmentele istorice ale baronului Hurmuzaki, de textul căruia e de aproape legat². Acesta, la rândul său, nu face decât să traducă și în oarecare măsură să coordoneze rapoartele reprezentantului austriac la Constantinopol, care era pe vremea aceea Simon Reniger. Reaua apreciere a personalității lui Mihnea și a actelor lui se datorește astfel, odată mai mult, unui contemporan. La Reniger ea e pricinuită de dorința de a păstra neatrinse bunele relațiuni ale Austriei cu Poarta, dorință provenind din motive interesate, din grija persoanei sale, a familiei și a averii aflate în mâinile turcești³. Necontenit el și-a dat silința să represinte, în rapoartele sale către Împărat, avantajile păcii, să arate cât sânt de nebuni cei ce îndrăznesc să se ridice împotriva puterii turcești, pentru ca împăratul să nu fie ispitit a li da ajutor, și se ghicește cu câtă ușurare

cf. Inceputul nuvelei *Feciorul banului Udrea*, de Șt. Vellescu, în *Revista literară*, XXIII (1902), pp. 14-6 și 25-8.

¹ Xenopol, *Istoria Românilor*, VII, pp. 162-3.

² E. von Hurmuzaki, *Fragmente zur Geschichte der Rumänen*, vol. III, București 1884, p. 240 și urm.

³ Cf. J. Fiedler, *Die Relationen der Botschafter Venedigs über Deutschland und Oesterreich im siebzehnten Jahrhundert*, II (în *Fontes Rerum Austriacarum, II. Abt., Diplomataria et acta*, vol. XXVII), Viena 1867, p. 38.

răsufală când poate în sfârșit să anunțe că „Moldoveanul și Munteanul au ajuns în prăpăstiile Iadului“¹.

Coroborată astfel prin mai multe izvoare, părerea lui Xenopol a ajuns în urmă monetă curentă, și se află reprodușă în toate manualele obișnuite de istoria Românilor. Poate supt influența ei, d-l N. Iorga a considerat la început pe Mihnea drept „un desfrânat cu inclinări perverse, care apare ca un înșelat de sânge“². Cercetări din ce în ce mai rodnice încep însă a-i arăta supt adevărata ei lumină figura acestui domnitor, și în felul acesta ajunge la concluziunea că însușirea titlului de arhiduce poate fi explicată „altfel decât prin megalomania unui nebun și unui șarlatan“, și anume „potrivit cu vechi, amintiri istorice și cu drepturi pe care și atunci ele le cereau“³. De asemenea a început să apară, prin cunoașterea unor noi documente, unitatea unei politici atât de discordante în aparență ; pe când la Bălcescu și la Xenopol atitudinea lui Mihnea se arăta ca o nebunie, ea capătă acum o explicare logică, și, în loc de a fi, ca până atunci, o bruscă și smintită întoarcere împotriva foștilor săi prieteni și protectori, „politica lui Mihnea are deci o perfectă unitate“⁴.

Părerea aceasta nu poate să fie decât cea dreaptă, și cercetarea actelor publicate până acum și a celor două sulte de documente și fragmente ce li s'au adăugat de curând nu va face decât s'o confirme⁵. Istoria acestor doi ani de Domnie trebuie deci

¹ Hurmuzaki, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, vol. IX¹, București 1897, p. 163; cf. *ibid.*, vol. V¹, București 1878, p. 57,

² N. Iorga, *Geschichte des rumänischen Volkes*, vol. II, Gotha 1905, p. 73.

³ N. Iorga, *Steagul lui Mihnea-Vodă* (Ac. Rom., *Mem. S. Ist.*, II, 36), p. 535.

⁴ N. Iorga, *Noi acte românești la Sibiu* (Ac. Rom., *Mem. S. Ist.*, III, 7), p. 4.

⁵ Câteva cuvinte asupra izvoarelor întrebuițate aici. O monografie asupra acestei Domnii nu poate fi întreagă fără cunoașterea documentelor ungurești publicate până acum; am căutat să suplinim ignorarea limbii maghiare făcând să ni se traducă actele respective. Mulțămim și aici d-lor A. Todor și E. Pápp pentru prețiosul ajutor dat în această privință. În felul acesta, din izvoarele de prima mână n'a rămas ignorat decât Naima, din care nu există o traducere decât pentru epoca anterioară; esențialul din această cronică se găsește

cu totul altfel înțeleasă decât cum s'a făcut până acum. Cercetarea aceasta caută să restabilească un adevăr prea mult timp ignorat și să regăsească pe cât va fi cu putință firul unității politicii acestui Domn, atentă fiind și la încadrarea ei în linia aceluia veac, și în același timp la psihologia acestui curios personaj de roman.

Domnia lui Mihnea nu poate s'o înțeleagă cel care nu are neconținut în față închipuirile lui. Obiecțiile de bun simț pe care le-a adus Bălcescu proiectului său de răscoală nu lipsesc să fie îndreptățite¹; dar răscoala aceasta nu trebuie judecată cu simțul comun. Mișcarea lui e nebunească dacă se consideră în rezultatele ei; dar principiile care declara în fața creștinătății că spada lui se ridică numai pentru credință și care își alesese devisa atât de potrivită unei lupte de cruciată: „Si Deus nobiscum, quis contra nos? — Dacă Dumnezeu e cu noi, cine ni va sta împotriva?”², principiile acesta dovedește o neîngrijire față de urmările luptei sale care ține mai curând de poezie decât de nebunie. Și, dacă se va ține samă de mărturia contemporană care face din Domnul muntean un poet², atunci răscoala aceasta capătă cu totul o altă înfățișare.

Concepția lui Mihnea e într'adevăr aceea a unui exaltat, în cel mai nobil înțeles al acestui cuvânt. Minte lui e fixată asupra unei visiuni de natură poetică și în prea puțin acord cu realitatea, și pe care totuși se silește s'o transforme în realitate. Imbăltai de sigur de poema grecească a isprăvilor lui Mihai Viteazul, suflul epic de acolo e cel care-i dictează purtarea și-i definește viața. Credința în care a trăit a fost că partea sa în lumea aceasta e să realizeze în formă mai sta-

---

insă la Hammer. Documentele de la Viena, și în parte cele de la Roma, privitoare la soliile lui Mihnea în Apus, își așteaptă încă cercetătorul; cele de la Veneția dau cel puțin o idee clară a cuprinsului lor. Un singur studiu monografic asupra acestei Domnii, *Incercare critică asupra lui Mihnea al III-lea și timpul său*, de C. Crișan, care ar trebui să se păstreze la Academia Română (v. *Anale* II, 14, pp. 48, 81 și 85), n'a putut fi găsit. Cf. *România Literară*, V (1886), p. 44, unde studiul acesta e anunțat ca fiind în lucru.

¹ N. Bălcescu, *Postelnicul Constantin Cantacuzino*, în *Magazin Istoric pentru Dacia*, I (1845), pp. 384-5.

² A. Antalffi, *Călătoria lui Evlia Celebi prin Moldova în anul 1659*, în *Buletinul Comisiei Istorice a României*, XII (1933), p. 30.

tornice aceia ce pentru înaintaşul său fusese un adevăr trecător. Viaţa lui nu e, la distanţă de şaizeci de ani, decât o punere în scenă, măestrit regisată, a povestirii trăite de Mihai. Toate visele aceluia se întorc: lupta împotriva păgânătăţii, chemarea spre Ardeal, jăfuirile Balcanilor subjugăţi, până şi magnetul Constantinopolului în care Mihai visase că va purta odată coroana imperială, toate acestea i se adresează şi lui.

Urmând în lungul Domniei un plan minuţios întocmit, Mihnea s'a străduit să înfăptuiască din nou idealurile către care năzuisese eroul său. Şi, dacă inima n'a fost poate aceiaşi, cel puţin n'a fost nevrednică de măreţia unui asemenea vis figura acestui Domn care a redeşteptat pentru o clipă la noi amintirea tradiţiei împărăteşti.

Căci, înfăţişată până acum ca o apariţie care rupe şirurile istoriei româneşti, figura lui Mihnea se încadrează totuşi deplin într'o linie istorică anumită. Omul atitudinilor imperiale, al vastelor năzuinţi născute din iubirea trecutului povestit de istorici, al nevoii de a se încunjura de toată măreţia pe care i-o conferă gradul închipuirilor sale, intră de la sine în rândul acelor Domni cari au făcut, în această sută de ani, din ţările româneşti un refugiu al ortodoxiei şi izvorul de nădejde al tuturor neamurilor de această credinţă.

De altă parte, visul lui de luptă pentru libertatea crucii, vis pe care şi alţii l-au îndrăznit înainte de el, avea să fie şi mai târziu, şi nu numai odată, reluat; e destul să ia cineva aminte că, la treizeci de ani după zădarnica lui ridicare, închipuirile lui nu fuseseră încă uitate, şi să le pună alături de încercarea, la fel de nefericită şi de nedreptăţită de posteritate, pe care avea s'o facă Şerban Cantacuzino, cel crescut şi ridicat la Curtea lui Mihnea¹. Tot aşa trădat de ai săi, nici acest Domn, la care năzuinţile împărăteşti erau îndreptăţite prin sânge, n'a putut să-şi înfăptuiască gândul; dar toată organizarea planului său, ţinta, care e oraşul imperial, alianţele, care merg de la Sârbi la Muscali şi de la Poloni la Austriaci, încercarea de a înlocui în Moldova pe Cantemir, Domn duşman al vederilor lui, toate acestea dovedesc influenţa lui Mih-

---

¹ Cf. I. Neculce, *Letopiseţul Moldovei*, ed. Al. Procopovici, vol. I, Craiova 1932, pp. 126-7.

nea, al cărui gând Șerban voise să-l desăvârșească, și a cărui soartă a împărtășit-o curând.

Întoarcerea lui Mihnea către partidul creștin, întoarcere pe care unii istorici au socotit-o atât de ciudată încât au dedus dintr'însa o tulburare a minții acestui Voevod, e deci departe de a fi o nebunie ; nimeni nu s'a gândit să califice de nebunie trădarea lui Șerban Cantacuzino, sau a lui Dimitrie Cantemir, acest al doilea principe erudit și poet, ca și Mihnea crescut la Constantinopol și ca și el prieten prețuit al Porții, și, abia ajuns în Scaun, fără altă pricină decât dragostea numelui de creștin, devenit un hain.

În felul acesta credem că va trebui înțeleasă personalitatea lui Mihnea. Uitându-i atunci toate măruntele păcate pe care trei veacuri de ocară aruncate asupra numelui său le-au răscumpărat în de ajuns, i se va putea restitui locul de care e vrednic în istoria acestui ultim secol al luptelor pentru libertate, locul pe care zădarnica lui încercare i l-a câștigat și care e în umbra aceluși Mihai pe care l-a iubit și a căutat să-l imite.

I.

După Domniile neobișnuit de lungi ale lui Matei Basarab și Vasile Lupu, împrejurările moldovene și politica Domnului muntean legaseră strâns destinele ambelor principate de cele ale Transilvaniei vecine. Legăturile de prietenie ale lui Matei cu principele ardelean duraseră aproape neîntrerupt, rezolvându-se în tratate pe care urmașul său avea să le înoiască mai târziu.

Constantin Șerban era cu atât mai mult obligat față de Gheorghe Rákóczy II, cu care se înoia legătura, cu cât fusese ajutat de el să înăbușe sângeroasa răscoală a Seimenilor. La 1-iu Mai 1655 trimișii munteni Bunea Vistierul, Sava Logofătul și Udriște Năsturel, semnau un tratat în Ardeal, prin care Domnul lor se obliga să păstreze bunele legături cu vecinii de peste munți, să-i înștiințeze de orice primejdii și urziri protivnice lor și să-i ajute cu oaste de câte ori va fi trebuință¹. Cu atât mai îndatorat față de Rákóczy cel Tânăr era Gheorghe Ștefan cel adus de el în Scaunul Moldovei și susținut de oști ardeleni împotriva lui Vasile Lupu.

De aceea, atâta timp cât au ținut Domniile lor, politica Munteniei și a Moldovei a fost întru câtva infeodată celei transilvănene. Căutând prietenia principelui de acolo, Domnii români urmau o politică tradițională și un instinct care li spunea că cele trei strate alcătuiesc un bloc unitar; de data aceasta însă supunerea lor era efectivă, și directivele ardeleni erau urmate cu atâta ascultare aici, încât cei doi Domni nu simțiră, sau nu putură să se împotrivescă drumului de primejdii pe care aveau să fie târâți în curând.

¹ Publicat de Al Szilágyi, *Levelek és okiratok II Rákóczy György Fejedelem diplomaciai összeköttetési történetéhez*, în *Történelmi Társ*, 1889, pp. 663-4.

Căci, după cum spune cronicarul, „Racoți, om tânăr, în bine și în multă avere, zbura cu gândul în toate părțile să-și facă ceva veste“¹. Imprejurările păreau că-i favorisează vederile asupra coroanei polone, pe care tatăl său o dorise zădarnic, căci murise mai înainte de a se fi hotărât alegerea dictei. Acum Polonia, slăbită de neînțelegeri interne, de atacurile Cazacilor cari îi măcinau puterile de mai mulți ani, și de lungile lupte cu Moscoviții, era amenințată și de un războiu cu Suedesii. Rákóczy oferi pe rând ajutorul său lui Carol Gustav și lui Casimir, cerând în schimb să i se recunoască drepturile la coroană; Casimir ar fi înclinat să-l lase moștenitor, dar principele se înțelese în cele din urmă cu Suedesii, și prin convenția încheiată la 6 Decembre 1656 căpătă cea mai mare parte din teritoriul polon și titlul de rege, care-i fusese mult timp refuzat².

Cum somațiunile de supunere pe care Rákóczy le trimise nobilimii polone în urma încheierii acestui act nu puteau să aibă vre-un efect, teritoriul cedat prin tratate trebuia cucerit cu armata. Pentru aceasta principele se bizuia pe cele câteva zeci de mii de oameni de cari dispunea atunci, și pe ajutorul aliaților cazaci și al Domnilor români. În pregătirile sale el uitase însă un lucru care era cel mai însemnat dintre toate, acela de a cere asentimentul Porții suzerane pentru expediția pe care o proiecta. Nu o făcuse, pentru că nădăjduia că, îndată ce va intra în Polonia, nobilimea intimidată i se va supune și-l va recunoaște ca rege, împăcarea cu Turcii urmând să se facă ușor în aceste condițiuni. Până atunci însă Poarta își arată nemulțumirea pentru acest act de independență, și trimiși speciali veniră să-i înfățișeze poruncile de pace și amenințările ei.

De altfel nu numai Turcii se arătară protivnici planurilor

¹ Miron Costin, p. 349.

² *Lettres de Pierre des Noyers pour servir à l'histoire de la Pologne (1655-1659)*, Berlin 1859, p. 291; I. Hudiță, *Recueil de documents concernant l'histoire des pays roumains*, Iași 1929, p. 104; Gal. Gualdo, *Storia di Leopoldo Cesare*, vol. I, Viena 1670, p. 6; H. Ricaut, *Histoire des trois derniers empereurs des Turcs*, vol. II, Paris 1682, p. 279-80; cf. E. Pavlesco, *Georges II Rákóczy*, Iași 1924, pp. 82-5.

lui Rákóczy. Țarul Moscovei, aflând că adunarea Cazacilor vrea să trimită principelui un ajutor de 20.000 de oameni, sfatului pe Hmilnițchi să nu facă această greșală. Ajutorul fiecăruia dintre Domnii români trebuia să fie tot atât de numeros; amenințările Tatarilor și pilda Cazacilor îi facuseră și pe ei să se teamă¹. Astfel Gheorghe Ștefan, care cu puțin mai înainte se jura că pentru Craiul său va da la nevoie „nu numai bani și oaste, ci și sângele și viața noastră”², îi trimise numai 2.000 de oameni, supț poruncile Serdarului Grigore Habașescu și ale lui Frățița, căpitanul de Fălciu. În aceeași măsură își restrânse ajutorul și Domnul muntean, trimițându-și oamnenii, cu capitanul Odivoianu, în Moldova, să se întâlnească la Cernauți cu Cazacii trimiși de Hmilnițchi supț comanda lui Anton Zdanovici, și să treacă împreună hotarele către Snyatin³.

După multă cumpănă, și nu cu inimă ușoară, îndrăzniseră cei doi Domni să dea acele ajutoare. Porunca Sultanului era limpede și nu suferia împotrivire: „dacă veți îndrăzni”, li scrisese el, „să trimiteți ajutoare lui Rákóczy împotriva regelui Poloniei, veți fi nimiciți de armatele mele”. La fel îi amenința și Hanul Tatarilor⁴, căruia Domnii înspăimântați i se jurau că n’au nicio vină. Dar ascultarea pe care o datorau lui Rákóczy îi silise totuși să calce porunca împărătească, și greșala li era cu atât mai de neiertat, cu cât Poarta li ceruse în anul trecut ca, în cazul unui conflict între Poloni și principele ardelean, să dea regelui tot concursul trebuitor⁵.

Mergând astfel împotriva imperialei voințe, cei doi Domni vor fi știut de la început ce soartă-i așteaptă. Indată după intrarea

¹ P. des Noyers, p. 296.

² Scrisoare către Rákóczy, 27 Decembre 1656, în *Monumenta Hungariae Historica, Diplomataria*, vol. XXIII, Budapesta 1874, p. 500; cf. E. Pavelesco, *Georges II Rákóczy*, p. 86.

³ Miron Costin, p. 345; Stoica Ludescu, p. 343.

⁴ „Nam et nos ad Valachos et Moldavos misimus. cum ea denunciatione quod, si vel decem viros e medio vestri in subsidium Rakocio submiseritis, contra vos tanquam hostes eo impetu et fervore provolabimus, ac si nullos alios, exceptis vobis, haberemus”. Scrisoare a Hanului, la P. des Noyers, p. 313. Cf. I. Nistor, *Contribuții la relațiunile dintre Moldova și Ucraina* (Ac. Rom., *Mem. S. Ist.*, III, 13, [1932-3]), p. 26.

⁵ P. des Noyers, pp. 268-9.

oștirilor în Polonia, Gheorghe Ștefan începu să se plângă de primejdia tălărească, și, nesimțindu-se în siguranță la Iași, se mută cu Scaunul la Suceava; prevederea nu-i fu fără folos, de oare ce în Martie 1657 Tatarii prădară ambele țări, ca un preludiu al răsbunării turcești¹.

Războiul pornit de Rákóczy în aceste împrejurări nu putea să fie decât o greșeală. Punând în Martie stăpânire pe Cracovia, pe care Suedesii o cuceriseră cu puțin mai înainte, un ceauș al Sultanului îl ajunse acolo și-i împărtăși muștrările Porții și porunca de a se întoarce acasă²; dar drumul principelui ardelean era de acum înainte hotărât fără putință de întoarcere. Asemenea porunci fură date și trupelor românești care-l însoțeau; Rákóczy nu le lăsă însă să plece, cu toate că înșiși Domnii înspăimântați de Turci trimiseseră căpitanilor lor scrisorile de rechemare³.

După Cracovia, principele își urmă drumul, pe care începutul îl făcu să-l creadă sămănat cu victorii. Varșovia surprinsă fără pulbere, se închină, și Brzesk capitulă după o scurtă împotrivire⁴. Soarta armelor se întoarse însă curând. Mareșalul polon Lubomirski năvălise în Nordul Ardealului, jăfuind până la Dej și Sătmar, și până la Muncaciu, unde mama lui Rákóczy trebui să se închidă în puternicul ei castel⁵. Leopold cel de curând ales Împărat al Austriei i se arătă protivnic, ca și predecesorul său, și se hotărî chiar pentru o intervenție armată, trimetând în Iunie Polonilor un ajutor de 18.000 de oameni, supt conducerea întâiu a lui Hatzfeld, și apoi a generalului Montecuccoli⁶. Între timp Suedesii îi arătau și ei care e prețul prieteniei lor; principele băgă de seamă că scopul

¹ P. des Noyers, p. 307; V. Moigogna. *Doză scrisori ale lui Gheorghe Ștefan*, în *Revista Istorică*. XII (1926). pp. 314-20.

² P. des Noyers, p. 310.

³ *Ibid.*; cf. Papiu Ilarian, *Tesaur de monumente istorice*, vol. III, București 1864, p. 77. Că Români erau încă lângă Rákóczy la Cracovia, cf. și *Neuer Polnischer Florus*, Nürnberg 1666, p. 682.

⁴ P. des Noyers, p. 333; E. Pavlesco, p. 96.

⁵ Al. Ciorănescu, *Documente privitoare la Domnia lui Mihnea III (Mihail Radu)*, în *Buletinul Comisiunii Istorice a României*, XIII (1934), p. 157; P. des Noyers, pp. 333-4; G. Gualdo. *Storia di Leopoldo Cesare*, I, p. 27. I. Nistor. p. 27.

⁶ P. des Noyers, p. 331; G. Gualdo, pp. 9-10, 26-30.

lui Carol Gustav era să se folosească de asistența lui, fără a se simți prin aceasta îndatorat să împlinească și făgăduielile prin care o obținuse¹. În sfârșit, Turcii trimisesera în Ardeal un ceaș cu două sute de oameni, pe care Domnul muntean, „ca bun prieten al prințului“, îi oprise pe drum, lăsându-l să treacă peste munți numai cu zece însoțitori, de teamă să nu se întâmple ceva prietenilor protectorului său; ceașul nu avea însă decât scrisori către nobilime, prin care se cerea să nu se mai trimeată ajutoare lui Rákóczy atâta timp cât va dura nenorocita expediție în Polonia².

Rămas singur împotriva atâtor dușmani, pierzând în câteva lupte un mare număr de oameni, principele începu să fie părăsit și de ai săi. Cel dintâiu îl lăsară Cazacii, după care se retraseră prin Maiu Moldovenii și Munteni, trecând întâiu în tabăra suedesă, de unde li fu mai ușor să pornească spre țară³. În urmă Ardelenii chiar începură să-i fugă, în cete mai mici sau mai mari; astfel într'un singur moment 6.000 de oșteni, sub conducerea lui Ladislau Gyulaffy, desertară fugind peste Nistru, pentru a trece prin munții Moldovei în țară. Principele vesti pe Gheorghe Ștefan de fuga acelor desertori, și Domnul puse să-i pândească și să-i măcelărească prin munți; Gyulaffy însuși abia putu să ajungă acasă, pentru a muri de rănille căpătate în această lovire⁴.

Imprejurările siliră astfel pe Rákóczy să încerce a încheia o pace onorabilă cu Polonia; aceștia începură cu el tratative, dar între timp înaintară spre lagărul lui, încunjurându-l și atacându-l la 14 Iulie 1657. Invinsul trebui să iscălească un tratat

¹ P. des Noyers, pp. 307, 336; G. Gualdo, p. 31.

² G. Krauss, *Siebenbürgische Chronick* (în *Fontes Rerum Austriacarum, I. Abt., Scriptores*, vol. III-IV), vol. I, Viena 1862, p. 258; *Monumenta Hungariae Historica*, XXIII, p. 512; cf. E. Pavlesco, p. 93.

³ Al. Szilágyi, *Bellum Boreo-Orientalis (Erdély és az észak-keleti háboru)*, vol. II, Budapesta 1891, pp. 290-1; M. Costin, p. 354; St. Nicolaescu, *Letopisețul Țării-Românești*, în *Revista pentru Istorie Arheologie și Filologie*, XI (1910), p. 160: „Diicul Spătarul, deca văzu că au părăsit Sfeșii și Cazacii pre Racoți, el încă s'au închinat la Leși“. Cf. N. C. Băjenaru, *Domnia lui Constantin-Vodă Șerban de la stabilirea supremației lui Rákóczy asupra Țării-Românești până la maziirea lui*, în *Arhiva*, XXXII (1925), p. 208.

⁴ G. Krauss, I, p. 287; Miron Costin, p. 345.

ce-i impunea umiltoare condițiuni, să făgăduiască despăgubiri de războiu și sa lase ostateci dintre nobilii cari-l însoțiau¹.

Dar șirul nenorocirilor ardeleni abia începuse. Îndată după încheierea păcii se răspândi șovrul că Tatarii îi vin împotriva. Principele înțelese că nu-i mai rămâne altceva de făcut decât să fugă, și, lăsând armata în sâmba lui Ioan Kemény, care trebuia să se silcască din toate puterile a ajunge prin Moldova acasă, se îndreptă abia cu patru sute de oameni către Ardeal. În urma lui, la 30 Iulie, o armată de Tatarii al căror număr se ridică, după unele socoteli, la 100.000, încunjură pe Ardelenii rămași, peste 20.000, și-i ridică pe toți ducându-i într'o robie din care numai puțini aveau să se mai întoarcă în țară²: acest trist desnodământ puse capul și expediției lui Rákóczy în Polonia, și viselor lui.

La înapoierea lui în Ardeal nemulțămirea era generală. Toți erau stăpâniți de teama apropiatei răsbunări turcești. Vizirul, cel mai energic din câți a avut Imperiul vre-odată, bătrânul Ahmed Köprülü, luă îndată măsuri împotriva lui. Abia acum înțelese el că alergând după coroana polonă își primejduise și Scaunul ardelean.

Poarta hotărîse într'adevăr să înlocuiască pe acest tulburător ale carui pretențiuni de mărire și veleități de independență îi dădeau de gândit. Nemulțămirea încă din anii trecuți de ames-

¹ Despre înfrângere vezi povestirea lui I. Kemény, cu o veche traducere românească, în Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria Românilor*, XV, *Documente din arhivele ardeleni*, ed. de N. Iorga, București 1913, pp. 1266-75, și M. Costin, p. 354. Tratatul la Dogiel, *Codex diplomaticus regni Poloniae*, vol. I, Vilna 1758, pp. 529-32, și la K. Wibling, *Diplomácia Okmányok II Rakóczy György Ural-kodása történetéhez*, în *Történelmi Társulat*, 1893, pp. 428-9. Academia Română posedă și o *Relatione dell' aggiustamento seguito tra l'armi polacche e transilvane*, 1657, Venetia et Bologna, per Giacomo Monti.

² I. Hudiță, *Recueil de documents*, p. 123; e greșită informația de acolo că „il fallut souffrir qu'il [le Khan] fist couper les testes à deux mille Valaques qui estoient avec luy, pour vanger la Porte qui leur avoit deffendu de le suivre“, de vreme ce Românii se retrăseseră înainte de luptă. Cf. Galeazzo, I, p. 32; Fr. Wagner, *Historia Leopoldi Magni*, Viena 1719, vol. I, p. 19; Zinkeisen, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, Gotha 1856, vol. IV, p. 873; G. D. Teutsch, *Geschichte der Siebenbürger Sachsen*, vol. IV, Sibiu 1877 (ed. III), p. 336.

tecul lui neautorizat în treburile lăuntrice ale Moldovei și ale Munteniei, această ultimă nesupunere o hotărîse pentru depunerea lui. Încea din primavara Poloniei simțisera acest lucru, și lucrau la Constantinopol ca să obțină Transilvania pentru un protejat al lor, Bogdan Movilă, fiul lui Ieremia și cumnat cu Palatinul Cracoviei¹. Köprülü însuși se gândise un moment să numească în această Domnie pe Vasile Lupu cel închis de trei ani în Edicule².

În cele din urmă, pentru a nu risca să ridice prin asemenea numire noi tulburări, Vizirul se mulțămii să ceară nobilimii ardeleni depunerea lui Rákóczy și alegerea oricărui alt principe în locul lui. Pentru a-i sili să o facă, 80.000 de Tătari așteptau lângă Nistru, gata să năvălească în Ardeal. Cu mijloace pașnice, cu făgăduieli și cu bani îi reținu la holar Ștefan-Vodă, ferindu-și aliatul de această primejdie nouă³.

Dar, dacă fusese până acum ocolită, pedeapsa nu putea totuși să fie înlăturată, și principele încercă zădarnic s'o mai amâne. Bolnav și plin de amărăciunea tristei sale înfrângerii, el chemă o dietă la Gherla (3 Septembrie 1657) și se sili să potolească spiritele, desvinovățindu-se înaintea nobilimii, și mai ales a văduvelor și a orfanilor, cari se adunaseră în mare număr ca să-l blesteme⁴. Dieta trebuia să discute apoi în ce chip vor fi răscumparați oștenii robiți de Tătari, și cum vor îmblânzi mânia turcească.

Sumele pe care Hanul le cerea pentru prizonieri erau enorme: 400.000 de taleri pentru Ion Kemény și 200.000 pentru o altă căpetenie, Francisc Kornis, adică pentru doi oameni mai mult decât avea să plătească Turcilor mai târziu întreaga țară ca despăgubiri de războiu. Prințul se plânse că nu mai are decât 30.000 de taleri, cari nu-i ajung nici ca să răscumpe pe ostatecii lăsați la Poloni⁵; și într'adevăr Ștefan Apaffi, zălogit acolo, nu se mai întoarse niciodată acasă, și muri într'o

¹ P. des Noyers, pp. 311 și 323-4.

² M. Costin, p. 355.

³ G. Krauss, I, p. 281.

⁴ G. D. Teutsch, IV, p. 386; cf. G. Gualdo, I, p. 33.

⁵ G. Șincai, *Cronica Românilor și a mai multor neamuri*, vol. III, București 1886, p. 109; cf. Batt. Nani, *Historia della Repubblica Veneta*, vol. II, Veneția 1679, p. 461.

tristă robie la Lemberg¹. Se hotărî în cele din urmă ca Matei Balogh să fie trimis în solie la Han, pentru a obține mai ușoare condițiuni; Gheorghe Ștefan interveni și el în acest scop, trimetând în Crimeea pe Stamate postelnicul, dar tratativele lărăgăniră fără a avea vre-o urmare².

Cu mult mai primejduită era situația lui Rákóczy față de Turci. Presimțind că altfel nu vor avea pace, nobilii îl sfătuiră să abdice de bună voie. Înainte de a părăsi tronul el mai speră însă într'o împăcare cu Poarta. Dieta trimese la Constantinopol pe Francisc Sebesi, ca să-i obțină iertarea prin făgăduieli de viitoare cumințenie și prin plata tributului de mai mulți ani uitat; atât solul, cât și capuchehaialele ardelene, Ștefan Tessay și Jacob Harsányi, fură aruncați la fuchisoare³. Zădarnice rămaseră și rugăciunile făcute pentru Craiu de Domnii români⁴ și de vechiul aliat, Carol Gustav al Suediei, la intervenția căruia depusese stăruințe și ambasadorul frances la Constantinopol⁵, căci hotărîrea Marelui Vizir rămânea neschimbată.

Dieta Transilvaniei, întrunită la Alba-Iulia (25 Octombrie — 2 Novembre 1657), ascultă cetindu-se de un trimis al Porții scri-

¹ V. J. Chr. Pasek, *Mémoires* (trad. P. Cazin), Paris s. a., p. 50.

² Scrisoarea lui Gheorghe Ștefan din 18 Decembre 1657, în *Monumenta Hungariae Historica*, XXIII, pp. 587-8; cf. *ibid.*, p. 599 și Pavlesco, p. 111; v. și G. Krauss, I, p. 316; Rod. Gooss, *Oesterreichische Staatsverträge, Fürstentum Siebenbürgen*, Viena 1911, pp. 812-3. Balogh s'a întors abia în Februar 1658, „cu știri bune, încă și cu închinăciuni mari din partea Tatarilor către Măria Sa“ (S. Gergely, *Teleki M. Levelezése*, vol. I, Budapesta 1905, p. 137).

³ G. Krauss, I, pp. 315-6; Galeazzo, I, p. 53; Hammer, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, vol. III, Pesta 1835, p. 471.

⁴ „Precum până acuma, după toată puterea noastră, n'am încetat la această Poartă..., în potrivirea la locul său a cauzei Măriei Sale... Iarăși pentru cauza Măriei Sale am trimis și pe Crețulescu, dar până nu va fi sosit Vizirul în Adrianopol, de bună samă nu putem afla nimic de la el; sosind acela, vom da în știre Măriei Sale cum va fi acel lucru“. Scrisoarea lui Constantin, la 15 Decembre 1657, în *Monumenta Hungariae Historica*, XXIII, p. 585; cf. *ibid.*, pp. 574-5.

⁵ *Nachricht von des Königs Carl Gustav der Schweden Abgeordneten der Ottomanischen Porten Negociation*, s. I, 1657; I. Hudîță, *Recueil de Documents*, p. 130; cf. Batt. Nani, I, p. 461.

soarea de destituire a lui Rákóczy și porunca de a proceda îndată la o alegere nouă. Cererea aceasta stârni mari tulburări între nobili. Cu toate păcatele, Rákóczy era iubit de ai săi, cari nu priviau cu nepăsare nici încălcarea vechilor lor legături cu Poarta, căci pentru întâia oară Turcii își arogau dreptul de a schimba un principe în Ardeal. Primejdia era însă prea apropiată ca să îngăduie comentarea poruncii; o scrisoare sosită de la Kemény tocmai atunci sfatuia pe Rákóczy să abdice fără întârziere, și-i zugrăvia primejdia ce pândeste țara dacă ar esita să o facă¹.

Dieta Transilvaniei, întrunită la Alba-Iulia (25 Octombrie-2 nul Porții; Rákóczy abdică și se retrase îndată în posesiunile sale din Nordul Ardealului. În urmă adunarea procedă la alegerea noului principe, și, după ce esită un moment asupra lui Acațiu Barcsai, om de casă al lui Rákóczy cel Bătrân și fost locotenent domnesc în timpul expediției din Polonia, și care nu fu ales la Domnie mai ales pentru că era de viță Român², fu proclamat ales Francisc Rhédei, un om pașnic, lipsit de ambiții ca și de autoritate, care făgădui că va abdica îndată ce Rákóczy va izbuti să se împace cu Turcii³.

Dar la moșiile lui de prin părțile Tokajului fostul principe nu trăia decât cu speranța că se va întoarce curând. În acest scop nu încetă să se pregătească, strângând împrejurul său aproape 10.000 de oameni supt arme. Împrejurările potrivite nu întârziară să se ivească și ele. Prin Francisc Kereszlesi, pe care îl trimesese la Poartă pentru a notifica alegerea sa, Rhédei primi înștiințare de sporirea tributului și porunca de a ceda Turcilor cetatea Inăului, cea mai puternică întăritură a țerii împotriva pașalâcului unguresc⁴. Vizirul urmăria astfel

¹ Galeazzo, I, p. 62; I. Bethlen, *Rerum Transylvanicarum libri IV*, s. I., 1664, p. 55; G. Șincai, *Cronica Românilor*, III, p. 110.

² *Monumenta Comititalia Regni Transylvaniae* (ed. Al. Szilágyi), vol. XI, Budapesta 1886, p. 309; G. Krauss, I, p. 324. Cronicarii noștri îl numesc Borcea; cf. Șincai, III, p. 139: „Barciai încă era Român, precum mi-au mărturisit și arătat prea-luminatul Paul Barciai, în anul 1791“.

³ *Monumenta Comititalia*, XI, p. 294 și urm.; Fr. Wagner, I, pp. 72-3.

⁴ I. Bethlen, p. 45; Galeazzo, I, pp. 65-6; M. Nitri, *Ragguaglio dell'ultime guerre di Transilvania e d'Ungaria*, Veneția 1666, p. 19; Hurmuzaki, *Fragmente*, III, p. 296.

să capete un punct de sprijin din care să poată supraveghia Ardealul cel atât de bogat în tulburări și să-l reducă în sfârșit la tăcere.

Nemulțămirea Ardelenilor fu mare când se află această pretenție; Rhédei nu îndrăzni să ia vre-o hotărîre; nesiguranța era cu atât mai mare, cu cât Rákóczy scrisese tuturor nobililor îndemnându-i să nu asculte de altul decât de el, singurul și legiuitul lor stăpân, și să se pregătească de luptă împotriva Turcilor asupritori¹.

Pentru a limpezi această situație Rhédei convocă la Mediaș o nouă dietă (Ianuarie 1658). Nobilii cari se presintară erau în majoritate partizani ai lui Rákóczy. Acesta profitase de tulburarea iscată în țară și, coborând înarmat în Ardeal, așeză în fața Mediașului un simulacru de asediu, în urma căruia pătrunse ușor în oraș și în sânul dietei. Vechiul principe fu din nou aclamat, cu atât mai mult, cu cât Rhédei îi cedă de bună voie un tron atât de spinos, iar el făgădui să se împace în scurtă vreme cu Turcii². În favoarea lui intervenise, printr'o scrisoare adresată dietei, și Constantin Șerban, muștrând nobilimea că și-a părăsit domnul și învățând-o să se întoarcă iar la vechea datorită ascultare³.

Dar, odată recunoscut și primit cu aplauze de supuși, Rákóczy uită să-și mai țină făgăduiala și să se împace cu Köprülü. Acesta ar fi fost poate dispus în cele din urmă să-l ierte, văzând cât de legat era întreg Ardealul de el⁴. Principele se

¹ I. Bethlen, pp. 49-50.

² Galeazzo Gualdo, I, pp. 68-70; Fr. Wagner, I, p. 73; G. Șincai, III, p. 111

³ Șincai, III, p. 111; v. în *Monumenta Hungariae Historica*, XXIII, pp. 590-1, scrisoarea lui Constantin dela 24 Decembrie 1657, din care se vede că această intervenție îi fusese cerută de Rákóczy. „Și, fiasca noastră rezoluțiune privitoare la acele lucruri având să fie trimeasă după pofta Mării Tale la acea adunare holărită, printr'un credincios al nostru, vom îndeplini-o, atât din partea noastră, cât și a boierilor noștri; iar omul nostru, care este și om de încredere și deștept, va merge întâiu la Măria Ta, și va lucra după cum va fi învățat de Măria Ta“.

⁴ „După cum scriu și de la Poartă, au început să se mai înmoaie din spre partea Măriei Tale; nu mai sânt chiar așa de draci ca mai înainte“; *ibid.*, p. 591.

dovedi însă, ca totdeauna, neprevăzător, și nu se îngriji să steargă la Poartă impresia acestei noi nesupunerii; intrând la Alba-Iulia o dietă care pare a fi fost mai curând un nesfârșit banchet, el preferă să serbătorească prin vesele și numeroase prăhure fericita întoarcere în stăpânirea tronului ardelean¹, fără a socoti cât timp va putea să dureze acea stăpânire.

În vremea aceasta situația era tot atât de tulbură în Muntenia și Moldova. Cei doi Domni ce ajutaseră pe Rákóczy în războiul lui de tristă amintire așteptau cu teamă momentul în care trebuia să li vină rândul de a fi maziliți. Depunerea lor fusese hotărâtă încă din primăvara anului 1657, și se datoră mai multor pricini, dintre care cea hotărâtoare fusese această participare. Chiar de la începutul războiului capuchehaielele lor fuseseră chemate și mustrate de Vizir pentru aceasta și, neputând să ascundă realitatea, nu știuseră să se apere altfel decât declarând că acei cari au plecat să dea ajutor principelui ardelean nu sânt decât niște rebeli plecați fără voia Domnului lor². Dar adevărul era prea evident și pedeapsa dată unuia trebuia să ajungă și pe ceilalți: „pentru că Domnii din Muntenia și Moldova s'au amestecat în răscoala aceea, am fost nevoiți să-i schimbăm”³.

În afară de aceasta Poarta pusese mâna pe firele unei corespondențe care dovedea că acești Domni și patriarhul din Constantinopol sânt înțeleși cu Moscoviții împotriva ei; era într'adevăr momentul în care Țării își întorseseră privirile spre aceste părți și, simțind inevitabila ciocnire cu Turcii, căutau pretutindeni alianțe și sprijin⁴. Ca urmare a acestei descoperiri, la 31 Martie 1657 patriarhul fusese spânzurat în mijlocul

¹ Cf. Andreas Frank, secretar al dietei, apud Joh. Mailáth, *Geschichte der Magyaren*, vol. V, Viena 1831, partea a II-a, p. 158: „Notandum quod die 26 Ianuarii princeps egregie hausit. 27 Ian. plerique ebrii convenimus... 28 Ian. confluitur circa horam pomeridianam, sed vinose”.

² N. Iorga, *Studii și documente*, vol. IV, București 1902, p. 281.

³ Scrisoare a Marelui Vizir din Maiu 1658, în Hurmuzaki, *Documente*, VI, pp. 49-50.

⁴ „Il semble que le Czar ait envie de se mêler parmi les nations civilisées Il a un grand dessein dans la tête, qui est celui de délivrer la Grèce de l'oppression”. P. des Noyers, la 2 Ianuar 1657, p. 291.

oraşului¹; Domnii români nu-şi primiseră încă pedeapsa, dar ştreanguri se pregăteau poate şi pentru ei la Constantinopol.

În vara aceleiaşi an Vizirul li ceruse, pentru trebuinţile lun-
gului şi greului războiu cu Veneţienii, o contribuţie neobişnuită
de 500.000 de galbeni şi 500.000 de oi². Cei doi Domni se
plânseseră că nu vor putea să plătească; Gheorghe Ştefan făcu
apel la Han, care i se arătase în mai multe rânduri binevoitor,
şi peste puţină vreme comunica lui Constantin răspunsul lui
favorabil: „ne-au zis să nu cumva să dăm ceva, măcar să şi
închiză pre boiari şi să facă ce or vrea, iară, a da, nemică să
nu dăm, până vor merge şi cărţile lui la vezirul“³.

Pentru scutirea vecinului său, Hanul trimisese într'adevăr
pe un Bairam-Gazi la Constantinopol, comunicând lui Ştefan-
Vodă acest demers, pentru ca şi capuchehaielele româneşti să
lucreze în înţelegere cu dânsul. În cele din urmă, datorită spri-
jinului acestui puternic protector, Domnii reuşiră să obţină
scutirea cerută, dar aceasta nu făcu decât să sporească resen-
timentele Marelui Vizir. Acesta li mai ceruse, de altfel, şi un
număr de oaste ca ajutor în războiul cu Veneţienii, sau poate
chiar în expediţia ce se proiecta pentru acel an împotriva lui
Rákóczy, şi puţina grabă de a se supune, pe care amândoi
o arătară în răspunsul lor îndoios, era o pricină mai mult ca
să crească nemulţămirea Porţii⁴.

Între timp, ca şi Rákóczy, amândoi căutaseră să-şi aşeze
Domnia cu bani. Gheorghe Ştefan trimisese încă din primăvară
la Constantinopol, ca să răscumpere cu daruri greşeala partici-

¹ C. Daponte, la C. Sathas, *Bibliotheca graeca medii aevi*, vol. III, Veneţia 1872, p. 6, şi la C. Erbiceanu, *Cronicarii greci cari au scris despre Români*, Bucureşti 1888, p. 9; P. des Noyers, p. 301; Hurmuzaki, *Fragmente*, III, p. 232.

² Dacă cifrele nu sânt exagerate de Paul din Alep, *Călătoriile patriarhului Macarie* (trad. E. Cioran), Bucureşti 1900, p. 216.

³ Scrisoare a lui Gheorghe Ştefan către Constantin, din 18 August 1657, la N. Iorga, *Acte româneşti din Ardeal*, în *Buletinul Comisiei Istorice a României*, II (1916), p. 221.

⁴ Husein Vegihî (cf. Hammer III, p. 6), într'un fragment de cronică, în traducere italiană la N. Iorga, *Manuscripte din bibliotecă străine relative la istoria Românilor; al doilea memoriu* (Ac. Rom., *Memoriile Secţiunii Istorice*, II, 21 [1898-9]), pp. 56-7; Miron Costin, pp. 355-6.

pării la războiul polon; Vizirul primi însă darurile, și spânzură pe trimis¹. Cunoscând puterea banului la Turci, Domnul continuă să făgăduiască, și îndemnă și pe Constantin să cumpere bunăvoința Porții, oricât de scump i s'ar fi părut prețul². Lucru pe care îl și făcuse vecinul său, cu tot atât de puțină izbândă, atunci când cu daruri încercase să scuse participarea sa la expediția din primăvară, arătând că fusese silit să dea numai „puțină oaste“ de teama de a nu fi dușmănit de Ardeleni³; dar, dacă ar fi fost să se împăce prin bani, sumele în stare să potolească mânia turcească erau mult prea mari pentru Vistieria celor doi Domni⁴.

Mazilirea atârna astfel inevitabilă de-asupra capului lor. Ceia ce o amâna era numai lăcomia Porții, care știa că pentru a-și păstra tronul, cei amenințați erau în stare să cheltuiască uriașe averi, și prefera să-i înlocuiască după ce va fi stors cât mai mulți bani de la ei. În vederea anilor de pribegie ce li se deschideau înainte, Domnii se îngrijiră din vreme de un loc în care să se poată adăposti. Cu toată dușmănia trecută, Gheorghe Ștefan se adresă mai în'ăiu vecinilor poloni, cari, neuitându-i păcatele, îi pregăteau poate mai curând o cursă decât o tihnită ospitalitate⁵. În Decembrie 1657 același lucru îl ceru și fostului său aliat, lui Carol Gustav, regele Suediei, rugându-se pentru un asil în posesiunile lui pomeraniene, de vreme ce se vedea „atât de încercat de silnicia dușmanilor; încât nu îndrăznește să-și făgăduiască a rămânea mai mult timp prin aceste meleaguri“⁶.

De un loc de refugiu în Ardeal se îngrijise Constantin Serban încă de la 1-iu Iulie, când Bunea Vistierul și Comisul Radu Mi-

¹ P. des Noyers, p. 211.

² Scrisoare din 14 Novembre 1657 a lui G. Ștefan, la Szilágyi, *Bellum*, II, p. 462.

³ M. Costin, p. 356.

⁴ „Dacă s'ar termina cu 40 sau 50.000 de taleri, poate că totuși am putea nădăjdui ceva bine, dar noi nu putem da 500 de punzi sau mai multe“. Scrisoarea din 2 Decembrie 1657 a lui Constantin, în *Monumenta Hungariae Historica*, XXIII, pp. 590-1; cf. St. Nicolescu, *Letopisetul*, p. 161.

⁵ P. des Noyers, pp. 372-3.

⁶ Daniel Olivenberg către Carol Gustav, la 10 Decembrie 1657, în Hurmuzaki, *Documente*, IX¹, p. 90.

halcea se presintaseră Sfatului brașovean cerând în numele lui liberă petrecere în oraș, pentru Domn și boieri, în cazul vre-unei primejdii¹. Cum însă nici situația de acolo nu mai era acum atât de limpede, el ceru mai târziu de la Împăratul german autorizația pentru a se așeza, când împrejurările îl vor sili să iasă din țară, pe pământul împărătesc, în Nordul Ungariei, unde și Rákóczy își pregătise un adăpost².

Față de acesta simpatia celor doi Domni nu mai era atât de mare acum, când prietenia lui începea să-i coste atât de scump. „Amândoi Voevozii se arată protivnici lui Rákóczy, și chiar îl urăsc, pentru că i-a încurcat atât de tare”³. Totuși, prevăzând că s’ar putea ca prințul acuma depus să-i fie cândva din nou de folos, Constantin căuta să-i păstreze și mai departe bunăvoința, instituind pe fiul lui, pe Francisc Rákóczy, ca moștenitor al întregii sale averi, „afar den ce am lăsa noi fămeii noastre”⁴, și susținându-l în dieta de la Medias.

Dar drumul pribegiei, pentru care amândoi se pregăteau în felul acesta, nu putea să li fie atât de ușor. Socotind că e „mai bine să ne mănânce câinii pământului noastră, decât pre alte locuri străine să izidim”⁵, pașnicii Domni fură apucați de-odată de o înfrigurare războinică, și visară să-și apere stăpânirea cu armă. Dacă darurile și rugăciunile nu izbutiseră să înduplece Poarta, totul li se păru că atârână de acum înainte de hotărârea săbiei lor. De și niciunul dintre ei nu fusese făcut pentru războaie, de și poate nu îndrăzneau nici ei să privească în față gândul acesta al unei lupte cu Turcii, amândoi se apucară în grabă de războinice pregătiri.

În Iunie 1657, Constantin încheiase o înțelegere cu hatmanul Cazacilor, acesta îndatorându-se să-i dea ajutor și să împiedece

¹ E. von Trauschenfels, *Deutsche Fundgruben zur Geschichte Siebenbürgens. Neue Folge*, Brașov 1860, p. 344; *Quellen zur Geschichte der Stadt Brassó*, vol. VI, Brașov 1915, p. 57.

² Scrisoare anonimă din 31 Decembrie 1657, la Szilágyi, *Bellum*, I, p. 466.

³ Szilágyi, *Bellum*, II, p. 460; cf. I. Nistor, p. 26.

⁴ Scrisoare din 7 Ianuarie 1658 (datată st. v. 28 Decembrie 1657), la N. Iorga, *Studii și Documente*, V, București 1903, p. 54.

⁵ N. Iorga, *Acte românești din Ardeal*, p. 222.

pe Tatarsi, dacă aceia ar fi încercat să năvălească în Muntenia¹. Ștefan-Vodă avea încă de anul trecut un tratat cu Țarul de la Moscova², la care mai făcea apel și acum³, și se silia pe lângă aceasta să păstreze buncele sale legături cu Tătarii vecini. Cum aceștia mai cu seamă trebuiau să fie executorii îndepărtatelor porunci împărătești, Domnul Moldovei înțelegea de ce preț li este prietenia și sfătuia și pe Constantin să caute a li-o câștiga, căci, „de vreme ce hanul vedem că arată către noi voie și cuvânt bun, ne trebuiaște să ne apucăm tare de poalele hanului, cu amândoa mână, că fără de voia lui într'aceste părți nemică nu vor face Turcii“; într'adevăr, într'un eventual conflict cu Poarta el știa că primejdia nu va veni din spre Sud, căci Pașa de la Silistra nu avea decât puțină armată, și „înaintea Pașei pare-mi-se că n'am dosi“⁴.

Astfel asigurat de concursul Cazacilor și îndemnat să creadă într'o neutralitate a Tatarilor, Constantin scria în Decembre lui Rákóczy că e gata de luptă. Așteptase ca și el o deslegare pașnică a lucrurilor, dar, văzând că ea întârzie, îi sfătuia să ia mai bine armele, și declara că nu-l așteaptă decât pe el și pe Ștefan-Vodă ca să ridice steagul răscoalei⁵. Urmăriți de același destin, dar mânați în primul rând de interesele personale, cei trei principii nu știură însă să-și pună silințele de acord; în Ianuarie Rákóczy își recăstigase domnia și era departe de a se mai gândi la o luptă, astfel că răsbunarea turcească îi găsi despărțiți.

¹ Ciorănescu, *Documente*, p. 119; cf. I. Nistor, p. 28.

² D. G. Ionescu, *Tratatul încheiat de Gheorghe Ștefan cu Rușii în 1656*, în *Revista Istorică Română*, III (1933), pp. 234-47.

³ „7166, Martie 14. Sosirea la Moscova a unui trimis moldovean Ilie Vercevev, a) cu rugăciunea principelui Ștefan al Moldovei ca să-i trimită cât mai iute un ajutor ca să-l apere contra Țerii Muntenesti și contra amenințărilor Turciei de a distruge totul cu arme și foc; b) cu o scrisoare a unui Grec, Manoil Constantinof, care comunică același proiect al Turcilor“. Copie de Gr. Tocilescu după „Registrul întâin al cărților și afacerilor din timpurile cele mai vechi ale Moldaviei și Valachiei, de la an. 1643-1700“, făcut de Consilierul Cancelariei Nicolae Banlis-Camenschi, 1790; în *Manuscrisul Academiei Române* No. 5151, fol. 337.

⁴ N. Iorga, *Acte românești din Ardeal*, p. 222.

⁵ Scrisoare din 14 Decembre 1657, la Szilágyi, *Bellum*, II, pp. 465-6; cf. I. Nistor, p. 28.

Înalta Poartă nici nu binevoise măcar să ia în serios tulburările de aici: glumia pe socoteala acestor prințișori cari țipă ca să-i audă lumea, „ca niște copii în leagăn”¹. Ca pe niște copii înțelese să-i și pedepsească, încercând să-i aducă la Constantinopol supt diferite pretexte. Prin Uzun-Ali, cel care mai fusese odată trimis în aceste părți, cu porunca de a se da ajutor Turcilor împotriva lui Rákóczy, cei doi Domni afluă că sânt poftiți să se înfățișeze la Poartă pentru a săruta poalele slăvitului Padișah, formalitate pe care niciunul din ei n’o îndeplinise la urcarea în scaun. Ce se ascundea supt această chemare știau să spună toți cei de la Constantinopol. Residentul imperial Reniger, care vedea cu ochi răi orice împotrivire la poruncile Porții, mărturisia că hotărârea vizirului e sinceră, și că, mulțămîndu-se cu această dovadă de supunere, Poarta avea să-i întoarcă cu cinste în Domniile lor². Dar secretarul venețian Ballarino comunica Republicii că această chemare e numai o cursă, și că, îndată ce vor ajunge la Constantinopol, amândoi Domnii vor fi omorâți³. Îndată Veneția, care ducea de mulți ani un greu războiu cu Turcii și avea prin urmare mult interes să alimenteze orice fel de tulburări potrivnice lor, se grăbi să vestească de acestea pe ambasadorul ei la Viena, pentru ca acesta la rândul său să înștiințeze pe Domnii români de primejdia care-i pândește⁴.

De altfel cei doi Domni bănuiseră și singuri adevăratul rost al acestei chemări. Ștefan-Vodă se rugă de vizir să-l ierte de drumul acesta, la capătul căruia prevăzuse poate că îl așteaptă securea: Kôprülü răspunse însă că, de ar umplea fiecare Domn câte o casă cu bani, tot nu i-ar lăsa fără această dovadă de supunere, după care li făgădui din nou întărirea⁵. Constantin

¹ Ciorănescu, *Documente*, p. 120.

² Hurmuzaki, *Fraçmente*, III, p. 240.

³ Hurmuzaki, *Documente*, V², p. 40.

⁴ Ciorănescu, *Documente*, p. 123. Despre dorința Veneției de a aprinde răscoale în Imperiul turcesc, v. Nani, II, p. 434.

⁵ M. Costin, p. 356; Daponte, la Salhas, III, p. 6, și la C. Erbiceanu, p. 7. Totuși cronicarul mai bine informat publicat de St. Nicolaescu, *Letopisetul*, pp. 160-1, știe că Vizirul a cerut lui Constantin sau să vină la Constantinopol, sau să dea trei sute de pungi, adică o sută cincizeci de mii de taleri.

renunțase să se mai roage, și, simțind de-odată într'însul tot sângele războinic al părintelui său, declarase că, dacă va intra vre-odată în Constantinopol, nu va fi decât cu spada în mână¹. Era din partea lui o îndrăzneată declarație de războiu, la care Poarta răspunse îndată, înlocuindu-l.

Pretendenți se găseau la Constantinopol destui. Vasile Lupu se agita de câțeva vreme cu speranța că va redobândi Domnia Moldovei, și Polonii îl susțineau în uneltirile sale, căci Poarta nu voia să înlocuiască pe Gheorghe Ștefan cu un Domn neplăcut regelui prieten și vecin². Cum însă vizirul rezervă curând în urmă scaunul Moldovei pentru consăteanul său, bătrâna capucehaie a lui Ștefan-Vodă, Gheorghe Ghica, Lupu își întoarse privirile spre tronul muntean. Lucrul acesta umplu de bucurie pe Ștefan-Vodă, care scăpa astfel de o primejdioasă concurență, și, de și aceasta se întorcea acum împotriva bunului său prieten din țara vecină, el scrisese totuși puternicului dragoman al Porții, lui Panaiotachi, să nu se amestece în acele competițiuni, căci, „dacă Lupu poate să câștige Domnia Munteniei, s'o câștige, că a lui e rudenia dreaptă“³. În curând însă interveni o înțelegere între Lupu și Constantin Șerban, care-i făgădui că-l va ajuta cu bani și cu toate cele trebuitoare, numai să nu uneltească și să-i surpe Domnia⁴. Poate în urma retragerii acestei candidaturi, alegerea Porții se statornici în mod definitiv asupra unuia dintre cei mai devotați prieteni ai săi, care de mult timp râvnia acel scaun, Givan-beiu, protejatul Sultanei Mame și fecior, după cât spunea el, al lui Radu Mihnea cel cu împărătească purtare.

În ziua de Bobotează, 16 Ianuarie⁵ a anului 1658, Constantin primi la București vestea depunerii sale. Cu puține zile în

¹ Hammer, III, pp. 485-6; cf. Dosoftei al Ierusalimului, Ἰστορικὰ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχουσάντων.

² P. des Noyers, pp. 311 și 372; Ciorănescu, *Documente*, p. 119.

³ Scrisoare a lui Constantin către Rákóczy la 31 Octombrie 1657, la Szilágyi, *Bellum*, II, p. 464.

⁴ Scrisoare anonimă din 31 Novembre 1657; *ibid.*, p. 460; cf. N. Băjenaru, *Domnia lui Constantin-Vodă Șerban*, p. 213.

⁵ Paul din Alep, p. 221. Pentru a evita confuziunile, toate datele din lucrarea de față sânt calculate după stilul cel nou; stilul vechiu se socotește știind că e cu zece zile în urma celui nou.

urmă, Poarta hărăzi lui Mihnea Domnia munteană. La 29 Ianuarie noul Domn fu admis în audiență la Sultan, înaintea căruia se închină sărutând imperialul papuc; după ce îndeplini această formalitate, fu înbrăcat cu caftanul domnesc și cu o cucă asemeni celor pe care le purtau pașalele, și i se înmănară insignele Domniei, toba, stindardul și cele trei tuuri¹. I se dăruiră în același timp șase steaguri de oaste, trei de infanterie și trei de cavalerie, care trebuiau să-l însoțească în drumul spre țară².

În ultima zi a lui Ianuarie Mihnea pornia din Adrianopol, înlovărit de oamenii săi; plecarea se făcuse cu atâta grabă, încât se spunea că noul Domn nu avuse timp nici să pună cailor potcoave pentru drumul lung la care pornia, drum anevoios din cauza troienelor care li împiedecau mersul și a gerului de care muriră mare parte din însoțitorii lui³. Cu toate acestea ieșirea din oraș a fost triumfală, efectuată cu toată pompa de care noul Domn avea să se arate dornic și mai târziu, — și, dacă numărul oștenilor săi nu era prea mare și n'ar fi fost poate de ajuns ca să-l apere într-o viitoare ciocnire, în schimb nu lipsia din alaiul lui Mihnea un maestru de ceremonii⁴. Înlocuitorul lui Constantin ducea însă cu sine porunci către Pașa din Silistra și către Hanul tătăresc, cari trebuiau să-i dea ajutor împotriva Domnului mazilit, căci se știa acum că acesta nu va pleca de bună voie din scaun.

În timp ce el își urma cu greutate drumul spre țară, făcând un prim popas la seraiul Topcilar al fostului mare vizir Melic Ahmed-Pașa și strângând împrejurul său o întreagă escortă de „oameni năcăjiți“ și dornici de o soartă mai bună, cărora el li făgăduia în Muntenia, sub Domnia sa, o viață de bielsug și de pace⁵. Muntenia însăși făcuse să i se audă glasul, arătând cât de puțin doria această aventură. A doua zi după ple-

¹ A. Antalffi, *Călătoria lui Evliâ*, p. 30.

² Hurmuzaki, *Documente*, V², pp. 42 și 48.

³ Hurmuzaki, *Documente*, V², p. 48, spune că Mihnea a plecat cu două sute de însoțitori; poate va fi avut pe lângă el pe toți cei șase sute (șase steaguri), încredințați lui la numirea în Scaun.

⁴ A. Antalffi, *Călătoria lui Evliâ Celebi*, p. 30; cf. Ciorănescu, *Documente*, p. 119.

⁵ Antalffi, *Călătoria lui Evliâ Celebi*, p. 30.

care a lui din Adrianopol sosise acolo o delegație de boieri cerând vizirului ca, dacă nu li lasă pe Domnul pe care îl vor ci, cel puțin să nu li-l impună pe Mihnea, care era sărac și avea să ruineze țara pentru a-și plăti datoriile și a agonisi în același timp și pentru el ceva avere¹. Țara aceasta, încercată de lăcomia altor Domni și boieri căpătuiți pe sama ei și mulțămită de Domnia milostivă și îmbelșugată a lui Constantin, îi era împotriva, și, dacă de data aceasta intervenția de la Poartă nu putu să aibă urmare, această dușmănie avea să lucreze și să se învedreze și mai târziu.

Capugiul trimis înaintea lui Mihnea la București nu putu decât să constate acest adevăr. Boierii îl rugară cu toții să nu li schimbe Domnia; poporul îl aclamă pe străzile orașului, strigând că vrea să li rămână Constantin, dar lucrul acesta nu era în puterea unui capugi². De la Rusciuc, unde ajunsese Cadr-Aga, care fusese însărcinat cu instalarea lui Mihnea și care avea să ajungă mai târziu pașă la Silistra, Cadâr-Pașa al cronicarilor noștri, trimese pe câțiva dintre însoțitorii săi pentru a sfătui pe Constantin să se retragă în fața noului Domn; răspunsul constă în făgăduieli de bani și, de altă parte, în harnice pregătiri de războiu³.

Sarcina de a izgoni pe Constantin și a aduce țara supt ascultarea lui Mihnea fusese lăsată de Turci lui Fasli, pașa de Silistra, căruia i se trimiseseră și câțiva beglerbei în ajutor⁴, cu porunca să treacă Dunărea îndată și să curățe drumul înaintea noului Domn. Dacă cel ce mai ținea încă scaunul de la București se arăta atât de puțin înspăimântat de amenințările lui Cadr, liniștea aceasta îl costase 20.000 de ducați, prețul cumpărării lui Fasli, care se învoi în schimbul acestei sume să târăgănească cu șaptesprezece zile executarea porucii împărătești și-i lăsă tot timpul trebuincios pentru pregătiri. Constantin putu astfel să-și strângă armată, să ceară și de la Rákóczy ajutoare și să ardă mahalalele Târgoviștei, pentru ca oastea rivalului său să nu poată găsi adăpost, și să-și facă întâ-

¹ Hurmuzaki, *Fragmente*, III, p. 238.

² Paul din Alep, p. 222; Hurmuzaki, *Fragmente*, III, p. 238.

³ Paul din Alep, p. 223.

⁴ Husein Vegihl, p. 57.

rituri pe drumul spre munți¹. Trădarea aceasta avea să-l coste viața pe Fasli, care fu în urmă rechemat la Poartă și zugrunit în chiar palatul Sultanului, la 13 Iunie 1658².

Informat de pregătirile Tatarilor, dintre cari 40.000 așteptau în Bugeac, gata să năvălescă la un semn, și de apropierea armatei turcești care se pregătia să treacă Dunărea la Rusciuc³, Constantin luă toate măsurile în vederea războiului pe care nu-l mai putea evita. Din porunca lui satele de câmp fură părăsite și pustiite, și pe gerul cumplit al lui Februar o parte din populație se ascunse prin păduri și prin munți⁴. De teama năvălirii tătărești boierii începuseră și ei să-și care avuțiile la Brașov⁵, în vreme ce Domnul strângea neconținut lefegii. Armata lui se ridica acum la aproape 25.000 de oșteni, pe lângă cei 7.000 cari îi mai veniră în Februar din Ardeal, trimieși de Rákóczy supt conducerea celor trei frați căpitani, Mihail, Coloman și Gheorghe Mikes⁶. Domnul ispiti în urmă credința boierilor săi, și, chemând divanul, îi întrebă dacă după socoteala lor e mai bine să se plătească tot ce au cerut Turcii și să se ajungă la o împăcare cu ei; boierii încuviințară războiul, și-i jurară ascultare în toate⁷.

Către sfârșitul lui Februar se răspândi vestea că 30.000 de Tatars au ajuns la Brăila⁸; la 27 ale aceleiași luni Mihnea-

¹ Hammer, III, p. 486; Zinkeisen, IV, p. 878.

² Hammer, III, p. 486; A. Valiero, *Historia della guerra di Candia*, Veneția 1679, p. 469; Hurmuzaki, *Documente*, V², p. 54; Galeazzo Gualdo, I, p. 442, știe altă explicare a acestei ucideri: „Ilavendo una volta il pascià di Silistra scritto alla Porta in favore del Ragozzi... fu strangolato“.

³ Husein Vegihî, p. 57; Hammer, III, p. 486.

⁴ Paul din Alep, p. 221.

⁵ *Quellen zur Geschichte der Stadt Brassó*, VI, p. 131.

⁶ *Monumenta Comitatalia*, XI, p. 380; *Quellen*, VI, pp. 114 și 131; Jos. Trausch, *Chronicon Fuchsio-Lupino-Oltardinum*, vol. II, Brașov 1848, p. 71; Hurmuzaki, *Documente*, V¹, p. 44; Hurmuzaki, *Fragmente*, III, p. 241; Gal. Gualdo, I, pp. 70 și 330.

⁷ *Quellen*, VI, p. 114.

⁸ A. Szilágyi, *Frank András országgyűlési tudósításai*, în *Történelmi Tár*, 1888, p. 36; S. Gergely, *Teleki M. levelezése*, I, p. 137; S. Katona, *Historia critica regum Hungariae*, vol. XXXIII, Buda 1804, p. 38; alte izvoare (Ciorănescu, *Documente*, p. 125) dau șazecei de mii de Tatars.

Vodă trecuse Dunărea, probabil pe la Silistra, pe unde se abătuse pentru a mai cere ajutoare turcești, și străjuit de ele călca pentru înlăia oară pamântul ce-i fusese încredințat¹. Ca măsură de prevedere, Constantin își trimise soția și avuțiile la Rucăr, mai aproape de protecția aliatului său, și lăie cu șanțuri drumul spre Câmpulung, pentru a împiedeca o eventuală urmărire a Tatarilor. El însuși, după ce dete loc Târgoviștei, luă drumul Dobrenilor, unde își avea moșia și într'însa un heleșteu artificial, spre a îngropa acolo avuția pe care nu putuse s'o trimită spre Ardeal².

Turcii apropiindu-se în acest timp de București, Domnul trimise împotriva lor pe Pană Filipescu spatarul, cu o samă de oaste³; cum însoțitorii lui Mihnea trebuie să fi fost puțini la număr, și cum de altă parte pașa de la Silistra va fi știut să-i dea un ajutor cât mai puțin eficace împotriva darnicului Voevod muntean, ușor îi fu Spătarului să obțină un simulacru de biruință, care fu curând trâmbițată în lumea creștină dornică să afle înfrângeri turcești, de care nu mai auzise de mult⁴. Când însă se apropia și primejdia tătărească, oștirea de lefegii a lui Pană, învățată mai mult cu leafla decât cu războiul, și înțelegând că de data aceasta nu mai era vorba de o glumă, refuză să se lupte, și se întoarse fără ispravă la domn⁵.

Astfel Tatarii înaintând, fără a fi întâlnit vre-o piedecă, din spre Buzău, și Turcii ajungând în București la fel de ușor, Constantin se trase spre Târgoviște și se adăposti în cele din urmă înapoia întăriturilor ridicate de el pe drumul Câmpulungului. Lăsase în oraș pe același Pană cu 12.000 de oaste, dându-li voie să prade ce vor mai găsi prin casele nimicite de flacări. Pe când însă lefegii erau ocupați cu jaful și se înveseliau spărgând butoaiele ce vor mai fi rămas prin câteva

¹ Stoica Ludescu, p. 345.

² Paul din Alep, pp. 225-6. Chestiunea comorii de la Dobreni nu e încă destul de clară; poate Constantin o avea îngropată de mai înainte, și a vrut atunci s'o scoată, fără a avea însă vreme. Cert e că el a mai căutat-o și cu alte prilejuri, mai târziu.

³ Paul din Alep, p. 226.

⁴ Pierre des Noyers, p. 390; Ciorănescu, *Documente*, p. 125.

⁵ Paul din Alep, p. 266; Ciorănescu, *Documente*, p. 127.

pivnițe, se arată un pâlcc de 1.000 de Tatars, în fața cărora această adunătură de oameni se grăbi să iea fuga, oprindu-se abia în tabăra domnească. Tatarii urmărindu-i, avu loc lângă lagăr o primă ciocnire, la care luând parte și două sute de oameni din trupele ardelenice mai disciplinate decât glotașii lui Constantin, următorii fură învinși și trebuiră să se întorcă.

În Târgoviște ei răsbunară această pagubă omorând pe ostașii beți cari nu avuseră vreme să prindă de veste ce se întâmplă cu ei; dintre aceștia, cam 1.300 de oamenii în totul, o ceată de Cazaci se închisese între zidurile de la Stelea, dar Tatarii aprinseră mănăstirea, și asediații astfel afumați trebuiră să fugă, lăsând în mânilor lor pe câțiva bătrâni călugări, cari fură și ei măcelăriți până la unul. În urmă Tatarii se apucară să prade ce mai rămăsese nemistuit de flăcări și neajfuit de lefegii, scormonind până în fundul mormintelor domnești abia încuiate, și, după ce-l pustiiră cu desăvârșire, arseră pentru a doua oară, din temelie, orașul¹.

Constantin nădăjduise totuși că războiul nu va fi serios și că va găsi și printre Tatars un Fasli. Mai mult decât pe oaste, de care nu s'a știut sluji la nevoie și pe care nu era în stare s'o stăpânească, el se bizuia pe făgăduielile atât de ieftine ale hanului tătăresc; acesta îl încredințase printr'o scrisoare că nu vine împotriva lui mânat de vre-un gând rău, ci numai de nevoie și de ascultarea datorită împărăteștii porunci și-l sfătuia să se închidă în vre-un loc întărit și să aștepte să treacă această furtună, cu legătura că, dacă nu-i va putea fi de folos în alt chip, cel puțin nu va lupta cu adevărat împotriva lui².

Ascultând de acest sfat, el se hotărîse să-și așeze tabăra tocmai la poalele munților, lăsându-și astfel capitala și aproape întreaga țară în mânilor năvălitorilor. Alegându-și apoi drumul Câmpulungului, cu retragerea asigurată către Ardeal, el se mai gândise și la necredința vădită a oștenilor săi. Ar-

¹ Izvorul principal pentru aceste întâmplări e Paul din Alep, pp. 225-8, cf. Stoica Ludescu, p. 345; A. Szilágyi, *Frank A., Országgyűlési tudósításai*, p. 36; *Monumenta Comitalia*, XI, pp. 364-5; Hurmuzaki, *Documente*, VI, pp. 43-4 și 46.

² *Monumenta Comitalia*, XI, pp. 364-5; Ciorănescu, *Documente*, p. 128.

mata lui, nu mai mică decât cea tătarească, și de bună samă mult mai bine înarmată decât ea, ar fi putut să-i țină piept cu izbândă; Constantin știa însă că în clipa ciocnirii soldații săi cu plată vor lipsi din nou de la datorie, așa cum mai făcuseră de două ori până acum, și, în vederea defecțiunii pe care o prevăzuse el se îngrijia de drumul neînclaturatei retrageri¹.

De și, după cum spunea de el bunul sau prieten Rákóczy, Constantin nu moștenise „nici priceperea militară, nici înțelepciunea și prudența lui Matei-Vodă”², căruia îi moștenise totuși Domnia, socoteala lui fu înțeleaptă cel puțin de data aceasta. Așezând pe noul Domn în Bucureștii nișiciți de flacări, Turcii de supt poruncile lui Fasli nu se grăbiră să urmărească pe Constantin. În schimb Mihnea se sili să câștige de partea lui pe cei câțiva boieri prizonieri ce i se înfașară³ și pentru toți ceilalți fugari răspândi în țară cărți de iertăciune și făgăduieli de pace și de uitare. De teama pumnului stapânirii straine, de grija țărinilor părăsile în miez de iarna și carora li se apropia acum vremea de lucru, și poate bucuroși ca la fiecare nouă Domnie, țăranii începură sa-și parasească bârlogurile de prin munți și să se întoarcă pe la casele lor, după ce o lună întreagă înduraseră prin codri foame și ger⁴. Oștenii lui Constantin se ridicară și ei, cerând voie Domnului să se întoarcă, și în fața mulțimii lor acesta nu putu decât să li dea drumul, luându-li totuși făgăduiala că se vor întoarce la prima chemare⁵.

Redusă la 8.000 de oșteni după plecarea oamenilor de țară,

---

¹ *Quellen*, VI, p. 115; că soldații munteni nu sânt prea credincioși Domnului lor, i se raportase lui Rákóczy mai de mult, căci, la 15 Decembre 1657, Constantin se apăra astfel în fața lui: „Că ar fi scris acel lucru, că [soldații] sânt gata să plece de lângă noi, nu putem ști de unde au scornit-o, căci noi acum i-am încercat din nou, cine vrea să rămână în slujba noastră, să rămână și să slujească, și, dacă vor să rămână, să jure din nou; dacă nu mai vrea cineva să rămână, e slobod să plece, dar ei toți sânt gata să jure și să-și dea viața pentru noi” (*Monumenta Hungariae Historica*, XXI, p. 587).

² *Monumenta Comititalia*, XI, p. 364.

³ Hurmuzaki, *Fragmente*, III, p. 241.

⁴ Paul din Alep, pp. 234-5.

⁵ *Monumenta Comititalia*, XI, p. 365; *Quellen*, VI, p. 115; Husein Vegihl, p. 57.

și mereu decimată de frig și de lipsuri, armata lui începu să scadă și mai mult prin desertarea în masă a lefegiilor străine. În pâlcuri de câte cinci sute și o mie de oameni et trecură în mai multe rânduri de partea noului Domn. Printr'înșii Tatarii aflara de existența unui drum ajungând peste munți tocmai în spatele taberei lui Constantin, și, străbătându-l, încercară să-l taie retrageră spre Ardeal¹. În fața acestei noi primejdii fostul Domn își strămulă lagărul mai aproape de hotar; pe lângă Bran mai voi să încerce pentru ultima oară o împotrivire, și se lovi cu Tatarii cari îl urmăreau; soldații însă îl părăsiră în alăt de mare număr de dala aceasta, încât fu nevoit să părăsească lupta el însuși și să dea înapoi, și astfel la 10 Mart 1658 el trecu hotarul pribegiei, în spre Ardeal². La această dală din frumoasa lui armată nu mai rămăseseră decât vre-o două mii de oameni, pe cari și pe aceia îi ținea mai mult cu sila pe lângă sine³.

După ce rămase câteva zile la Râșnov împreună cu Mihail Mikes, Constantin se hotărî să meargă spre a se întâlni cu Rákóczy, care se afla în momentul acesta în castelul părintesc de pe Murăș, la Iernut. La 11 Mart fostul Domn trecea prin Codlea, însoțit de doamna Nedelea și de carăle sale cu avuții⁴. De acolo merse mai departe la Iernul, unde se întâlni cu prietenul și protectorul său, făurind împreună planuri de întoarcere în Domnie cu acea ușurință de a visa pe care o dau cavalerilor de specia lui Rákóczy păharele de vin repetate, vitejia înăscută și dorul de nechibzuite aventuri.

Constantin ceru de la principe îngăduința de a strânge armată, și o căpătă cu atât mai ușor, cu cât acesta își făgăduia din partea lui oarecare foloase. Cu această învoire el plecă în urmă spre Făgăraș, de unde avea de gând să-și recruteze soldații cu leafă. La Ocna Sibiului se mai întâlni odată cu Rákóczy, în zilele următoare, și din nou goliră împreună păharul pentru realizarea planului lor. De acolo merse, la 23 Mart, la Sibiu, fiind primit cu domnesc alaiu și ospătat după

¹ G. Krauss, I, p. 333; Paul din Alep, pp. 229-30.

² Paul din Alep, p. 230; *Quellen*, VI, p. 132.

³ G. Krauss, I, p. 343.

⁴ *Quellen*, VI, p. 132.

cuviință de magistratul sasesc¹, și se întoarse a doua zi la Făgăraș, strângând mereu trupe și așteptând momentul potrivit pentru a încerca recăștigarea tuturor celor luate, odată cu scaunul, peste munți.

Pentru o ultimă oară însă oamenii ținuți cu sila lângă el, în Ardeal, îl părăsiră. Pe când se afla la Mediaș, șapte sute din cei o mie trei sute de oameni de țara ce-i mai ramasesera, plecară, îndreptându-se către Brașov, pe unde nădăjduiau să se întoarcă în țară. Constantin înștiință de aceasta pe fostul său tovarăș de armă, pe Coloman Mikes, care-i aștepta în apropierea Brașovului, și, atacându-i la 26 April, îl jafui și de puțina avere agonisita în slujba fostului Domn².

De cei cari mai rămăseseră pe lângă el Constantin căuta acum să se asigure, luându-li lagăduiala scrisa ca-i vor rămânea credincioși; în actul pe care i-l dau la 29 April semnează, între numeroși căpitani, și câțiva diutre boierii cari-l însoțisera la plecarea din țară, și dintre cari unii totuși s'au întors la Domnul cel nou: Stroe Logofatul, Pană Spatarul, Radu Fărcașanu, Radu Mihalcea Comisul, Drăghici Cantacuzino și Cluceșanul Chirca Rudeanu jurară cu toții ca nu vor uita pâinea mîncată la Curtea domnului atunci pribeag, și se legară să împarta destinele lui³.

În urma lui Constantin, Domnul cel nou trecuse peste Dunăre cu o mie de Turci⁴, și, întâlnindu-se cu Tatarii ce veniau prin Moldova, pusese stăpânire pe țară. La 5 Mart 1658, având alături pe trădătorul Fasli, Mihnea făcu în Târgoviște o intrare care nu avea nimic triumfal. Capitala era atât de pustie de jaf și de flacări, încât numai pivnițele mănăstirilor ar mai fi putut sluji de adăpost; din celelalte cladiri mai ramasese cenușa. În Biserica Domnească mormintele fuseseră scormonite, și trupul lui Matei Basarab zăcu o vreme desgropat și desbrăcat de podoabe, până când Domnul cel nou găsi răgaz să-l trimita

¹ A Szilágyi, *Frank A. országgyűlési tudósításai*, p. 36.

² „Der Mikes... beraubet, plendert das arme bleschländische Volk jämmerlich und lässt sich nackt und bloss davon“. *Quellen*, IV, p. 246; cf. *ibid.*, VI, p. 132; G. Krauss, I, p. 343.

³ N. Iorga, *Studii și Documente*, IV, pp. 56-7.

⁴ Trauschenfels, *Deutsche Fundgruben*, p. 345.

iarăși odihnei¹. Lipsa era atât de mare, încât în prima zi Mihnea trebui să se mulțamească cu mâncări de carne, fără pâne, care nu se putea găsi nicăeri în orașul pustiu. De aceea el și părăsi Târgoviștea în curând, și se așază pentru câțeva vreme la București, până la reconstruirea celeilalte capitale, locuind în casele mănăstirii Radului-Vodă, căci și aici orașul fusese aproape la fel nimic².

Bucuroși de-o potrivă de izbânda asupra vrăjmașului și de rezultatele jafurilor, Turcii își serbătoriră în chip zgomotos biruința, a carii veste merse până în Bosnia, fiind și acolo la fel praznuită³. Sfârșindu-și în cele din urmă misiunea aici, Tatarii lăsară noului Domn patru sute dintre ai lor, pentru a-l păzi de amenințarea lui Constantin, care nu s'ar fi putut resemna să rămână liniștit în Ardeal și ieșira din țară. În drumul întoarcerii lor aveau însă îndatorirea ca, trecând prin Moldova, să izgonească și pe celalt Domn mazilit, pe Gheorghe Ștefan.

Trecând pe la sfârșitul lui Februar prin țara lui, pentru a merge împotriva lui Constantin, Tatarii îi arătasera atunci că n'au pentru el decât dorințe de pace, și că, dacă îi va lăsa să treacă nesupărați prin Moldova, nu se vor atinge în niciun chip de stăpânirea lui. De și trăda în felul acesta încă odată prietenia pe care o publicase față de Constantin și îl lăsa descoperit în fața acestor năvălitori, Domnul Moldovei fu mulțumit de pactul acesta, și se învoi să-i lase să treacă, bucurându-se de făgăduielile lor și nădăjduind că astfel își va mânui tronul. Tatarii se arătasera însă atât de pașnici față de el, nu dintr'o prietenie pe care Gheorghe Ștefan se bizuise prea

---

¹ După aceeaia s'au întâmplat lui Matei Voevod moarte la Scaun în Târgoviște, și l-au îngropat în tinda bisericii domnești; iar apoi, fiind multe răutăți și robii aici în țeară de limbi păgâne, i-au scos oasele afară și au stălut câțeva vreme acolo în beserică. Iar, deacă au statut Mihnea a fi Domn țării în urma lui Constantin Voevod. fiindu-i oasele tot dezgropate, le-au trimis cu cinste tocma acolo la acasă mânăstire, la Arnota, precum au fost poftit până era în viață“. Act de la Grigore Ghica, București, 5 August 1661, în *Condica* din 1802 a mânăstirii Arnota (Ms. Ac. Rom., No. 1452. fol. 268: în *Condica* din 1852 Ms. Ac. Rom., No. 1451), la fol. 77.

² Paul din Alep, p. 237.

³ Ciorănescu, *Documente*, p. 129.

mult, ci pentru că li era mai ușor să nu-i aibă pe amândoi Domnii împotriva lor în același moment¹.

Acum, când sfârșiseră de prădat în Țara-Românească, Tatarii știură că au mână liberă asupra Moldovei. Aici Sultanul numise de curând, la 13 Mart, pe Gheorghe Ghica, ascultând o veche dorință a marelui său vizir. Noul Domn era un consătean și prieten de copilărie cu Kōprulū, și fusese până atunci capucehaie moldovenească la Poartă; fără niciun merit în afară de această prietenie, ciudata lui numire într-o treaptă pentru care nici el poate nu se simția îndeajuns de învrednicit, nu fusese fără a ridica și unele mirări². Sărutând cu tot ceremonialul slăvita mână a Împăratului la 18 Mart, Ghica plecase îndată spre țară, precedat de un ceauș cu două sute cincizeci de oameni, cu misiunea să prindă, cu ajutorul Tatarilor, pe Domnul cel vechiu³.

Mai puțin pregătit de războiu decât vecinul pe care îl părăsise îndată ce primejdia se apropiase, și din fire mai puțin dornic de lupte, Gheorghe Ștefan lăasă scaunul fara împotrivire: stând în cumpănă câtăva vreme dacă trebuie să fugă la Cazaci sau în Ardeal, se hotărî în cele din urmă să meargă și el la Rákóczy, „de la care avea cărți cu jurământ să nu se lase unul pe altul până vor avea o pâne să o împartă“⁴. Astfel în ziua de 3 April 1658⁵, fără a fi dat cu ochii de dușman, și

¹ *Quellen*, VI, p. 116.

² „Et sic e cothurnario factus princeps nomine Gyika“: A. Szilágyi, *Frank A. országgyűlési tudósításai*, p. 36. Pentru împrejurările nimirii, v. I. Neculce, *Letopisețul Moldovei*, I, pp. 31-2.

³ Hurmuzaki, *Documente*, V², p. 48; Hurmuzaki, *Fragmente*, III, p. 241.

⁴ Miron Costin, p. 357; cf. I. Nistor, p. 29.

⁵ Primul document cunoscut din Domnia moldovenească a lui Gheorghe Ghica e din Iași, 26 April 1658 (la Gh. Ghibănescu, *Surete și Izvoade*, vol. VIII, Iași 1914, p. 308). Un document din 2 Mart 1658 de la Gheorghe Ștefan. la N. Iorga, *Studii și Documente*, V, p. 122. Totuși Al. Papadopol, Calimah, *Despre Gheorghe Ștefan Voievod, Domnul Moldovei*, București 1886, p. 95, pune izgonirea lui Gheorghe Ștefan în 1657, și consideră actul lui din 18 Mart 1657 (la Hasdeu, *Arhiva Istorică a României*, I, p. 66, ca ultimul act al Domniei lui. La fel Gh. Ghibănescu, *Gligori Ghica*, în *Arhiva*, XII, (1901), pp. 378-84, pune venirea la tron a lui Gheorghe Ghica în Mart 1657.

lasând frâncle Domniei pierdute în mâinile lui Grigorașcu Ghica, fiul noului Domn, Gheorghe Ștefan trecu și el peste munți, însoțit de trei scaguri de dragoni și de șapte sute de Unguri, zădarnic ajutor pe care i-l trimisese Rákóczy cu puțin înainte¹. Poposind la început călava vreme prin parțile săcuțești, unde își lăsă la anumiți prieteni din Ciuc o parte din uriașă avere cu care parăsise Domnia², el se îndreptă apoi către vechiul sau aliat, și căută să puna la cale, la rândul său, o întoarcere în țară și lupta cu puterile unite împotriva dușmanului turc.

În vederea aceluiași scop nici Constantin nu contenise să se înarmeze, tocmindu-și mereu oaste și ajutându-l cu bani și pe Rákóczy, a cărui Vistierie era cu totul secătuită în vremea aceasta. Din potrivă, averile aduse de cei doi Domni în Ardeal trebuie să fi fost foarte mari; astfel Gheorghe Ștefan primise de la Vasile Lupu o moștenire care se evalua ea singură la două milioane în aur³. Cât despre Constantin, acesta avea în stăpânire vestita Vistierie a lui Matei Basarab, atât de bogată, încât trei ani de lupte duse cu soldați cu leafa și de necontenita risipa printre străini, nu izbutiseră s'o sleiască⁴. Astfel, mai bogați decât aliatul lor, care de altfel nu mai avea niciun motiv de a începe războiul acum, când își recăstigase Domnia, „pe lângă că necontenit îl îndemnau să lupte ca sa se rasbune, îi mai dadeau și bani“⁵, și îl ajutau în mod efectiv sa se înarmeze.

La începutul lui Maiu 1658, Constantin socoti că e destul de puternic pentru a-și mai încerca odată norocul armelor în Muntenia. Ceia ce îl atrăgea într'acolo nu era poate atât tronul, pe care știa că n'ar fi putut să-l păstreze cu acele puține mijloace care-i erau la îndemână atunci, cât heleșteul în care își îngropase averea. Rákóczy însă nu era hotărît dacă trebuie să înceapă o asemenea luptă, și inclina mai degrabă către o

¹ G. Krauss, I, p. 333.

² *Quellen*, VI, p. 58; Trauschenfels, p. 345.

³ Hurmuzaki, *Documente*, V³, pp. 6-7.

⁴ Miron Costin, p. 368; cf. I. Trausch, *Chronicon Fuchsio-Lupino-Oltardinum*, II, p. 71.

⁵ Gal. Gualdo, I, p. 441; cf. Ign. Fessler, *Geschichte der Magyaren*, ed. a 2-a, Leipzig 1877, vol. IV, p. 290.

împăcare cu Turcii, nădăjduind să găsească în bunul lor priciten din Muntenia un mijlocitor. Atitudinea înlocuitorului lui Constantin nu părea să fie aceea a unui protivnic, și felul în care i se oferise el singur și-i înbiase serviciile sale în anumite potrivite ocazii îl făceau să creadă că va putea trage multe foloase de pe urma acestei Domnii. Pentru a nu o pierde înaintea de a se fi slujit de ea, Rákóczy nu aprobă planurile lui Constantin și se împotrivi unei expediții muntene; fostul Domn plecă însă singur la luptă, fără a mai aștepta încuviințarea¹. În urma lui, principele se arătă cu totul nemulțumit de această ispravă și porunci să se oprească trecerea altor ajutoare, peste munți, în Muntenia, supt aspră pedeapsă².

De altfel, de și nu întâmpină în țară nicio împotrivire, această aventură nu putea să aibă vre-o urmare mai serioasă. Înștiințat de mișcările rivalului său, Mihnea trimisese la Rucăr cele patru cete de Tătari ce mai rămăseseră în țară, dându-li în samă apărarea pasului din spre Bran³. Straja însă era prea puțin numeroasă ca să poată rezista unei năvăliri și se retrase fără luptă înaintea trupelor lui Constantin; acesta putu să înainteze nesupărat până la București, căci Mihnea și boierii săi se refugiaseră la Giurgiu, supt aripa ocrolitoare a puterii turcești. Constantin-Vodă știa însă că acest succes atât de ușor câștigat nu putea să fie de lungă durată; în cea mai mare grabă el se îndreptă spre conacul de la Dobreni, unde își căută zădarnic comoara, fără a avea vreme să și-o desgroape, căci, aflând de apropierea lui Mihnea cu ajutoare turcești, fără a mai aștepta să dea piept cu el, trecu peste munți cu mica lui oaste, încheind fără folos și fără vărsare de sânge o ciudată incursiune⁴.

Întors în Ardeal, fostul Domn rătăci o vreme fără nicio țintă. La 12 Maiu trecea pe la Cluj, unde îl întâmpinară salutulându-l studenții⁵; drumul lui era către Nord, către noile sale posesiuni. Într'adevăr, cu cinci zile mai înainte el cumpăraseră

¹ Ciorănescu, *Documente*, p. 133.

² *Ibid.*, pp. 159-60.

³ Paul din Alep, pp. 236-7.

⁴ N. Iorga, *Istoriile Domnilor Țării-Românești*, pp. 111-2.

⁵ A. Bitay, *O știre privitoare la pribegia lui Constantin-Vodă Basarab Cârnuț*, în *Revista Istorică*, XV (1929), p. 265.

de la Rákóczy, prin mijlocirea lui Gheorghe Ștefan și a doi nemeși transilvăneni, castelul de la Șinteu și cele treizeci de sate dependente de el, pentru suma de 33.000 de taleri, și de altfel cu îndatorirea de a lăsa pe fiul lui Rákóczy moștenitor al acestei proprietăți, ceea ce era din partea principelui ardelean un fel întru câțva mai discret de a se împrumuta¹. Supt diferite și nenunțate alte pretexte, apelurile pentru bani se facură din ce în ce mai dese pe lângă cei doi pribegei, și în asemenea lărguiceli își petrecură vremea Gheorghe Ștefan și Constantin-Vodă, împărțiți între grija averii și nădejdea unei fericite întoarceri, în vreme ce în țările lor se statorniciau Domniile cele noi, cu vise și cu ținte atât de deosebite.

II.

Cine era acest Givan-beiu, acest fecior, presupus sau adevărat, al lui Radu Mihnea, căruia i se dăruise tronul muntean, cronicarii noștri cari au scris despre el nu știu sau nu vor să ni spună ceva lămurit. Miron Costin nu pomenește nimic despre neamul lui, nici despre viața lui înainte de Domnie. Compilația lui Stoica Ludescu vorbește de pretențiile acestui Voevod, care se da drept un scoborător al neamului basarabesc, dar adaugă că aceste pretenții sânt neîntemeiate, de oare ce în realitate el ar fi fost feciorul unui Grec lăcătuș: „tatăl sau l-au chemat Iane Surdul, iar pre dânsul l-au chemat din botez Franța“². În sfârșit cronica anonimă repetă prima afirmațiune a cronicarului cantacuzinesc: „numindu-se el pre sine că iaste fecior Radului-Vodă Mihnea“³, dar nu spune nimic în legătură cu legitimitatea ei, asupra căreia se lasă astfel să plutească o suspiciune neprecisată.

Ar mai trebui amintită și o a doua tradițiune, întru câțva

¹ A. Szilágyi, *Bellum Boreo-Orientale*, II, pp. 499-500. Constantin a zidit și o biserică într'unul din aceste sate, la Tinod; v. Șt. Mețeu, *Moștile Domnilor și boierilor din țările române în Ardeal și Ungaria*, Arad 1925, p. 71.

² S. Ludescu, p. 346. În loc de „lăcătuș“ sau „lăcătar“, cum dau manuscrisele acestei cronici (cf. St. Nicolaescu, *Letopisețul*, p. 161), textul publicat de Bălcescu are „cămătar“; de asemenea „Franți“ în loc de „Franța“.

³ N. Iorga, *Istoriile Domnilor Țării-Românești*, p. 140.

deosebită de a cronicii muntene, dar cu siguranță inspirată de ea; aceasta se găsește păstrată în opera istorică a lui Dosoftei al Ierusalimului, cel care ni-a cunoscut de aproape țara cu câteva zeci de ani mai târziu. După dânsul Mihnea ar fi fost „fiul unui om sărac din Ianina“¹, ceea ce nu poate fi altceva decât o greșită interpretare a numelui de Iani, pe care îl poartă la Stoica Ludescu presupusul tată al acestui Domn. În ultimă analiză această indicație a originii lui se reduce deci tot la cea de mai sus; de și nesprijinită pe vre-un document controlabil, și venind de la un cronicar a cărui atitudine e în chipul cel mai vădit neprietenoasă față de Mihnea, aceasta a căpătat treptat tot mai mult teren în istoriografia mai veche, care s'a declarat hotărât convinsă de ilegitimitatea lui Mihnea și și-a însușit de cele mai multe ori acuzările pe cari i le-a adus cronicarul².

Niciun alt contemporan nu vorbește de o asemenea descendență. Rapoartele consulare constantinopolitane din vremea nămirii lui în scaun, înșelate de cultura lui cu totul grecească și de lunga lui ședere la Constantinopol, îl fac Grec în mod aproape constant³, dar, de câte ori amintesc și de originea lui, ele consună toate pentru a face dintr'insul un fiu al lui Radu-Vodă Mihnea⁴. Capuchehaiialele transilvănene, încă înainte de venirea lui la Domnie, nu-l numesc niciodată altfel decât „fiul lui Radu-Vodă“⁵. În același sens mărturisește și

¹ Dosoftei al Ierusalimului, *Ἱστορία τῶν ἐν Ἱερουσαλῆμοις πατριαρχευσάντων*, p. 1205: „ἦν πενιχρὸς Ἰοαννίτου ἀνδρὸς υἱός. Cf. Iorga, *Două contribuții la istoria bisericească a Românilor* (Ac. Rom., *Mem. S. Ist.*, II, 38[1916], p. 466).

² Astfel la I. Chr. Engel, *Geschichte der Moldau und Wallachey*, vol. I, Halle 1804, p. 302, și de la el la Hammer, III, p. 486; la D. Fotino, *Ἱστορία τῆς πάλαι Δακίας*, vol. II, Viena 1813, p. 346, și în *Istoria Generală a Daciei* (trad. G. Sion), vol. II, București 1859, p. 104; la M. Kogălniceanu, *Histoire de la Valachie et de la Moldavie*, vol. I, Berlin 1837, p. 292; la Vaillant, II, p. 59, și Papadopol-Calimah, p. 96.

³ Hurmuzaki, *Documente*, V², p. 40; cf. H. Vegihi, p. 57.

⁴ „Certo gentillhuomo greco, figlio del già Raduleo Vaivoda“. Hurmuzaki, *Documente*, V², p. 42; „Jovan Vaivoda, figliuolo di Radulla che fu prencipe“, *ibid.*, V², p. 48.

⁵ *Monumenta Hungariae Historica*, XXIII, pp. 149, 298, etc.

numele de Givan-beiu supt care era cunoscut la Constantinopol, și care nu se da în mod obișnuit decât odraslelor imperiale¹; de altfel toți cronicarii străini ai vremii sale amintesc la fel pe domnescul lui tată, de la Paul de Alep, cel mai bun izvor de informație pentru anii aceștia², până la secretarul de ședință al dietei ardelenne Andreas Frank³, și de la memorialistul brașovean Karl Albrich, cel prieten cu Cantacuzinii⁴, până la bogat informatul cronicar de la Sighișoara G. Krauss⁵. În sfârșit, Domnul însuși aminteste, în unele din frumoasele hrisoave ce începură a ieși curând din cancelaria sa, de rudele sale domnești, pomenind fie „cartea răposatului Domn părintelui Domniei Mele Io Radul Voevod, leat 7123 [1615]”⁶, fie pe „răposatul fratele Domniei Mele Ion Alexandru Radul Voevod”⁷.

După multe esilări, și încă și astăzi cu oarecare rezerve,

¹ A. Antalfi, *Călătoria lui Evliâ Celebi*, p. 28^a; cf. Ciorănescu, *Documente*, p. 119, și Daponte, la Sathas, III, p. 5; și la Erbiceanu, p. 7; I. Nistor, p. 29.

² Paul din Alep, p. 221.

³ A. Szilágyi, *Frank A. országgyűlési tudósításai*, p. 36.

⁴ *Quellen*, VI, p. 116

⁵ G. Krauss, I, p. 382.

⁶ Hrisov din 25 Iulie 1659, în *Magazin Istoric pentru Dacia*, V (1818), p. 349; cf. „răposatul părintele Domniei Mele Radu Voevod”, într'un act din 22 Iulie 1658, la I. C. Filitti, *Arhiva Gheorghe Gri-gore Cantacuzino*, București 1919, p. 221.

⁷ Hrisov inedit din 2 Maiu 1658, în copie la Arhivele Statului, No. 206/vii. Cf. o curioasă asemănare între iscălitura lui Mihnea (facsimile la Iorga, *Noi acte românești la Sibiu*, planșă), și a lui Alexandru Coconul, facsimilată la Xenopol, *Istoria Românilor*, ed. III, vol. VI, p. 43. O dovadă definitivă ar părea că o constituiesc portretele cititoarești de la mănăstirea Ivir din Muntele Athos, reprezentând „chipurile starețului Grigorie și Radului Mihnea, ținând o cruce, și dedesupt fiul său în etatea copilăriei” (M. Beza, *Urme românești la Muntele Athos*, în *Boabe de Grâu*, IV (1933), p. 598). Inscripțiile zugrăvelii (reproduce, *ibid.*, p. 587), dau însă 'Ο 'Ιω Μήχνας Βοσβόδας pentru Domn, și 'Ο 'Ράδοι Βοσβόδας pentru copilul domnesc, care ar trebui deci să fie viitorul Mihnea III. Cum însă Radu Mihnea nu s'a intitulat niciodată Mihnea, și niciun act relativ la Mihnea III nu-l numește vre-odată numai Radu, nu încapе îndoială că portretele represintă pe Mihnea II Turcitul și pe fiul său, Radu Mihnea, în vrăsta copilăriei.

tradițiunea aceasta a fost primită de aproape toți istoricii noștri mai noi¹. De altfel ea e cea care trebuie adoptată, de oare ce e cea care pornește de la mai multe izvoare, și pare mai în acord cu realitatea; rămâne însă cu un semn de întrebare problema dacă Mihnea a fost un fiu legitim al lui Radu-Vodă, sau doar un bastard, după cum ni rămâne aproape în întregime necunoscută viața lui înainte de venirea în scaun.

Despre acest capitol al vieții, izvoarele nu vor să spună, firește, decât prea puțin. Se știe numai că țara a părăsit-o de mic, căci a plecat îndată după moartea tatălui său, când trebuie să fi fost un băiețandru de cel mult zece ani. Pricinile acestei plecări nu se pot precisa. Cronicarul dușman crede că pretinsul fiu de Domn s'a izvodit de mic a urma feciorului Agarei, și ispitit de folosul islamismului ar fi mers la Constantinopol; e mai probabil însă că îl așteptau acolo rude, sau cel puțin credincioși slujitori, căci cu Constantinopolul familia lui avuse foarte strânse și neîntrerupte legături.

Mergând în acest oraș care în felul acesta nu trebuia să-i apară chiar din prima clipa strain, lănarul principe rămase acolo mulți ani, desavârșindu-și în primul rând o educație care trebuie să fi fost deosebit de aleasa. Ajunse astfel să cunoască desavârșit, ca puțini musulmani, limba arabă, persană și turcă²; alară de greaca și româna mai cunoștea fără îndoială și limba latină, în care vorbește solilor poloni și transilvăneni, îndată după așezarea sa în Domnie³. Un călător turec relatează că Mihnea era pe lângă aceasta caligraf, erudit, și poet, de sigur tot în limba turcească⁴. Timpul nu ni-a

¹ De la Hurmuzaki, *Fragmente*, III, p. 237, o iea Xenopol, *Istoria Românilor*, ed. IV. v. VII. pp. 159-60. unde originea lui Mihnea se discută fără a se ajunge la o concluzie precisă. Mai puțin îndoielnică e autenticitatea acestei descendențe la N. Iorga, *Socotelile Brașovului* (Ac. Rom., Mem. S. Ist., II, p. 21), p. 211. Unii genealogiști ca O. G. Lecca, *Genealogiile a o sută de case din Țara-Românească și Moldova*, București 1911, pl. 1; C. Kogălniceanu, *Tablou genealogic și cronologic al Basarabilor*, București 1912; St. Nicolaescu, *Petru-Vodă cel Tânăr și Petru-Vodă Schiopul*, București 1915, introduc și pe Mihnea în spița neamului Basarab.

² Hammer, III, pp. 509-10.

³ Paul din Alep, p. 243.

⁴ „Givan Celebi, știutor de limbile persană și elină, caligraf, poet, erudit, nobil și major“. A. Antalffi, *Călătoria lui Evliâ Celebi*, p. 30.

păstrat de la el nici vre-un manuscris închis în înfloritele chenare caracteristice artei orientale, nici vre-o frântură de vers din care să se poată judeca activitatea lui literară. Cine privește însă iscălitura lui superbă, împletită cu desăvârșit meșteșug, recunoaște cu ușurință într'însa mâna unui priceput caligraf, după cum cercetatorul politicii sale nu va lipsi să regăsească în actele lui pe poetul care nu s'a uitat nici după ce a dobândit coroana domnească.

Vorbind de felul în care a trait la Constantinopol, cronicarul cantacuzinesc arată că, dându-se drept fecior al Radului-Vodă, a reușit să se curtenească pe lângă un oarecare Chenan-Pașa, „căruia zic unii să-i fie fost giuvan, fiind frumușal“¹; acușafia aceasta poate să fie întemeiată numai pe o interpretare răuvoitoare, ca altele ale aceluiași cronicar, a numelui său de Givan-beiu, dar pare, totuși, a căpăta un temei dacă se ia în considerație reputația de stricat a acestui Chenaar². Alte izvoare par însă a ști că aceia ce îl reținea la Curtea acestuia era mai cu samă Atichè, soția pașalei, care de altfel l-a și ajutat în diferite împrejurări³. Se spunea de asemenea despre Mihnea că a avut legături cu Sultana-mamă, „că zic unii să-i fie căutat de treaba câteodată“⁴. El singur recunoștea de altfel mai târziu, prin gura trimesului său în Apus, că „a fost crescut în seraiu, unde a avut favorurile Sultanei-mame și ale unei surori a Sultanului“, bucurându-se în așa măsură de încrederea lor, încât, „dacă s'ar fi învoit să treacă la islamism, ar fi căpătat cele mai mari demnități“⁵. Acest fel de a ajunge prin legături femeiești și prin intrigi de alcov nu stă rău nici frumușelului Domn, nici poetului pe care nu-l cunoaștem, și desvăluiesc într'însul un principe-trubadur, cum fusese în veacul trecut, într'o lume cu totul deosebită, un Petru Cercel.

¹ Iorga, *Istoriile Domnilor Țării-Românești*, p. 110; cf. Hammer, III, p. 509.

² „Homo mollis, nec ad arma natus“; S. Katona, *Historia critica*, XXXIII, p. 41.

³ Antalffi, *Călătoria lui Evlià Celebi*, p. 30; cf. Dosoftei al Ierusalimului, p. 1205: „Ὁν προσποιησάμενον εἶναι ἀθηνότοιαιδα περιποιοῦσατό τις Σουλτάνα, ἧτοι Βασιλῆς, γυνή τοῦ Κενάν-Πασσά“.

⁴ Iorga, *Istoriile Domnilor Țării-Românești*, p. 140.

⁵ Ciorănescu, *Documente*, p. 52.

Legăturile acestea sânt suficiente, pe de altă parte, pentru a dovedi de câtă vază se va fi bucurat Mihnea în lumea turcească. Și el însuși și alți martori arată că a fost de multe ori îndemnat să treacă la mahomedanism, și grație întinselor lui cunoștințe teologice și filologice fusese admis chiar la îmbrăcarea hainei de moslim, fiind declarat prin actul acesta vrednic de a primi învățătura adevăratului profet¹. Prin asemenea fapte și prin supunerea pe care o arată Porții în orice împrejurare, căpătă în cercurile conducătoare ale Imperiului multe simpatii, și începu a „se bucura de vază și trecere la demnitarilor divanului“².

În același timp și grație acelorasi legături el ajunsese la o desăvârșită cunoaștere a mecanismului Împărăției, a mijloacelor ei și a țintelor urmărite de politica turcească din vremea aceia³, și își însenună cu îngrijire în minte toate aceste lucruri de care încă de atunci prevedea că are să se folosească mai târziu. Căci toate aceste acte de supunere și toată prietenia lui fuseseră o prefăcătorie, a cării putere vine de sigur din partea bizantină a sângelui său. Singura lui țintă statornică era tronul românesc cel de atâta vreme râvnit; pentru ce îl ceruse cu atâtea neobosite rugăminți și pentru ce se unilise atâta până a-i urca treptele, aceasta avea să se vadă curând.

III.

Domnia Munteniei o ceruse Mihnea încă din vremea lui Murad al IV-lea⁴, deci înainte de 1640, la o dată când poate nici nu împlinise cincisprezece ani. Matei-Vodă era pe atunci prea bine așezat în scaunul său și pretendentul prea puțin cunoscut pentru ca stăruințele lui să fie atât de curând mulțămite. În tot timpul Domniei lui Constantin el nu încetase de asemenea să se agite, sprijinit fiind de Sultana-mamă și de protectorul său Chenan. În vederea intervențiilor necesare pe lângă vizir pentru obținerea tronului urmărit, el se îngriji să cultive legături cu toți represintanții Puterilor străine la Constantinopol;

¹ Hammer, III, p. 510; cf. Krauss, I, p. 382.

² Antalffi, *Călătoria lui Evliâ Celebi*, p. 30.

³ „El a ieșit din casa Împăratului... și știe ce gândește Turcul, și ce va făgădui și va oferi Turcul, toate sânt înșelăciuni“; Cioranescu, *Documente*, p. 33.

⁴ Hammer, III, p. 510.

îl cunosc astfel pe Simeon Reniger, residentul împăratului german¹, pe Giovanni Ballarino, secretarul legațiunii venețiene, pe ambasadorul spaniol, și fără îndoială și pe cel frances, ale cărui rapoarte pentru vremea aceasta nu ni sânt cunoscute. Se adresa din ce în ce mai insistent și lui Rákóczy, prin mijlocirea capuchehaielelor lui, pe care el le cunoștea și cărora li făcuse servicii în diferite împrejurări; credea că recomandându-se principelui ardelean va ajunge mai ușor la ținta dorită, neputând să prevadă că avea să se ridice din cîmp caderea lui Rákóczy și a aliaților săi.

Silit astfel să câștige întâiu prietenia încredințată a Turcilor, pentru ca apoi să poată obține Domnia, cu tot zelul pe care-l arătase de câte ori i se daduse prilejul și cu toată făgăduiala de a trece cândva la singura credință adevărată, Mihnea era departe de a fi un prieten al lor, cum era socotit în de obiște. Gîndul lui cel ascuns și primejdioasa-i purtare se vădesc într-o convorbire cu secretarul Ballarino, căruia-i ceru în toamna anului 1655 o întrevedere secretă, „ca să nu fie cunoscut de alții și să-și poată împărtăși gîndurile fără teamă“. În convorbirea pe care o avură în taină pretendentul zugrăvi situația în care se găsea și planurile lui de viitor, cerînd și ajutorul Veneției pentru a le putea aduce la un bun sfârșit.

Mihnea arătă între altele ce preț uriaș îi cer Turcii pentru Domnia munteană, și mărturisi că nu are de unde să plătească o sută de mii de galbeni, căși i se ceruseră, „de și are destule mijloace pentru a trăi cu cinstea cuvenită nașterii sale“. Declară apoi că în fundul sufletului nu are decât dușmănie pentru Turci, față de cari se arată totuși atât de supus, și înfațișă pregătirile pe care încă de atunci le începuse împotriva lor. Spuse ca a intrat în legături cu Cazacii, cari se arată dornici de a lupta cu păgânii, dar recunosc că n'are prea multă încredere în ei, de oare ce nu sânt destul de statornici. Mulți creștini dintre cei cari gemeau în stăpînirea musulmană, și mai cu samă Grecii Mainoși, erau gata să se răzvrătească la un semn al lui; regele Spaniei i-a făgăduit de asemenea sprijinul său în lupta pe care a pus-o la cale. Ca să pornească însă această răscoală, declară că are nevoie și de susținerea

¹ Hurmuzaki, *Fragmente*, III, p. 244.

Republicei Serenisime, căci știa că nu va putea să ajungă la vre-o izbândă numai cu puținele sale mijloace. Incheie spunând că, dacă ar fi încredințat că dogele îi va da ajutor, mai ales cu corăbii și arme, s'ar hotărî să între în acțiune și să ridice împotriva Porții pe creștinii cu cari are tainice legături, sigur fiind că prin bunele sale cunoștințe ale locurilor și ale stărilor turcești biruința n'ar putea să-i lipsească¹.

Comunicând Senatului din patria sa această întrevedere, Ballarino întrebă ce trebuie să răspundă la propunerile pretendentului domnesc. De și Veneția era direct interesată în această chestiune, fiind în războiu cu Turcii și bucuroasă de noi alianțe, totuși în acel moment Senatul nu văzu foloasce unei legături de felul acesta, poate pentru că spera să incheie pace curând, și răspunse reprezentantului său sfătuindu-l să înceteze discuțiunile pe această temă primejdioasă, ca nu cumva să se ivească din pricina lor alte încurcături². Așa și făcu Ballarino, dar „cu grija de a păstra simpatia lui, pentru că are mulți protectori în seraiu“, și un refuz direct ar fi putut să jignească și să-i facă dușman pe acest pretendent atât de bine văzut. Secretarului i se păru de altfel că Mihnea însuși începuse să-și dea sama că nu a sunat încă ceasul realizării planurilor lui, căci îl socoti acum mai puțin dornic de asemenea isprăvi, și puse această schimbare în sama noilor succese obținute de Turci la apărarea Monembasiei³.

În realitate însă Mihnea era departe de a pierde speranța Domniei; numai direcția încercărilor lui se schimbase. Încă din 1654 el întrase în legătură cu capuchehaielele ardeleni, făcându-li tot felul de servicii mărunte și procurându-li informații asupra chestiunilor care-i interesau, numai pentru a-și atrage simpatia lor, și prin aceasta în mod indirect favorurile principelui transilvănean. „Feciorul lui Radu-Voda e cu adevărat un desăvârșit voitor de bine al Măriei Tale“, scria Thordai, agentul ardelean din Constantinopol, către Rákóczy; „nu așteaptă nimic, vrea numai să ajungă în cunoștința Măriei

---

¹ Ballarino către Doge, la 9 Octombrie 1655; Hurmuzaki, *Documente*, V², pp. 22-3.

² Dogele către Ballarino, 2 Decembrie 1655; *ibid.*, p. 24.

³ Ballarino către Doge, 28 Februar 1656; Hurmuzaki, *Documente*, V², p. 27.

Tale. El așa spune, că își cunoaște ceasul său¹, și în așteptarea aceluia ceas se străduise să-și culeagă prieteni printre represintanții Puterilor străine.

Prin luna Ianuar 1656 un număr de Fanarioți, împreună cu Mihnea, se întâlneau în taină în casa unui oarecare Jidov Dimitrachi, și puneau la cale o înțelegere pentru răsturnarea lui Constantin Șerban și a lui Gheorghe Ștefan; detronarea Domnului muntean ar fi urmat să se facă în folosul lui Radu Leon, de oare ce, după cum raportau capuchehaielele ardelen Matei Balogh și Iacob Harsányi, „dacă ar fi Domn fiul lui Radu-Vodă, care nu iubește pe Greci, aceia n'ar putea să se înpace cu dânsul”², ceea ce constituie cea mai bună desvoință împotriva acuzării de grecofilie ce i s'a adus. Complotul însă era sortit să nu reușească, și Mihnea nu-și întrerupsese bunele oficii față de Transilvăneni: „Feciorul lui Radu-Vodă oferă Măriei Tale plecatele sale servicii; s'a încredințat cu totul Măriei Tale, și roagă pe Măria Ta să nu-l scoată din grația și din bunăvoința Mariei Tale”³.

În lunile următoare el avu și un conflict cu Constantin, pe care poate îl ajutase în vre-un chip, în urma intervenției lui Rákóczy; nemulțămît de purtarea Domnului muntean, Mihnea puna pe capuchehaiale să vestească pe Craiu că „el mai așteaptă puțină vreme, și, dacă va vedea că din partea Voevozilor e ținut numai cu minciuni, în cele din urmă va avea grijă numai de sine însuși; credința față de Măria Ta nu o părăsește, dar nu poate suferi că Voevozii să se joace așa cu el, socotindu-l ca pe un copil”⁴. Neînțelegerile acestea aveau să aibă urmări și mai serioase, de oare ce îl certară și cu unii din demnitarii cei mai de samă ai Porții, și la un moment dat se vorbea chiar de o eventuală izgonire a lui⁵.

Norocul însă nu-l părăsi, și peste doi ani Mihnea putu să-și vadă dorința împlinindu-se prin mazilirea lui Constantin. Alegerea Porții se oprise asupra lui în această împrejurare mai ales pentru că, fiind crescut la Constantinopol, era considerat

¹ *Monumenta Hungariae Historica*, XXIII, p. 298.

² *Ibid.*, p. 311.

³ *Ibid.*, p. 311.

⁴ *Ibid.*, p. 362.

⁵ *Ibid.*, p. 399.

ca unul dintre cei mai credincioși slujitori ai Impărăției: „ca de la inima lor l-au ales și l-au făcut Domn Țării-Românești“, spune cronicarul¹.

Cheltuielile lui la urcarea în scaun s'ar ridica, după unele socoteli, la patru sute de mii de taleri, treizeci de mii costându-l numai darurile în bijuterii, matasuri și pietre scumpe înfățișate slăvitului Pađisah². De suna aceasta enorma nu putea dispune decât împrumutându-se; de altfel, date fiind numeroasele lui prietenii la Constantinopol, se pare ca n'a fost greu să găsească creditul necesar. Prietena lui, Atichè, soția protectorului Chenaar, îi împrumutase fără dobândă o sută de pungi, adică cincizeci de mii de taleri³; alte treizeci de pungi le luă cu împrumut de la doi Evrei, Muceaciu și Ibraim-Celebi, slujitori ai Sultanei, care poate îl va fi pus în legătură cu ei⁴.

În afară de aceste sume, Mihnea nu se va fi sfiit să împartă la Constantinopol tot atât de bogate făgăduieli. Într'adevăr, nimic nu ne oprește să credem că e adevărată știrea unui contemporan, că pentru a obține Domnia a trebuit să făgăduiască aceleiași Validele nu numai că se va turci el însuși, dar că în trei ani va introduce islamismul pe întregul cuprins al țerii ce i se dădea în stăpânire⁵. Dar, în sfârșit, după alătea umilinți și prefăcătorii, după intrigi și cheltuieli nesfârșite, Mihnea-Vodă își ajunsese scopul și primi coroana pentru care întrebuițase atâta fățărnicie. Care era gândul sau de Domnie, aceasta o știa el de la început, și trebuie s'o fi știut și cei cari-l cunoșteau destul de aproape pentru a intra în împărțășirea unei asemenea taine⁶.

¹ Stoica Ludescu, p. 346; cf. Hurmuzaki, *Documente*, IX¹, p. 148.

² N. Iorga, *Studii și documente*, XXIII, p. 229.

³ Antalffi, *Călătoria lui Evlià Celebi*, p. 30.

⁴ Urmând ca acești Evrei să se despăgubească din veniturile ocnelor, care însă fuseseră înstrăinate fără justificare de doi boieri ai lui Mihnea, s'a născut de aici un proces pentru care v. Iorga, *Studii și Documente*, V, p. 123.

⁵ Gh. Krauss, I, p. 382.

⁶ În genere istoricii n'au băgat de samă cât de vechiu e dorul de răscoală al lui Mihnea, și de aici greșita interpretare a politicii lui. Cf. Ludescu, p. 346: „Și gura făgăduia lor acestea, iar din inimă gândia, dacă va apuca Domnia, să se scoale cu armă asupra

La urcarea pe tron Mihnea-Vodă trebuie să fi fost un bărbat trecut de al treizecelea an al vieții. Înfațișarea lui era însă atât de tinerească, încât, cu trei ani mai înainte, raportând convorbirea pe care o avuse cu dânsul, secretarul venețian Ballarino îl credea „un lănar de vreo douăzeci de ani”¹. Toți cei cari l-au cunoscut mai de aproape îl înfățișază ca pe „un om de o neobișnuită valoare”, fie din pricina inclinațiilor sale artistice, fie pentru că „e atât de statornic în zelul său și în dragostea pentru creștinătate, încât nu se teme că va pierde Domnia și viața în lupta împotriva mahomedanismului”, fie pentru aleele sale calitați, și pricepera lui deosebită, de care Paul din Alep se arata surprins².

Din cauza propunerilor pe care viitorul Domn i le făcuse în taină, și a necredinței față de Turci, dovedite în felul acesta, Ballarino îl socotise pe Mihnea „destul de nestatornic și prea puțin prudent, iubitor de lucruri rare și aventuroase”; bailul mărturisește însă și el că acest principe e extrem de activ și că nu doarme decât o jumătate de oră pe noapte, lucru care și lui i se pare de necrezut³.

Turcilor”. Același lucru în memorialul solului său la Ciorănescu, *Documente*: „Come Sua Eccellenza posto fu nel paterno dominio, subito, et ancora avanti, ha pensato di agiutare la Christianità... E questo Sua Eccellenza non lo fa per qualche interesse, ma per mero zelo di religione, per la quale è parato di sparger il sangue”.

¹ Hurmuzaki, *Documente*, V², p. 22. Des Noyers, p. 407, știe că Mihnea e „un jeune Grec”. În *Ortelius redivivus et continuatus*, Frankfurt am Main 1665, II, p. 280: „Der Fürst aus der Wallachey (dessen Bildniss auff der mit N. 6 bezeichneten Kupffer-Platten zum fünfften zu sehen), ist ein wacker Herr, von ellichen und 40 Jahren”. Portretul indicat e dat ca fiind al lui Mihnea, dar fragmentul citaț e supt data Septembrie 1663, încât nu se poate decide dacă Domnul trecut de patruzeci de ani e Mihnea, sau Grigoraș Ghica, Domn al Munteniei la acea dată.

² Paul din Alep, p. 243.

³ Hurmuzaki, *Documente*, V², p. 66. Nu cunoaștem niciun portret autentic al lui Mihnea. N. Bălcescu, *Buletin despre portretele principilor Țării-Românești și a Moldaviei*, în *Magazin Istoric*, IV (1847), pp. 218-9, a arătat că portretul gravat de Widermann, *Comitium gloriae centum heroum*, s. I. 1652, pl. 93, și intitulat „Vaiвода Michael”, nu e al lui Mihai Viteazul, și l-a atribuit lui Mihnea, basându-se pe data, 1651, a gravurii; el reprezintă în realitate un Mihai Viteazul fictiv. Nu poate fi Mihnea, care la acea dată nu

De asemenea Domn avu parte Muntenia în acele vremuri de tulburare. Din prima clipă a așezării sale în Scaun el dădu dovezi de neașteptată sânguință, pornind orânduielei prin care țara avea să se întocmească din nou, și care îi alraseră recunoștința de scurtă durată a supușilor săi: „Și se bucura toți de dânsul, și le părea bine, gândind că este credincios Turcilor, și el va purta grije țării și o va așeza; și începură toți a-l lăuda, zicând că Domn ca acesta n'au mai venit în Țara-Românească, înțelept și vrednic, și este ca un sfânt”¹.

Domnia lui începuse totuși în împrejurări din cele mai grele. Războiul, cu pribegiile lui, și jaful tătăresc istoviseră țara; pustiirea era atât de întinsă, încât un călător spunea că nu se poate merge, pe oricare drum al Munteniei, fără a întâlni la fiecare pas un cadavru². De altă parte, noul Domn era un „om sărac“, cum spune și cronicarul, și nu avea din ce să plătească pe Tatarii cari veniseră în slujba lui, și cari, isprăvind războiul, își ceruseră lefile ca să se întoarcă acasă. Mihnea însă abia găsisese din ce să împlinească banii pentru Turcii cari-l însoțiseră de peste Dunăre, dând patruzeci de pungi de bani lui Cadr și alte douăzeci de pungi capugiului

era nici cunoscut, nici „Vaivoda“, și nici „Michael“. D. A. Sturdza, *Memoriu asupra portretelor Domnilor români*, în *Columna lui Traian*, V (1874), p. 220, și în *Analele Academiei Române*, I, 7 (1874), p. 145, semnalează un portret al lui Mihnea la *Ortelius redivivus et continuatus*, II, pl. vi, No. 5, care nu e decât o contrafacere a gravurii lui Widemann, și un altul, atribuit lui Mihai Viteazul, în *Biblioteca Românească* a lui Carcalechi, unde nu se găsește în realitate decât o închipuire romantică a pictorului Lecca. Portretul din Widemann e reprodus de N. Iorga, *Portretele Domnilor români*, Sibiu 1933, pl. 112, și de Xenopol, VII, p. 161; cel din Ortelius, de Ionescu-Gion, *Istoria Bucureștilor*, București 1899, p. 417, unde e atribuit lui Mihai Viteazul, și p. 248, ca fiind al lui Mihnea. G. J. Gualdo, *Storia di Leopoldo Cesare*, vol. I, are la început o „Nota delli ritratti ch'entrano nel primo tomo“: după ea, la p. 480 ar trebui să fie un portret al lui „Giorgio Michna, Principe di Valacchia“, care lipsește în exemplarele văzute de noi. N. Iorga, *Două contribuții*, p. 468, crede că portretul de Domn român necunoscut reprodus ca frontispiciu la *Acte și fragmente*, vol. I, ar putea fi al lui Mihnea. Poate al lui e cel din Biserica Domnească din Târgoviște, atribuit în genere lui Radu Mihnea.

¹ Stoica Ludescu, p. 346.

² *Monumenta Comititalia*, XI, p. 380.

cu care venise de la Adrianopol¹. Pe Talari încercă să-i mulțumească cu făgăduieli, îndatorindu-se să li platească mai târziu cu asupră, mai mult decât li s'ar fi convenit pentru slujba făcută; aceia însă nu se împacă cu vorbe, și pentru a se despăgubi, jăfuiră satele părăsile de locuitori, luând în robie pe cei cari mai rămăseseră pe la casele lor, ca și pe cei ce abia acum se întorceau din munți și păduri².

Nunțul celor prinși cu arcanul prin sate se ridică la o sută de mii de oameni³. Domnul cel nou căută să împiedece în măsura puterilor sale aceste prădăciuni, și mulți din cei robiți au fost răscumparați pe loc din averea lui, câtă va fi avut pe atunci⁴. Turcilor, cărora li putea impune mai ușor poruncile lui, nu li îngădui să robească pe nimeni; Talarii însă jafuiră cu multa cruzime, după obiceiul lor de totdeauna, arzând și nimicind tot ce nu puteau să ducă cu ei, așa încât în urma lor nu ramase decât cenușa prin care își însemnasera drumul⁵.

Îndată după plecarea lor, Mihnea-Vodă începu opera de refacere a țării. Pentru a face pe fugarii cari încă mai păstrau credință fostului Domn să se întoarcă în satele pustiite, el răspândi făgăduieli de pace și de iertare, în urma cărora toți cei bătăiești prin munți și prin codri, și mare parte din ostașii lui Constantin împreună cu ei, se întoarseră la vetrele părăsite. Văzând că e amenințat să rămâna singur în pribegie, părăsit de parte din boierii și slujitorii cari-l urmăseră în Ardeal, fostul Domn se grabise să-i lege pe ceilalți prin jurământ că-i vor rămânea credincioși, și obținut de la Rákóczy închiderea trecătorilor din Muntenia pentru pribegii cari ar mai fi vrut să se întoarcă în țară. Mihnea scrisese atunci principelui ardelean, cerând să se lase boierilor fugari libertatea

¹ Paul din Alep, p. 235.

² *Quellen*, VI, p. 116.

³ Cifra ar putea să fie exagerată, de și e dată de izvoare sigure (cf. I. Nistor, p. 29 și A. Szilágyi, *Frank A. országgyűlési tudósításai*, p. 36). Paul din Alep, p. 235, dă 70, 80 sau 150.000 de robi; alte izvoare mai îndepărtate dau numai 10.000 (Iurmuzaki, *Fragmente*, III, p. 242; Ciorănescu, *Documente*, p. 130; G. Gualdo, I, p. 71).

⁴ Paul din Alep, p. 235.

⁵ Un tablou al Munteniei după lupte și jafuri, în *Monumenta Comitalia*, XI, p. 380.

să se împace cu Domnia cea nouă. Răspunsul lui Rákóczy fu o scrisoare „arogantă și plină de insulte“¹; mai târziu însă, când înțelese prietenia vecinului său pentru partida creștinească și folosul pe care ar putea să-l tragă dintr'însa, trecătorile fură deschise, și mulți dintre boierii cari își puseseră iscălitura și pecetea pe actul solemn încredințat cu puțin înainte lui Constantin, se întoarseră să jure credință lui Mihnea. Domnul cel nou îi primi pe toți cu bunăvoință și milostivire, și, uitând că fuseseră slujitori ai rivalului său, îi întoarse în vechile lor dregătorii și slujbe, sperând să câștige în ei credincioși prieteni și partisans².

În felul acesta Mihnea își întregi și divanul, care apare la începutul Domniei lui lipsit de o samă de dregători, în absența boierilor aflați în tabăra dușmană, și nu capătă o formațiune statornică decât în lunile următoare, când cei mai mulți dintre fugari se întorc. Unora dintre ei Mihnea li dăde în noul divan chiar dregătorii mai înalte decât cele pe care le avura înainte. Astfel Preda Brâncoveanu, care nu se afla în Sfatul domnesc din cele d'întaiu luni ale acestei Domnii, fiind pribeag cu Constantin în Ardeal, se întoarse prin luna Maiu 1658, capătând iertarea Domnului, care îl făcu Mare Ban³. Constantin Cantacuzino, fostul Postelnic, se întoarse în luna următoare și el, și dobândi Logofeția cea Mare⁴; în locul lui

¹ *Ibid.*, p. 380.

² Paul din Alep, p. 236.

³ În documentul citat din 2 Maiu 1658 (Arhivele Statului, Copie no. 206 VII), Preda nu se află printre boierii de divan. Pentru prima oară apare la 5 Iunie 1658 (C. Mano, *Documente din secolele al XVI-XIX-lea, privitoare la familia Mano*, București 1907, p. 22: la 10 Iulie Mihnea îi întărește moșia Comoșteni. Cf. A. F. Robescu, *Cartea de hotărnicie a moșiei Gânjova-Comoșteni și Ghișhera din districtul Dolj*, București 1892, p. 4, și P. V. Năsturel, *Genealogia Năsturelilor*, în *Revista pentru Istorie, Arheologie și Filologie*, XI (1910), pp. 311-2. Cf. și Ciorănescu, *Documente*, pp. 167-71.

⁴ Lipsește la 5 Iunie 1658 (C. Mano, *Documente*, p. 22), locul lui fiind ținut de Radul biv Logofăt. Apare la 11 Iunie P. V. Năsturel *Genealogia Năsturelilor*, p. 311; cf. actul din 12 Iunie la C. Mano, *Documente*, p. 21). Fiul lui, Drăghici Cantacuzino, e printre semnatarii jurământului către Constantin, N. Iorga, *Studii și Documente*, V, p. 57), dar s'a întors și el, obținând unele misiuni diplomatice de la Mihnea (M. Cantacuzino, *Genealogia Cantacuzinilor*, ed. N. Iorga, București 1902, p. 105).

fu numit postelnic Iordachi Trufandă, nepot al celui care avuse aceeași dregătorie supt Radu Milnea, tatal noului Domn¹.

Mai apar în acest timp în Sfatul domnesc un Barbu Poenaru, Vornic de Țara-de-Sus, și un Manul, un Grec adus de Mihnea de la Constantinopol, Vornic de Țara-de-Jos; Părvu Vlădescu e Vistier, un Udriște, de familie necunoscută, Spătar, și Eustratie Leurdeanu, soțul unei nepoate a lui Mihai Viteazul, Clucer. Ceilalți sânt Badea Stolnicul, Manta Comisul, înlocuit curând cu Radu Mihalcea, Mihai Hârjetoiianul Sluger, Ghețea Paharnic și Vladislav Bengescu de la Belciu, Pitar; în urma tuturor, în locul modest pe care l-a păstrat totdeauna, se va mai pomeni câțeva vreme în hrisoavele Domnești și Udriște Năsturel al doilea Logofăt, care dispare fără urmă peste câteva luni.

O inovație curioasă în alcătuirea divanului e introducerea celor două Vornicii peste fictivele Țeri, de Sus și de Jos, împrumutată de la Moldoveni, din pricini care nu se văd. Reforma aceasta, al cărei rost nu putea, de altfel, să fie prea mare în Muntenia, unde exista de mai înainte o scindare administrativă în ființa Băniei, a rămas în vigoare numai în timpul Domniei lui Mihnea, fiind îndată părăsită de urmașii lui.

Vistieria țerii, atât de știrbită de războaie și datorii, putea fi socotită acum ca inexistentă, de oare ce Constantin, considerându-se moștenitor al întregii averi rămase după Matei Basarab, și-o însușise și o luase cu el în Ardeal, ascunzând în heleșteul de la Dobreni și partea pe care nu putuse s'o ducă. Mihnea găsi deci tesaurul public pustiu și împovărat de datorii, de o parte, și, de altă parte, venituri minime pentru viitorul apropiat, date fiind împrejurările atât de tulburi care sleisera cu totul izvoarele de încasări. Primul gând al noului Domn fu deci în spre o serie de măsuri menite să restabilească echilibrul financiar.

Îndată ce ajunsese în București, Mihnea „rânduind printr'o hotărîre prețurile bunurilor, poruncind să se cumpere și să se vîndă cu prețuri ieftine“², stabilind astfel prețuri maxime

¹ Despre el, și despre divanul lui Mihnea în general, v. Gh. Ghi-bănescu, *Divanurile domnești din Muntenia și Moldova în secolul XVII*, în *Arhiva*, XXVIII (1921), p. 46.

² Antalffy, *Călătoria lui Evliâ Celebi*, p. 30.

pentru a combate scumpetea și a fulesni circulația mărfurilor din țară. Incurajarea comerțului a fost una dintre grijile lui cele mai de samă: „Pe negustorii din poporul lui Muhammed îi amăgia mereu cu astfel de vorbe: Să veniți iarăși cu bogatele voastre mărfuri, și să negustoriți cu ele; vă dau vouă cu prețuri ieftine mărfuri de care n'ați mai văzut și n'ați mai știut“¹. Dar nu numai pe Musulmani i-a atras în spre țară²: negustori din toate părțile începură să străbată din nou drumurile întinse, ca în vremurile cele bune, atrași prin privilegii, făgăduieli și ieftinătatea reală a pieții, și mișcarea economică deveni din nou mai vioaic. Astfel datorită măsurilor dictate de Mihnea „s'au îngrămădit în Iflak atâți oameni cu mărfurile lor bogate, încât, după socoteală, s'au vărsat în părțile Iflacului mărfuri în valoare de zece hasnale egiptene“³.

Dar aceste măsuri, menite să realizeze într'o perioadă mai îndelungată prosperitatea economică a țerii, nu puteau să umple vistieria atât de răpede pe cât ar fi dorit-o noul Domn. Având nevoie de mulți bani pentru pregătirile sale, Mihnea căută să și-i procure printr'un mijloc nou, care se dovedi eficace, dar contribui să-i înstrăineze simpatia boierilor săi: mijlocul acesta fu introducerea răscumpărărilor silite de rumânie.

Înainte, aceste răscumpărări se făceau în chip obișnuit prin înțelegerea părților, adică, de câte ori proprietarul convenia să fie plătit cu bani în schimbul libertății acordate șerbilor săi. Mihnea începu prin a acorda dreptul de răscumpărare, fără vre-o altă înțelegere specială, tuturor rumânilor de pe moșiile domnești, și, mergând apoi mai departe, îi constrânse să plătească taxa ce li fusese fixată în acest scop, fără a-i mai întreba dacă ei însiși vor să se răscumpere, sau nu. Des-tute acte din vremea aceasta arată cum, abia venit la Domnie,

---

¹ *Ibid.*, p. 30.

² V. un hrisov de scutire pentru cei ce fac negoț brașovenesc, din 28 Mart 1659, citat de N. Iorga, *Socotelile Brașovului* (Acad. Rom., *Mem. S. Istorice*, II, p. 21 [1898-9]), p. 212; copie fotografică la Academia Română. No. 20/x1). Textul lui e aproape cuvânt de cuvânt reprodus în hrisovul din 28 Ianuar 1665 al lui Radu Leon, publicat de D. Z. Furnică, *Din istoria comerțului la Români*, București 1908, pp. ix-x.

³ Antalffi, p. 30.

„Mihnea-Vodă au zis că lui nu-i trebuiește sate“, și, trimitând slujitorii sai într'unul din satele ce-i aparțineau prin dreptul de moștenire a Domniei, „au apuceat cu mare strănsoare să dăm bani, și i-am dat“¹.

Domnul extinse apoi același drept de răscumpărare și asupra șerbilor de pe proprietăți ce aparțineau unor boieri judecați și condamnați de el ca trădatori, averile acestora trecând și ele prin chiar acest act în posesiunea Domniei; astfel după moartea lui Preda Brâncoveanu, întâmplată curând, „au început să rascumpere satele și a lua bani de pre la rumâni, făcându-le carti de slobozie și de judecie“². Și în cele din urmă dreptul de a cere răscumpărare, chiar împotriva voinții proprietarului, se extinse asupra tuturor rumânilor din țară, chiar a celor mănăstirești; eliberarea deveni o formalitate dintre cele mai simple, înlăturându-se orice formă de înțelegere sau de judecată în fața divanului, și obținându-se cărțile de libertate în schimbul simplei achitări a sumei convenite de bani³.

Mergând încă mai departe, Domnul îngădui, din aceleași motive, ca rumânii cari abia dobândiseră libertatea să fie înscrși printre breslași, în orice treaptă ar fi voit, în schimbul unei sume proporționale; în felul acesta pe mulți dintre cei sloboziți „i-au scris la slujbă, unii păhărniceii, alții la alte bresle, cari unde s'au politit“⁴. Vistieria găsi astfel un nou izvor de venituri, care trebuie să fi fost destul de bogate, dat fiind marele număr de răscumpărări săvârșite după noile norme. De altă parte eliberările rumânilor mai aveau și folosul că îngăduiau țeranilor să se tocmească cu leafă în oastea pe care Domnul începuse tocmai atunci s'o organizeze; proprietarul, silit să recunoască libertatea oamenilor de pe moșiile lui, nu se mai putea împotrivi la plecarea lor în slujba Domniei, și astfel contingentul de Rumâni din armata lui Mihnea va fi fost mai mare decât în armatele înaintașilor săi.

¹ N. Iorga, *Studii și Documente*, IV, p. 479; același act la Gh. Ghimbănescu, *Surete și izvoade*, VI, p. 79.

² Document de la Șerban-Vodă, 17 Iunie 1679, la N. Iorga, *Studii și Documente*, V, p. 306.

³ Ciorănescu, *Documente*, p. 180; N. Iorga, *Studii și Documente*, VI, p. 601; cf. *ibid.*, V, p. 123.

⁴ N. Iorga, *Studii și Documente*, V, p. 306.

Refacerea acestei oștiri a fost grija de căpetenie a începutului Domniei lui Mihnea. Cu câțiva ani înainte, răscoala Scimenilor și înăbușirea ei sângeroasă nimiciseră și resturile unei armate permanente; îndată ce-și văzu așezata Domnia, el începu să reorganizeze vechile corpuri de oaste, făcându-și „steaguri multe, și tunuri, și ierbarii“, și, chemând lefegii supt aceste steaguri, înlocui corpuri noi de dorobanți și de Scimeni, de a căror înarmare se îngriji de asemeni. Iși întări apoi reședința, pe care și-o așezase vremelnic la București, ridicând un zid întărit de jur împrejurul mănăstirii Radului-Voda¹.

Din grija pentru înarmarea noii sale oștiri, el interveni în urmă la Poartă, plângându-se că Domnul cel vechiu luase cu sine, la plecarea sa în Ardeal, trei tunuri care aparțineau țerii, și vistieria lui Matei Basarab. La cererea lui, un trimis turcesc intra în luna Iunie în Ardeal, pentru a le cere înapoi; mai înainte de această solie Rákóczy primise fără îndoială scrisori prin care, ca și Sibienilor cu puțin mai târziu, Mihnea-Vodă nu va fi lipsit să-i arate că acele arme le poartă numai pentru binele creștinătății, ceia ce îl va fi hotărât pe principele ardelean să i le trimită înapoi², de oare ce avea tot interesul să-l câștige de partea sa. Rákóczy nu pomenise însă nimic despre vistierie, care-i era de mai mare folos fiind în stăpânirea lui Constantin, decât ar fi putut să-i fie odată trecut peste hotare.

Cu câte tunuri mai rămăseseră în țară și cu cele două tunuri „pistrealnice“ pe care le ceru în urmă cu plată de la Sibiiu, făgăduind că le va întrebuința doar „spre folosul bine-lui dumnilor-voastre“³, Mihnea își alcatui o artilerie pe care încă se sili s'o mai îmbogațească. Astfel gurile de foc aduse pentru trebuințele războiului de Turcii cari îl însoțiseră la venirea în țară le obțină pentru el, învoindu-se în acest scop cu pașa de la Silistra, supt pretext că se teme de o nouă năvălire a lui Constantin⁴. Cu ele numărul tunurilor de care

¹ Stoica Ludescu, pp. 346-7.

² G. Krauss, I, p. 313; Paul din Alep, p. 243; Ciorănescu, *Documente*, p. 134.

³ Ciorănescu, *Documente*, p. 161.

⁴ G. Krauss, I, p. 383.

dispunea artileria lui se ridică la vre-o douăzeci¹; armata era de asemenea înzestrată cu cantități suficiente de pulbere, dar îi lipsiau meșterii cari să fabrice ghiulelele necesare, și de aceea se îngriji mai târziu la Veneția a cere oameni pricepuți, în acest scop².

În felul acesta armata muultana se reorganisea atât în ce privește unitățile, cât și armamentul; ea suferia totuși de o mare scădere, care era lipsa de disciplină, firească la trupe proaspăt recrutate, și care avea să se dovedească în curând, în împrejurări atât de grele pentru Domn. Înșelându-se asupra adevăratului scop urmărit de aceste pregătiri care ar fi trebuit să dea de bănuț, prin asiduitatea lor cel puțin, Turcii îl ajutau ei înșiși să le desăvârșească mai curând și să-și procure armele pe care avea să le întoarcă apoi împotriva lor.

De și tulburat de atâtea frământări și preocupat mai cu seamă de măsurile economice și de pregătirile militare, începutul Domniei lui Mihnea avu totuși parte și de înfăptuirea unei opere de pace de un caracter puțin obișnuit. În primul rând acest Domn care se arătase la Constantinopol atât de dornic să primească învățătura profetului lui Allah și îmbrăcase chiar semnele vredniciei de a fi musulman, odată ajuns în țară, se dovedi de o religiositate și de un zel față de ortodoxie care minunează pe cei ce-l cunosc. Paul din Alep, care a petrecut câteva luni la Curtea acestui Domn și al cărui patron, patriarhul Macarie al Antiohiei, a avut adese ori cu Mihnea convorbiri subtile asupra unor subiecte privitoare la credința creștină, se arătă uimit de pietatea lui și de întinsele lui cunoștințe de teologie. Mihnea se spovedește la începutul fiecărei luni, și nu lipsește de la biserică niciodată. Cât de sincere erau trecutele făgăduieli de turcie, o spune el singur acum, când mărturisește că, în cei douăzeci și cinci de ani petrecuți la Constantinopol „nimeni nu l-a putut abate de la credință”³.

¹ Atâtea dă solul lui în Apus (Ciorănescu, *Documente*, p. 28). Paul din Alep dă cincizeci și trei de guri, între care trei tunuri cu câte șapte guri fiecare (p. 213); e deci probabil că solul dă numărul pieselor, nu al gurilor de foc.

² Ciorănescu, *Documente*, p. 28.

³ Paul din Alep, p. 238.

Manifestările exterioare ale devoțiunii noului Domn se caracterizează mai cu samă prin introducerea în ceremoniile religioase a unor obiceiuri noi, imitate după tipicul oficial bizantin. Astfel același Paul din Alep observă că serbătoarea Floriilor a fost celebrată de Mihnea într'un fel neobișnuit până atunci în părțile acestea, „înțocmai ca țarul din Moscova“; însoțit de Mitropolitul îmbrăcat în odăjdii, de tot clerul, de boieri și de numeroși poporeni, Domnul încunjurase capitala pe jos, cu calul de frâu, într'o pompoasă procesiune¹.

Tot el a ajutat să se isprăvească Mitropolia cea nouă, începută la București de înaintașul său Constantin, și a târnosit-o el însuși, în Dumineca Tuturor Sfinților, cu fastul de care totdeauna i-a plăcut să se încunjoare. Cu acest prilej se întâmplă și un caracteristic incident: trebuințele ceremonialului cerând ca Domnul să așeze la un moment dat al slujbei un ban pe o icoană, i se înfățișă o monetă turcească din cele care umblau prin țară; Mihnea însă o aruncă, și, certând pe Vistier pentru amestocarea argintului păgânesc în serviciul sacru, puse pe icoană un ban unguresc, ca un simbol al direcției în care avea să privească².

În sfârșit, în ziua de Rusalii, adică la 19 Iunie 1658, Domnul ceru Patriarhului ce-i era oaspele să-l încoroneze și să-i dea „binecuvântarea obicinuită monarhilor“. Ceremonia se săvârși de asemenea după formele împărătești bizantine, așa cum nu se mai întâmplase niciodată aici; a fost o încoronare de împărat, după cum va spune mai târziu un alt Patriarh călător pe la noi și cunosctor al înțeleșului unei sfințiri ca aceasta³. Conduc de subțiori până la altar de către Postelnic și Marele Cămarăș, Domnul primi de la Patriarh o cingătoare, o sabie și un sceptru, și i se puse pe frunte o scufie brodată cu fir care costase două mii de dinari⁴, și care avea să facă obiectul glumelor contemporanilor săi. Încoronarea cu o scufie

¹ *Ibid.*, p. 238.

² *Ibid.*, pp. 243-4.

³ Dosoftei al Ierusalimului, p. 1205: „...τὸν εἰρημένον Μίχαν, ὅστις, ἀπελθὼν εἰς τὴν Βλαχίαν, ἄτε δὴ ὄν, οἷος ἦν ἀνατεθραμμένος καὶ ἀνεκκλησιαστος, ἔχων προσέτι καὶ φυσικὴν κρυφότητα καὶ τύφον, πρῶτον μὲν ἐστέρθη ἐκεῖ ὡς βασιλεύς“

⁴ Paul din Alep, p. 241.

în locul obișnuitei coroane de aur n'a lipsit a parea curioasă, și, amintindu-și de vechile lui prietenii cu Islamul, unii au gasit cu cale să-și râda de Domnul care nu aflase altceva să-și pună în cap decât „toskiul“-ul de spaluiu sau de ciorbagiu¹. Dar Voevodul care aruncase banul păgânesc ce încercase să pătrundă în biserică n'ar fi putut suferi o scufie ienicocească pe frunte, într'o clipă atât de solemnă. Ea era un lucru la care nu se mai gândiau acești contemporani, pentru că nu mai fusese de mult pomenit, era amintirea pălăriei împărătești bizantine, de supt a cării țesătură de mărgăritare mai privesc și astăzi atâtea chipuri de împărați, și de a cării tradiție pierdută numai un îndrăgostit al trecutului, cum era Mihnea, mai putea să-și aducă aminte.

Primind pe frunte această cunună cu atât de adânc și de tăinuit înțeles, Mihnea înțelege că primește odată cu ea și o misiune, și pentru această misiune dori să fie alt om. El ceru Patriarhului să-i schimbe numele, și cel pe care și-l alege în locul lui fu al lui Mihai; Mihail era și un nume care se potrivea unei pretenții de împărăție, și era în primul rând un îmbold pentru el însuși și o cinstită a aceluia ce-i fusese înaintaș pe Tronul muntean și în vise, și pe care și-l propusese ca ideal al închipuirilor lui de marire. Toate actele ce ies după data încoronării, și chiar cu câteva zile înainte de ea, din cancelaria lui, aleasa cancelarie, cum se cuvenia să aibă Voevodul-poet, căci scrisorile și actele lui, românești, slavone sau latinești, sânt printre cele mai frumoase ale acestui veac, — nu-l mai numesc altfel decât Mihail Radu², de și pentru suptii săi, ca și pentru istorie, a urmat să rămână tot Mihnea.

¹ Hurmuzaki, *Documente*, Supl. I⁴, p. 245: „Fattosi ongere el coronare publicamente în chiesa da un calonico greco, non già con la corona, ma con *toskiul*, come portano li ciorbagi, cosa veramente assai ridicola“.

² În hrisovul de la 2 Maiu 1658 (Arhivele Statului, Copie 206/vii), deci înainte de încoronare, el se intitulează: Io Mihnea Radul Voevol; la fel la 10 Maiu C. Aricescu, *Indice de documente din Arhiva Statului*, p. 106, la 28 Maiu (*ibid.*, p. 96) și la 5 Iunie C. Manu, *Documente*, p. 21). Numele Mihail apare la 13 Iunie 1658 (Aricescu, p. 106, la 15 Iunie (Arh. Statului, Mitropolia București, Pachelul 30, No. 13. regist; cf. Aricescu, p. 18); și în toate cele următoare.

Această atât de neobișnuită ceremonie a încoronării nu e de altfel decât unul din multele semne care trădează ambițiile și dorințele de mărire ce l-au hrănit în totdeauna pe Mihnea. Semnele acestea sânt toate pline de tâlc, și caracterizează o Domnie plină de marelție și de iubire de fast, păstrând în multe împrejurări atitudini mai mult decât independente, imperiale aproape. Nu e vorba de titlul de arhiduce, pe care și l-a luat înca de la începutul Domniei¹; el nu arată ca era un Domn fantastic, așa cum l-au socotit unii istorici, pentru că Mihnea se credea îndreptățit să-l poarte în virtutea vechilor drepturi pe care Domnii munteni le aveau asupra pământurilor învecinate din Ardeal. Dacă e adevărat ca Mihnea n'a mai stăpânit acele pământuri, titlul pe care și-l însușia astfel nu era totuși decât o reluare a unei tradiții uitate, căci în secolul acesta el e ultimul Domn care-și mai amintește de ea².

Printre semnele pomenite va trebui luată în sâmba în primul rând apariția în steme a pajurei cu două capete, emblemă imperială prin excelență, pe care de la început a introdus-o în armele sale, în sigiliu și pe steaguri³. Acest vultur bicefal, care nu-și gasește legături cu tradiția heraldică a țerii, și care reprezintă nu un blazon de suveranitate, ci de pretențiune, dăduse de gândit chiar și contemporanilor sai; el nu se explică decât la lumina viselor nutrite de Domn și a ambițiilor care

¹ Titlul lui complet e, în general: „Din mila lui Dumnezeu, Io Mihail Radul Voevod și Domn (alte ori: și Ighemon al Țării-Românești și Arhiduce al ținuturilor de prin prejur“. „Arhiduce“ nu mai apare de regulă în al doilea an al Domniei.

² Ea mai apare une ori la Matei Basarab; cf. N. Iorga, în *Revista Istorică*, VII (1921), p. 187, și Ms. Academiei Române 4391, fol. 59, copie îndoielnică a unui document al lui Matei. V. și I. Minea, *Pierderea Amlașului și Făgărașului*, în *Convorbiri Literare*, XI.VIII (1911), p. 800. De remarcat că „Herțeg al Amlașului și Făgărașului“ se întâlnează une ori și Radu Mihnea, tatăl lui Mihnea (*Condica Mănăstirii Radu-Vodă*, la Academia Română, Ms. 4985, fol. 1).

³ Vulturul bicefal purtând pe piept un scut cruciat, apare începând de la un act din 27 Maiu 1658 (Academia Română, Doc. No. 145/cxcviii). Cf. N. Iorga, *Steagul lui Mihnea-Vodă Radu*, pp. 532-3. Vignacourt, un călugăr contemporan călător prin Orient, observă că Mihnea a introdus „nelle sue arme l'aquila bicepita con la corona imperiale“. Hurmuzaki, *Documente*, Supl. I¹, p. 215.

singure îi conferiau dreptul iluzoriu de a-l folosi. Cu puțin în urmă el avea să bată și o monedă a lui, înfățișându-i, cu mândria cu care se represintase odinioară și Despot, efigia încoronată și ținând în mâna sceptrul de aur al cărmuirii suverane către care tindea; de jur-împrejur alcarga inscripția arătând mai limpede decât orice marturie intenția cruciatei pentru care se crezuse menit: „Si Deus nobiscum, quis contra nos“¹.

Din toate aceste atitudini și gesturi se vădește în de-ajuns gândul de care noul Domn era neconținut obsedat; un vis îl amețise, care nu era decât pentru mijloacele lui și pentru vremea aceia fantastic, ilusia imperiului ortodox pe care se credea menit să-l recheme la viață: „gândia ca, dacă va apuca Domnia, să se scoale cu armă asupra Turcilor, să-i bată și să fie el împărat“². Toate pregătirile sale, toate năzuințele acestea atât de straine de puțințile unei imediate realizări, nu se explică și nu se coordonează decât prin prezența unei concepții politice unitare, care e un ideal mai degrabă poetic, a unui vis care nu capătă un început de împlinire decât grație tenacității cu care fusese gândit.

Crescut în mediul grecesc al Constantinopolului acum aserivit puterii turcești, fără însă a-și fi pierdut cu totul vechea mândrie, încărcat în sufletul său cu atât mai multă ură îm-

¹ Moneta e descrisă de C. Moisil, ap. Iorga, *Steagul lui Mihnea*, p. 536; cf. D. A. Sturdza, *Memoriu asupra numismaticii românești (Analele Academiei Române, I, p. 10, partea II-a, p. 171; V. și Globul, I (1878), p. 536, și Convorbiri Literare, XIII (1878), pp. 121-2; D. A. Sturdza, ap. Hasdeu, *Magnum Etymologicum Romaniae*, VIII, București 1893, col. 2446; T. Antonescu, în *Enciclopedia Română*, v. III, Sibiu 1904, p. 423; Hurmuzaki, *Documente, Supl. I*, p. 245. Dr. G. Severeanu, *Monetele lui Dabija-Vodă (1661-1665) și ale lui Mihnea-Vodă Radul (1658-1669), Varietăți inedite*, în *Buletinul societății numismatice române*, XVIII (1923), p. 109, presupune că monetele ambilor Domni au fost gravate și bătute în același atelier; e mai probabil că fondul studiat de d-sa conținea monete ale lui Mihnea contrafăcute. O dovedește și faptul că bănăria acestuia s'a descoperit la Snagov. Cf. I. Bucuță, *Săpăturile de la Snagov*, în *Revista Colegiului Național Sf. Sava*, an. VIII (1934), No. 5, pp. 12-3.*

² Stoica Ludescu, p. 316; după el, Dosoftei al Ierusalimului, p. 1205.

potriva păgânilor, cu cât înțelegea că nu va putea să capete fără sprijinul lor Domnia care trebuia să fie începutul realizării visului său, Mihnea-Vodă se găsea să fie un visător plin de nădejdea că vechile idealuri de vitejie și de libertate se mai pot întrupa. Mai cu seamă ispravile lui Mihai Viteazul, cântate cu alăta înflăcărare de poemele grecești ce-i fuseseră închinată, faptele eroice ale Voevodului a cărui amintire încă nu se pierduse și pe care Turcii încă îl vor mai fi pomenit câte odată, îi înflăcăraseră mintea, și dorul său cel mai de seamă era să învie vremea aceea de vitejie și de lupla pentru apăra-rea țerii și pentru libertatea crucii asuprite de semilună¹. Pilda lui Mihai a avut-o înaintea ochilor totdeauna, și imitând-o a încercat să înfăptuiască încă odală și țara mare peste care domnise acesta, și vechea neatârnată, și ridicarea celorlalți creștini din Balcani, asupriți de puterea iataganului turc, și peste toate acestea dorul de care și înaintașul său se lasase furat: acela de a vedea din nou o flamura creștina fluturând pe zidurile Bizanțului recucerit.

Toate acestea nu erau de sigur decât niște atragătoare închipuiri, așa cum numai o minte de poet ar mai fi putut să viseze în acele vremuri de atot puternicie osmană. Totuși acest Domn lipsit de experiența cărmuirii, dar crescut într'un mediu de realități politice imediate arată în pregătirea planurilor sale o pricepere și o chibzuință care nu-i merită prin nimic numele cel rău cu care istoria s'a silit să-l înfățișeze posterității. Călăuzit la fiecare pas de fantoma marelui său înaintaș, el și-a conceput viitoarea răscoală după planul pe care îl realizase acela. În fiecare dintre elementele ce alcătuiesc viitoarea lui ridicare se vede pecetia unei voite asămanări cu

---

¹ Această admirație pentru Mihai Viteazul, observată pentru prima oară de N. Iorga, *Steagul lui Mihnea-Vodă Radu, passim*, a mers, după cât se pare, și mai departe. D. C. Moisil, în studiul său *Medalia lui Mihai Viteazul*, în *Buletinul Societății Numismatice Române*, XV (1920), studiind cunoscuta medalie care comemorează cucerirea Ardealului, ajunge la concluzia că ea n'a fost bătută de Mihai, ci e un produs al secolului al XVII-lea mai târziu; credem că autorul ei nu poate fi altul decât Mihnea, până la Brâncoveanu singurul Domn muntean care a mai bătut bani, și care va fi adus și în felul acesta prinosul său înaintașului și modelului său.

cea care a precedat-o; în felul acesta admirația lui pentru Mihai Viteazul se dovedește odata mai mult, și se caracterizează în chipul cel mai lămurit esența acestei curioase Domnii, crescuta și inspirata dintr'un avânt literar și din îmboldului romantic al trecutului eroic care se mai cere odată realizat, dar în același timp întemeiata mereu pe realitățile cele mai bine cumpănile, cu calcule niciodată uitate și cu realizări de a căror nedesavârșire numai împrejurările ce nu mai depindeau de el pot fi făcute răspunzătoare.

Ca unul ce cunoștea toate secretele politicii constantinopolitane, Mihnea știa, „de oare ce o aflase de la înalți demnitari“, ca, în urma lungului și greului războiu cu Venețienii, o schimbare fundamentală se petrecuse în rosturile și țintele politice urmărite de imperiul otoman. Renunțând la planul lor de expansiune spre Occident pe căile mării, Turcii hotărâseră să încerce a doborî puterea venețiană, care de un șir atât de lung de ani rezista cu succes loviturilor lor, printr'o lentă înaintare pe uscat, prin Dalmația și Albania, vecine cu Republica dușmană. Pentru aceasta trebuia însă limpezită mai întâiu situația la Nordul Dunării, de unde o primejdie apăsătoare necentenit asupra eventualei acțiuni spre Marea Adriatică. De aceea primul punct al noului lor plan de acțiune era neutralizarea Țărilor Românești, pe care în parte ar fi putut să creadă ca au și realizat-o acum, când numiseră în fruntea lor doi Domni atât de bine cunoscuți prin credința față de Poartă. Rămânea Ardealul, a cărui amuțire se urmărea în mod insistent, și căruia Vizirul îi ceruse Înăul tocmai pentru a avea cheia care închidea tulburările din aceste părți și-i lăsa libertatea de a lucra spre Apus; marea expediție plănuită pentru vara aceluiași an era menită să stabilească liniștea definitivă în aceasta țară.

După ce această primă parte a planului de luptă ar fi fost adusă la un bun sfârșit, ar fi trebuit să urmeze reducerea la tăcere a regatului polon, încă atât de puternic, dar „în împrejurările actuale considerat de ei ca o neîndoielnică pradă“, pe care ar fi putut s'o domine și s'o țină în frâu prin cucerirea puternicei ei cetați de frontieră, Camenița, încă de atunci râvnită de Turci. Atunci, Țările Românești fiind definitiv

aservite, Polonia reținută de teama și Austria de interesul de a vedea decadența principatului ardelean, și poate și a Sere-nissimei Republici, ar fi trebuit să urmeze marea ofensivă împotriva Veneției, de alăția ani strajer neînving în pragul Apusului zădarnic râvnit¹.

Acestea toate le știa Mihnea tot atât de bine ca orice dregator al divanului imperial, și din ele înțelese atât amenințarea ce atârna asupra Țărilor Românești, cât și neaparata direcție ce trebuia dată politicii sale. Supunerea absolută a celor trei principate fiind cheia operațiilor ce trebuiau să aibă ca teren Dalmația, Turcii se gândiseră în prima clipă să așeze în ele pașalâcuri, și nu renunțara la acest gând decât socotindu-se poate că înfăptuirea lui ar fi însemnat iscarea unui nou izvor de tulburări într-o parte în care ei aveau nevoie de pace. Oricum însă, căderea Ardealului urmărita de ei, amușirea Poloniei și expansiunea către Apus ar fi însemnat o înglobare a Munteniei și Moldovei încă mai pronunțată în complexul turcesc, atrăgând după sine și anularea vechilor libertăți și înmulțirea sarcinilor pe care aveau să le poarte. Pentru a le evita era deci în interesul tuturor acestor trei țeri românești să încerce a se împotrivi mai înainte de a fi strănse în cleștele puterii otomane mereu mai apropiat și făcut mai simțit.

Dar, presupunând chiar o unire a celor trei Țeri Românești, unire pe care Mihnea nu lipsia s'o viseze ca o coaliție asămănătoare cu cea care precedase războaiele lui Mihai, puterile acestea n'ar fi fost poate suficiente pentru a strivi acel monstruos organism care era imperiul otoman; trebuia pentru aceasta un șir de atacuri multiple, care prin lovituri simultane să încerce a-l doborî. Cei cari ar fi putut să se arate dispuși a da concursul lor într-o asemenea cruciată trebuiau să fie în primum rând și în chipul cel mai firesc cei pe cari planul turcesc îi avea în vedere, adică Polonii și Venețienii pe lângă creștinii robiți pe cari dorul de libertate i-ar fi adus supl steagul de luptă. În acest sens lucră Mihnea din primele zile ale urcării sale în Scaun, ca să câștige prietenia puterilor interesante, și, descoperindu-li primejdia comună, el

¹ Pentru toate acestea v. Cioranescu. *Documente, passim*.

se sili să-i facă a înțelege utilitatea unei acțiuni unitare mai înainte ca Turcii să li fi anihilat pe rând rezistența.

Alianțele pe care le căută în acest scop sânt multiple, și dovedesc o înțindere de orizont politic puțin obișnuită până acum. Pe lângă cele două puteri direct interesate în această luptă, el se adresează și tuturor vecinilor creștini. Cu Grecii Mainoși avea vechi legături pe care, cu toată nereușita planului făuril cu trei ani în urmă, fără îndoială că nu le pără-sise nici acum¹. Înțelegeri încheiate în taină îl uniau de asemenea cu episcopii ortodocși din Albania, la al căror îndemn popoarele păstorite de ei n'ar fi întârziat să se ridice și ele, și chiar în Asia înțelegea să încerce a ațâța mișcări revoluționare la timp oportun, prin înalți clerici din acele părți, ca Macarie al Antiohiei, pe care de aceia îl va fi ținut cu atâta cinste pe lângă sine².

Încă mai numeroase erau legăturile lui cu Bulgaria, care trebuia să fie teatrul luptelor viitoare, de oare ce planul lui urmăria o trecere peste Dunăre, în acele ținuturi în care „avea oameni jurați, atât din Bulgaria, cât și din Grecia, Macedonia, Tracia și Serbia“, așteptând semnul lui. Pentru a întări aceste legături el își luase în oaste numeroși Bulgari, cari aveau să-i servească și de călăuze și de agitatori, odată

¹ „Populos Turcis subiectos iam per aliquot annorum spatium dispensere in hanc occasionem studuerit“; Ciorănescu, *Documente*, p. 36. Vorbind de Mainoși, și Nani spune că „alcuni pochi tra essi de' principali tenevano corrispondenza con qualche principe di christianità, trahendone pensioni e profitti“ (p. 495), principele acesta putând fi chiar Mihnea.

² Macarie a avut, în timpul șederii sale în Muntenia, și un rol de sfătuitor, și chiar unele drepturi judiciare; el dă une ori cărți de judecată, în pricini pe care le examinează fiindu-i remise de Domn, cum e un proces de moștenire încheiat la 1-iu Iunie 1658. V. Gr. G. Tocilescu, *Documente istorice inedite*, în *Foaia Societății Renașterea*, I (1874), pp. 87-8. Despre șederea lui în Muntenia, v. și Iorga, *Socotelile Brașovului*, p. 210. Pentru alți clerici orientali în Muntenia în vremea aceasta, v. și actul din 6 Februar 1659, prin care Chiril călugărul de la Golgota dăruiește mănăstirii o jumătate de pivniță în Târgoviște și care are la sfârșit: „Smeritul Mitropolit Gazi, Paisie, marturisesc cele de mai sus“ (Academia Română, Ms. 2071 [*Condica Mănăstirii Golgota*], fol. 97).

intrași pe pământul turcesc¹. Între timp, ca și predecesorul său, ținu neîntrerupta corespondență cu Cazacii, cari puteau să-i fie de cel mai mare folos din spre Tatari, și obținu de la ei făgăduiala că, odată mișcarea pornită, nici ei nu vor lipsi să turbure acele colțuri ale stăpânirii turcești, spre a fărâmița astfel în mai multe direcțiuni puterea dușmană².

Dar dibăcia politică a acestui Domn se dovedește mai cu samă prin faptul că nu s'a mulțămît a-și căuta legături și prietenii numai printre creștinii alături de cari avea să se lupte, dar și în sânul chiar al viitorilor săi adversari. Turcii fiind departe și nerepresintând o amenințare imediată decât prin puținele miliții pe care pașa de Silistra ar fi putut să le mobilizeze la nevoie, cea mai apropiată și mai simțită priemie era a Tatarilor, cari nimiciseră atât de ușor și veltățile de împotrivire ale înaintașului său. Față de ei își căutase o pavază în alianța cu Cazacii; cum însă pavaza lor era îndoielnică și prietenii lor schimbătoare, mai mult decât în ajutorul lor îi era nădejdea la puterea pe care o avea aurul în seraiul Marelui Han³.

În același sens își exploată și prietenii de la Constantinopol. Sultana-mamă se afla în cele mai rele raporturi cu Marele Vizir, a cărui înlocuire o încerca prin toate mijloacele; cum nici pe fiul său, Sultanul cel tânăr Mohammed al IV-lea, nu-l iubia prea mult, ar fi dorit în adâncul sufletului său să vadă pe tronul imperial pe al doilea fiu. Fie că bănuise, sau nu oeva din uneltirile mamei sale, Sultanul se purta cu ea foarte rău⁴, sporindu-i în felul acesta nemulțămirea, în așa măsură încât e probabil că mâna Validè-Sultanei n'a fost străină de răscoala asiatică izbucnită în același an și îndrep-

¹ Ciorănescu, *Documente*, p. 52.

² *Ibid.*, p. 49; cf. p. 52.

³ *Ibid.*, p. 53: „Et perchè ha molto contante il Moldavo, spera contraponer all'invasione de' Tatari, de' quali molto teme, l'oro dello stesso“. „Il Moldavo“ nu e Gheorghe Ghica, ci Gheorghe Ștefan, pentru care v. mai jos.

⁴ „On nous écrit que le Grand Seigneur a donné un soufflet à sa mère, tué de sa main un de ses favoris et fait bouillir un autre dans de l'huile, parce qu'ils lui voulaient dissuader le voyage d'Andrinople“. P. des Noyers, p. 382, la 14 Februar 1658.

tată și împotriva Sultanului, dar mai cu samă împotriva Vizerului lui. Mihnea era într'o neconținută legătură cu vechea sa protectoare, alimentându-i speranțele într'o schimbare așa cum ea ar fi vrut-o și oferindu-i pentru aceasta sprijinul său, pentru care primi în schimb prețioase informații asupra lucrurilor turcești¹. Despre relațiile lui cu rebelul Hasan, căpetenia răsculaților împotriva lui Köprülü, nu avem nicio știre; e însă cu atât mai probabil că răscoala aceasta, pe care Mihnea a urmărit-o de aproape în desfășurarea ei, de oare ce știe s'o relateze cu amănunte precise², a izbutit în urma unei înțelegeri cu el, cu cât tulburările din Asia Mică încep în modul cel mai precis în momentul în care ar fi trebuit să pornească și mișcările românești, fără îndoială concertate cu ea.

Dar nădejdea cea mai mare a lui Mihnea era la puterile creștine, ca și el amenințate de planul de expansiune turcească, și cu acestea încercă să între în legătură din primul moment. Astfel regelui Poloniei i se adresează îndată după așăzarea în scaun, prin scrisori în care îl încredința de dorința lui de a trăi în pace și în bună înțelegere cu regatul creștin, poate pentru a repara impresia făcută acolo de participarea lui Constantin la luptele din anul trecut, și pentru a risipi eventualele aprehensiuni împotriva sa³. La începutul verii aceluiași an un sol polon ce trece prin Muntenia în drum spre Constantinopol se bucură de o bună primire din partea lui Mihnea, și, de și nu era însărcinat cu vre-o misiune pentru el, avură totuși împreună „lungi convorbiri“ asupra planurilor turcești, acum înlăiu descoperite de Domnul muntean acelora în a căror alianță spera. Mihnea îi atrase atenția asupra primejdiei care amenința Căminuța și independența polonă, și pentru a o evita arăta că e în interesul regatului ca Rákóczy să fie susținut împotriva Turcilor, „de oare ce pierderea Transilvaniei ar fi ruina Poloniei și a țărilor învecinate“; el însuși

¹ Ciorănescu, *Documente*, p. 151.

² *Monumenta Comititia*, XII, p. 183. La începutul anului 1659 Rákóczy trimisese un sol special la Constantinopol, spre a se interesa de mersul răscoalei lui Hasan, înainte de a purcede la realizarea planurilor sale (Des Noyers, p. 491, la 20 Februar 1659). Că Hasan era înțeles cu Venețienii, v. G. Brusoni, *Historia dell'ultima guerra tra Veneziani e Turchi*, Venezia 1673, II, 86.

³ Des Noyers, p. 407, la 28 April 1658.

se arată gata de luptă împotriva păgânătății, dacă principii creștini se vor învoi să pornească și ei¹. Despre răspunsul regelui nu știm nimic, dar e probabil că a fost alcătuit din făgăduieli și încurajări pe calca aceasta, dată fiind situația tulbură din Polonia în vremea aceasta.

Mai ușor trebuiau să mărgă lucrurile din spre partea Ardealului, unde Rákóczy nici nu aștepta altceva decât un aliat împotriva Porții. Revenind la tron după dieta de la Mediaș, el știa că Turcii nu vor lăsa nepedepsită îndrăzneala aceasta. O expediție împotriva Transilvaniei trebuia să aibă loc încă din vara anului 1657, dar fusese amânată din cauza insucceselor turcești în Egee, unde Venețienii ocupaseră insulele Tenedos și Lemnos, și a asediului nereușit de la Cattaro². Răsbunarea era însă doar amânată, și Köprülü n'ar fi putut s'o uite; în tot timpul iernii pașii turcești de la margene, la Buda și la Timișoara, se pregătiseră de războiu. Înarmându-se fără odihnă. Abdicarea lui Rákóczy și ridicarea peste iarnă a slăbului Rhédei mai liniștiseră întru câțva lucrurile, dar noua greșală a lui Rákóczy hotărîse definitiv pierderea lui.

Războiul cu Venețienii era în toi, și Sullanul știa că e o greșală să înceapă lupte noi înainte de a fi sfârșit pe cele din Marea Egee³. Marele Vizir jurase însă că va supune Ardealul, și jurământul unui Köprülü valora cât punerea în faptă; pentru a avea mână liberă împotriva lui Rákóczy, el merse până la a propune Venețienilor o pace care în gândul său trebuia să fie provisorie, și care îi fu refuzată⁴. Crezând că va intimida ușor pe principele ardelean, și își va ușura astfel expediția care fusese hotărîtă revocabil, el îi dăde douăzeci de zile răgaz ca să predea Inăul și Lugoju; cum Rákóczy nu se gândi să dea ascultare acestei porunci, la 21 Maiu Domnul cel nou din Moldova primi porunca să fie gata a călăuzi pe Tătari pe drumurile cele mai bune către Ardeal⁵.

¹ Ciorănescu, *Documente*, pp. 14-5.

² Gal. Gualdo, I, pp. 58-9.

³ Ciorănescu, *Documente*, p. 135.

⁴ B. Nani, II, pp. 461-2.

⁵ Gal. Gualdo, I, pp. 334-5. Că războiul era inevitabil, cf. scrisoarea lui Rákóczy din 13 Iunie 1658: „Chiar dacă țara ar alege

Principele se găsea de-o dată singur în fața acestei primejdii. O solie pe care o trimise împăratului Leopold ca să-i ceară ajutoare și să-i ofere, pentru a-l câștiga, Inăul, pe care știa că nu va putea să-l păstreze el singur împotriva Turcilor, se întoarse fără prea multă ispravă. Împăratul nu vedea cu ochi răi căderea Transilvaniei, atât pentru că relativa ei nealárnare era un centru de atracție primejdios față de supușii lui din regatul ungar, cât și pentru unele nemulțămiri pricinuite de Rákóczy. Bucuros de câte ori era vorba de câștiguri teritoriale, el se învoi să trimită în Inău o garnisoană austriacă, dar ajutorul lui se mărgeni la atât¹. De la Cazaci, cărora li se adresă de asemeni, nu primi decât vagi și inconsistente făgăduieli, pe care nu putea să pună niciun temeliu².

În asemenea împrejurări se înțelege ușor cât de mare preț trebuiau să aibă pentru principele ardelean ofertele de prietenie ale lui Mihnea. Încă din primele zile ale Domniei acesta căutase să intre în legătură cu el, mai întâiu prin mijlocirea pușinilor boieri cari mai rămăseseră împrejurul Domniei. La 22 Mart 1658 aceștia alcătuiră împreună o lungă scrisoare către Craiu, înștiințându-l de așezarea stăpânirii lui Mihnea și rugându-l să potolească pe Constantin, care se pregătia să năvălească în țară, și să păstreze pacea, căci, „Măria Ta fiind un Domn bun și milostiv, nu dorești peirea unui creștin; tot așa și Domnul nostru nu-ți dorește Măriei Tale niciun rău“. După ce-i arătau apoi în ce primejdie se află Transilvania, către care se ascușiau armele turcești spre a pedepsi pe principele rebel, pușinii sfetnici pe cari Mihnea izbutise să-i strângă, pentru a-i pune să iscălească această scrisoare, îl sfătuiau pe Rákóczy în felul acesta: „Să stăruiești Măria Ta să vină înapoi boierii, și cât mai răpede să faci Măria Ta prieteșug cu Domnul nostru... Poate ai înțeles Măria Ta în ce voie este Măria Sa la Poartă, și pretutindeni; de accia, făcâna Măria Ta astfel de

---

alt principe, n'am avea pace fără o mare sumă de bani și fără a preda pe cei doi Voevozi Constantin și Ștefan⁴; S. Szilágyi, *II. Rákóczy György levelei Rhédei Ferenczhez*, în *Történelmi Társ.*, 1892. p. 97.

¹ Gal. Gualdo, I, p. 340; cf. Rud. Goos, *Oesterreichische Staatsverträge*, p. 814, și E. Pavlesco, pp. 110-1.

² E. Pavlesco, p. 111.

lucru, va fi spre binele țării și al creștinătății, și pentru aceasta vei primi binecuvântarea de la Dumnezeu, și de la această biată țară mulțămită și recunoștință, iar din partea Domnului nostru va avea Măria Ta deosebit folos și slujbă la toată nevoia“¹.

Înțelegându-și interesele, Rákóczy nu întârzie să primească aceste învățături; silindu-se să menajeze în același timp și pe Constantin, din a cărui avere se alimenta neconținut în aceste vremuri de lipsă, el răspunse în chip favorabil tuturor cereșilor Domnului muntean, interzicând ajutarea rivalului lui în expediția pornită către Muntenia îndată ce începu să se desprimăvăreze, și înapoind lui Mihnea tunurile luate de Constantin.

Scrisoarea pe care Domnul muntean o adresează Sibienilor cam în aceeași vreme, dovedește de asemenea că Rákóczy avea cunoștință, și la nevoie putea sta înărturie, de bunele intenții ale lui Mihnea față de creștinătate, și presupune astfel și o corespondență directă între cei doi principii. Într'adevăr, o cerere de arme adresată Ardeleșilor ar fi fost cu totul ciudată, dacă ar fi fost adevărat că oastea munteană se înarma împotriva lui Constantin, și deci indirect împotriva protectorului lui de peste munți; Mihnea însă li declară limpede că nu se va sluji de acele arme decât tot pentru binele lor, considerând de toată lumea cunoscută „înclinația noastră ce avem către binele a toată creștinătatea“; dacă nu o știu, vor putea să întrebe pe principele lor, „că știu bine că Măria Sa va fi foarte bucuros“², ceia ce arată că îl informase și pe Rákóczy despre planurile sale.

Lucrul acesta se mai dovedește și prin scrisoarea pe care la 26 Iunie 1658 o trimisese principelui ardelean Logofătul Constantin Cantacuzino, la îndemnul Domnului său. Mihnea îl alesese, ca pe unul ce se întorsese abia de puține zile din Ardeal, și ca pe un cunoscut mai vechiu al lui Rákóczy, pentru ca prin mijlocirea lui să-l înștiințeze pe acesta că „Măria Sa Mihnea-Vodă este un voitor de bine al Măriei Tale, din toată

¹ *Monumenta Hungariae Historica*, pp. 612-3.

² Ciorănescu, *Documente*, p. 161. Publicată întâiu de T. G. Bulat, *Trei scrisori de la Mihnea-Vodă Radu*, în *Revista Istorică*, XIII (1926), pp. 307-11.

inima sa curată“. Prin el îl vestia de asemenea că „o mare primejdie vine asupra creștinătății, atât asupra țerii Măriei Tale, cât și asupra țerii noastre“; erau Tatarii, cari la porunca turcească porniseră pe drumul Transilvaniei, și în puține zile aveau să ajungă la hotar¹.

Față de Rákóczy Domnul muntean își arată și pe altă cale prietenia. Știind că hotărîrea Turcilor era să-l înlocuiască cu orice preț pe acela, și temându-se că prin instalarea în Transilvania a unui pașă sau a unui principe supus Porții va fi lipsit de această prețioasă alianță, el încercă să intervină în favoarea lui la Constantinopol. În acest scop capuchehaielele lui înștiințară pe Vizir, ca din partea lui Rákóczy, care nu mai putea să aibă o reprezentanță oficială la Poartă, că principele e dispus să plătească până la o sută de mii de taleri în schimbul împăcării și al întăririi în Scaun. Dorința de a se răsbuna a lui Köprülü era însă atât de neclintită, încât, cu toată trecerea pe care va fi avut-o el pe lângă înalții dregători ai divanului imperial, oferta lui Mihnea nu făcu decât să ridice bănuiele asupra credinței sale². Numai de cât începu să se vorbească la Constantinopol de „incapacitatea“ Domnului muntean, de „relațiile lui secrete cu Rákóczy, prin scrisori și solii“, și descoperirea acestor legături făcu să i se prezică o Domnie de scurtă durată³, ceia ce nu putea decât să-l întărească în gândul de a începe cât mai curând mișcarea împotriva păgânătății.

Relațiile secrete existaseră într'adevăr, și, după un schimb de solii⁴, ele ajunseră și la o încheiere formală. La începutul lui Iunie 1658 Rákóczy trimise cu misiune specială în Muntenia pe Petru Rhédei, surso rudă a celui ce-i ținuse o vreme locul în scaun; împreună cu Domnul el trebuia să discute și să încheie tratatul de alianță despre care fusese vorba în scrisorile

¹ *Monumenta Hungariae Historica*, XXIII, pp. 630-1.

² Gualdo, I, p. 342; Șincai, III, p. 115.

³ Hurmuzaki, *Fragmente*, III, p. 240 (rapoarte din 10 și 28 Iunie 1658). Cf. Szilágyi, *Frank A. Országgyűlési tudósításai*, p. 38: „Circa principium Augusti [1658] fama ad nos pervenit ingentem hostium multitudinem profligasse Mihnem Vaivodam Transalpinensem“.

⁴ De sigur cu scrisori ale lui Mihnea către Rákóczy trecea la 28 Iunie Marele Armaș prin Brașov (*Quellen*, VI, p. 133).

schimbate între ei. Temându-se că garda de Turci va surprinde rostul întâlnirii sale cu trimisul transilvănean, Mihnea făcu ca această întrevedere să aibă loc departe de Curte, poate în cadrul vre-unei vânători închipuite, la care plecă însoțit numai de cincizeci de oameni. Alianța încheiată în urma convorbirilor ce avură loc consta în legământul din partea ambilor principii că se vor ridica și cu puterile unite vor lupta împotriva Turcilor, îndată ce aceștia vor încerca să schimbe starea de lucruri din acel moment¹.

Din partea lui Rákóczy se înțelege lesne nevoia unei asemenea precisiări; interesul său nu era să lupte, ci să-și mențină Domnia, și numai văzând-o amenințată s'ar fi resemnat să tragă spada și să se razboiască. Pentru Mihnea însă, care cunoștea atât de bine lucrurile turcești, aceasta însemna să dea o dată bine definită războalei sale, de vreme ce știa că expediția turcească împotriva Transilvaniei era gata să înceapă dintr'o clipă într'alta; hotărîrea cu care pornește la luptă arată tot odată și urmărirea unui ideal mai înalt decât temerile personale ale aliatului său, de oare ce nimic nu-l constrângea pe el la asemenea legătură, de el căutată.

În grabă se puseră la cale și amănuntele planului de acțiune comună, și se chibzuiră mijloacele de care dispuneau amândoi pentru a dobândi biruința. Mihnea se bizuia pe treizeci de mii de soldați și pe creștinii cu cari avea înțelegere în Balcani; pe ajutorul acestora își întemeia vise, știind că, dacă ar fi putut să treacă Dunărea și să bată pe pașii de la margine, nicio piedică nu mai avea să-i oprească avântul până supt zidurile Constantinopolului, în care se și închipuise întrând². Cam tot atâți oameni ar fi putut să strângă și Rákóczy, care ar fi trebuit să lupte în altă direcție, având împotriva sa amenințarea armatelor turcești din Ungaria și Banat.

Rămânea primejdia tătărească, împotriva căreia făgăduicile

---

¹ Gal. Gualdo, I, pp. 341-2; Șincai, III, p. 115. Cf. Ciorănescu, *Documente*, p. 34: „Tiene questo principe stretta amicitia, ma secretissima, col Ragotzi“. *Ibid.*, p. 135: „Si conferma che il Valacco benissimo col Ragozzi s'intende“.

² Ciorănescu, *Documente*, pp. 34 și 52.

Cazacilor nu constituiau o garanție suficientă. Aducându-și aminte de planul lui Mihai și de înțelegerea în urma căreia toate cele trei țări românești contribuiseră pentru a arunca înapoi peste Dunăre pe păgâni, Mihnea se gândi și el la necesitatea de a atrage Moldova în coaliția lor. Acolo însă Ghica-Vodă era un prieten personal al lui Kōprulū, și ar fi fost peste puțină câștigarea lui pentru partida creștină. În primăvară Rákóczy încercase odată să-l ispitească, și, aflând de pregătirile de războiu ce-i fuseseră poruncite de Turci și de viitorul lui rol de călăuză a Tatarilor năvălitori, îi scrisese întrebându-l ce gânduri are față de el. Răspunsul primit de la fiul Domnului, Gligorașcu Ghica, era mai mult decât îndoielnic: „știm și noi“, îi scria el la 25 Maiu, „că megieșia cea bună iaste de bine între țară și 'ntre mai marii țărilor“, dar adaugă îndată că, de vreme ce aceasta e porunca turcească, Moldovenii nu se vor putea împotrivi: „Socotește Măria Ta singur, fiind noi robii unui stăpân, dacă ne va zice: purcede, noi cum om putea a răspunde?“¹. Domnul Moldovei mărturisise astfel prin pana fiului său că nu are niciun fel de dușmănie pentru Rákóczy, dar acestuia nu-i erau de niciun folos declarațiile lui platonice, de oare ce între timp vecinul de peste munți își continua înarmarea, și la începutul lui Iunie aștepta cu oastea gata de luptă².

Orice înțelegere întemeiată pe prietenia, sau cel puțin pe neutralitatea lui Ghica, fiind inutilă, cei doi principii se gândiră să încerce împotriva lui aceia ce Constantin Șerban încercase fără folos împotriva lui Mihnea. Gheorghe Ștefan aștepta mereu în Ardeal un moment potrivit pentru a recâștiga Domnia pierdută; dacă l-ar fi ajutat amândoi, și dacă Ghica ar fi fost izgonit din Moldova, ar fi avut și acolo un prieten credincios, și mai cu samă docil, a cărui avere ar fi fost o salutară împotrivire amenințărilor tătărăști. Incercând astfel să realizeze din nou coaliția celor trei țeri românești, Mihnea se întorcea odată mai mult spre marele său model, dar da în același timp dovadă de pricepere și cumpănire înțeleaptă a

¹ N. Iorga, *Studii și Documente*, V, pp. 55-6. Pentru corespondența dintre Rákóczy și Ghica, v. *ibid.*, IV¹, pp. 290-1.

² Hurmuzaki, *Documente*, XV², p. 1281.

lucrurilor, îndreptând cele trei puteri atât de divers orientate spre cele trei direcțiuni din care trebuia să vină dușmanul.

Odată Gheorghe Ștefan readus pe tronul Moldovei, răscoala putea fi considerată ca începută. Mihnea știa că în curând avea să vină în Muntenia și să poposească aici, în drum spre Transilvania, ca părtaș la expediția hotărâtă pentru vara aceea, Cadr-Pașa de la Silistra cu câteva mii de Turci. Incredător în știuta-i credință față de Poartă, acesta ar fi urmat să se întâlnească cu Domnul, care trebuia atunci, după înțelegerea cu Rákóczy, să-l atace pe neașteptate¹. Același soartă o pregătia și principele ardelean Turcilor ce înaintau din spre Sud, pe când Tatarii cumpărați cu banii Domnului din Moldova s'ar fi mulțămît să tacă și să nu se cliintescă din loc.

Acesta fiind planul de început al răscoalei, Mihnea se arată încă și mai prevăzător, și se îngrijește și de urmările ei. Biruințele ce s'ar fi obținut în urma acestor acțiuni paralele nu puteau să rămână definitive; cum de altfel planul lui nu se opria la Dunăre, ci trebuia să treacă peste Balcani, pe drumul dorit al Constantinopolului, toate acestea nu puteau fi înlăpătuite decât în urma primelor biruințe, în primăvara anului viitor².

De aceea el căută să se asigure de cât mai multe ajutoare pentru lupta de mai târziu; de aci probabila înțelegere cu Hasan-Aga, care se ridică în părțile Asiei Mici îndată ce află că țerile românești sânt gata de luptă; de aici silințele lui spre a găsi un sprijin mai puternic în țerile apusene, la împăratul german și la dogele Serenisimei Republici. În acest scop trimise și o solie specială în Apus, printr'un călugăr franciscan, ales anume pentru că știa italienește, o italiencască romanisată de altfel, pentru că se oferia să facă din pur zel religios acest drum, și pentru că era un catolic, trimis să ceară de la puteri catolice ajutoare pentru o luptă de cruciată³.

Cu acest prilej Mihnea recurse la o nouă șiretenie pentru a

¹ Ciorănescu, *Documente*, p. 136.

² *Ibid.*, p. 60.

³ Țurmuzaki, *Documente*, IX¹, p. 150.

obținea ceea ce dorea. Legăturile lui mai vechi cu reprezentanții puterilor apusene la Poartă și propunerea pe care o adresase lui Ballarino cândva îl făcuseră să vadă cât de greu se mișcă acestea când era vorba de un îndemn la crucială, și cât de mult se feriau de conflictul cu Turcii. De aceea el căută calea cea mai bună pentru a li câștiga bunăvoința, și, cu ușurința cu care fusese musulman la Constantinopol și ortodox la București, pregăti lucrurile pentru a face să se creadă la Roma că e gata să treacă la catolicism, sperând că, pentru a încuraja pe calea cea bună pe un novice atât de prețios în părțile acestea, Biserica Apusului nu va întârzia să-l ajute.

Pentru aceasta începu a proteja așezările catolice din țară, reclădind mănăstirea de la Târgoviște, distrusă încă din 1607, dăruindu-i sate și moșii, el, de la care condicile mănăstirilor noastre abia dacă au două-trei hrisoave de întărituri sau de danii, și chemând pe arhiepiscopul Petru al Sardicci pentru a o reorganiza¹. La fel primi privilegii și întăriri de danii mănăstirea catolică de la Câmpulung². Imprejurul său Domnul ținea cu cinstle un număr de călugări franciscani, pe cari îi lăsa să creadă că deseale sale convorbiri religioase cu dânsii au sfârșit prin a-l converti la catolicism și că va face chiar profesiune publică de credință, îndată ce împrejurările îi vor îngădui s'o facă fara a-și primejdui situația față de țară³.

Solia pe care o porni în Apus avea astfel ca scop declarat să anunțe pe Papă de iminenta lui convertire și să ceară de la el, ca și de la Impărat și de la Venetieni, ajutoare împotriva păgânilor ce-l amenințau. La 5 Iunie 1658, Mihnea-Vodă iscălia la București scrisorile pe care Gabriel Thomassy, Franciscan, și Bulgar de origine, vicar general al arhiepiscopului Petru, trebuia să le înmâneze capilor celor trei mari puteri. Insoțit de un singur slujitor, un oarecare Matei, Gabriel luă drumul Ardealului, îndreptându-se spre tabăra lui Rákóczy, care, înșlănițat de demersurile începute de aliatul muntean, îi

¹ B. P. Hasdeu, *Arhiva istorică a României*, I, București 1865, p. 48.

² Un privilegiu de la Mihnea, pierdut, citat de Iorga, *Studii și Documente*, I, p. 278.

³ Ciorănescu, *Documente*, pp. 34 și 50.

încredință și el scrisori către aceleași puteri¹. Tot el îl recomandă arhiepiscopului de Strigoniu, care la rândul său îl prezintă ambasadorului venețian la Viena, Battista Nani, istoricograful de mai târziu².

La Viena, unde ajunsese la 27 Iulie 1658, Gabriel găsi pe împărat plecat la dietă, la Frankfurt; în lipsa lui, predă scrisorile miniștrilor imperiali, cari luară cunoștință de scopul misiunii muntene. Mihnea și Rákóczy cereau Împăratului să țina la hotarele Ungariei o samă de oaste, pentru a supraveghea mișcările Turcilor din pašalâcul unguresc și a interveni la nevoie în ciocnirea lor cu Transilvănenii, dat fiind că Austriei n'ar fi trebuit să-i fie indiferentă o pătrundere a Turcilor în Ardeal.

Datorită mijlocirii lui Nani, care înțelesese interesele soliei de acord cu ale patriei sale, miniștrii austriecei consimțiră să remită lui Thomasy un răspuns conceput în termeni măgulitori și plini de făgăduieli, fără a se arăta însă dispuși într-adevăr să încurajeze o asemenea mișcare, necum să-i dea vre-un ajutor. Dimpotrivă, ei încercară să insinueze solului ideea inutilității și a primejdiei pe care o reprezintă hotărîrea prințului său și să-l încredințeze că nici la Veneția nu va găsi o primire mai bună, de oare ce Venețienii, preocupați în primul rând de interesele lor, se vor grabi să încheie o pace avantajoasă îndată ce Turcii, strămtorați de tulburările din țările românești, li-o vor cere³.

Battista Nani se străduise însă să dovedească lui Thomassy interesul Republicii de a susține pe cei doi principii asociați. Republica Serenisima, care crezuse că e cazul să încurajeze răscoala trecută a lui Constantin și care urmăria cu toată atențiunea împrejurările și întâmplările de aici, înțelegea de ce folos i-ar fi pentru luptele sale cu Turcii prezența unui aliat în părțile dunărene. De aceea, îndată ce fu înștiințata de

¹ Ciorănescu, *Documente*, p. 12 și urm. Despre G. Thomassy, v. G. Călinescu, *Alcuni missionari italiani nella Moldavia nei secoli XVII-XVIII*. în *Diplomatarium Italicum. Documenti raccolti negli archivi italiani*, vol. I (1925), Roma 1925, pp. 23-4.

² Ciorănescu, *Documente*, p. 12.

³ *Ibid.*, p. 11. Cf. G. Gualdo, I. p. 369. care confundă solia lui Gabriel cu a lui Grigore de la Chiprovaț, și crede că amândoi au venit în același timp.

Nani despre convorbirile avute cu trimisul muntean, Senatul venețian îi aprobă atitudinea față de el, și-i porunci să-l susțină și să-l încurajeze și mai departe¹. Dar, cu toate stăruințele lui, negocierile vieneze nu aduseră vre-un rezultat pozitiv, și Thomassy își urmă călătoria, cu speranța că va fi mai bine primit în Italia.

Ajuns la Veneția la 17 August, el se prezintă a treia zi Colegiului, salutând pe doge din partea Domnului său și prezentând scrisorile de acreditare; înfățișă apoi motivele care împing pe Mihnea la luptă, și arată în ce constă planul lui, și ce pofteste de la Venețieni. Cere în primul rând să fie asigurat, împotriva celor ce i se spusese la Viena, că Republica nu va părăsi în toila luptei pe confederați, dacă Poarta îi va propune o pace unilaterală. Iar, dacă Veneția se învoia să primească alianța propusă de ei, principii o rugau să continue lupta pe mare, și, pentru a împărștia atacurile pe un câmp mai înclinat, să încerce a răscula și pe creștinii din Albania și de pe țărmul adriatic, și în același timp să asedieze cu flota lor Dardanelele, pentru a împiedeca alimentarea Constantinopolului, care, lipsit și de proviziunile ce-i veneau din țările românești, ar fi ajuns la mare strâmțorare.

Senatul, la 21 August, și Colegiul, peste două zile, răspunseră acestei misiuni, arătând bucuria cu care aflaseră veștile despre convertirea lui Mihnea și despre pregătirile lui de războiu cu păgânii, și declarându-se hotărâtă să continue, din spre partea ei, această luptă, cu atât mai mult, cu cât adesiunea celor doi principii venia acum s'o încurajeze pe calea aceasta. Dogele adăogă totuși că nu e nevoie de pactul precis pe care îl ceruse trimisul, de vreme ce Republica luptă necontentit cu Turcii, de atâția ani, iar Domnul lui poate interveni în orice moment, fără vre-o înțelegere anumită. I se făgădui de asemenea o intervenție în Albania și la Dardanele, și cu aceste promisiuni, făcute de data aceasta cu sinceritate, Thomassy își luă rămas bun și plecă mai departe, spre Roma².

Acolo Angelo Correr, represintantul venețian, fusese înstruit din vreme de cele ce se negociaseră la Viena și la Vene-

¹ Ciorănescu, *Documente*, pp. 39-40.

² Ciorănescu, *Documente*, pp. 40-53. Cf. A. Valiero, I, p. 262.

ția, și primise porunca să pregătească pe lângă Pontifice o primire binevoitoare a soliei. Ajungând la 7 Septembrie în oraș, Thomassy fu primit în curând în audiență de papa Alexandru VIII, care însă îl întrebă mai mult despre starea catolicismului prin părțile românești și despre alte chestiuni bisericești. Dar, pe lângă vestea convertirii lui Mihnea și cerearea platonice de a i se trimite binecuvântarea armelor cu care avea să se lupte, misiunea lui Thomassy avea și un scop mai precis: ea trebuia să convingă pe Papa, și prin intervenția lui și pe împăratul german și pe ceilalți principii din Apus, de folosul acestei mișcări de cruciată și de nevoia de a o încuraja, și să obțină, pentru începutul răscoalei, unele sume de bani necesare înarmărilor și ridicării de trupe, Mihnea socotind că, odată intrat pe pământul turcesc, va găsi destule provisiuni și destule averi de jefuit, pentru ca prin ele să-și urmeze mișcarea.

Solicitarea aceasta de ajutoare bănești nu fu însă fără a pricinui și unele încurcături. Mai încrezători în Rákóczy, despre a cărui dispoziție de a lupta împotriva Turcilor aveau știri sigure încă din anul trecut, decât în noul Domn munțean, adus în scaun de Turci și de o sinceritate care nu putea fi răpede controlată, Republica și Sfântul Scaun inclinau să se trimită principelui ardelean sumele de bani ce s'ar fi putut strânge, ceea ce stârni nemulțumirea lui Thomassy, care, din motive necunoscute, desconsidera afacerile lui Rákóczy și se ocupa numai de misiunea ce-i fusese încredințată de Mihnea. Graba pe care o puse în a declara că Rákóczy n'are nevoie de bani și că Mihnea singur trebuie ajutat, ridică oarecare nedumerire la Curtea pontificală; Papa de altfel nu se arăta de loc convins de sinceritatea convertirii lui Mihnea și cerea o cercetare mai de aproape, declarând că, dacă se va dovedi vre-o înșelătorie la mijloc, Domnul va trebui să fie dus cu vorba, fără a se pierde banii pentru ajutarea unui eretic¹.

---

¹ Queste buone dispositioni erano fomentate dalla Republica, ma negli altri trovavano resistenze, mentre a Roma dal Papa non haveva neanco riportato promesse, onde si può dire che il ritorno di questo huomo servisse ad intiepidire invece di riscaldare l'animo del suo padrone". Valiero, p. 462. In scrisoarea pe care o adre-

Resultatul soliei fură unele măguliri personale menite să ascundă refuzul celor solicitate; Thomassy primi din partea congregațiunii De propaganda fide puterile episcopale la care râvnia și din partea Papei daruri pentru Domnul său, conștând într'un tablou, o casetă cu moaște, ca unui nou credincios, și o medalie de aur. Nunțiul apostolic de la Viena, cardinalul Caraffa, primi porunca să susțină pe lângă împăratul Leopold cauza celor doi principii; despre ajutoarele bănești nu se mai spuse nimic¹.

Cum cancelaria pontificală lucra nespuse de încet, abia la 27 Novembre Thomassy putu să se întoarcă la Veneția, unde se mai presintă odată în Colegiu, învînd propunerile de alianță de rîndul trecut. Resultatul fu de data aceasta mai hotărît: Republica se arătă gata să înceapă acțiunea cerută în Dardanele, și noul ei ambasador la Viena, Alvise Molin, primi ordinul să ceară Împăratului o audiență în care, expunându-i princedia turcească și interesul Austriei de a intra fără întârziere în acțiune, să-i propună o ligă și un tratat precis întru potriua imperiului otoman². Dar, cum Austria era tot atât de puțin dispusă să rupă bunele ei legături cu Poarta³, încercarea aceasta rămase fără răspuns; la trecerea lui prin Viena, Thomassy fu primit cu aceleași vagi promisiuni, care arătau mai mult dorința de a întrerupe aceste negocieri, și la 15

---

sează la 12 Ottobre 1658 arhiepiscopului de Strigoniu, papa se arătă bucuros de convertirea lui Mihnea: „oportet autem ante omnia principem expressam fidei catholicae professionem emittere“. I. C. Filitti, *Din arhivele Vaticanului*, vol. I, București 1915, p. 104.

¹ Ciorănescu, *Documente*, pp. 56-71. Ordinul cancelariei papale către Caraffa, la Iorga, *Studii și Documente*, II, p. 426; răspunsul Papei la scrisoarea lui Mihnea, în Hurmuzaki, *Documente*, V², pp. 56-7. Ceva despre solia lui Gabriel la Veneția și la Roma, în Gazetele lui Th. Renaudot, utilizate de E. Pavlesco, p. 120. Negocierile la Veneția sînt date pe scurt de C. Esarcu, într'o conferință despre *Documente istorice descoperite în arhivele Italiei*, în *Globul* I (1878), pp. 550-1, și separat, București 1878.

² Ciorănescu, *Documente*, pp. 72-83.

³ „È fondamento certissimo che l'Imperatore di sua volontà mai non romperà con la Porta“, declarase B. Nani în relațiunea lui din 7 Ianuar 1658 (Fiedler, p. 24; *ibid.*, pp. 1 și 38). Cf. Hudîță, *Recueil de documents*, p. 132.

Februar 1659, când părăsia orașul, solul muntean nu aducea din partea Împaratului niciun răspuns hotărât¹. De altfel, cum lucrurile merg în realitate mai repede decât în încheierile oficiale ale cancelariilor diplomatice, în tot acest lung răstimp multe lucruri se schimbaseră în țară, și situația de aici nu se mai potrivea cu cea pe care o lăsase trimisul atunci când plecase să găsească ajutoare pentru principii săi.

Până ce să vină răspunsul soliei din îndepărtatul Apus, de acord cu Rákóczy, Mihnea porni la primele înfăptuiri ale planului său; intrând în legătură cu Gheorghe Ștefan, el îl ajută să pornească cu oaste împotriva aceluia „necioplit și nepriceput” care stăpânia în Moldova². Pe la jumătatea lui Maiu Doamna lui Ștefan, Safta, împărtășia unei jupănese prietena nădejdea că „fără zăbavă va trimite de vom ieși și noi în țară”³, iar la sfârșitul lui Iunie fostul Domn se despărția de armata principelui și protectorului său, și se îndrepta spre Moldova, însoțit de lefegiii săi poloni și unguri, în total aproape șase mii de oameni⁴. Nădejdea lui cea mare nu era însă în această armată, ci în încredințarea pe care i-o trimisese Sefer Gazî, Vizirul Hanului tătăresc, care, arătându-i-se ca și mai înainte binevoitor, îi făgăduise că va face tot ce-i va sta în putință ca să-i recapele Domnia pierdută. Ghica-Vodă trimisese însă la Crâm pe Stamate Postelnicul, pe care edinioară îl întrebuințase și Gheorghe Ștefan în asemenea misiuni, și, arătând Vizirului ce ar fi însemnat pentru țară o tulburare ca aceea pe care avea s'o nască încercarea pribeagului sprijinit de el, îl făcu să renunțe la gândul acesta.

Astfel Gheorghe Ștefan găsi la intrarea lui în Moldova că

¹ Ciorănescu, *Documente*. pp. 86-88.

² *Ibid.*, p. 39.

³ N. Iorga, *Studii și Documente*, X, p. 292.

⁴ La 24-27 Iunie era la Cohalm; v. N. Iorga, *Studii și Documente*, IV, p. 249, și H. Müller, *Zur Geschichte des Repser Stuhles*, III, în *Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde, Neue Folge*, XXXVII (1902), p. 194. Deci data de 22 Iunie 1658 a unui hrisov dat din Iași de Gheorghe Ștefan (N. Iorga, *Studii și Documente*, V, p. 32; cf. *ibid.*, p. 86, un altul din Iași, 30 Iulie 1659), trebuie să fie greșită. G. Ghibănescu, *Divanurile*, p. 48, pune greșit această expediție în 1659.

toate așteptările lui luaseră o altă întorsătură. Boierii cari îi țineau partea și-l asiguraseră de sprijinul lor fuseseră descoperiți de Ghica, și nu mai puteau să-i fie de vre-un folos. Tatarii, nu numai că nu-i mai țineau partea, dar chiar trimiseseră Domnului un ajutor împotriva lui; „ce și ajutorul era ciudat, că venise Șerim Bei cu vre-o trei sute de Tatars, și nici la puțin războiu ce au fost la Strungă n’au fost, nici s’au apropiat“¹.

Așazăndu-și tabăra în sus de Roman, la Săbăoani, năvălitorul trimise înainte o ceată de oaste spre Târgul-Frumos, cu Tâlmăciu Păharnicul în frunte, care avu cu Moldovenii lui Ghica întâia ciocnire. Aflând de la cei câțiva prinși ce-i căzură în mână că Tatarii îi sânt împotriva, Gheorghe Ștefan își pierdu cu totul nădejdea Domniei, și, după ce fu învins la Strunga într’o luptă în care un Transilvănean declara că „floarea Secuimii a fost nimicită“², se retrase fără altă izbândă. Armata care-l însoțise peste munte i se risipi fără veste, astfel că, ajungând la 15 Iulie la Brașov, nu mai avea decât trei sute de ostași lângă sine³.

Întâia parte a mișcării plănuită de Mihnea și de aliatul lui ardelean dăduse greș, din pricina puținei priceperi a celui pe care îl aleseseră să li fie tovarăș de luptă pe tronul Moldovei. În urma celei de-a doua izgoniri a lui Ștefan, Tatarii coborâră în Muntenia și, așezându-se cu tabăra pe Teleajen, așteptară să se sfârșească pregătirile lui Mihnea și ale Turcilor de la Dunăre, pentru ca împreună să năvălească în Transilvania⁴. Porunca Porții era într’adevăr ca ambii Domni români, uniți cu Turcii și cu Tatarii, să treacă munții pentru a pedepsi pe Rákóczy; la 18 Iulie Cadr-Pașa de la Silistra era și el gata, și, întrând în țară, se așezase la Dridov, ca să-l aștepte pe

¹ Miron Costin, p. 358.

² Scrisoare a lui S. Petki, 18 Iulie 1658, la S. Gergely, *Teleki M. levelezése*, I, p. 227.

³ Miron Costin, pp. 358-9; G. Krauss, I, p. 343; Des Noyers, p. 447; *Quellen*, VI, p. 133; Ludescu, p. 347; G. Gualdo, I, p. 351; L. Szádecy, *Székely Oklevéltár*, vol. VI, Cluj 1897, p. 215; cf. Papadopol-Calimah, p. 99.

⁴ N. Iorga, *Studii și Documente*, IV, p. 92.

Mihnea, singurul care mai întârzia¹. În același timp Marele Vizir în persoană, în fruntea unei însemnate oștiri, străbătea Bulgaria și Serbia, îndreptându-se spre Inăul pe care i-l refuzase Rákóczy, și pe care se pregătia să-l cucerească acum.

Cunoscând aceste preparative turcești, care se continuau cu asiduitate încă din primăvară, Mihnea se silise să înlăture primejdia ce atârna asupra noului său prieten. Cu diferite pretexte amânase participarea lui și facuse pe Vizir să întârzie cu două luni pornirea expediției, care trebuia să înceapă încăle la 8 Iunie, data fixată pentru navălirea Tatarilor în Ardeal². Aceste tergiversări nu fură fără folos pentru Rákóczy, care avu vreme să pustiască ținuturile turcești din vecinătatea Aradului și să câștige la Lipova, la 5 Iulie 1658, o însemnată biruință asupra unei armate de 50.000 de Turci, condusă de noul pașă de Buda și vechiul protector al lui Mihnea la Constantinopol, bătrânul și afemeiatul Chenaan. În această luptă căzură pașa de Agria și beiful de Strigoniu, împreună cu mai mult de trei mii de Turci, pe când Rákóczy se fălia că n'ar pierdut decât treizeci de oameni³.

În cele din urmă însă Mihnea nu mai putu să-și amâne concursul fără a-și primejdi situația față de Turcii așezați în tabără așteptându-l, și atunci, conform înțelegerii cu Rákóczy, și încurajat de exemplul lui și de biruința care urmase, hotărî să între în luptă la rândul său. În lagărul de la Dridov se aflau în momentul acela cei 12.000 de Turci ai lui Cadr-Pașa, pe lângă un număr de Tatars conduși de însuși hanul Gazi-Ghirai. Ghica-Vodă venise și el cu șapte mii de Moldoveni, iar Cazacii, cari făgăduiseră lui Mihnea că se vor împotrivi unei navăliiri tătărești, trimiseseră două mii de oameni supt conducerea unui polcovnic Hanenco⁴. Indată după sosirea lui

¹ S. Nicolaescu, *Letopisețul*, p. 162; S. Gergely, *Teleki M. Levelezése*, I, pp. 226-7.

² Ciorănescu, *Documente*, p. 131; cf. *ibid.*, pp. 34 și 53; *Monumenta Comititalia*, XI, p. 406.

³ Szilágyi, *Bellum*, II, p. 506; G. Gualdo, I, pp. 347-8; Fr. Wagner, I, p. 74; B. Nani, p. 479; M. Nitri, pp. 19-20; Des Noyers, p. 449; Ciorănescu, *Documente*, p. 37.

⁴ Miron Costin, p. 359; *Monumenta Comititalia*, XII, p. 69. Cifra de 100.000 de Tatars, dată acolo, nu poate să fie decât exagerată.

Mihnea, ar fi trebuit să urce cu toții spre munți și să coboare apoi în Transilvania, unde Rákóczy, vestit de acestea, părăsise Domnia, lăsând grijile țării în sâmbra unei locotenente alcatuite din Ștefan Petki și Acațiu Barcsai, și se retrăsese la moșiile sale din Nord.

A porni o răscoală împotriva Turcilor în împrejurări ca acestea, nu era într'adevăr un lucru bine cumpanit. Rákóczy plecând, Mihnea nu mai știa dacă Ardelenii vor continua lupta, sau se vor închina Vizirului de buna voie, ca să-și mântuie avuțiile și viața; pentru a afla intențiunile lor, el intră în legatură cu locotenenții domnești, indicându-li punctul de trecere peste munți și sfatuindu-i să întârască din vreme pasul Buzăului, pentru a împiedica pe năvălitorii între cari avea să se numere și el¹. În același sens informa și pe agentul ardelean Martin Görög, care, oprindu-se două zile la Târgoviște în drumul lui spre Adrianopol, era îndemnat de Domn să dea de veste în Ardeal ca să se apere trecătorile amenințate².

În urma acestor îndemnuri, Ardelenii, cari trăiau neconțenit supt teama apropiatei năvăliri³, trimiseră în Iulie o ceată de oșteni secui și sași, supt conducerea lui Coloman Mikes, cu porunca de a se așeza într'o puternică întăritură din valea Buzăului, la intrarea râului între munți, pentru a încerca să apere trecătoarea care se numește, dacă nu de atunci, cel puțin în urma vre-unei alte incursiuni asămănătoare, a Tatarului.

În vreme ce păgânii îl așteptau în tabăra de la Dridov și Ardelenii se pregăteau astfel pentru apărare, Mihnea întârzia la Târgoviște pentru a lua cele din urmă hotărâri privitoare la apropiata răscoală. Chemând într'una din zile divanul domnesc, în care toți cunoșteau legăturile lui cu Rákóczy, dar puțini aflaseră către ce năzuiau ele, Domnul împărțăși boierilor

¹ Ciorănescu, *Documente*, pp. 162-3.

² „Fiind primit de Domn, numai atât mi-a spus să publicăm spre a păzi drumul“. Scrisoare din 21 Iulie 1658, *Monumenta Comitialia*, XI, p. 406.

³ V. decele cereri de informații ale Sibiienilor către Brașoveni, la N. Iorga, *Socoteliile Sibiului* (Academia Română, *Memoriile Secțiunii Istorice*, II, p. 21 [1899]), p. 480.

sai alianța de curând încheiata prin mijlocirea lui Rhédei și li destăinuî planul răscoalci. Era vorba de a lăsa pe dușmani să se îndrepte spre munți, întovărășindu-i ca prieteni o bucată de vreme, și, îndată ce s'ar fi simțit că Ardelenii sânt pe aproape, să se arunce asupra lor și să-i taie¹. Oastea lui Cadr-Pașa, care nu era prea numeroasa, ar fi fost fără îndoială nimicită în urma acestui atac. Cât despre ceilalți, Mihnea se bizuia pe neutralitatea Moldovenilor și pe prietenia de mult făgăduită a Cazacilor; pe Tatari credea că i-a câștigat prin prietenia lui Gazi-Ghirai, cu care era de la o vreme și înrudit, printr'o soție, sau mai de grabă o fiitoare tătăroaică pe care și-o luase de curând², așa încât credea că nu mai are să se teamă de ei³.

Fără îndoială că, față de pregătirile atât de îngrijite și de prudente de până acum, aceste socoteli grăbite par prea ușuratică pentru a putea hotărî o mișcare ca aceea pe care voia s'o înceapă Voevodul muntean. Dar precipitarea evenimentelor făcuse ca răscoala să devină aproape obligată acum, și Domnul

¹ Paul din Alep, p. 252; *Istoriile Domnilor Țării-Românești*, p. 143; Ciorănescu, *Documente*, p. 136.

² Ludescu, pp. 347-8; Iorga, *Istoriile Domnilor*, pp. 142-3; cf. G. Krauss, II, 31: „seine taltrische Brant“; Iudiță, *Recueil*, p. 134: „La belle Circasienne qui estoit auprès du prince Mickna“. Că Mihnea a avut un fiu, v. Ciorănescu, *Documente*, p. 47. Relația din 21 Aprilie 1659 Hurmuzaki, *Documente*, IX¹, p. 125: „Il Vaivoda della Vallacchia si è maritato havendosi fatto incoronare et ongere pubblicamente“, e prea tardivă de oare ce se rețera la încoronarea din Maiu 1658; Paul din Alep nu vorbește nimic de o căsătorie a lui Mihnea. Nu știm cu ce femeie C. Gane, *Trecute vieți de doamne și domnițe*, vol. I, București s. a., pp. 321-2, crede că acea Circasiană pomenită lângă Mihnea e Nedelca recte: Nedelea), căsătorită apoi cu Constantin Șerban; în realitate era soția acestuia încă din 1657. Cf. N. Băjenaru, *Natalia, a doua soție a lui Constantin Șerban*, în *Arhiva*, XXIII (1926), pp. 145-7; Paul din Alep o face Circasiană, de sigur confundând-o cu lovarășa lui Mihnea. Că aceasta era de altă parte numai o fiitoare, cf. Ciorănescu, *Documente*: „Per qual causa Sua Eccellenza fin adesso non ha voluto pigliar la moglie, sin tanto che non deduce al fine quello che desidera“. Printr'o legătură necunoscută e cumnat cu Mihnea un Dumitru Sârbul, Mare Armaș.

³ Paul din Alep vorbește chiar de o „alianță a lui Mihnea cu Tatarii împotriva Turcilor“.

crezu că nu e bine să aștepte alte împrejurări mai potrivite decât acestea; în socoteala lui era dator să încerce a împiedica o năvălire a Turcilor în Ardeal și o înlocuire a lui Rákóczy, care ar fi însemnat transformarea provinciei vecine într-o nouă și mai primejdioasă unealtă a puterii turcești. Mai era apoi și legătura de alianță, prin care se obligase să înceapă mișcarea înainte ca principele prieten să fi fost detronat; de aceea el se hotărî să măcelărească pe Turci înainte de trecerea peste munți, alunecând prea răpede asupra primejdiei care putea să-i vină de la aliații lor.

Lucrul acesta îl înțeleseră însă boierii, cari se arătară mai temători decât el de urmările unei asemenea fapte, și îi atraseră luarea aminte asupra prăpastiei spre care se duce el singur, și târăște și țara: „Doamne, bun lucru ar fi acesta, iar noi ne temem că nu vom putea plini desăvârșit, ci numai vom zădări șarpele și ne va înghiți cu totul, că noi sântem o țară mică și fără de oameni, nepulincioasă și fără de ajutor de nicio parte, iar Turcii sânt puternici și mari, și biruesc lumea de la răsărit pân' la apus“. Răspunsul e cel pe care l-ar fi dat un Miron Costin sau orice alt boier de țară dacă ar fi fost pus în fața aceleiași întrebări; e răspunsul omului ce poartă grija viitorului, a unei avuții pe care o știe înclinată tuturor risipirilor, a nenumăratelor vieți omenești pâlâind ca niște făclii asupra cărora stă să se abată furtuna, și care abia mai durează și mai dau un fir de căldură, așezate fără adăpost în răscrucea atâtor izbeliști.

Desprețuitor față de temerile lor înțelepte, dar nevrednice de mărimea închipuirilor lui, Mihnea li făgădui atunci că nu-i va amesteca în răscoala de care li era frică; li ceru numai să-l însoțească până în tabăra de la Teleajen, ca nu cumva lipsa lor să ridice Turcilor bănuiele înainte de vreme; „iar de acolo vă voi lăsa să mergeți la casele voastre, iar eu am cu mine lăia pre Turci“¹.

Nădejdea lui era la oastea de legegii, la cele 12.000 de oameni cu cari se și îndreptă spre Teleajen. De la Dridov, unde întâlni pe Han și pe Cadr-Pașa, porni împreună cu ei în sus, pe valea Teleajenului, până la Șoplea. Acolo își chemă la

¹ Ș. Ludescu, pp. 347-8; Iorga, *Istoriile Domnilor*, pp. 142-3,

sfat de taină toți căpitanii, și, împărtășindu-li și lor planul său, li dăde poruncă să fie gata ca la un semn să lovească pe Turci și să-i taie. Lefegiii lui erau însă mai bucuroși să treacă peste munți și să jăfuiască fără primejdie bogatele orașe ardelene decât să-și primejduiască viața într'un războiu adevărat, și din care nu-și făgăduiau prea mare folos; în față li jurară credință și se arătară pregătiți să urmăze porunca, dar, abia rămași singuri, începură să murmure și să cârtească împotriva stăpânului lor, știind că „sabia Turcului este lungă“ și că nu se vor scula asupra ei fără primejdia lor și a țerii.

Prin munte oastea lui Mihnea mergea înainte, ca mai bună cunoscătoare a acelor drumuri. Ajungând la Ceraș, Mihnea dăde căpitanilor săi semnalul, și li porunci să se întoarcă asupra Turcilor cari îi urmau fără temeri și fără bănuieli; căpitanii, ca și boierii ce-l însoțiseră până acolo, se întoarseră, dar, în loc să întrebuințeze armele împotriva păgânilor, le aruncară la picioarele lor, și-și pârîră Domnul în fața Pașalei. Pentru aceasta se aleseră dintre boieri doi mai îndrăzneți, Pârvu Vistiernicul Vlădescu, care nu se sfia să facă asemenea pas, pentru că era un cunoscut al Marelui Vizir și „știut Porții otomanești“, a cărui mufefariacă era și pentru a cărui credință suferise robie de la Constantin Șerban¹, în retragerea acestuia în Ardeal, și Istratie Postelnicul, care de asemeni nu era la Constantinopol un necunoscut; presintându-se împreună la Cadr-Pașa, ei îi destăinuîră gândurile nutrite de Mihnea, îi arătară pentru ce fugiseră de la el, și-i cerură protecția împotriva Domnului hain². Pârâșii merseră chiar mai de-

¹ Știindu-l prieten Turcilor, și poate uneltitor în folosul lor, Constantin îl luase cu sila în Ardeal, de unde Mihnea îl ceru înapoi. V. *Monumenta Hungariae Historica*, XXIII, p. 613.

² În privința întâmplărilor de la Ceraș relațiunea cronicilor e confusă. S. Ludescu, p. 348, spune că boierii au părăsit pe Mihnea pentru că acesta voise să treacă peste munți și să-și unească oastea cu cea ardeleană; lucrul e greu de văzut, căci ar însemna părăsirea de bună voie a Domniei, și face neînțeleasă apropiata întoarcere a lui Mihnea în tabăra turcească. Rămâne că boierii au plecat sau pentru că Domnul i-a silit să-l asculte, sau pentru că prin înțelegerea de la Târgoviște erau ținuți să meargă numai până la Teleajen; această ultimă posibilitate lasă însă neexplicată și pâra lui Pârvu, și pedepsirea boierilor cari nu luaseră parte la ea.

parte, și cerură schimbarea Domnului a cărui necredință față de Poartă se dovedise în felul acesta, propunând în locul lui pe Preda Brâncoveanu, Marele Ban, care însă, nevoind să se amestece în aceste uneltiri, se întorsese la Târgoviște, părăsindu-și ceata de oaste, care se împrăștiă în toate părțile ¹.

Lăsat de armată și trădat de boieri, Mihnea-Vodă rămăsese în grea cumpănă la Ceraș. Acum, când planul lui fusese descoperit, nu-i mai rămânea decât drumul pribegiei către Ardeal. La acest lucru se și gândi o bucată de vreme, fără a se putea hotărî însă să părăsească tronul și țara. Timp de câteva zile rătăci singur prin munți, încunjurat de puțini credincioși și ferindu-se să nu fie aflat de Turci cari poate îl căltau ².

Dar o hotărîre trebuia luată, și cea la care se opri Mihnea avea să fie de o neașteptată îndrăzneală. Cu un curaj vrednic de o dreaptă înțelegere, el își jucă soarta pe o singură carte, și, întorcându-se în tabăra turcească, se înfățișă cu capul sus în cortul lui Cadr-Pașa. Din învinovățit prefăcându-se cu meșteșugire în pârș, se plânse Pașei de necredința boierilor săi, cari-i uneltesc împotriva, scornind pe sama lui tot felul de minciuni numai ca să scape de îndatorirea de a merge la oaste.

Ciudata liniște cu care hainul vorbi dușmanului său, cunoscuta lui prietenie cu Poarta, poate teama de puternicii lui protectori, și pe de-asupra tuturor acestora făgăduiala unui dar de șaizeci de pungi, izbutiră să convingă pe Cadr de dreptatea plângerilor lui Mihnea și de vinovăția boierilor lui. Din partea Turcilor întâmplările acestea se făcură prin urmare uitate; nu însă și din partea Domnului, care trebuia să pedepsească pe trădător și să răsbune nereușita proiectelor sale ³.

Răsbunarea, pregătită în înțelegere cu puțini dintre sfetnicii

¹ S. Nicolaescu, *Letopiseț*, p. 163: „Pentru că pre acest Preda Brâncoveanu, când s'au întors slujitorii la Pașa, vrea să-l ceară să li fie Domn, iar el n'au vrut și au fugit“, frasă care lipsește în ediția *Magazinului Istoric*, p. 349. Cf. Ciorănescu, *Documente*, pp. 167-71.

² S. Ludescu, p. 348; Ciorănescu, *Documente*, pp. 136-7.

³ S. Ludescu, p. 349; N. Iorga, *Istoriile Domnilor Țării-Românești*, p. 144.

cari-i rămăseseră credincioși, și între cari rolul de căpetenie se pare că l-a jucat Alexandru Postelnicul, feciorul fostului Bai Giorma¹, îl atinse cel d'înlăiu pe Vistiernicul Pârvu. Pe lângă că fusese principalul pârîș, Domnul avea și unele motive particulare ca să se teamă de el, de oare ce, ca bun cunoscut al Marelui Vizir, el era și un informator al Porții asupra celor ce se petreceau în țară².

Pretextul avea să se găsească ușor. Se afla în acea vreme în tabăra domnească diaconul Paul din Alep, care, pregătindu-se de plecare, își încheia cele din urmă socoteli cu vistieria; părăndu-i-se la un moment dat că Pârvu îl nedreptățește în acele socoteli, el merse să se plângă lui Mihnea. Domnul trimise îndată să cheme în cortul său pe boierul necredincios, și diaconul abia avu vreme să iasă pentru a nu-l vedea cum e măcelărit, la un semn al Domnului, de câțiva Tatarî.

Prietenul lui Pârvu, Postelnicul Istratie, aflând că acesta fusese ucis, înțelese ce soarta-l așteapta, și, fugind de grabă din tabără, încercă să-și piarda urma prin pădurile vecine, Gonacii domnești îl urmăriră toată ziua zădarnic; a doua zi fu însă găsit prin codru de niște țerani, și, adus înapoi în tabără, i se tăie capul³.

Răsbunarea lui Mihnea nu se mulțumi cu atât; ea se întinse și asupra boierilor cari, fără a fi avut vre-un amestec în pârile lui Pârvu Vlădescu, aveau totuși vina de a nu fi ascultat poruncile Domnului, părăsindu-l în momentul răscoalei, și pe aceia de a ști prea multe și prea primejdioase lucruri asupra planurilor lui. Astfel fură omoriți, în aceste zile de la înce-

---

¹ „Acest Alixandru, în zilele Mihniei-Vodă fiind Postelnic Mare, pre gura lui multă boierime s'au omorît, nefiind vinovați nimic“; Iorga, *Istoriile Domnilor*, p. 153. Un act de la Alexandru Postelnicul, la Ghibănescu, *Surete și Izvoade*, VI, pp. 79-81; cf. *ibid.*, pp. 82-3.

² Paul din Alep, p. 253.

³ Izvorul principal e Paul din Alep, pp. 252-4; v. și Ludescu, p. 349; Iorga, *Istoriile Domnilor*, p. 144. Despre Pârvu, cf. N. M. Vlădescu, *Din trecutul boierimii românești, Vel Comisul Șerban Pârvu Vlădescu*, în *Revista Arhivelor*, I (1921-6), pp. 230-4, unde se dă și inscripția mormântului acestui boier „care l-au sfârșit Mihnea Voevođ pe grea nedreptate“. Despre familia lui Istratie, un Leurdeanu-Golescu, v. Ilie Nicolescu, *Din genealogia familiei Golescu*, în *Noua Revistă Română*, IV (1901), pp. 331-6.

putul lui August în care oastea ajunsese la întăriturile de pe valea Buzăului, boierul Radu Bârsescu și, dintre căpeteniile și Badea Vătaful¹.

Cumnatul Domnului, Armașul Dincă Sârbul, e trimis la Târgoviște, unde află în casele domnești pe bătrânul Preda Brâncoveanu, abia întors și el de la Teleajen, de unde pleacă tocmai pentru că bănuia ce clipe tulburi aveau să urmeze după îndoita trădare, a lui Mihnea și a sfetnicilor săi; de altfel plecarea lui se facuse fără îndoială cu învoire domnească, de oare ce, așezat în casele domnești, Brâncoveanu pare a fi fost în acea vreme un Caimacam al Domniei plecate. Cu toate acestea răsbunarea lui Mihnea se întinse până la el, și bătrânul boier fu zugrumat pe locul chiar în care fusese găsit. În scrisorile sale de mai târziu Mihnea se silia să justifice această execuție prin faptul că, Preda fiind și o mare căpetenie de oaste, plecarea lui din tabără pricinuisese răspândirea și risipa oamenilor de supt poruncile lui, spre paguba Domnului și a Împărăției; de aceea, de și nu e adevărat că l-a judecat, după cum spune, „cu dreptate și cu sfânta pravilă și cu toți arhiericii țerii“, e totuși încredințat pe deplin că „Dumnezeu i-a stins viața pentru răutatele lui“².

Aceiași soartă îl aștepta pe Constantin Cantacuzino Logofătul, ale cărui relațiuni cu Mihnea fuseseră totuși dintre cele mai bune până atunci. Presimțind, ca și Preda, spre ce prăpastie se îndreaptă Domnia, el ceruse îngăduința să se retragă împreună cu ginerele său, Pană Filipescu, la moșia sa de la Filipești, în Prahova; Domnul își dădu învoiala, și păstră și mai departe în slujba sa pe doi dintre feciorii Logofătului, pe Drăghici, pe care îl făcuse Spătar și îl însărcinase cu o solie

¹ S. Ludescu, p. 349; Iorga, *Istoriile Domnilor*, p. 141. E probabil că atunci a fost ucis și Udriște Năsturel al doilea Logofăt și cunoscut cărturar, amestecat în secretele politicii externe, și despre care documentele vorbesc pentru ultima oară la 22 Iulie 1658 (P. V. Năsturel, *Genealogia familiei Năsturel*, p. 312); tăcerea cronicilor asupra soartei acestuia nu e însă mai puțin curioasă.

² Ciorănescu, *Documente*, pp. 167-71; cf. Iorga, *Studii și Documente*, VI, p. 602: „Ajunsu-i-au leagă și judecata, să piară după lucrurile și vina lor“. V. și S. Ludescu, p. 349; Iorga, *Istoriile Domnilor*, pp. 144-5; At. Comnen-Ipsilant, în Hurmuzaki, *Documente*, XIII, p. 177.

pentru Rákóczy, și pe Șerban, viitorul Domn, pe care se pare că îl prețuia în chip deosebit, de vreme ce „nici cât de lângă dârsul nu se deslipia“¹.

În felul acesta Mihnea se arătase destul de prietenos și de binevoitor față de acest boier al său, pe care ar fi putut să-l trateze de la început cu asprime, de oare ce fusese și el o bucată de vreme amestecat printre fugarii din Ardeal; bună-voința domnească fusese dictată de puternicele prietenii pe care le avea Cantacuzinul la Constantinopol. Acum însă și el știa prea multe despre firele uneltirilor lui, și printr'însul s'ar fi putut înoi oricând vechea pără; de aceea Mihnea se hotărîse să scape și de acest sfetnic al său. Căpitanul Odor fu pornit din tabără cu o ceată de plăieși târgovișteni, cu poruncă să meargă la Filipești și să omoare pe loc pe bătrânul Logofăt. Acesta aflase însă de cele puse la cale împotriva lui, căci, după ce-și trimisese soția și pe Constantin, cel mai mic dintre fii, la Brașov, porni și el în pribegie, împreună cu ginerele său, îndată ce i se vesti apropierea lui Odor; după o romantică urmărire prin munți și după o rătăcire de mai multe zile prin codri, la 28 August ei ajunseră în sfârșit la Brașov¹.

Drăghici Cantacuzino, care află mai târziu de toate acestea, isprăvindu-și solia pe lângă Rákóczy, nu se mai întoarse la Mihnea, ci, venind pe la începutul lui Septembrie la Brașov, trecu în Moldova împreună cu tatăl și cumnatul său. Locuitorul domnesc de acolo îi primă cu toată cinstea cuvenită numelui lor; mai târziu fiul Domnului, Gligoraș Ghica, se legă cu Drăghici printr'o atât de strânsă prietenie, încât îi dete zapis la mână, la 21 Aprilie 1659, făgăduindu-i o veșnică și neclintită credință pe care avea s'o uite foarte curând³.

¹ S. Ludescu, p. 349. Pentru solia lui Drăghici, v. și hrisovul pe care i-l dă Rákóczy din Alba-Iulia la 13 Septembrie 1658, la M. Cantacuzino, *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 105; data e greșită, de oare ce Rákóczy se retrăsese spre Nord la o dată anterioară, iar la începutul lui Septembrie Alba-Iulia fusese pustiită de Tatai.

² Ciorănescu, *Documente*, p. 163; S. Ludescu, p. 349. El e acel Constantin Logofătul care scrie „inter alpes“ o scrisoare Brașovenilor, la 18 August 1658. Hurmuzaki, *Documente*, XV, pp. 1284-5.

³ M. Cantacuzino, *Genealogia Cantacuzinilor*, pp. 95-6; S. Ludescu, p. 349.

Cantacuzinii fură astfel singurii cari izbutiră să scape de răsunarea lui Mihnea. Pe ceilalți pedepsă îi urmări și după moarte, în averile lor, spre marele tolos al vistieriei domnești. Prin uciderea unor boieri considerați ca tradatori, imense averi trecura în sama Domniei; numai Preda Brâncoveanu, de pilda, era socotit slăpîn pe două sute de sate, și avea treizeci de mii de oi și patru mii de boi pe moșiile sale, care formau aproape o țară¹. Pe toate acestea Domnia începuse să le exploateze îndată, aplicând și aici sistemul cunoscut al răscumpărării²; mulțămintă acestui procedeu de o eficacitate imediată, se strânseseră în curând destule venituri ca să se poată plăti lui Cadr-Pașa cele șaiszeci de pungi făgăduite, prețul tăcerii³.

Dar trădarea boierilor nu rămăsese și fără altfel de urmări. Oricât de convingătoare vor fi fost argumentele cu care Mihnea își dovedise în fața lui Cadr nevinovația, acesta nu putea să nu pastreze în adâncul sufletului o umbră de banuală, cu atât mai mult, cu cât era în joc viața lui și a oștenilor lui. E adevarat ca lucrurile fuseseră astfel întoarse, încât necredința fața de Impărăție se punca acum în sama celor uciși, și, în luna Novembre a aceluiași an, scriind lui Barcsai, Pașa de la Buda îi da drept pildă credința cu care Domnul Muntenjei „executase porunca puternicului Impărat“, pedepsind pe cei hainiți⁴. Nu e însă mai puțin adevarat că Domnul laudat și arătat ca o pilda pentru fapta aceasta fusese oarecum pus supț supraveghere, și rămase pazit de aproape în tot timpul cât dura expediția în Ardeal⁵.

În asemenea împrejurări se înțelege că Mihnea se văzu silit să renunțe la planul său de răscoală. Orice acțiune ce ar fi putut să dea de bănuț era acum în stare să-i pună în primejdie viața; de aceea, cu o flexibilitate pe care și-o dovedise și

¹ Paul din Alep, p. 197.

² Ciorănescu, *Documente*, pp. 167-71. Cf. N. M. Vlădescu, *Din trecutul boierimii românești*, pp. 233-4, cum după moartea lui Pârvu „fost-au trimes Mihnea-Vodă pre boierenul Domnii Meale Alexandru Vel Stolnic, ce au fost atunce Postelnic Mare, de au fost scris ce au aflat de ale casei lor toate, și le-au luat pre sama domnească“.

³ Paul din Alep, p. 254.

⁴ *Monumenta Comititalia*, XII, p. 110.

⁵ Hurmuzaki, *Documente*, IX¹, p. 148.

la Constantinopol, în anii de lungă ucenicie, el se hotărî să continue pentru anul acesta a fi ca și mai înainte credinciosul supus, drag Porții, și însoțind după porunca trupelor turcești în Ardeal, să caute a șterge amintirea acestor neplăcute întâmplări.

Pentru a ridica orice bănuială de înțelegere cu Rákóczy, el trebui astfel să i se arăte dușman, și să dovedească prin graba cu care avea să năvălească în Ardeal, că nimic nu-l leagă de țara aceasta¹. Nu o făcea însă decât cu nădejdea ascunsă că va izbuti să nu pricinuiască niciun neajuns aliatului sau, hotărît fiind să țină, pe cât îi va fi cu putință fără a se pune în primejdie, partea creștinilor cotropiți². În aceasta curioasa calitate, de prieten care năvălește înarmat într'o țară aliată, atitudine, care se potrivește de altfel cu toată viața lui ambigua și cu toată politica lui de duplicitate, el urmă pe Turci nelipsit în expediția lor prin Ardeal.

IV

Războiul avea să fie greu pentru Ardeleni. Straja așezată de ei în pasul Buzăului nici nu așteptă o ciocnire, și, îndată ce apărură cei d'întâiu cercetași munteni, precedând grosul oștirii dușmane, ieșiră din întăriturile lor și se retraseră la Brașov, la 7 August 1658. În aceste întărituri se așezară în urmă Tatarii, supraveghind trecerea trupelor prietene peste munți, și pornind de acolo incursiuni în satele românești din împrejurime: cele Șapte Sate, Budila și Satu-Nou căzură cele dintâiu pradă jafului lor și incendiului ce trebuia să-i urmeze neapărat³.

Pe nesimțite pojarul se întinse din ce în ce mai departe. La 12 August Zizinul, Tătărăni și Purcărenii erau în flacări, și mulți din locuitorii lor fuseseră trimiși pe drumul robiei⁴. În zilele următoare călăuze alese dintre Românii cunoscători ai acestor drumuri trebuiră să ducă pe Tatarii la Preajmar, Harman, Feldioara, Sâmpieltru și Bod. O ceată de Tatarii se avent-

¹ *Ibid.*

² Hurmuzaki, *Documente*, IX¹, p. 95. Lucrul acesta îl știa și Rákóczy, care era sigur că la momentul potrivit Mihnea își va dovedi prin fapte prietenia; Ciorănescu, *Documente*, p. 137.

³ *Ibid.*, pp. 164-5.

⁴ *Quellen*, VI, p. 134.

tură până la porțile Brașovului, dar o trupă din Sașii și Secuții lui Mikes îi puse pe fugă, ajutată fiind de artileria ce bătea din oraș¹.

Lefegiii moldoveni, cărora li se dăduse libertatea de a jăfui și ei, imitarea prădăciunilor tălărești; la 19 August ei asediază castelul de la Harman, și, negăsind nimic într'însul, nimiciră în urma tot satul, și aprinseră a doua zi Cristianul². Fura de asemenea jafuite, în zilele ce urmară, toate satele din Ținutul Bârsei care nu fuseseră atinse până atunci: Roșia Săsească, Măgherușul, Crizbavul, Ghimbavul, Codlea, Vulcanul, Șercaia, Vlădenii, Poiana Mărului, până la Râșnov și la Zărnești, toate cunoscură robia și focul³. Oamenii pe cari Tatarii îi ridicau de prin sate erau trimiși în Crimeia sau răscumpărați pe loc de ai lor; în acest scop se înființase la Prejmar un lâng de robi, unde putea cineva să cumpere un copil cu doi taleri, sau chiar în schimbul a doua bune perechi de potcoave⁴.

Incunjurat și amenințat din toate părțile, Brașovul începu să negocieze o răscumpărare, singura cale pentru a scăpa de primejdia atât de apropiată. Se trimiseră din partea Sfatului daruri de preț tuturor căpeteniilor, pentru a le îndupleca: hanului, pașei de Silistra, Domnilor roumâni și polcovnicului căzăcesc⁵. Hanul raspunse trimițând în oraș o solie care ceru optzeci de mii de taleri ca preț de răscumpărare; cum însă în acea solie intrase și un Muntean, Comisul Radu Mihalcea, prieten cu unii Brașoveni din Sfatul orașului, prin mijlocirea acestuia, și poate și a Domnului lui, se obțină o scădere a sumei până la douăzeci de mii de taleri⁶.

Prietenia Domnului muntean față de Ardeleni se dovedea cel puțin în felul acesta. Ea mai e mărturisită și de faptul

¹ *Ibid.*, pp. 116-7.

² *Ibid.*, p. 56; Benkő, *Transilvania*, pars II (Ac. Rom., ms. latin), III, p. 3.

³ *Quellen*, IV, p. 185.

⁴ *Ibid.*, VI, p. 78.

⁵ Paul din Alep, p. 257; *Quellen*, VI, p. 59.

⁶ „Weil nun neben denselben zweyen die dritte Person als ein Wallachischer Bojar, Comis Raduly Mihalcsia, mein guter Freund, ein Abgesander gewesen, also haben wir die Summa bis auf zwanzig tausend Thalern geschlossen“. Cronică anonimă, la Trauschenfels, *Deutsche Fundgruben*, p. 346; *Quellen*, VI, p. 59.

că, atunci când Mihail Hermann, județul Braşovului, trebuise să vină în tabăra duşmană, pentru aceleaşi tratative ale răscumpărării, îşi petrecuse noaptea în cortul lui Mihnea¹. Iar la Codlea, unde Turcii cerusera oamenilor să li predea toate vitele, unii boieri munteni li făgăduiră, în schimbul unor daruri, să-i scape de această nevoie, de şi e adevărat că de data aceasta intervenţia lor rămase fără folos². Pe de alta parte lefegii lui Mihnea nu puteau rămânea nişte privitori, în vreme ce toţi ceilalţi se încărcau cu averi jăfuite, şi aşa se face fără îndoială că la Ghimbav tocmai oastea munteană fu aceia care asediă comuna, silind-o să se predea³.

Ca o slabă compensare a pierderilor suferite aici, Ardelenii câştigară la 6 Septembrie o biruinţă asupra unei cete de trei mii de Moldoveni, cari tocmai trecuseră munţii spre Secuime, independent de grosul armatei, şi, după ce arseseră Ditrăul, fusesera întâmpinaţi lângă Sarhighi de o oază de Secui supt conducerea lui Gabor Deák; 1.850 de Moldoveni cazură în aceasta întâlnire, şi, lăsând douăzeci şi patru de steaguri în mâinile Săcuilor, cari se făliau că n'au pierdut decât cincisprezece oameni, fură siliţi să se retraga spre ţara⁴.

În vremea aceasta Tatarii se îndreptaseră în spre Făgăraş, unde se spunea că se află Constantin Şerban; oraşul însă nu putu fi luat, şi duşmanii nici nu se apropiară de el, din cauza tunurilor care-l apărau⁵. La 26 August Sighişoara era de asemenea ameninţată, şi ţinutul din jurul oraşului pustii ca şi Basta⁶. Într'unul din satele vecine preotul rugase pe un boier muntean să li cruţe casele, şi acesta, intervenind pe lângă căpeteniile tătăreşti, obţinuse de la ei să treacă mai departe, fără a se atinge de această comună; tocmai când Tatarii începuseră să se retragă, un beţiv deschise focul asupra lor, ceia

¹ *Quellen*, VI, p. 59; Trauschenfels, p. 346.

² *Ibid.*, IV, p. 88.

³ *Ibid.*, p. 407.

⁴ G. Krauss, I, pp. 375-6; T. Chindea, *Contribuţii la istoria Românilor din Giurgeul Ciucului*, Gheorgheni 1930, pp. 71-2, unde se utilizează izvoare locale.

⁵ Paul din Alep, p. 247.

⁶ Szádecy, *Székely Oklevéltár*, VI, pp. 217-9.

ce-i făcu să se întoarcă și să pustiască tot satul, dărâamându-l până la temelie¹.

Intervenția oamenilor lui Mihnea fusese încă odată nefericite; Domnul muntean continuă însă a păstra aceiași atitudine față de fostul sau aliat. Pe când oștirea se apropia de Sibiiu, el adresează din tabără, la 3 Septembrie, o scrisoare către Statul acestui oraș, lamurindu-li odată mai mult gândurile pe care le nutria față de ei. Arătându-li că numai sila turcească l-a făcut să vină cu oaste împotriva Ardealului, Domnul se desvinovățește declarând că „într'alt chip n'am avut cum face“, de și „nu am fi politit să vedem lucruri ca aeste, că cine să bucură la casa vecinului când vede arzând, iar mâine sau poimâine arde casa lui?“. Silindu-se însă după puterile sale, „ca să nu să facă aceste răulăți mari țării dumneavoastră“, staruințele lui n'au putut opri năvălirea aceasta. Cerându-li în cele din urmă o samă de lucruri pentru trebuințele oștirii ce-l însoția, el se arata gata să-i slujească la rândul său de orice li va fi poftă², după cum îi asigura și a doua zi, într'o scrisoare latinească, în care cerea orășenilor merinde pentru oaspeții mesei domnești, declarându-li că „și noi toldeauna vă vom dovedi prin toate straduințele noastre prietenia ce vă purtam“³.

Îndată ce ajunsese cu armata lângă Sibiiu, așezându-se în apropierea zidurilor orașului, într'o tabără vecină cu a Turcilor și a Moldovenilor, Voevodul trimise din nou celor asediați înștiințare și mărturie de prietenie și de gânduri bune, cerându-li să nu tragă asupra oamenilor lui, cari și ei au poruncă să nu li facă vre-un rău⁴. Turcii făcură însă iarăși zădarnice ofertele și protestările lui, și, ca și Brașovul, Sibiiul trebui să se rascumpere plătind șazeci de mii de taleri, după care dușmanii plecară mai departe, cel din urmă care ridică tabăra fiind Mihnea⁵.

La Alba-Iulia populația părăsise orașul, și cctatea rămăsese

¹ G. Teutsch, *Geschichte der Siebenbürger Sachsen*, I, p. 398.

² Ciorănescu, *Documente*, p. 166.

³ Hurmuzaki, *Documente*, XV, p. 1285.

⁴ I. Kemenyi. *Deutsche Fundgruben zur Geschichte Siebenbürgens*, vol. II, Cluj 1840, pp. 150-2.

⁵ *Ibid.*, p. 153.

în paza unui număr de studenți, cari încercară un început de împotrăvire; neputând rezista multă vreme, fugiră, și în urma lor Tatarii repetară ruina ce avuse loc la Târgoviște cu puține luni înainte, arzând tot ce întâlneau, nimicind frumoasele monumente ale orașului și aruncând din solennele morminte ale catedralei rămășițele celor adormiți, în căutare de pradă. O ceată singuratecă de o mie de Tatars pornită mai departe la drum, lu, în schimb, surprinsă în munții Trascăului de niște Români, cari-i nimiciră după vechiul lor meșteșug războinic, prăvălind asupra lor stânci și trunchiuri de copaci de pe culmi¹.

La Cluj, unde ajunse la 10 Septembrie, armata lăbări împrejurul orașului, ca și până acum, oastea lui Mihnea așezându-se pe dealul Feleacului, și așteptă prețul răscumprării. Orașenii trimiseră pentru tratative pe primul lor senator, Ioan Lintzeg, care trebui să împartă bogate daruri căpeteniilor dușmane: Domnul Moldovei și un beg tătăresc primiră împreună cinci mii două sute de taleri, Mihnea luă singur cinci mii șase sute și două cupe de aur prețuite la o sută cincizeci de taleri, precum și un ceasornic²; căpitanii moldoveni primiră douăzeci și unul de taleri, cei munteni șaisprezece, și talmaciul lui Mihnea doisprezece, precum și un brâu de mătase, iar boierilor li se împărțiră cincizeci de taleri și mai multe bucăți de postlav. Pe lângă toate acestea, Clujul trebui să plătească Tatarilor o sumă de șaiszeci de mii de taleri³, cu care mulțămindu-se, plecară și de aici, la 14 Septembrie; în aceeași zi, pregătindu-se și el de plecare, Mihnea își trimisese oameni în oraș, să-i cumpere de-ale mâncării⁴. După ce unele cete lătărești conduse de fiul Domnului moldovean împinseră jaful până în ținuturile de Nord în care se retrăsese Rákóczy⁵, trupele ajunseră la 20 Septembrie la Ora-

¹ I. Kemenyi, *Deutsche Fundgruben*, II, pp. 153-5.

² Textul spune *scofium*, fără îndoială pentru *scaphium*.

³ Șt. Meteș, *Orașul Cluj asediat de oștirea românească la 1658*, în *Revista Arhivelor*, I (1924-6), p. 295.

⁴ N. Iorga, *Acte românești din Ardeal*, p. 224.

⁵ Miron Costin, p. 360.

dea, de unde nu mai aveau prea mult drum până la Inăul care era ținta expediției lor¹.

În vreme ce Tatarii se îndeletniciau cu pradăciunile prin Ardeal, Vizirul în fruntea unei însemnate armate străbătuse drumul de la Adrianopol până la Inău prin Bulgaria, Serbia și Banat, și procedase la încunjurarea și asediarea cetății. După o scurta împotrivire, comandantul garnisoanei din Inău, Ladislau Ujlaki, cumpărat de Turci, li deschise porțile înclinându-se, la 2 Septembrie².

Vestea predării acestei însemnate cetăți pricinui o mare bucurie la Poartă, și Adrianopolul serbători biruința prin șapte nopți de iluminății și locuri de artificii³. Comandant al cetății fu numit Chenaan, pașa de la Buda, și cei doi Domni români, ajunși în urmă împreună cu Tatarii, primiră poruncă să rămâna cu oamenii lor până la Sf. Dumătru, ca să ajute la refacerea zidurilor ruinate de asediu⁴.

Prin această importantă, dar ieftină cucerire, războiul nu putea fi considerat ca sfârșit. Pierderea Inăului nu schimba prea mult situația peste munți; de altă parte lupta se purtase numai împotriva țerii, care singură o simțise și-i suferise urmarca, pe când Rákóczy, vinovatul împotriva cărora se mișcaseră puterile Împărăției, rămăsese neatins la moșiile lui. Atâta vreme cât principele mazilit mai putea avea speranța unei întoarceri, lucrurile nu se puteau liniști în Ardeal, și de aceea principalul scop pe care-l urmărise Marele Vizir era nimicirea împotrivirii lui Rákóczy. Acum însă, de și ținta aceasta nu fusese atinsă, expediția nu mai putea fi continuată. O rășcoală izbucnise chiar în momentul acela în părțile asiaticе ale Împărăției; Hasan-Aga, întovărășit de un cumnat al Sultanului și susținut de ciucizeci de mii de oameni, se ridicase cerând depunerea lui Köprülü. Succesele obținute de rebeli în primele clipe și simpatia cu care Hasan era văzut de mulți musulmani, puneau în primejdie situația Marelui Vizir, și de

¹ N. Iorga, *Socotelile Brașovului*, p. 211; N. Iorga, *Studii și Documente*, X, p. 290.

² Pierre des Noyers, p. 457; I. Bethlen, p. 63; B. Nani, p. 479.

³ G. Gualdo, I, p. 252.

⁴ Miron Costin, p. 360.

aceia el se hotărî să părăsească în grabă Ardealul și să se întoarcă împotriva răsculaților¹.

Pentru moment el trebui prin urmare să se mulțamească cu o soluție transitorie pentru Transilvania; soluția la care se opri fu aceia pe care o întrebuițase și în anul trecut, când ceruse țerii să înlocuiască pe Rákóczy, socotind ca-l va scoate astfel din viața publică a țerii și va potoli izvorul tulburărilor de aici. Trebuia găsit numai omul potrivit pentru a fi numit principe în Ardeal. Domnul Munteniei îi recomandă pe Ioan Kemény, fostul general al lui Rákóczy, încă nerăscumpărat din robia în care căzuse în expediția din anul trecut; hanul lătăresc susținu această candidatură, poate în speranța că astfel va dobândi mai ușor de la prinsul său sumele pe care i le pretindea în schimbul libertății.

Kemény fu îmbrăcat în haină domnească și transportat din Crimecia până la Târgoviște, însoțit fiind de însuși fiul lui Gazi-Ghirai²; trimițând însă din capitala Munteniei pe secretarul său Petru Szigellii în Ardeal, cu scrisori către nobilime, acesta se întoarse curând cu vestea că Vizirul hotărîse altfel, temându-se poate că generalul lui Rákóczy nu va fi mai energetic decât Rhédei față de cel mazilit. Kemény trebui să se întoarcă la Crâm, într-o robie care avea să se prelungească până în anul următor³.

Între timp Köprülü găsisse omul de care avea nevoie. La începutul lui Septembrie dieta Ardealului, înspăimântată de prădăciunile tătărăști ce se abătuseră asupra țerii și, lăsând pradă flăcărilor Țara Bârsei, se întindeau din ce în ce mai departe, hotărîse să trimită o deputație la Înău, ca să ceară Marelui Vizir milostivire și pace. Întâmplarea voi ca, dieta numind în acea delegație pe Johann Lutsch, magistratul săsesc, pe Francisc Daniel, ca represintant al Secuilor, și pe Dionisie Banffi, din partea nobilimii maghiare, acesta din urmă să refuze însărcinarea primită; în locul lui plecă atunci Acațiu

¹ Pierre des Noyers, p. 460; G. Gualdo, I, pp. 356-7; Zinkeisen, IV, pp. 881-2.

² G. Krauss, I, p. 356; la 29 August Kemény scria lui Rákóczy din Chilia; Gergely, II. Rákóczy G. küzdelmei történetéhez, în *Történelmi Társ.*, 1893, p. 329.

³ G. Krauss, I, p. 356.

Barcsai, nobil de frunte și locotenent domnesc atât în vremea expediției polone, cât și în vara aceasta.

Condițiunile pe care le puse Vizirul fură nespuse de grele pentru țară. Tributul anual fu sporit la patruzeci de mii de ducați, și se ceru în afară de aceasta o contribuție de războiu extraordinară de cinci sute de mii de taleri; Transilvania se obliga să cedeze Turcilor Caransebeșul și Lugojul și să prindă pe Rákóczy și pe cei doi Domni români refugiați lângă el¹. Impotrivirea delegației ardelenice rămase fără folos, și de altfel nu avea niciun rost câtă vreme în talerul celălalt atârna iataganul.

Mai mult însă decât de condiții avantajoase de pace, Vizirul se îngrijia de problema Domniei; într'una din zile, pe neașteptate, Barcsai primi porunca să accepte a fi principe în Ardeal, în locul stăpânului său. El se apără, spunând că n'a venit acolo decât ca să dobândească mai ușoare condițiuni pentru țară și că nu aspiră la acele primejdioase culmi; Vizirul îi răspunse că supunerea la această poruncă e singurul mijloc pentru a căpăta pacea, amenințându-l că, dacă va persista în refus, va pustii tot Ardealul, și în loc de principe va așeza în țară un pașă. Vremea de care dispunea Marele Dregător fiind socotită, Barcsai nu mai fu lăsat să vorbească; în ziua de 4 Septembrie Vizirul îl dăruie după obicei cu cattan, cu o cucă împodobită cu pene albe, cu un buzdugan și un cal îmbrăcat, și-l trimese, însoțit de o ceată de Turci, să ia confirmarea dietei².

Situația lui Barcsai era astfel dintre cele mai delicate. Pe lângă că n'ar fi voit să usurpe în felul acesta un tron pe care îl slujise până atunci cu credință, el se vedea împus de o mână dușmană peste o țară care nu-l voia³. Comițiile întrunite la

¹ *Monumenta Comitalia*, XII, p. 70; Kemeny, *Deutsche Fundgruben*, I, p. 298.

² Kemeny, *Deutsche Fundgruben*, I, pp. 299-302.

³ Totuși „non desunt plerique qui occultis principem Barcsaium a Supremo Vezerio largitionibus principatum obtinuis se calumniantur. Alii vero (qui in iisdem castris erant praesentes) metu mortis compulsum subiisse asserunt“. I. Bethlen, pp. 64-5; cf. *Monumenta Comitalia*, XII, p. 70; Fr. Wagner, I, pp. 13-4; Ziarul lui Joh. Lutsch, la Kemeny, *Deutsche Fundgruben*, I, pp. 300-2.

Sighișoara (5-12 Octombrie 1658) se arătară nemulțumite de această numire, care însemna din partea Turcilor un amestec necuvenit în trebile țării, și o încălcare a drepturilor ei. Pe lângă aceasta, Rákóczy, care aflase de hotărîrea Vizirului, trimisese membrilor dietei scrisori cu aspre porunci ca nimeni să nu participe la ședințele pentru confirmarea lui Barcsai. Dar, păzit de aproape de Turci, acesta nu avea puțința să facă altfel. Dieta însăși nu îndrăznea să se împotrivescă, supt presiunea amenințării atât de apropiate; de altfel era limpede pentru toți că Ardealul nu va avea pace până când fostul principe nu va fi cu totul înlăturat. De aceea comițiile notărilor în cele din urmă să primească pe Barcsai, punându-i însă condițiunea ce-i fusese impusă și lui Rhédei în anul trecut, de a se retrage îndată ce Rákóczy s'ar fi împăcat cu Vizirul¹.

La 11 Octombrie noul principe luă jurământul de credință al nobilimii, și se grăbi să comunice lui Rákóczy că n'a uitat vechile jurăminte, și că se silește neconținut să-i recâștige Domnia pe care fără să vrea o dobândise pentru sine. Acesta însă nu se mulțumi cu asemenea declarațiuni și, grăbit să se vadă din nou stăpân pe Ardeal, îndată ce Vizirul plecă din Inău, începu să amenințe dieta din refugiul său nordic, din care încă nu îndrăznea să coboare, și comițiile întrunite la Sighișoara se risipiră la zvonul apropiatei lui năvăliri².

Barcsai se afla în tot acest timp într'o desăvârșită desorientare. Puțin iubit de o nobilime care nu putea să vadă cu ochi buni ridicarea acestui Valah, și care își păstra încă toate simpatiile pentru Rákóczy, el trebuia să se mențină cu mijloace turcești tocmai împotriva fostului său stăpân. Sprijinul turcesc era de altfel mai de grabă o apăsare și o primejdie nouă; din mica garda ce-l însoția, o ceată de patruzeci de Turci abia scăpase cu fuga de niște Români din Nucet, cari, neștiind ce caută acești păgâni în Ardeal, săriră asupra lor să-i omoare³.

Cu Rákóczy el n'ar fi voit să fie dușman. Nehotărît între vechea credință și liniștea țerii, el întârzie să ia împotriva

¹ *Monumenta Comititalia*, XII, p. 75; I. Bethlen, p. 67.

² *Monumenta Comititalia*, p. 90; I. Bethlen, p. 68.

³ G. Krauss, I, pp. 360-1.

lui măsurile cerute de Turci. De aceia Vizirul îi înoui în curând poruncile pentru prinderea celor trei principii rebeli; pentru a hotărî acest lucru și pentru a fixa în ce mod se va strânge apăsătoarea contribuție de războiu, Barcsai chemă la Târgu-Murăș o nouă dietă (6-11 Novembre 1658). Aici supravegherea celor o mie de Turci cari-l însoțiau deveni și mai strânsă; asupra mărse până la trimiterea în sânul dietei a unui beg, care însemnă numele celor absenți și bănuși că lipsesc pentru că sânt partizani ai lui Rákóczy, făgăduind să-i pedepsească întocmai ca pe niște școlari ce începeau acum să știe de frica mâniei stăpânului lor¹.

De altfel cu puțin mai târziu, la 22 Novembre, Barcsai primă de la Ghica scrisori în care Domnul Moldovei îi spunea că hanul tălăresc se află la Nistru și întreabă dacă Ardealul s'a supus, cerând tot odată și numele nobililor rákóczieni, pentru a pedepsi în locul lor pe rudele lor ce s'ar mai fi aflat în robie la Crâm. De teama acestei amenințări, un mare număr de nobili se închină lui Barcsai, jurându-i credință; dintre ei Ștefan Petki, cunoscut ca prieten al rebelului Gheorghe Ștefan, dovedi sinceritatea cu care se lepăda de această prietenie, aducând principelui vistieria pe care fostul Domn i-o încredinșase spre păstrare, și pe care Barcsai o împărți între nobilii săi².

Cu toate acestea Barcsai se ținea de cuvânt, și încerca să recapete pentru Rákóczy bunăvoința turcească pierdută definitiv; neîncrederea și asprimea cu care îl trata acesta erau cu totul nemeritate. Dieta de la Târgu-Murăș luase într'adevăr unele măsuri împotriva lui, ca interzicerea față de supușii țerii de a mai intra în slujba lui, sau confiscarea moșjiilor lui din Ardeal, dar acestea nu fuseseră puse în faptă. Din potrivă, în aceleași comiții, Barcsai ruga pe capugiul ce-i adusese scrisorile Vizirului să intervină pe lângă stăpânul său, declarând că el e gata să renunțe la Domnie, dacă Poarta îl va îngădui din nou pe Rákóczy. Incercarea lui fu însă zădărnică, și răspunsul o nouă amenințare a lui Kőprülü, care-l opri să mai aibă corespondență cu principele depus, „căci

¹ *Monumenta Comitialia*, XII, p. 87.

² G. Krauss, I, p. 370.

altfel, de vă voi afla îndoielnici, mincinoși și înșelători, vai vouă“¹.

Barcsai fusese într'adevăr toată iarna în legătură cu el, făgăduindu-i credință și făcându-l să spera că va putea să mai câștige Domnia. La 30 Ianuarie 1659 se încheiase între ei un acord care însemna anularea hotărârilor din comițiile trecute². Dieta chemată la Bistrița (26 Februarie-26 Martie 1659) se împotrivi la început ratificării acestui acord; cum, însă tratativele cu Rákóczy aduseseră țerii un folos însemnat prin aceia că el consimțise să cedeze lui Barcsai cetatea Oradea, ocupată până atunci de oamenii lui, nobilimea se înduplecă în cele din urmă să se împace cu el³. De altfel în feluș, acesta își scusa și Barcsai față de Poartă corespondența cu principele deșus: „Dacă am vorbit frumos cu Rákóczy, am făcut-o pentru a putea lua mai ușor cetatea Orăzii și să liniștim populația țerii, fără a fi nevoie să mai vină armata Inaltului Pađișah“⁴.

Intre cele două laturi ale activității lui Barcsai, legat de Rákóczy prin cuvântul său și de Turci prin nevoia de pace a țerii, există însă o continuă contrazicere care face din politica lui un joc primejdios și nestabil. Resultatul fu că, în scurtă vreme, și Rákóczy și Poarta își pierdură încrederea într'însul. Simpatia țerii n'o avuse de la început acest principe care apărea ca un instrument al opresiunii turcești și ca un storcător de bani, ca să plătească datoriile către Poartă. De aceia Barcsai fu purtat tot timpul de întâmplări, împotrivindu-li-se numai pe jumătate și păstrând mai presus de toate dorința unică și nemai împlinită de a schimba zbuiciumul tronului, pentru care nu fusese făcut, cu liniștea moșiei de la care venise.

Chemat la Constantinopol de tulburările ce începuseră să frământă Asia Mică, Marele Vizir lăsase la Inău pe pașalele de margene și pe Domnii români, cu poruncă să refacă și să

¹ *Monumenta Comitialia*, XII, p. 173; cf. I. Bethlen, p. 71.

² Hurmuzaki, *Documente*, IX¹, pp. 119-22.

³ *Monumenta Comitialia*, XII, p. 161.

⁴ A. Szilády și A. Szilágyi, *Török-Magyarokóri Allam-Okmánytár*, III, Pesta 1870, p. 451.

întărească această cetate. Pe lângă aceasta, armatele poposite lângă Inău mai aveau misiunea să protejeze pe Barsai împotriva rivalului său și prin prezența lor la hotare să mențină liniștea în Ardeal¹.

Noul principe de acolo simțea el singur câtă nevoie are de asemenea ajutoare și se sili să și le procure câștigându-și bunăvoința vecinilor moldoveni și munteni. Matei Balogh, însărcinat cu o solie a lui pe lângă Pașa de la Buda, află de la acesta porunca Marelui Vizir ca Barsai să urmărească și să prindă pe Rákóczy, Poarta desemnându-i în acest scop pe Mihnea-Vodă ca ajutor. În numele Domnului său, Balogh avuse chiar cu Mihnea câteva convorbiri, și, cum Domnul muntean avea și el nevoie de liniște pentru a reclădi aceia ce o furtună trecătoare surpase, se arată de la început inclinat către o „vecinească, frățească și reciprocă bunăvoință“².

Se pare, de altfel, că Domnul muntean primise porunci de la Constantinopol ca să rămână mai mult timp în Ardeal, până când lucrurile se vor așeza cu totul acolo; înțelegându-se însă cu Barsai, el îi împărtăși temerile sale că întârzierea departe de casă ar putea să-i fie păgubitoare, de oare ce avea bănuiele că pribeagul Constantin va încerca o nouă năvălire în țară, folosindu-se de lipsa lui de acolo; de aceea el îi arată că ar fi spre folosul amândurora să se întoarcă mai curând la scaunul său. Pentru vecineasca bunăvoință, Barsai trebui să se prefacă a înțelege necesitatea acestei întoarceri și se pregăti chiar să declare Vizirului de la Buda că „e mai bine, după părerea noastră, să se întoarcă Mihnea-Vodă în țara lui, de unde poate mai bine să ne ocrotească, atât pe noi, cât și pe el însuși“³.

Mai nemulțumite de această plecare fură însă căpeteniile turcești care rămăseseră la Inău, și cărora li cădea astfel în grijă păstrarea liniștii în Ardeal. Naima, cronicarul turc, povestește că, luându-și rămas bun de la Gian-Aslan, noul Pașă de la Silistra, Mihnea primi din partea acestuia un pumn în piept ca răspuns: „Iiei, drace“, îi strigă el, „nu sânt eu mai

¹ Gal. Gualdo, I, p. 357.

² *Monumenta Comititalia*, XII, pp. 89-90.

³ „Instructio pro Fr. Sebei ad Vezerium Budensem expeditum 10 Nov. 1658“, în *Monumenta Comititalia*, XII, p. 124.

marele tău, și nu ți se cade să-ți ceri învoire, dacă vrei să te duci?"¹. Împarateasca mândrie a lui Milnea îi va fi ridicat atunci zadaric tot sângele în obraz; jurând în sine neîntârziată răsbunare, el își ridică oastea și luă drumul țerii, fără a mai cere învoirea cuiva².

Prin plecarea lui și prin retragerea Talarilor, Barsai simți că rămâne prea slab în fața amenințărilor rivalului său, și ceru Vizirului noi înlăriri. Poarta dete porunci în acest sens la București și la Iași; îndată Ghica-Vodă trimese în Ardeal un ajutor de doua mii de oameni, supl comanda tânărului său curtean Nicolae Milescu³. Tot atâția oameni trimise și Milnea; soldații aceștia nu erau însă din cea mai bună oaste a lui, de oare ce părură Transilvănenilor foarte prost îmbracați⁴.

Barsai însă nu se mulțămii cu atât; prin mijlocirea a diferiți agenți el începu să-și strângă trupe cu leafă, pentru a-și forma o armată personală pe care să se poată bizui în cazul vre-unui atac. În numeroase rânduri cete de asemenea mercenari îi fură trimese din țerile românești. Astfel în Ianuarie 1659 M. Balogh recrută pentru el trei mii de oameni în Muntenia, și Ioan Lacs îi aduse cinci mii de oșteni din Moldova⁵. La 12 Ianuarie trei sute de soldați treceau munții din spre Muntenia, la Brașov⁶, și cu nouă zile mai târziu alte trei sute ajungeau la Sibiu⁷. Așa se face ca la 25 Februarie, când intra în Bistrița pentru comiții, Barsai era însoțit, pe lângă șase steaguri de Unguri și două de Tataari, și de douăzeci și două de steaguri românești, care formau majoritatea covârșitoare a cortegiului lui⁸.

¹ Hammer, III, p. 510.

² La 11 Octombree era în drum spre țară (Iorga, *Socotelile Brașovului*, p. 211), dar probabil n'a ajuns aici decât la începutul lui Novembre; la 9 și 10 Novembre plecarea lui din Ardeal e arătată ca fiind de dată recentă. V. *Monumenta Comititalia*, XII, pp. 90 și 121.

³ Miron Costin, p. 361.

⁴ *Monumenta Comititalia*, XII, p. 92; după Hurmuzaki, *Fragmente*, III, p. 245, ajutoarele ar fi fost de câte o mie cinci sute de oameni.

⁵ G. Krauss, I, p. 377.

⁶ N. Iorga, *Socotelile Sibiului*, p. 280.

⁷ *Quellen*, VI, p. 137. Probabil că aceștia și cei de mai sus sânt cei șase sute de Seimeni despre cari vorbește Krauss, I, p. 378.

⁸ Unii dintre ei sânt „sordidi, laceri, rustici, omnium virtutum

Noul principe al Ardealului dădea atâta grijă înarmărilor sale mai ales pentru că se vorbise tot mai insistent peste iarnă de pregătirea unei noi campanii împotriva lui Rákóczy. Era vorba ca armatele ardelenesti, unite cu ale lui Mihnea și ale lui Ghica, de-o parte, și, de altă parte, Vizirul din Buda, să pătrundă în ținuturile din Nordul Ardealului în care se ascuiea fugarul urmărit, a cărui prezență acolo constituia o perpetuă primejdie a păcii din țară¹.

Faptul că Mihnea era prevăzută și el ca făcând parte din expediția viitoare nu dovedește însă nici că Domnul muntean își uitase vechile gânduri, nici că legăturile lui cu Rákóczy erau rupte acum. Cronicarul de țară știe că nici după întoarcerea din Ardeal de „ce se gândise asupra Turcilor nu se mai părăsise, ci mai vârtos se întărise“². Imprejurările din toamna trecută îi recomandau însă mai multă prudență și o mai atentă pregătire; de aceea această epocă a Domniei lui se caracterizează prin aceeași muncă pentru realizări pozitive care-l deosebește și în epoca imediat următoare venirii la tron.

Înăuntru ca și în afară, situația nu mai era aceeași. Destăinuirile boierilor uciși încolțiseră totuși bănuiele, și, ca o măsură de prevedere în această țară în care precauțiunile nu se dovediseră de prisos niciodată, Turcii lăsară în Muntenia, la retragerea armatelor lor din Ardeal, un corp de două mii de oșteni; dintre ei un număr de patru sute, în care o sută de ieniceri, rămăneau aici cu numele de gardă personală a lui Mihnea³, dar aveau în realitate misiunea de a-i supraveghea mișcările și a împiedeca o răscoală. Prezența lor îl stânjenia neconștient pe Mihnea, care se silia supt diferite pretexte să scape de ei, dar o samă de boieri îl împiedecară și de data

opprobria, ne fabam quidem valentes“. *Monumenta Comitialia*, XII, p. 158.

¹ *Quellen*, VI, p. 136; scrisoarea lui Barsai din 17 Ianuarie 1659, în *Monumenta Comitialia*, XII, p. 141; cf. Hurmuzaki, *Documente*, IX¹, 132.

² Stoica Ludescu, p. 850. E probabil că prin mijlocirea lui Mihnea făgăduia Rákóczy, în vremea aceasta, Sultanei-Mame o mare sumă — se spune, 1.000.000 de taleri — ca să-l împace cu Köprülü. *Gazeta lui Th. Renaudot*, ap. E. Pavlesco, p. 123.

³ Hurmuzaki, *Documente*, IX¹, p. 148; Krauss, II, p. 6.

aceasta, prin pârile lor la Turci și prin arătarea adevăratului motiv pentru care Domnul ar fi vrut să-i scoată din țară¹.

Din pricina lor, Mihnea fu nevoit să-și schimbe tactica încă odată, și încă odată își aminti de Mihai. Măcelul pe care îl făcuse odinioară acesta printre Turcii din țară îi zâmbi atunci, și, socotindu-se că numai astfel va putea să scape de paznicii săi, el își dori cel puțin o mai plină și mai bogată răsbunare. De aceea el începu să poftască în țară o mulțime de Turci, fie ostași, fie negustori, cu tot felul de făgăduieli și momeli; astfel „au strâns Turci mulți, unii saragele, alții delii, alții beșlii, alții seimeni, și așa-i socotia și-i cinstia cât credea într'insul ca în Mahomet”². Merse cu bunăvoința față de oaspeții săi și mai departe, și făcu aceia ce în Țara-Românească nu se văzuse până atunci: dăde poruncă să se zidească o moschee într'unul din orașele țerii, poate la București, pentru ca drept-credincioșii Islamului să se poată și ei închina pe un pământ care nu era al Impărăției. Pentru numărul din ce în ce mai mare al acestora pofti de la Constantinopol un hoge³, și, datorită acestor favoruri și încurajări, numărul Musulmanilor din Muntenia crescuseră în scurtă vreme într'un chip deosebit.

Între timp el își continua cu aceeași asiduitate înarmarea, pentru care întâmplările îi dădeau prilejuri destul de potrivite ca să nu aștepte noi bănuieli. Astfel se plânse în divan că a aflat că Rákóczy vrea să trimită iarăși pe Constantin cu oaste ca să ocupe tronul muntean și că oastea sa e prea slabă ca să i se poată împotrivi. Comandantul Turcilor din țară, un Beșliac-Pașa, încuviință atunci înarmările cerute, fără a bănuii că avea să plătească el cel dintâiu ușurința cu care luase în considerare pretextele invocate de Mihnea⁴. Pe lângă aceasta, Domnul primise chiar de la Marele Vizir porunca de a fi gata, cu oaste cât mai puternică și mai numeroasă, pentru

¹ Hurmuzaki, *Documente*, IX¹, p. 148.

² Stoica Ludescu, p. 350; N. Iorga, *Istoriile Domnilor*, p. 145.

³ A. Antalffy, *Călătoria lui Evliâ*, p. 31; Hurmuzaki, *Fragmente*, III, p. 247.

⁴ Krauss, I, pp. 382-3, unde spune că Mihnea a strâns cu acest prilej o armată de o mie două sute (probabil pentru 12.000) de pedestrași.

a porni la un nou ordin împotriva lui Rákóczy¹, astfel că pregătirile lui își găsiră cea mai nemerită explicare.

Sumele necesare și le găsi prin expedientele întrebuintate și în anul trecut. Averile confiscate ale boierilor trădători formau un izvor însemnat de venituri, la care veni să se adauge mai târziu o parte destul de importantă din vistieria lui Constantin, descoperită de Mihnea nu se știe unde și în ce împrejurări². Pentru ca răsbunarea să fie cu atât mai simțită, el preferă însă s'o pregătească cu bani turcești, împrumutându-se la cunoștii sai din Constantinopol și la bancherii din raialele dunărene; pe unii dintre creditorii săi îi și aduse în țară, pretextând că-i va despăgubi prin exploatarea unor venituri domnești³.

Tot odată el căută să-și asigure din nou prietenii trebuitoare pentru planul pe care avea să-l pună în faptă. În Moldova, unde încercarea lui Gheorghe Ștefan rămăsese fără folos, el știa că Ghica, pe care fără nicio îndoială îl va fi cunoscut de la Constantinopol, avea să-i rămâna prieten cât timp nu intra în joc supunerea față de Impărăție; el încercă totuși să afle dacă printr'o înțelegere n'ar putea câștiga cel puțin neutralitatea lui față de o răscoală. Tratatul încheiat cu Ghica la 28 Novembre 1658 îi aduse însă un rezultat cu totul protivnic. Pe lângă toate declarațiile de neîndoioasă prietenie, Mihnea nu obținea altceva decât holarirea ca, prin capu-chehaialele de la Constantinopol, amândoi să acționeze de comun acord în toate afacerile cu Poarta, și izgonirea din țara fiecăruia a uneltitorilor împotriva celuilalt. Restul hotărârilor sânt protivnice dorințelor lui; între altele se prevede ca acei cari au pribegit dintr'o țară într'alta vor putea să se întoarcă la casele lor, sau să rămână, după buna lor voie, fără a fi urmăriți, ceea ce nu putea de sigur să fie pe placul Domnului, care ar fi voit să i se dea în mână Cantacuzinii fugari în Moldova. Pe de altă parte, convenindu-se ca amândoi Domnii vor face împotriva dușmanilor front comun, din rândul acestor dușmani se excludea din capul locului Impărăția, împotriva căreia n'ar fi

¹ Hurmuzaki, *Documente*, IX¹, p. 132.

² Ciorănescu, *Documente*, p. 144.

³ Stoica Ludescu, p. 350.

îndrăznit să ridice nici măcar un gând nevrednicul Glica. De aceea, cu tot jurământul de dragoste atât de solemn: „cum cu fraține-meu voiui să fiu frate drept, cu toată curata conștiință și cu nelățărnica dragoste, până când ne va milui Dumnezeu cu Domniile noastre“, Mihnea nu putea fi mulțumit de tratatul acesta, și nu renunță la planul de a găsi în Moldova un mai de înțeles și mai destoinic înlocuitor¹.

Pe clericii bulgari și greci prin a căror mijlocire își păstra legăturile cu Balcanii creștini, Mihnea îi chemă la începutul lui Ianuarie 1659 într'un sinod, la Târgoviște. Cu toate că, în scrisorile pe care le adresează în acest scop Patriarhului de la Constantinopol, Domnul muntean se arăta a fi un desăvârșit cunoscător al dogmelor și canoanelor ortodoxe și își proclama dorința de a limpezi unele probleme canonice rămase nedeslegate până atunci, cu toate că sinodul târgoviștean lua într'adevăr unele hotărâri cu privire la chestiuni ca hotezul prin mireni, sau mâncarea de carne a călugărilor bătrâni și bolnavi², totuși cea mai de seamă preocupare a acestei adunări convocate de un Domn în realitate atât de puțin ortodox trebuie să fi fost tot planul de cruciată. Se știe că Mihnea ținea cu multă cinste pe lângă sine un mare număr de clerici răsăriteni; sinodul nu va fi fost decât prilejul acoperit pentru a strânge și mai mult legăturile cu creștinii păstoriți de aceștia, fără a atrage luarea aminte a Turcilor păzitori³.

Mai multe complicațiuni trebuiau să rezulte din legăturile cu Ardealul. Față de Barcsai atitudinea lui Mihnea fusese prietenoasă la început, dictată fiind mai degrabă de nevoia lui de

¹ Tratatul e publicat în *Magazin istoric pentru Dacia*, II (1846), pp. 181-6; reprodus de N. Iorga, *Steagul lui Mihnea-Vodă Radu*, pp. 537-40. Un fragment din lunga introducere *Despre „Iubov“ vecinesc*, în *Mărgăritarul*, I (1904), p. 5. Traducere francesă la N. Blaramberg, *Essai comparé sur les institutions, les lois et les moeurs de la Roumanie*, București 1886, pp. 146-8.

² N. Iorga, *Două contribuții la istoria bisericească a Românilor*, unde sânt publicate actele, grecești, ale acestui sinod.

³ Cf. Iorga, *Studii și Documente*, XXIII, p. 234; e vorba acolo de nemulțămirea creată de lucrările sinodului, printre creștini, spune raportul, dar e probabil că trebuiesc subînțelese cercurile apropiate de Poartă.

a avea liniște cu vecinii și de foloasele prieteșugului cu Ardelenii. Încă de la începutul lui Decembre 1658, noul principe de peste munți își avea în Țara-Românească un fel de agent, în persoana lui Matei Balogh. Bunele relațiuni ale acestuia cu Domnul se vădesc prin actul din 19 Decembre, prin care Mihnea daruiește „credinciosului priiatenului Domnii Meale, ju-pânului Bolog Mateiu“, satul Stănțești din județul Gorj, fostă proprietate a răposatului prin urgie domnească Preda Brâncoveanu, pe care răsbunarea Voevodului l-a urmărit astfel și după moarte, și a cărui avere trece prin actul acesta în mâna acestui nou „priiaten și slugă dereaptă țarai“¹.

Cunoscând credința lui Barcsai față de Rákóczy cel depus, Domnul socoti că va găsi în el aliatul pe care îl pierduse prin înlăturarea celui din urmă. Mihnea îi împărtăși cu toată încrederea planul pe care în anul trecut îl pusese la cale în înțelegere cu acela, și-i arată prin scrisori că, Rákóczy făgăduindu-se să atace pe vizirul din Buda, el însuși se pregătește să meargă asupra pașalâcului de la Silistra, ca să răsbune umilința trecută.

Poate că Barcsai nu știuse încă nimic de acea alianță, și revelarea ei îl înspăimântă cu atât mai mult acum când, fiind neconținut încunjurat de pază turcească, descoperirea unor asemenea scrisori ar fi putut să-l primejduiască. Oricum ar fi, el scrise, din chiar sânul comițiilor de la Bistrița, lui Rákóczy, cu care se împăcase acum: „După cum văd, Mihnea-Vodă cam are cusururi; de aceia i-am și răspins scrisoarea de credință pe care mi-o trimisese“, și-l întrebă dacă e de părere să înainteze Porții scrisorile prin care Domnul îi descoperise planul său de trădare².

De altfel Mihnea însuși căuta ce se poate să-l liniștească, propunându-i un tratat, următor căruia nu avea să încerce nimic fără știrea prietenului ardelean, și care ajunsese în comițiile

¹ Actul la Iorga, *Studii și Documente*, VI, p. 602; C. Mano, *Documentele familiei Mano*, p. 24; Iorga, *Mihnea-Vodă cel Rău și uciderea boierilor munteni*, în *Revista Istorică*, V (1919), pp. 162-3. Pentru șederea lui Balogh în Muntenia cf. Hurmuzaki, *Documente*, XV, p. 1289, și G. Krauss, I, p. 377.

² Scrisoare din 14 Martie 1659, în *Monumenta Comititalia*, XII, p. 207.

bistrițene odată cu oferte de prietenie din partea lui Ghica; la 1-iu Martie ambele propuneri de alianță fuseseră citite, în traducere ungurească, în mijlocul dietei. Date fiind aprehensiunile pe care le arăta Barcsai împotriva politicii muntene, nu se dete niciun răspuns soliei lui Mihnea; în schimb, cum Ghica putea să fie de mult folos în chestiunea răscumpărării robilor de la Tatars, se arată față de acesta dorința de a încheia un tratat, și la 8 Martie trimisul moldovean se întoarse la Bistrița, aducând probabil întărirea acestei noi legături¹.

De la acest refuz, relațiunile dintre Mihnea și Barcsai începură să devină mai nesigure, prin reciproca suspiciune și prin atitudinea de dușmănoasă observare a actelor fiecăruia. Barcsai se temea de o parte că Turcii vor lua mai târziu în nume de rău prietenia lui cu un vecin despre care știa că în curând se va haini, și de alta parte îl îngrijia necentenita corespondență a acestuia cu Rákóczy. Fostul principe nu putea să fie decât bucuros de constanța lui Mihnea și de păstrarea acestui prieten prin sprijinul căruia mai putea spera să redobândească Domnia; de aceea el se grăbi să reia legăturile cu Domnul muntean, trimițându-i un nou ambasador, pentru a stabili, ca și în anul trecut, alianța împotriva Turcilor.

Trimisul lui Rákóczy fu un Ardelean de viță nobilă românească, Iacob Harsányi, fosta lui capuchehaie la Constantinopol, și încă de acolo cunoscut lui Mihnea². Sosit în Muntenia pe la jumătatea lui Februar, el rămase acolo până la sfârșitul lui Martie³, fixând din nou un plan de alianță. Pentru răscola pe care se pregătia s'o înceapă, Mihnea capăta făgăduiala

¹ *Monumenta Comititalia*, XII, p. 162-3; cf. Șincai, III, p. 119. Propunerile lui Mihnea erau în legătură cu planul comunicat de el lui Barcsai, căci ele erau prezentate astfel dietei de I. Bellihen: „Mihnea-Vodă din Muntenia a trimis la milostivul nostru Domn o scrisoare de credință, rugându-l să se confedereze cu el și făgăduind că fără știrea Domniilor Voastre nu va începe nicio acțiune“ (*Monumenta Comititalia*, XII, p. 162).

² În 1663 Harsányi avea să fie trimisul lui Gheorghe Ștefan la Stockholm. V. despre el Papiu Ilarian, *Tesaur de monumente istorice*, III, p. 81; Hurmuzaki, *Documente*, IX¹, pp. 205-8; Iorga, *Acte și fragmente*, I, p. 285.

³ Cf. *Monumenta Comititalia*, XII, p. 162; Gergely, *Teleki M. levelezése*, I, p. 374.

că-i va fi trimis colonelul Gaudi cu șase mii de oșteni, urunând ca, după primele biruințe obținute de Munteni în raiatele dunărene și de Rákóczy în Banat, cu toții să treacă Dunărea și acolo să înceapă împotriva Turcilor adevărata luptă de cruciată¹. Până atunci însă, Rákóczy nu uită să tragă și mai grabnice foloase din această prietenie, cerându-i ca printr'un gest oarecare să caute a intimida pe Barcsai, pentru a-l convinge să părăsească un scaun pe nedrept usurpat. Așa se face că Barcsai primia la Bistrița, la 28 Februar, scrisori trimise de la Târgoviște de Harsányi, prin care acesta îl sfătuia, cu un aier mai curând de poruncă, să se împace cu „părțile Ungariei”, cu alte cuvinte cu adăpostul de atunci al lui Rákóczy, amenințându-l în cazul contrariu cu ultima peire a Ardealului, care trebuia să vină fără îndoială din partea lui Mihnea².

Sigur că amenințări ca acestea erau făcute ca să exaspereze răbdarea lui Barcsai, care nici așa nu era prea lămurit asupra drumului pe care trebuia să-l urmeze. Acum când, după înțelegerea de peste iarnă, ratificată la Bistrița de dietă, prietenia părea restabilă între el și Rákóczy, pe acesta nu se va fi putut hotărî să-l mai părăscă la Poartă; totuși aliații fostului principe deveniau din ce în ce mai amenințatori, și asupra lor se decise să-și verse amarul.

Folosindu-se de solia prin care trimitea la Poartă cinci mii de taleri, neînsemnată rată din despăgubirile de războiu, el înaintă Marelui Vizir o plângere în regulă, constând în mai multe acuzări și propuneri pentru îmbunătățirea stărilor din Ardeal. Zugrăvind situația lui Rákóczy, se sili să arate că nu atât el, cât Constantin Șerban și Gheorghe Ștefan, doresc un războiu prin care să poată recăștiga cele pierdute. Păreră lui Barcsai era că, dacă acești doi rebeli ar fi fost atrași departe de fostul principe, acesta ar fi devenit cu totul inofensiv, lipsit în pregătirile lui de luptă de averea lui Constantin, cu care mai izbutise până atunci să se mențină. De aceea el propuse

¹ Szalardi, la Șincai, III, p. 125 (o copie după excerptele șincaiene din Szalardi, *A siralmas magyar kronikában*, între manuscrisele lui G. Bariș, la Academia Română, ms. 985). Despre corespondența lui Mihnea cu Rákóczy în această vreme, v. *Monumenta Comitialia*, XII, p. 210.

² *Monumenta Comitialia*, XII, p. 162.

să negocieze cu cei doi Domni maziliți, dacă aceasta era în asentimentul Porții. să li ofere o împăcare și dreptul de a locui nesupărați în Ardeal, sigur fiind că i-ar putea liniști numai scăpându-i de teama răsbunării turcești.

„Am aflat“, scria Barcsai către Köprülü, „că armata lui Rákóczy a fost plătită cu bani primiți de la cei doi voievozi; și, de curând, certându-se Rákóczy cu Constantin-Vodă al Munteniei, din care cauză acesta nu mai vrea să-i dea bani. armata a început să-l părăsească pe Rákóczy. Dacă ar avea speranța că Domniile Voastre nu vă veți răsbuna, l-ar părăsi toți; de aceea v'am informat. Aștept răspunsul Domniei Voastre, caei, voină a lucra după voia Domniei Voastre, fără poruncă nu voi lua nicio măsură“¹.

Tot odată Barcsai mai pârî la Poartă pe alți doi prieteni ai lui Rákóczy; unul era Cenghi-zadè Ali-Pașa, care fusese instalat în fruntea raialei de la Inău, și despre care se spunea că, fiind cumpărat de Rákóczy, pregătește în taină o împăcare a acestuia la Constantinopol. Celălalt era Mihnea-Vodă, cu care principele ardelean afirmă că Rákóczy are tratate și planuri tainice împotriva Împărăției².

Zvonuri de acestea răsbătuseră de altfel și la Constantinopol. Dușmanii de acolo ai lui Mihnea, între cari cel mai de samă era marele dragoman al Porții, Panaiotachi Nikusios, mare prieten al postelnicului Cantacuzino, și prin aceasta chiar prevenit împotriva lui Mihnea, avuseră grijă să nu lase acoperit înțelesul întâmplărilor din toamna trecută. Poarta fusese de asemenea informată de niște tratative între Mihnea și Rákóczy, și la 13 Martie Panaiotachi declara, într'o scrisoare adresată lui Barcsai, că pentru înlocuirea Domnului muntean Marele Vizir trebuie să afle toate faptele lui, și cerea știri noi asupra călătoriei lui Harsányi la Curtea munteană³. Peste zece zile același dragoman îi scria din nou, anunțându-i că acum Poarta și-a format definitiv convingerea despre trădarea lui Mihnea și

¹ Szilády, *Török-Magyarokóri Állam-Okmánytar*, III, pp. 151-2; cf. G. Gualdo, I, pp. 441-2; Krauss, I, pp. 377-8.

² Gal. Gualdo, I, p. 441; Bethlen, p. 73; S. Gerendi, în excerptele sîncaiene, copie pentru Bariț la Academia Română, ms. latin, fol. 53.

³ *Monumenta Hungariae Historica*, XXIII, p. 646. Pentru dușmănia lui Panaiotachi cu Mihnea, cf. Hurmuzaki, *Documente*, V², pp. 63, 66.

despre tratativele lui cu principele depus, și că, din cauza aceasta, Vizirul nu mai aștepta decât sosirea tributului din Muntenia, pentru a-l înlocui; i se gasise chiar și înlocuitorul, în persoana fiului Domnului din Moldova, Gligorașcu Ghica¹.

Vizirul și divanul imperial trebuiră să judece, astfel preveniți, învinuirile și propunerile lui Barcsai. În privința cererii de împăcare cu cei doi Domni maziliți, se răspinse îndată luarea ei în considerare, de oare ce acești rebeli și prieteni ai lui Rákóczy nu mai puteau cu niciun chip să dobândească iertarea². Pârile împotriva lui Mihnea, confirmate și de cele ce se auziseră până atunci la Constantinopol, erau de natură a pune la grea cumpănă situația lui. Totuși Vizirul avu încă destulă încredere ca sa-i ceara chiar lui lămuriri și să-l lase să se desvinovătească de acușările aduse de principele ardelean.

Informat de toate acestea, Mihnea, furios împotriva pârșului său³, cu atât mai mult, cu cât reclamațiile acestuia erau drepte și deplin dovedite, astfel încât nu-i era ușor să se apere de ele, se prefăcu încă odată din acusat în acusator. Răspunsul lui fu, mai mult decât o apărare, o învinuire la adresa lui Barcsai, cuprinzând un adevăr și un neadevăr, care însă fură de-o potrivă crezute, și care, alăturate bogatelor daruri ce însoțiau această solie, reușiră sa-l salveze încă odată.

ridicula suma de cinci mii: la rugămințile capușeșaielor ardelean, pentru că din cei 500.000 de taleri ceruți ca despăgubiri de războiu, acesta nu se învrednicise să-i trimită decât acea ridicula sumă de cinci mii; la rugămințile capușeșaielor ardeleni, el s'ar fi înduplecat totuși să li înai acoră o păsuire, dacă în scrisoarea sa Mihnea nu s'ar fi prefăcut a ști că în realitate Barcsai e în posesiunea întregii sume datorite Porții, dar că întârzie s'o achite pentru că spera să obțină o reducere și să rămână stapân pe suma iertată⁴. Dacă era adevărat că

¹ *Monumenta Comitalia*, XII, p. 188.

² Gal. Gualdo, I, p. 441.

³ „Trădându-l [Ardelenii] pe Voevodul din Muntenia la Poartă, Voevodul e foarte mâniat pe ei“. F. Rhédei către M. Teleki, la 8 Aprilie 1659. S. Gergely, *Teleki M. Levelezése*, I, p. 385.

⁴ „Vreau să te înștiințez pe Domnia Ta că Mihnea-Vodă a scris Vizirului că suma de bani făgăduită a fost adunată de mult, și că nu vreți să-i trimiteți“. Solii ardeleni din Constantinopol, la 25 Iunie 1659; Szilády, *Török-Magyarköri Allam-Okmánytár*, III, p. 453. Cf.

Barcsai nădăjduia într-o reducere a acestei copleșitoare datorii¹, în schimb afirmația că suma fusese strânsă nu corespundea realității, după cum, după alătea jafuri și tulburări, nu mai era adevărată nici cealaltă afirmație a lui Mișnea, că Ardealul e atât de bogat încât nu se poate concepe o nepuință de plată².

În ceea ce privea legăturile cu Rákóczy, Domnul muntean arată că nu e el vinovat de aceasta, și că din poartă are înțelegeri secrete cu cel mai urât dintre dușmanii Porții e tocmai învinuitorul lui, Barcsai, lucru pe care îl dovedește trimițând Vizirului textul jurămintelor de credință făcute de Barcsai fostului său stăpân și al acordului intervenit între ei³. Aceasta pără își avu efectul dorit la Constantinopol, căci trimișii lui Barcsai fură aruncați în închisoarea de la Șapte Turnuri, ca să se arăte acestuia că Poarta nu va îngădui niciodată împacarea cu Rákóczy cel mazilit⁴.

În scrisorile prin care se apăra astfel, Mișnea indică la rândul său unele soluțiuni care i se păreau mai potrivite pentru a remedia starea de lucruri din Ardealul mureu frământat. Părerca lui era că Transilvania nu poate fi potolită decât prin slăbirea ei înăuntru, prin disocierea elementelor care-i făceau puterea; de aceea el propuse Porții să despartă pe Ungurii ce formau clasa stăpânitoare de Sașii ce păstrau încă oarecare autonomie și despre cari afirma că-i știe dispuși să primească în mod favorabil această măsură. Era vorba să se proclame desăvârșita independență a orașelor săsești față de principele ardelean și supunerea lor directă la Poartă, căreia ele i-ar fi

Șincal, III, p. 121; Hurmuzaki, *Fragmente*, III, p. 217. Ciorănescu, *Documente*, p. 142.

¹ S. Gergely, *Teleki M. Levelezése*, I, p. 374.

² Ciorănescu, *Documente*, pp. 112-3. V. D. Barabás, *Oktvetek Erdély Történetéhez Udvarhelymegye Levéltarából*, în *Történelmi Társ*, 1889, p. 358: „Dumnealor Banffy sosind aici cu acei [bani], pe noi ne-au încredințat acei oameni mari că să dăm numai haraciul și o parte din suma aceea [a despăgubirilor]... dar Capugi-bașa, care s'a dus acolo, și Voevodul Munteniei, după cum înțelegem, au ațâțat în Vizir o mânie grozavă”.

³ Bethlen, pp. 73-4; Grendi, în ms. latin, fol. 33.

⁴ Iorga, *Studii și Documente*, XXIII, p. 233; Krauss, I, p. 378.

putut plăti până la 70.000 de taleri tribut anual¹. Printr'o asemenea desmembrare Împărăția ar fi avut prin urmare de câștigat atât în ce privește acest nou venit, cât și în slăbirea focarului de tulburări din Ardeal.

Mihnea mai propuse încă și o a doua soluțiune, care i se va fi părut de sigur cea mai nemerită. Arătând Marelui Vizir cunoscuta și statornică lui credință față de Poartă și foloasele pe care aceasta n'ar fi întârziat să le simtă dacă s'ar fi slujit într'un chip și mai potrivit de un supus atât de fidel, el ceru Kõprülülui să i se dea în samă Domnia tuturor celor trei Țări-Românești, făgăduind a plăti nelipsit pentru fiecare cuvenitul tribut². Spera poate să obțină prin împrejurări potrivite aceia ce Mihai Viteazul câștigase odinioară cu spada; o cerere ca aceasta dovedește cât de mult visul lui ținea urma planului eroului care îl imita și vădește aspirația lui către Ardeal, până acum tănuită din pricina împrejurărilor prin care căluse să se îndrepte către alte biruințe mai întâiu. Lucrurile însă nu urmară nici de data aceasta așa cum le-ar fi vrut el, căci, răs-pingând propunerea privitoare la desbinarea Ardelenilor, divanul împărătesc se arată cu atât mai nemulțămît de pretențiunile

¹ Ciorănescu, *Documente*, p. 142. Cf. scrisoarea solilor lui Barcsai din Constantinopol, 23 Iunie 1659: „De altfel există pentru aceasta o hotărîre a divanului, ca să ridice dările pe rînd de la cele trei națiuni, împărțindu-le. La aceasta s'a oferit și Domnul Munteniei, să strîngă el de la Sași“; D. Barabas, *Oklevelék Erdély Történetéhez*, p. 359. De altă parte Mihnea „scrie și aceasta, că Sașii au trimis Vizirului o scrisoare prin care l-au rugat să intervîie ca ei să fie independenți de celelalte două națiuni, pentru care lucru ei făgăduiesc că vor plăti Sultanului suma de 12. 600 [72.000?] taleri; la care Vizirul a răspuns că, dacă Sașii singuri pot să dea o sumă atât de mare, cum nu pot plăti celelalte națiuni partea lor? Nu-mi vine să cred acest lucru, și nu cred că s'a găsit printre Sași un asemenea om, știind că și suma ce li cădea de obicei din total abia puteau s'o depună; cred că prin aceasta Vizirul vrea să ne sperie, ca sa depunem banii mai curînd“. Scrisoarea din Constantinopol, 25 Iunie 1659, la Szilády, *Török-Magyarköri Allam-Okmánytár*, III, pp. 453-4.

² Gualdo, I, p. 452, dă cifre fantesiste: 150.000 taleri pentru Muntenia, 20.000 pentru Moldova, 60.000 pentru Transilvania. Ballarino raportează numai că Mihnea, îmbogățit prin aflarea vistieriei lui Constantin, a oferit 1.500.000 de taleri pentru Transilvania; Ciorănescu, *Documente*, pp. 144-5. Cf. Șincai, III, p. 121; Hurmuzaki, *Documente*, IX¹, p. 125.

care se revelau prin solicitarea celor două Domnii vecine și începu să se îngrijească de aspirațiunile acestui Domn, dornic de prea multe și de prea mari lucruri.

Resultatul părilor pe care cei doi principii le înaintaseră la Constantinopol nu fu decât discreditarea amândurora și aruncarea unei umbre de îndoială asupra credinței și sincerității lor. Nemulțămiiți de răul pe care și-l facuseră astfel, dușmănia dintre ei continuă să se manifesteze de câte ori i se dote prilejul; de aceea, în urma procesului desbătut în primăvară la Constantinopol, relațiunile lui Mihnea cu principele Transilvaniei sânt dintre cele mai aspre, de și ele continuau încă în formă¹. În luna Martie, Barcsai trimisese cu o solie la Constantinopol pe un oarecare Petru Deák, care trebuia să treacă în drumul său prin Muntenia; Mihnea dote poruncă să fie oprit, îl întoarse din drum, și, confiscându-i scrisorile al căror purtător era și care conțineau poate noi plângeri și învinuiri, le arse, și pe sol îl trimese înapoi în Ardeal².

Petru Deák fu însă din nou expediat la Constantinopol, poruncindu-i-se de data aceasta să iea alt drum, prin Moldova; în același timp Barcsai se plânse lui Rákóczy de purtările vecinului său, și trimese iarăși pe Matei Balogh în Muntenia, ca să ceară de sigur o împăcare³. Mihnea însă continuă să răsbune pe toate căile trecutele pări, și, atunci când Barcsai, speriat de amenințările Vizirului, căută să mai adauge ceva la suma despăgubirilor, împrumutându-se la Constantinopol prin mijlocirea trimisului său și a lui Nicolae Postelnicul, serdarul Moldovei, el li încurcă socotelile și de data aceasta; „capuchehaialele din Muntenia“, se plângea Nicolae, „au răspândit peste tot zvonul că Ungurii nu obișnuesc să plătească, dacă iau ceva de undeva, și din această pricină nu mai avem credit în ochii nimănui“⁴.

¹ O dovedește și faptul că Sigismund Bánffy cel trimis la Poartă cu prima rată din despăgubiri primise poruncă să se abată și pe la Mihnea, să-i ceară o sumă de bani împrumut, dar fusese refusat de acesta (*Monumenta Comitalia*, XII, p. 189).

² *Ibid.*, p. 257.

³ *Ibid.*, p. 257; cf. S. Gergely, *Teleki M. Levelézése*, I. p. 339.

⁴ *Monumenta Comitalia*, XII, p. 234.

De aceea se înțelege pentru ce Barcsai își întrebuința în vremea aceasta toată trecerea, de altfel destul de puțină, pe care o avea la Constantinopol, pentru a scăpa de un vecin atât de incomod; în același sens interveniau și agenții ardeleni de acolo. „Dumnezeu ne va scăpa de un vecin atât de rău“, îi scriau ei, „dar și Măria Ta să ne înștiințezi de toate cele trebuincioase, scriind și dumnealui lui Panaiotachi, care e un voitor de bine al Mariei Tale, ca să stăruiască și el pentru acele lucruri, și pe acel vecin rău să-l scoată de lângă noi; aceasta va fi spre mare folos al Măriei Tale, că scapi astfel de un vecin rău, care multe lucruri încurcă“¹.

Ca o urmare a acestor certuri și dușmăanii, Mihnea își retrase și ajutorul de oaste pe care îl trimisese lui Barcsai în loamna trecută, ca să-i fie de pază din spre partea lui Rákóczy. Așa se face că, în condițiile de la Sas-Sebeș (21 Maiu-16 Iunie 1659), Barcsai nu mai apăru însoțit de armatele românești, și nu mai avu pe lângă el decât câțiva trimiși moldoveni și munteni, de și avea strașnice porunci de la Vizir să urmărească îndată pe Rákóczy, și chiar fu silit să iea, supt presiunea turcească, unele măsuri care erau o anulare a înțelegerii stabilite cu fostul principe în condițiile trecute².

Mai mult încă decât atât, Mihnea ceru și obținu de la Koprulü voia de a năvăli în Ardeal, pentru a răsbuna injuriile aduse de Barcsai de-o parte, și poate, de altă parte, pentru a preveni o nouă încercare a lui Constantin. Intr'adevăr, acesta era încă departe de a renunța la nădejdea Domniei. Din Nordul Ardealului, unde se retrăsese, și de unde întreținea cu banii săi armatele și speranțele lui Rákóczy, el amenința neconținut cu o expediție în Muntenia, care părea pregătită chiar pentru vara aceasta; se spunea că îi trimisese lui Mihnea scrisori amenințătoare și chiar o provocare la duel, și, pe lângă aceasta, înțelegând că bunele legături ale rivalului său cu Rákóczy nu pot decât să îngreueze situația sa, se siliu să oprească scrisorile care veniau de la Mihnea. De aceste purtări Domnul muntean înștiință îndată pe Marele Vizir; răspunsul fu că Vizirul îl va considera pe Mihnea drept un nemernic, dacă

¹ Scrisoare din Constantinopol, 31 Mart 1659, *Ibid.*

² *Monumenta Comitativa*, XII, pp. 282-3 și 312; I. Bethlen, p. 75.

nu va putea să pedepsească și să înfrângă cerbicia acestui rebel, ceea ce însemna în același timp și îngăduința pentru o expediție împotriva lui¹.

În urma învoirii astfel căpătate, Mihnea își strânse în tabără toată armata, și începu pregătirile de drum și de luptă². Barcsai începu să se teamă de aceste preparative războinice, pe care le simția îndreptate și împotriva lui, și să se intereseze de ținta urmărită de Munteni; dar un spion român, pe care Sibiienii îl porniseră peste munți în acest scop, fu prins de oamenii lui Mihnea, și ținut la închisoare de acesta³. Mihnea nu mai aștepta ca să înceapă lupta decât să știe precis ce va urmări în drumul său spre Ardeal. Fără îndoială că scopul lui nemărturisit era a face cu Barcsai ceea ce făcuse Mînai lui Andrei Báthory, cu șazeci de ani mai înainte; cum însă condițiile nu erau cu totul aceleași și cum atârănarea încă nedeslegată față de Turci nu-i lăsa speranța unor rezultate durabile în urma unei asemenea fapte, nici hotărîrea lui nu va fi fost la fel de fermă, și așa se explică și încetineala pregătirii, și părăsirea acestui proiect, poate pentru o soluție intermediară, care va fi fost obținerea înlocuirii lui Barcsai cu Ioan Kemény.

Gândul de a-l face pe acesta principe în Ardeal încercase să-l mai realizeze odată, în toamna trecută, fără să reușească atunci; dar de un asemenea aliat avea nevoie acolo, căci, dacă ar fi fost îngăduit de Turci, cu siguranță fostul general al lui Rákóczy ar fi fost și el un campion al partidului creștin, și de aceea încă din primăvară Mihnea se gândi la posibilitatea aducerii lui⁴.

Prilejul fu rugămintea pe care Kemény o adresă rudelor sale din Ardeal, de a procura cei 100.000 de țechini ceruți de Han ca preț al răscumpărării. Mihnea află de acest lucru, poate prin Petru Szigethi, secretarul prinsului, care mai fusesc și în anul trecut la Târgoviște, și care în primăvara această

¹ Ciorănescu, *Documente*, p. 143.

² I. Bethlen, p. 74; S. Grendi, în ms. latin, fol. 53.

³ Iorga, *Socotelile Sibiului*, p. 281.

⁴ „Mihnea-Vodă așa scrie, că vor aduce pe dumnealui I. Kemény“. Crisoarea lui Barcsai către Rákóczy, 14 Martie 1659, în *Monumenta Comitatus*, XII, p. 207.

venise la comițiile bistrițene; folosindu-se de greutățile pe care le întâmpinau rudele lui Kemény în străngerea unei atât de mari sume, propuse Hanului să plătească el toată suma cerută, în schimbul trimerii lui Kemény la Târgoviște. La 5 Maiu, Hanul dete drumul prinsului său, cu condiția ca în cel mai scurt timp Kemény să depună la Târgoviște, în mâinile oamenilor cari-l însoțiră până acolo, 40.000 de taleri din suma datorită, urmând ca pentru restul de 40.000 de taleri Mihnea să ramână răspunzător¹. În același fel fu răscumpărat și Francisc Kornis, o altă căpetenie ardeleană, pe care însă Mihnea nu-l lăsă să se întoarcă acasă, ci-l folosi în pregătirile lui militare, ținându-l de altfel cu toată cinstea la Curte².

Barcsai aflate între timp de tratativele duse de Domnul muntean pentru aceste răscumpărări, și, temându-se că planurile lui vor izbuti în cele din urmă, îi scrise în două rânduri, rugându-l să renunțe la gândul de a elibera pe Kemény, și chiar să împiedece cu orice preț această eliberare³. Cu atât mai vârtos avea s'o ceară Mihnea acum; la începutul lui Iunie, Kemény era în Muntenia, împreună cu mai mulți Ardeleni scapați și ei cu același prilej⁴. Mânios pe Barcsai din cauza măsurilor pe care le luase împotriva lui în comițiile de la Sas-Sebeș, Rákóczy era și el bucuros de întoarcerea fostului său general, cu al cărui concurs nădăjduia să-și ajungă mai repede scopul⁵.

¹ *Monumenta Comitialia*, XII, pp. 289-90; Șincai, III, p. 122; Husein Vegihi, la Iorga, *Manuscripte din biblioteci străine*, p. 61; cf. Stoica Ludescu, p. 352.

² „Acum eu mănânc pâinea și sarea Măriei Sale, și din robia mea am căzut rob în mâna Măriei Sale, dar nu sânt socotit ca atare, cu toate că nu mă pot întoarce în țara mea, făgăduindu-mi Măria Sa multă milostivire“. Scrisoare a lui Kornis către Rákóczy, din Târgoviște, 19 Septembrie 1659, în *Monumenta Hungariae Historica*, XXIII, p. 654.

³ S. Gerendi, în ms. latin, fol. 53.

⁴ S. Szilágyi, *II Rákóczy G. levelei Rhédei F.*, pp. 109-10.

⁵ „De bună samă că ne-am bucurat din toată inima de sosirea dumnealui I. Kemény, pe care sântem gata să-l ajutăm cu sângele nostru și cu averile noastre... Numai de-ar putea să ajungă scrisoarea sau omul nostru la Mihnea, că i-am lega noi cununa domnului Barcsai, cu atât mai mult acuma, fiind acolo și dumnealui I. Kemény“. Scrisoare a lui Rákóczy, 12 Iunie 1659, *ibid.*, p. 109.

Gândul lui Mihnea nu se putu împlini, pentru că se lovi din prima clipă de refuzul lui Kemény¹. Ajuns la Târgoviște tocmai în vremea când Domnul se afla în tabără, pregătindu-și armata, el află de expediția proiectată, ascultă chiar din gura lui Mihnea învinuirile ce se aduceau lui Barcsai și care-i îndreptățiau răsbunarea, și văzu chiar scrisorile prin care principele ardelean insista pentru a obține parăsirea lui în captivitatea din Crâm; cu toată mânia pe care i-o stârni acea faptă, el nu putu să se împace cu gândul unei noi năvăliri în Ardeal, și interveni pe lângă Domn, silindu-se să-l împace cu Barcsai.

După lungi tratative, pentru care trebui să rămână în Muntenia aproape trei luni, deșteptând banuitorului Barcsai temerea că la Târgoviște se unelște ceva împotriiva lui, el obținu în cele din urmă făgăduiala de pace; se hotărî chiar încheierea unui tratat de prietenie, pentru a cărui stabilire i se alătură lui Kemény, la plecarea lui spre Ardeal, un trimis muntean purtator al condițiunilor de pace². Mihnea renunță astfel la expediția pe care o plănuse, și care rămase mărginită la o simplă incursiune, de altfel fără vre-o urmare serioasă, ce avu loc în Țara Bârsei, pe la jumătatea lui August³.

În acest timp, între 20 și 30 August, Barcsai tocmai se afla în comiții la Cristur, lângă Turda. La 26 August sosi și Kemény în dietă, întors în țară după aproape trei ani de lipsă; peste două zile el se înfățișă principelui, împreună cu solul muntean, arătând tot ce făcuse la Târgoviște pentru pace și sfătuindu-l să accepte condițiunile puse de Mihnea. Principele presintă dietei propunerea de prietenie a vecinului său, cerând parerea nobilimii; „întru cât fără consimțământul țerii nu poate hotărî, acum să vadă și să hotarască nobilii represintanți ai țerii dacă e necesar și e bine pentru țară să ne confederăm, sau nu. Toți domnii sânt rugați să-și dea părerile,

¹ Scrisoare din 8 August, *ibid.*, pp. 115-6: „Ali-Pașa ar fi scris că Hanul tătăresc și cu Mihnea-Vodă au stăruit ca I. Kemény să fie principe, dar el nu vrea“.

² I Bethlen, pp. 74-5; S. Gerendy, p. 53. Data întoarcerii, 21 Septembrie, e greșită în *Quellen*, IV, p. 251.

³ G. Krauss, I, p. 385; Iorga, *Socotelile Sibiului* p. 281.

întru cât și dumnealui I. Kemény așa a înțeles și așa raportează, că Voevodul e pentru menținerea prieteniei cu noi. Iar *ante omnia* dorința Voevodului este ca din cele trei națiuni să-i fie trimiși ca ostateci trei bărbați patrioți și cinstiți, și *reciproce* și din Muntenia va trimete ca ostateci pe trei boieri iubitori de țară¹.

Pacea se încheie pe această basă, fără prea multă discuțiune. La 29 August dieta hotărî și pe cei trei ostateci: din partea nobilimii maghiare avea să fie trimis Mihail Nadanyi, din partea Secuilor Ștefan Lazar din Sarhighi, iar din partea Sașilor senatorul brașovean Andreas Schoepel, bun cunoscător al limbii române. Pentru cheltuielile drumului li se achită suma de șase sute de taleri, și a doua zi fură trimiși spre hotar, după ce i se încredinșară lui Nadanyi scrisori către Mihnea, stabilind statornică prietenie între ei².

Dar și noua legătură era sortită să rămână fără efect. În Nordul Transilvaniei, unde aștepta de un an de zile momentul potrivit pentru a se întoarce, răbdarea lui Rákóczy se tocise de atâta inactivitate. Față de prietenii săi el declara cu tărie că nu pofteste să se întoarcă pe tronul atât de plin de primejdii și de amărăciuni, și-și arăta tot desprețul pentru principiile ridicat dintre Valahi: „Noi nu-i poftim Domnia; numai de nu ne-ar supăra, ar trăi și el [în pace], și am trăi și noi. Noi nu cercetăm felul vicții lui, și nu am făcut gălăgie după chip valah, cum a făcut dumnealui deunăzi la Deva, pe strada, cu păcurarii cei de samă lui“³.

În realitate Domnia „păcurarului“ nu putea să-l lase indiferent; exasperarea în care îl aduseseră măsurile luate de Sas-Sebeș și poate și un prealabil acord cu Mihnea, pentru ca apoi să pornească împreună răscoala, îl hotărîră să reintre în scena politică a Transilvaniei. La aceasta îl îndemneau de-o potrivă și cei doi Domni români maziliți, cari încă se aflau pe lângă el și cari nu conțeniseră încă din toamna trecută

¹ *Monumenta Comititalia*, XII, pp. 351-2.

² *Ibid.*, pp. 352, 354; Șincai, III, p. 123; cf. Krauss, II, p. 1; *Quellen*, VI, pp. 117 și 138. Tratatul avea nouă puncte, și trebuia să fie anexat la resumatul ședințelor dietei, dar lipsește în *Monumenta Comititalia* (cf. p. 352).

³ *Monumenta Hungariae Historica*, XXIII.

să se recomande suveranilor apuseni, pentru sprijin și ajutor¹.

Și Constantin și Gheorghe Ștefan își adunau mereu oaste, în județul Sătmar, unde își luasera moșii și unde se aveau în vremea aceasta; supt steagul lor veniau mai cu samă țărani români, și împotriva acestui lucru protestă în curând nobilimea de prin partea locului, care hotărî în adunarea județeană izgonirea celor doi pribegi și tulburatori². Constantin mai cu samă îl îndemna pe Rákóczy să între în acțiune, de oare ce împrumuturile forțate pentru care acesta făcea necontenit apel la vistieria lui îi făcuseră șederea în Ardeal atât de costisitoare, încât bietul pribeg nu știa dacă e mai bine să plece în lume, sau să aștepte vremuri mai milostive³.

În cele din urmă, pe la sfârșitul lui August, Rákóczy se hotărî să între în Ardeal și să izgonească pe Barcsai, și în acest scop trecu, însoțit de armată, peste munții Meseșului, amenințând dicta de la Cristur, care se sparse de frica apropierii lui. Cei 1.200 de oameni trimiși împotriva lui de Barcsai, supt comanda bețivului Ștefan Váradi, fură surprinși și cu ușurință răspinși, iar căpitanul lor ucis fără a fi avut vreme să afle ce i se întâmplă⁴. Barcsai se retrase, ca măsură de prudență, la Deva, pentru a fi mai aproape de ocrotirea turcească din Timișoara și, socolind că se va putea înțelege cu Rákóczy prin mijlocirea lui Kemény, vechiu prieten al năvălitorului, îl trimise pe acesta înaintea lui; Nadanyi și ceilalți doi ostaleci, porniți spre Târgoviște chiar în ziua în care comițiile se risipiau de teamă, aveau și porunca de a ruga pe Mihnea să ajute pe principele lor, rugămintele care rămase, bine înțeles, fără niciun răspuns⁵.

Rákóczy și generalul său se întâlniră plângând și povestindu-și

¹ Cf. Ciorănescu, *Documente*, p. 141, și Hurmuzaki, *Documente*, V¹, p. 56; IX¹, pp. 106 și 125-6.

² S. Metes, *Moșiile Domnilor și boierilor*, pp. 72-3; cf. Hurmuzaki, *Documente*, V¹, p. 61.

³ Ciorănescu, *Documente*, p. 136. Cf. Bethlen, p. 99; G. Gualdo, I, p. 441; I. Fessler, IV, p. 290.

⁴ I. Bethlen, pp. 77-8.

⁵ Szalardi, *A siralmas magyar kronikában*, în ms. Academiei Române, p. 985; cf. *Quellen*, VI, p. 117.

marile schimbări prin cari trecuseră și unul și altul, și trecură apoi la discutarea propunerilor lui Barcsai. Acesta oferia abdicarea sa și alegerea ca principe a lui Kemény, alegere pe care Mihnea nu înceta să i-o propună acestuia nici acum¹. Nici Rákóczy n'ar fi văzut cu ochi răi această soluțiune și în vederea ei pusese lui Kemény condițiunea de a asculta și a urma directivele lui. Spera astfel să instaleze pe tronul Transilvaniei un principe cu totul supus poruncilor lui, pentru ca efectiv, de și din umbră, conducerea să-i rămână tot lui. Intre timp însă îi veni din Muntenia vestea că aliatul lui de acolo n'a renunțat la planul de răscoală și că a și început să-l pună în faptă; socotind atunci că nimeni nu-l mai poate sili, ca până acum, „să culeagă fragi în cofa altuia“, el întrerupse tratativele cu Kemény și reluă înaintarea în Ardeal, silindu-l pe Barcsai să fugă la Timișoara². Transilvania i se supuse fără împotrivire, și dieta convocată la Târgu-Murășului pregăti proclamarea realegerii lui, aprinzând prin actul acesta un nou rug de jertfe la hotarele țerii și făcând să apară iarăși amenințătoare sabia neîmblânzitului vizir.

V.

În vreme ce întâmplările din Transilvania luau o întorsătură atât de potrivită cu planurile lui, Mihnea se silise să le îndrumeze la fel și pe cele de aici. În țară, situația era tot cea de anul trecut. Domnul stăruia neconținut în gândul lui de răscoală, pe care boierii îngrijiți de soarta moșiei, indiferent dacă înțeleasă ca o datorie patriotică sau personală, nu puteau să-l încuviințeze. După cum știe să spună și cronicarul contemporan, și dușman lui, „fiind îndemnat de dracul ca să se ridice cu sabie asupra Turcilor, tare s'au tulburat asupra boierilor, zicând că nu vor să stea cu el, și pentru dânșii nu să poate scula asupra Turcilor“³. Intr'adevăr, a se bizui

¹ Paul Körösi, trimis de Kemény în Muntenia, se întoarce în Septembrie, aducând veste că Mihnea a intervenit pe lângă Marele Vizir și pe lângă Han, pentru înscăunarea lui. Szilágyi, *Bellum*, II, p. 556.

² I. Bethlen, pp. 85-6; G. Krauss, II, p. 3; G. Gualdo, I, p. 471; *Monumenta Comitalia*, XII, p. 359.

³ S. Nicolaescu, *Letopisețul Țării-Românești*, p. 164; cf. Stoica Ludescu, p. 351; *Istoriile Domnilor Țării-Românești*, ed. N. Iorga, p. 145, unde se spune chiar că Mihnea și-a ispitit mai întâiu boierii, pentru a li afla atitudinea față de planul său.

pe ajutorul lor ar fi îndemnat să construiască în vânt, și de altă parte experiența de anul trecut îi dovedise că nici tăcerea lor nu va putea s'o câștige.

O înlăturare a dregătorilor protivnicii planurilor lui devenia cu atât mai trebuincioasă, cu cât nu ei ar fi putut să iea, la momentul oportun, comanda oastei ce avea să izgonească pe Turci. Inlocuirea căpeteniilor de oaste și de cetăți fu hotărâtă odată cu pierderea lor; măsura aceasta, pe care nici posteritatea n'a vrut s'o justifice și s'o ierte, va fi avut din partea lui Mihnea și o motivare mai potrivită, pe care a servit-o Turcilor, de vreme ce Marele Vizir găsisse hotărârea lui cu totul îndreptățită de vinovăția boierilor lui¹.

Condamnarea sfetnicilor îndoielnici se făcu în lina cea mai mare, cu știrea numai a câtorva credincioși; măcelul repetă sângeroasa scenă petrecută cu o sută de ani mai înainte, supt Domnia lui Lăpușneanu. Într'o seară din vara anului 1659², boierii a căror pierdere fusese hotărâtă se văzură poftiți la un ospăț, în casele domnești din Târgoviște, unde se înfățișară fără vre-o bănuială. „Deci începu a-i sili cu vinul și cu băutura, și care cum ieșia la prîmblare, oamenii Mihniei-Vodă îi zugruma într'altă casă. Iar celor de la masă li se părea ticăloșilor că cei ce ies afară scapă de băutura și să duc pe la casele lor de să vor fi odihnind. Și așa să trăgea tot unul câte unul pre rînd ca să iasă afară, să scape, și care cum ieșia îl zugruma. Și zicea în surle și în trâmbițe, și bătea în tobe, ca să nu-i auză nimeni răcnind“³.

¹ Ciorănescu, *Documente*, p. 144. Unul dintre cei uciși, Udriște Spătarul, se făcuse vinovat, împreună cu Ghinea Vistiernicul, de înstrăinarea venitului ocnelor: „sculatu-s'au Udriște Spătarul și Ghinea Vistiernul de au luat den venitul ocnelor și al vadurilor taleri 14.176, de i-au mâncat și i-au făcut ei ce au știut“ (N. Iorga, *Studii și Documente*, V, p. 123). Poate de asemenea mâncătorii vor fi fost acușați și alții dintre boierii condamnați.

² Data nu se poate fixa. Măcelul a avut loc înainte de 25 Iulie, când în divanul domnesc nu mai apare niciunul dintre boierii uciși (*Magazin Istoric*, V, 1847, pp. 347-9; cf. Ciorănescu, *Documente*, p. 144, și Hurmuzaki, *Documente*, IX¹, p. 118), și după 22 Iunie, când divanul apare pentru ultima oară cu vechea formațiune (*Condica Mânăstirii Golgota*, la Academia Română, ms. 2071, fol. 98).

³ Stoica Nicolaescu, *Letopisețul*, p. 164.

Astfel, în sunetele tabulhanalei și ale păharilor cu vin, își pierdură viața zece mari boieri și doi căpitani de oaste, ale căror trupuri fură aruncate, cu lațurile de gât, pe ferestre, lângă zidurile caselor domnești, unde dorobanții, cei mai bucuroși să vadă astfel de isprăvi, le păzira cu strășnicie ca să nu fie luate și îngropate¹. Periră în acea seară, supt ochii Domnului care va fi asistat la măcel, îndeminând cu păiarul pe cei ce ospătau așteptându-și rândul, Marele Vornic Radu Cândescu, cu frații săi Negoită Clucerul și Moise Logofătul, Marele Spătar Udriște, Diicul Buicescu, fost pretendent la Domnie după moartea lui Matei și acum Mare Clucer, Radu Fărcășanu Mare Stolnic și bătrânul Danciu Pârâianu Postelnic, cu fiul său Preda Logofătul, Badea Comăneanu Vel Coâns, și Stroe Bărsescu Clucerul. Dintre căpeteniile nesupuse ale armatei fură jertfiți căpitanul Vasile Câmpineanu și Mihai de la Pătroaia, căpitanul de roșii².

Condamnarea avu aceleași urmări ca și anul trecut. Domnia se declară stăpână pe toate averile rămase în urma boierilor executați, și, pentru a înlătura împotrivirea jupăneselor lor, nu se sfii să întindă și asupra acestora măcelul, chinuindu-le mai întâiu pentru a afla ascunzișurile avuțiilor lor. De și aceste torturi nu vor fi avut loc în crudele condițiuni zugrăvite de scriitorul contemporan, care a aflat din zvonuri că Mihnea ar fi dat ordin ca jupănesele boierilor uciși să fie încuise fiecare, goală, în câte un sac, împreună cu trei pisici înfomătate, care le-ar fi zgârial și le-ar fi sfâșiat în cele din urmă³, totuși nu e mai puțin adevărat că multe femei împărtășiră soarta bărbaților lor.

Dar lucrurile erau aproape, și de data aceasta, printr'un nenoroc care l-a urmărit în toata Domnia, să se întoarcă im-

¹ Stoica Ludescu, p. 351; Iorga, *Istoriile Domnilor*, p. 145; *Quellen*, IV, p. 252; Hurmuzaki, *Documente*, IX¹, p. 118. O versiune fantezistă la Krauss, I, p. 384.

² Stoica Ludescu, p. 351; Stoica Nicolaescu, *Letopisețul*, p. 165; Iorga, *Istoriile Domnilor*, p. 145. V. și C. V. Obedeanu, *Danciu Pârâianu*, în *Arhivele Olteniei*, VII (1928), pp. 118-20. Miron Costin, p. 361, spune că au fost omoriți „30 de boieri, tot de frunte acei țari”.

³ Krauss, I, p. 384; cf. Stoica Ludescu, p. 351, și Zinkeisen, IV, p. 882.

potriva gândului lui Mihnea. Comunicându-se Vizirului întâmplările din Muntenia, Köprülü nu găsi nimic de obiectat împotriva acestui act de simplă justiție, cum i-l vor fi reprezentat cașuchehaicele de acolo, de și țara începuse să murmure și să-și arate nemulțămirea. El însă socoti că poate să scoată și unele foloase de pe urma condamnării unor supuși atât de bogați, și înștiință pe Mihnea că Poarta, ca suzerană a lui și ca stăpână a avutului supușilor săi, e de drept posesoarea moștenirii celor uciși și ceru prin urmare să i se trimită toți banii pe cari Domnia și-i însușise din averile lor¹. Domnul nu răspunse însă la această poruncă, pe care o va fi ocolit supt diferite pretexte până în clipa izbucnirii rascoalei, ceea ce ridică noi nemulțămiri împotriva lui la Constantinopol².

În afară de averile câștigate în felul acesta, Mihnea căpătă, prin uciderea boierilor, și posibilitatea de a-și premeni divanul și a numi în cetăți și asupra armatei comandanți de cari să poată fi sigur³. Sfatul domnesc luă o nouă formațiune. Manul, un credincios adus de Mihnea de la Constantinopol, de altfel poate singurul Fanariot venit cu această Domnie, căpătase Bănia Craiovei încă de la moartea lui Preda Brâncoveanu. În locul lui fusese numit Vornic al Țerii-de-Jos Gheorghe Băleanu, Barbu Poenaru rămânând într-o Țara-de-Sus care nu va fi fost niciodată precisată aici. În locul părăsit de Constantin Cantacuzino în anul trecut rămăscese Logofăt un Radu Cocorăscu, iar Vistieria i se păstră lui Stroe Leurdeanu. Dumitru Sârbul, fost Armaș și, zice-se, cumnat cu Domnul, înlocui la Spătărie pe Udriște cel ucis, iar Mihail Hârjetoianul fu făcut Clucer în locul lui Diicu Buicescu. Manta Comisul își păstră și acum vechea slujbă, pe când Gheorghe Stolnicul și Vladislav Bengescu Slugerul căpătară trepte mai înalte decât în anul trecut, iar Iane Păharnicul și Neagoe Postelnicul apar pentru întâia oară în divanul domnesc⁴.

Mihnea se încunjură astfel de colaboratori cari erau în mare

¹ Giorănescu, *Documente*, p. 144.

² Hurmuzaki, *Documente*, VI, p. 57; cf. *Quellen*, IV, p. 252.

³ Hurmuzaki, *Documente*, IX¹, p. 148.

⁴ Cf. *Magazin istoric*, V, 1847, pp. 347-9, și I. C. Filitti, *Arhiva Gh. Gr. Cantacuzino*, p. 221, unde Gheorghe Băleanu e numit, din greșeală, Boteanu.

parte prieteni ai săi personal, și în cari putea să aibă toată încrederea. Înălăturând din capul locului posibilitatea oricăror opuneri și tulburări interne, se făcuse cel dintăiu pas mare pe drumul răscoalei. Domnul însă nu putea să uite că dintre boierii dușmani ai planurilor sale unul singur, și cel mai primejdios dintre toți, îi scăpase din mână: Constantin Cantacuzino, cu ginerele și cu fiii săi, se afla și acum în Moldova, unde trăia cu cinste la Curtea lui Ghica. Mihnea încercașe poate să-l ocară Domnului de acolo, dar prin tratatul din toamna trecută se legase să renunțe la asemenea extrădări. Pentru a se răsbuna el recurse la mijlocirea Marelui Vizir, în fața căruia acuză pe Cantacuzino și pe Pană Filipescu că sânt haini Impărăției, făcând poate alusie la trecutul lor refugiu în Ardeal, că amestecă țările și că au refuzat să vină să se închine Domniei; îi ceru prin urmare să intervină pentru a-i sili să se întoarcă în țară, unde se pregătia de sigur să-i poftească și pe ei la ospățul domnesc.

Vizirul trimese într'adevăr doi capugii în Moldova, cu însărcinarea să ridice pe cei doi boieri și să-i ducă în Muntenia, fie și fără voia lor, pentru a fi judecați. Cum însă înpricinații știau prea bine ce soartă își pregătesc dându-se singuri în mâna lui Mihnea, stăruiră pe lângă trimișii turcești ca să fie duși, nu în Muntenia, ci la Poartă, pentru a se justifica în fața Vizirului de învinuirile ce li se aduc. Capugii se învoiră și, lăsând pe Pană, îl luară numai pe Cantacuzino, conducându-l până la Brusa, unde se afla în vremea aceasta Köprülü; „acolo s'au închinat și s'au curtenit la dânsul, și foarte i-au părut bine Vezirului de dânsul“.

Mai puțin bine trebuia să-i pară însă lui Mihnea, care vedea că prada îi scapă încă odată; el se grăbi să trimită Vizirului o delegație de boieri încărcată cu daruri, cerând printr'însa moartea lui Cantacuzino. Acesta e trimis atunci în judecata divanului împărătesc, unde se înfățișară ca acusatori din partea Domnului muntean Clucerul Colțea Doicescu și Nicolae Sofialeul, repetând învinuirile aduse de Mihnea fostului său sfetnic. Acusatul se presintă el singur în divan și se apără arătând cum, după scurta rătăcire de la început, a venit de bună voie și s'a închinat la Domnia cea nouă; cum Mihnea l-a cinstit cu slujbă, încredințându-i Logofetia cea Mare, în care calitate a

putut să cunoască toată corespondența și toate sfaturile lui cele de taină și cum, înțelegând că scopul urmărit de politica lui e să se hainească și să se ridice în potrive Impărăției cu armă, a vrut mai bine să fugă decât să fie amestecat în această trădare. În urma acestei expuneri divanul recunoscă că dreptatea e de partea lui, și achitându-l, trimișii lui Mihnea „fură scoși din divan cu mare rușine”¹.

Dar procesul nu putea să se isprăvească aici. Pe lângă că făcuse scăpat pe Cantacuzino, el creă și serioase prejudicii lui Mihnea. Increderea Turcilor față de el, zdruncinată de întâmplările din anul trecut, primise pe rând noi lovituri, prin descoperirea legăturilor lui cu Rákóczy, prin plângerile lui Barcsai, prin pretențiunile lui exagerate, prin nemulțămirea iscată în țară de uciderile săvârșite de el, și la toate acestea venia să se adauge acum descoperirea atât de limpede a întregului său plan.

Astfel, cu toate că el se silia să-și păstreze, până la momentul potrivit, toate bunele legături cu Constantinopolul, cu toate că nu întârziase să trimită tributul la timp², cu toate încurajările și favorurile pe care le acorda Musulmanilor ce veniau să se așeze în țară, cu toate înaltele sale protecțiuni, Poarta începuse să se gândească la o înlocuire a lui Mihnea. Lucrul acesta îl ceruse și Barcsai, și îl recomanda insistent și Panaiotachi, dragomanul cel atât de influent; o schimbare de Domn poate nici în țară n’ar fi fost văzută prea rău. Poarta era aproape gata să ia o hotărîre în acest sens, și se știa la Constantinopol că Mihnea va fi înlăturat în curând³. De aceea Mihnea trebui să lucreze și el mai în grabă, pentru a preveni detronarea ce i se pregătia pe încetul, și, luându-și cele din urmă măsuri, el purcese la realizarea vechiului său vis de răscoală pentru desrobirea neamului și a crucii.

¹ Stoica Nicolaescu, *Letopisețul Țării-Românești*, pp. 350-1, unde toate aceste întâmplări ale Postelnicului sânt povestite mai pe larg decât în versiunea din *Magazin Istoric*, ceia ce lasă să se vadă mai limpede mâna scriitorului cantacuzinesc. Cf. și M. Cantacuzino, *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 83.

² Ciorănescu, *Documente*, p. 141. Hurmuzaki, *Fragmente*, III, pp. 246-7; Hurmuzaki, *Documente*, Supl. I, p. 245.

³ Hurmuzaki, *Documente*, VI, p. 57.

Cu șazeci de ani mai înainte de aceste întâmplări, într-o zi pe care prin nimic n'o lăsase să se înțeleagă, Mihai al II-lea, pentru asemenea fapte poreclit mai târziu cel Viteaz, poftise la Curte pe toți creditorii turci ce-l încunjurau, și, în clipa în care îi avu în mână, aruncă asupra lor, din toate părțile, oastea, așa încât niciunul să nu scape din cursa întinsă. În 1659 cei cari îl stânjeniau pe Mihnea al III-lea nu erau atât creditorii, cât mai cu seamă garda de Turci ce-l păzia de aproape; și, cum isprăvile aceluia înaintaș erau acum lucruri vechi, de care nimeni nu-și mai aducea aminte, scena putu să se repete la fel. Dar, îndrăgostit mai mult de spectacolul la care își făgăduia să asiste, decât de ținta pe care ar fi trebuit s'o urmărească, Domnul de acum își luă toate măsurile pentru ca înscenarea să nu dea greș, și efectul să fie cât mai simțit.

În ziua de 12 Septembrie se pregăti în casele domnești de la Târgoviște un mare banchet; invitații nu mai fură de data aceasta boierii, cari de acum înainte intrau cu totul în planurile lui Mihnea¹, ci căpeteniile armatei turcești. Numărul oștenilor turci aflători în Muntenia la data aceea era de două mii de oameni, dintre cari patru sute formau o gardă domnească. Pe aceștia pe toți Mihnea puse să-i poftască la palat, împărțindu-li mâncare și băutură în odăile slujitorilor, pe când căpitaniii lor mâncau la aceiași masă cu el. Bucuroși de ospățul pentru care se pregăteau, aceștia nu mai avură vreme să bage de seamă că împrejurul palatului roiesc seimenii mai numeroși decât de obicei și că împrejurul mesei umblă slujitori mai mulți decât ar fi fost nevoie.

Mihnea venind să se așeze la cap de masă, alături de ei, Spătarul îi puse alături pe masă buzduganul pe care acel Domn cu hieratice atitudini și cu grija de fiecare clipă a măreției ținutei sale nu-l părăsia niciodată; lucrul acesta îl știau, de altfel, și Turcii, și Beșleag-Pașa nu văzu nimic neobișnuit în asemenea gest. Banchetul începu ca orice banchet,

---

¹ „Norodul țării și boierii (spre marea mea mirare) au toți aceiași voință; poate că acest lucru e de la Dumnezeu, că sânt așa de [bine] pregătiți, și au început în acest fel“. Scrisoare a lui Fr. Kornis, către Rákóczy, din Târgoviște, 19 Septembrie 1659, în *Monumenta Hungariae Historica*, XXIII, p. 653.

când un jăluitor se înfățișă slujitorilor și ceru voie să se plângă Domnului său. După dorința domnească, el fu lăsat să intre în sală: era un biet țeran năcăjit, cu hainele rupte și cu fața însângerată, care, căzând la picioarele scaunului vocvodal, strigă pentru dreptate împotriva Turcilor asupritori cari l-au jăfuit și l-au adus în halul acesta.

Scena fusese bine pregătită în toate amănuntele ei. Mânia lui Mihnea se arată crescând față de mișelia acestor păgâni, și izbucni în clipa în care, apucând buzduganul, îl aruncă în fruntea lui Beșleag-Pașa, biată căpelenie menită să răscumpeze cu viața lui două veacuri de asuprire turcească. Acesta trebuia să fie semnalul. Indată slujitorii din prejurul mesei puseră mâna pe săbii și măcelăriră în câteva clipe pe oaspeții aplecați de hătură și nedumeriți asupra celor ce li se întâmplă. Domnul se arată între timp la fereastră, și un semn al lui deslănțui în curtea palatului aceeași urgie; Seimenii năvăliră de pretutindeni și, unul câte unul, tăiară pe toți păgânii pe cari îi putură găsi. O ceată de o sută cincizeci de Turci izbuti, prin cine știe ce împrejurări, să fugă și să se închidă între zidurile mănăstirii Stelea, nădăjduind că oștenii creștini se vor sfii să facă vărsare de sânge înăuntru templului lor. Dar credința Seimenilor, printre cari vor mai fi fost poate și vechii jăfuitori de biserică, nu mergea atât de departe. Turcii fură scoși și de acolo și uciși până la unul, fără cruțare, așa încât din toată garda domnească niciunul nu scăpă cu viață¹.

Nici cealaltă armată turcească nu avu parte de o soartă mai bună. În urma măsurilor luate din vreme, Târgoviștea fusese încunjurată din toate părțile de cavaleria munteană, și niciun Turc nu mai avu voie să iasă din oraș; îndată ce porni măcelul la Curte, pedestrimăa fu slobozită înăuntru, unde se repetară scenele din palatul domnesc². Porunci fuseseră date și în porturile dunărene, ca niciun Turc să nu fie lăsat a ieși de pe pământul țării, până la noi ordine. Noul ordin fu acela de a se măcelări toți păgânii, și în felul acesta peri și

¹ Pentru toate acestea v. *Monumenta Hungariae Historica*, XXIII, pp. 653-4; Hurmuzaki, *Documente*, IX¹, p. 148; G. Krauss, I, p. 383; același, II, p. 6, dă 6 Septembrie ca dată a măcelului.

² Stoica Ludescu, p. 352; Iorga, *Istoriile Domnilor*, p. 146.

un mare număr de negustori musulmani, după ce fuseseră mai întâiu supuși la torturi, pentru a-și spune averile, pe care Domnia se făcu îndată stăpână¹.

Numărul celor jertfiți în această împrejurare trebuie să fi fost foarte mare; numai soldații uciși erau două mii². Solul pe care Mihnea îl trimise cu puțin în urmă în Apus, declară acolo că Domnul a omorît pe toți Turcii din țară, 12.000 de oameni în total³, și e probabil că nu exagerează, de oare, cu chiar un cronicar turc dă un număr mai mare, 17.000 de drept-credincioși⁴.

Mihnea pășia în felul acesta la realizarea vechiului său vis. Dacă e adevărat că măcelărirea Turcilor izbucnește într-o câțva cam neașteptată și înainte de vreme, trebuie în schimb să se țină seamă că ea devenise acum necesară. Ea s'a petrecut înainte de vreme, dacă se iau în considerare planurile de coaliție ale lui Mihnea, dintre care niciunul nu fusese până atunci pe deplin realizat, ceea ce face ca răscoala să înceapă înainte ca pregătirile să fi fost sfârșite. Devenise însă necesară, pentru că pe Mihnea îl pândia mazilirea, lucru pe care și el îl știa, și, dacă ar fi întârziat, dintr'o clipă în alta ar fi putut să piardă Domnia fără a fi încercat mai întâiu realizarea gândului pentru care luptase ca s'o câștige. Se zvonia chiar, și un Ardelean de la Curtea lui Mihnea înregistra acest zvon, că garda lui de Turci a primit poruncă să-l prindă, și că ar fi și făcut-o, dacă Domnul ar fi fost mai puțin prudent⁵; se mai știa, în afară de aceasta, că Gian-Arslan-Pașa de la Silistra se pregătea să între cu armată în țară, supt pretext că vrea să

¹ Antalffi, *Călătoria lui Evliâ*, p. 31.

² *Quellen*, VI, p. 137; Hurmuzaki, *Documente*, IX¹, p. 142; Șiucai, III, p. 124.

³ Ciorănescu, *Documente*, p. 95.

⁴ Antalffi, *Călătoria lui Evliâ*, p. 31.

⁵ „Trupele turcești de lângă el conspirând în taină împotriva lui, Dumineca trecută, l-au chemat pe Măria Sa Voevodul mulți dintr'înșii afară la câmp, la petreceere, dar, știind Măria Sa gândul lor nemernic, nu s'a dus; dar, oastea turcească făcând în acea zi și în oraș multe tâlhării, n'a mai putut răbda“. Fr. Kornis către Rákóczy, Târgoviște, 19 Septembrie 1659, *Monumenta Hungariae Historica*, XXIII, p. 653.

meargă la Inău, dar, după informațiile căpătate de Domn, aducându-i în realitate porunca de mazilire¹.

În al doilea rând măcelărirea Turcilor îi fusese cerută, și anume tocmai de vechiul său aliat Rákóczy, cel de-abia întors în Ardeal. Acesta așteptase încă de anul trecut să izbucnească în Muntenia făgăduita răscoală, și explicațiile pe care Mihnea i le furnisase în urmă nu-l mulțămiseră decât pe jumătate. Temerea că făgăduielile de prietenie ale lui Mihnea, cunoscut ca prieten al Porții, n'ar fi decât o cursă anume întinsă pentru el, îl făcuse să pună ca primă condiție a valabilității tratatului încheiat de Harsányi în numele lui uciderea aceasta, la care se adaugă mai târziu, tot ca o încredințare de sinceritatea lui Mihnea, cererea de a i se extrăda ostatecul lui Barcsai, Mihail Nadanyi². Cum Rákóczy se întorsese în țară cu mari speranțe că va fi reales în Domnie, pentru a păstra prețioasa lui alianță Mihnea trebui să înfăptuiască îndată actul de credință ce-i fusese cerut.

De aceea, îndată după săvârșirea acestor isprăvi, primul său gând fu să vestească pe Rákóczy de împlinirea legământului lor. O făcu prin mijlocirea a doi Ardeleni, prin Francis Kornis mai întâiu, care se afla încă la Târgoviște, și pe care-l puse să scrie lui Rákóczy, înștiințându-l de cele întâmplate aici, și cerând prin aceiași scrisoare un ajutor de trei sau patru mii de oameni, și unele arme pe care în Muntenia nu aveau de unde să și le procure. Kornis își îndeplini cu credință misiunea, dar cu destulă sfială, de oare ce nu știa dacă o asemenea rugămintă va conveni fostului său stăpân, și de aceea se grăbi să spună că el nu are licio vină și niciun amestec în acele cereri ale Domnului muntean: „Măria Sa Domnul știe că am avut înaintea Măriei Tale oarecare trecere în ce privește treburile războiului, mai mult decât se cuvenia după meritele mele, și potrivit cu aceasta a și poftit Măria Sa să aducă la cunoștința Măriei Tale dorința Măriei Sale, și să-și vestească pofta. Ar mai dori Măria Sa de la Măria Ta și câteva scule pentru împușcat, ușoare, de câmp, cu o mortieră grea, cu câteva granate și cu fitilurile trebuincioase, căci altfel Măria Sa nu poate găsi. Iar Dumnezeu

¹ Hurmuzaki, *Documente*, IX¹, p. 148; Ciorănescu, *Documente*, p. 147.

² Szalardi, la Șincai, III, p. 125.

știe că toate acestea le-a socotit Măria Sa, de la sine, înaintea mea; nu i-am dat eu sfatul Măriei Sale, pentru sculele de împușcat și fitiluri. Pentru aceia rog și eu pe Măria Ta, pentru întinderea slavei numelui Tău, să ajungă mâna Mărici Tale la Dunăre și la Marea Neagră, de-ar trimite măcar patru mii de oameni dintre oștile aduse în Ardeal¹.

Cu aceleași instrucțiuni pleca de la Târgoviște, cam tot în vremea aceasta, Paul Körösi, prieten al lui Kemény și trimis de acesta în Muntenia cu solie. Mihnea îi arătase și lui că ar începe îndată o înare mișcare împotriva puterii turcești, dacă nu i-ar lipsi siguranța unui sprijin în Ardeal, și-i mărturisise că ar avea nevoie și de un ajutor de vre-o două mii de oameni, de sigur pentru încadrarea oștenilor lui mai puțin pricepuți în ale războiului².

Ceia ce urmăria Domnul muntean era prin urmare un, tratat cu forme precise, care să stabilească obligațiile reciproce ale ambilor principii și prin care să știe pe ce ajutor s'ar putea bizui. Pe lângă îndemnurile pe care i le trimitea în acest sens lui Rákóczy prin cei doi Ardeleni, el îi expedie și un trimis special, purtător și al unor daruri, care îl găsi pe Rákóczy la Blaj, și-i înfățișă isprăvile lui Mihnea, nu cu puțină bucurie ascultate de principele ardelean³. Întâmplarea făcu însă ca solul muntean să se întâlnească acolo cu un cleric abia întors dintr'o solie la Cazaci, unde îl trimisese Constantin Șerban, și putu astfel să comunice lui Mihnea că pribeagul acela încă n'a renunțat la nădejdea Domniei și că își caută alianțe și ajutoare, ca și când s'ar pregăti pentru o apropiată intrare în acțiune.

Între timp însă, fără a ști ceva de cele ce se întâmplaseră în țară, Pașa de Silistra trecuse Dunărea, și se pregătia să

¹ *Monumenta Hungariae Historica*, XXIII, pp. 654-5. Scrisoarea a dus-o lui Rákóczy un slujitor al lui Kornis, Ladislau Vancsó, care „a luptat și el la tăierea oștirii turcești de aici, și poate spune lucruri văzute cu ochii“.

² A. Szilágyi, *Bellum Boreo-Orientale*, II, p. 556.

³ „Alss dem Rakoczy solches zu Ohren kommen, hat er sich höchlich gefreut, und täglich durch seine Posten mit ihm correspondiret und practiciret“. Krauss, I, p. 384. Cf. *ibid.*, II, pp. 4, 8; *Quellen*, VI, p. 117; *Monumenta Comitalia*, XII, p. 375, din care rezultă că acțiunea lui Mihnea a încurajat pe Rákóczy să ceară dietei realegerea sa.

înainteze spre București¹. Înștiintat din vreme de mișcările lui, Mihnea trimisese pe un boier, cu o ceată de oaste, împotriva lui, încă înainte de începerea măcelului de la Târgoviște; cur. însă armata lui Gian-Arslan era destul de puternică, el îi trimise acum și restul oastei de care dispunea. De și niciun izvor nu o spune, nu încapă îndoială că a luat el însuși parte la luptă, de vreme ce dușmanul pe care-l avea în față era cel care-l insultase la Inău, și împotriva căruia avea în primul rând o ură personală de răsbunat.

Întâlnirea celor două armate avu loc poate la 15 Septembrie, în orice cas cu puține zile în urma măcelului; ea se va fi întâmplat pe undeva prin lunca Giurgiului, dacă e adevărat că Turcii trecuseră Dunărea pe la Rusciuc². Gian-Arslan fu surprins de această neașteptată ciocnire, care căzu asupra unei armate ce înainta liniștit, prin ținuturi socotite prietene, și aproape nu avu vreme să ia măsuri pentru apărare. În lupta care avu loc, și care nu fu decât un fel de-al doilea măcel, căzură nu mai puțin de două mii de Turci, alți două mii fiind făcuți prizonieri de oștirea munteană; restul oștirii fu aruncat peste Dunăre, împreună cu Pașa rănit și considerat în zăpăceala primelor zile ca dispărut; numai trei pașale reușiră să se retragă în cetatea de la Giurgiu, unde se închiseră pregătindu-se pentru rezistență³.

Mihnea nu se mulțumi cu acea biruință, care era cea dintâiu a Românilor după un șir de ani atât de lung. Armatele conduse de el însuși asediară Giurgiu, care, nefiind prea bine apărat și pregătit pentru asemenea atac, îi cedase ușor. Același lucru se petrecu și la Brăila, unde trimise oaste supt conducerea unui boier; în ambele raiale toți negustorii turci, și printre ei și mulți creștini, fură jăfuiți și uciși. Cetățile rămaseră în urmă

¹ Galeazzo, I, p. 482 (după el Șincai, III, p. 127, și Hammer, III, p. 508), și Reniger, într'un raport din 20 Octombrie 1659 (Hurmuzaki, *Documente*, V¹, p. 56), spun greșit că Pașa se întorcea de la Inău.

² După relațiunea lui Evliâ (Antalffi, *Călătoria lui Evliâ*, p. 13), rezultă că lupta nu e departe de Giurgiu. După Hammer, III, p. 508, Pașa a trecut Dunărea înapoi pe la Șiștov.

³ Hurmuzaki, *Documente*, V¹, p. 56; V², pp. 63 și 66; IX¹, p. 148; Ciorănescu, *Documente*, p. 147; Antalffi, *Călătoria lui Evliâ*, p. 13; Iorga, *Studii și Documente*, XXIII, p. 234; Galeazzo, I, p. 482; Șincai, III, p. 124.

în mâinile lui, și din ele putu chiar să întreprindă unele expediții și incursiuni peste Dunăre. În cursul acestor năvăliri fură asediate, jăfuite și arse cetățile de la Orșova, Nicopole și Rusciuc. Galații căzură de asemenea în puterea lui; în schimb o expediție încercată împotriva Hârșovei nu avu succes, și oamenii pe cari-i trimisese acolo trebuiră să se întoarcă fără ispravă¹.

Pagubele pe care aceste incursiuni și prădăciunile le aduseră Turcilor nu fură puține. O mulțime de negustori și de pașnici locuitori din orașele atacate își pierdură averile și viața, și, de și numărul celor uciși nu va fi fost tocmai atât de mare, Mihnea-Vodă se fălia că „a rupt gâtul la 30.000 de păgâni“². Din cantitatea de mărfuri jăfuită de prin aceste raiale, Domnul putu să împartă soldaților săi haine de preț, cum nu avuseră ei niciodată, „și-i cinstia, și-i dăruia cu frânghii și cu haine scumpe, și îmbrăca pre dorobanți tot cu haine spahiești“³.

De biruințele câștigate asupra dușmanului comun, Mihnea înștiință pe Rákóczy fără întârziere. O aprehensiune îl reținea însă, împiedecându-l de data aceasta pe el de a acorda încredere deplină vecinului de peste munți; principele ardelean nu se putea hotărî să se despartă de Constantin Șerban, care-i fusese în anii de sărăcie un atât de prețios ajutor, și de care se mai folosia și acum. El ținea neconținut lângă sine pe Domnul pribeag, întreținându-i speranțele de Dominic și încurajându-l, împotriva tuturor legăturilor sale cu Mihnea, în expediția în Muntenia pe care fostul Domn o proiectase încă din vară, — după cum, de altfel, îl încuraja și pe Gheorghe Ștefan, care nu conținea să se pregătească pentru o curândă întoarcere în Moldova.

Cu toate acestea exista între Rákóczy și Mihnea o corespondență aproape zilnică, prin care Domnul muntean îl ținea în

¹ Hurmuzaki, *Documente*, V², p. 66; IX¹, pp. 142-3 și 148; Ciorănescu, *Documente*, p. 95; *Monumenta Comititalia*, XII, p. 375; M. Costin, p. 362; Stoica Ludescu, p. 352; Antalffy, *Călătoria lui Evliâ*, p. 32.

² A. Szilágyi, *II Rákóczy G. levelei Rhédei F.*, p. 119; cf. Hurmuzaki, *Documente*, IX¹, pp. 142-3: „Pîu di 8.000 [Turchi] tra fatti schiavi et uccisi“.

³ Stoica Ludescu, p. 352.

curent cu luptele și cu biruințele sale, și stăruia neconținut pentru îndepărtarea de lângă el și din Ardeal a lui Constantin. Rákóczy nu înceta să-i făgăduiască prin curierii săi, dintre cari unul era un oarecare Czenmeny, o soluțiune potrivită, pe care însă nu putea s'o găsească. În cele din urmă Mihnea îi trimise o impresionantă solie, pentru stabilirea unui tratat definitiv, de data aceasta cu știrea și cu încuviințarea divanului său, care n'ar mai fi îndrăznit acum să cârtească împotriva inițiativelor domnești¹. Solia era alcătuită din însuși Mitropolitul Munteniei, Ignatie, din Radu Logofătul și din fostul ambasador în Italia, Gabriel Thomassy. Scrisorile către Rákóczy, care au precedat expedierea lor în Ardeal, sânt pline de zugrăvirea izbânzilor lui, de-o parte, și, de altă parte, de reclamațiuni împotriva lui Constantin.

„Credem că și Măria Ta privește cu destulă înțelepciune starea noastră și a creștinătății întregi, căci nu e un lucru de minica acesta, iar noi cât am putut am făcut, după cum știe și Măria Ta. Mulți principii creștini cari s'au luptat cu Turcii n'au făcut atâta cât am săvârșit noi în scurt timp“, declară el într'o scrisoare trimisă la 22 Septembrie acestui Craiu față de care nu mai păstra nimic din sfelnicul respect și din fiasca plecăciune cu care i se închina predecesorul său, și pe care nu-l considera mai mult decât ca pe un principe egal cu el în rang și în prerogative.

Dar comemorarea victoriei sale nu-l face să uite primejdia ce-l pândia din partea lui Constantin, și de aceea nu întârzie să adauge în aceeași scrisoare: „Să ție Maria Ta sama și de spre partea domnului Constantin, ca să-l îndepărteze cu orice chip de la sine, ca să nu mai fie lângă Măria Ta, căci, atâta vreme cât va sta el lângă Măria Ta, și știind oastea noastră că se află acolo, niciodată nu va avea pace, ci va fi cu inima îndoită, căci știe Măria Ta că e neîmpăcată dușmănie între ei“. Și, căutând o soluție care să-l mulțamească și pe Rákóczy, el făgăduia că, dacă îi va ajuta Dumnezeu peste Dunăre, nici pe Constantin nu are să-l uite, hărăzindu-i de sigur vre-un închipuit principat în Balcanii desrobiți de supt Turci².

¹ Cf. Hurmuzaki, *Documente*, IX¹, p. 148.

² A. Szilágyi, *Bellum*, II, p. 557. Tot acolo, p. 558, scrisoarea boierilor către Rákóczy; cuprinsul e asemănător, dar acest pasagiu

Astfel Mihnea, rămas singur în luptă și silit să-și treacă vremea în târguieli cu Rákóczy și să-și împartă atenția între luptele de aici și primejdia de acolo, nu putu să profite prea mult de cele d'întăiu biruințe; nesigur de cele ce puteau să-i vină de peste munți, el trebui să renunțe la gândul de a continua și peste Dunăre, pe pământul turcesc, o expediție la început victorioasă. Intretimp vestea răscoalei din Muntenia ajunsese până la Constantinopol, și Poarta începuse să ia măsuri pentru stingerea ei.

La vestea năvălirii lui Rákóczy în Ardeal, Acațiu Baresai se retrăsese la Deva și apoi la Timișoara, căutând adăpost înapoia armelor turcești. Dar adăpostul pe care i-l puteau alcătui aceste arme avea și un tăiș întors către el; la Timișoara principele se văzu prinit foarte rău, și ținut aproape arestat, ca un efect al neîncrederii deșteptate printre Turci de pările lui Mihnea împotriva lui¹. El putu totuși să trimită un curier către Köprülü, înștiințându-l de fapta lui Rákóczy și de răscoala Domnului din Muntenia. La Brusa, unde se afla atunci Curtea împărătească, olăcarul lui Baresai ajunsese odata cu cel al lui Ghica-Vodă, care trimitea și el aceleași vești².

Nici Sultanul, nici Vizirul său nu voiră la început să le creadă. Cu toate învinuirile ce i se aduseseră lui Mihnea până atunci, acesta nu era înai puțin considerat ca un liu incapabil, dar nu hain. al Porții otomaniicești împotriva careia se spunea acum că s'ar fi răsculat. Ei întoarseră pe olăcarul moldovean, cu poruncă să meargă la Silistra și să ceară de la Pașa de acolo confirmarea acestor știri. La sfârșitul lui Septembrie confirmarea veni prin același trimis, și astfel orice îndoială trebui să se risipească³. Curtea împărătească află astfel de trădarea protejatului ei, de măcelărirea atâtor fii nevinovați ai Islamului, de înfrângerea și rușinoasa izgonire a credincio-

trebuie remarcat: „Nos autem ita arbitramur haec non esse acta gestaque ex nostra potestate vel principis nostri intentione, sed ex divino consilio operata esse: prospexit respexitque divina illa clementa afflictionem nostram et vidit uti nos opprimebant et omnino volebant“

¹ Hurmuzaki, *Documente*, IX¹, p. 143; *Monumenta Comititalia*, XII, p. 375; Lebrecht, *Siebenbürgische Fürsten*, II, p. 273.

² I. Bethlen, pp. 97-8; Hurmuzaki, *Documente*, V², p. 63.

³ Hurmuzaki, *Documente*, V², pp. 63 și 66; Stoica Ludescu, p. 352.

sului Gian-Arslan, și trebui să porceadă la vajnice măsurii care să reprimă incendiul mai înainte ca pagubele să fie mai mari.

Pentru a supraveghia mai de aproape tulburările de aici, Înaltul Padișah se văzu silit să-și părăsească odihna asiatică și vânătorile de la Brusa și să se întoarcă la Adrianopol¹. Capuchehaia Munteniei fu băgată la închisoare, pentru a nu fi știut să raporteze din vreme despre intențiunile Domnului său². Înalta Poartă se sili să-și păstreze tot calmul, și reprezentanții ei declarară zâmbind că „tulburările din Muntenia și din Transilvania ne produc atâta durere cât ar pricinii unui corp puternic și sănătos o lovitură ușoară la un deget“³. În realitate însă teama că „bestialitățile“⁴ ce se petreceau în Muntenia ar fi putut să aibă mai însemnate urmări nu era chiar atât de mică pe cât se siliau s'o înfățișeze. atât pentru că o coalisare a Munteniei cu Ardealul nu anunța nimic bun, cât și pentru că Mihnea continua să aibă la Constantinopol puternice legături și prietenii, care nu lipsiau să îngrijoreze pe Köprülü.

Pașii de la margine fură îndată schimbați cu oameni mai vrednici în ale oștii, poate și pentru că asupra celor vechi, plufia bănuiala unei vinovate indolențe față de cele ce se pregătiseră atât de aproape de ei. În locul lui Mihnea, Poarta numi Domn al Munteniei pe Gheorghe Ghica al Moldovei, tronul acestei țări rămânând să fie dat mai tarziu altcuiva. Panaiotacii ar fi dorit să fie numit el în Moldova, dar Vizirul avea prea mare nevoie de serviciile lui ca să se poată lipsi de prezența lui la Constantinopol. În cele din urmă se găsi și pentru Domnia moldoveană un principe vrednic. Ștefăniță, feciorul nevrâșnic al lui Vasile Lupu, copil de cincisprezece ani abia, căruia Gheorghe Ștefan nu voise să-i taie nasul, pentru că, spusese râzând, „om muri noi până atunci, până va ieși unul ca

¹ H. Vegihî, la Iorga, *Manuscripte din biblioteci străine*, pp. 58-9.

² Hurmuzaki, *Documente*, V³, p. 63.

³ Ciorănescu, *Documente*, p. 146.

⁴ *Ibid.*, p. 145.

⁵ Hammer, III, p. 509. Poate în legătura cu răscoala lui Mihnea și uciderea, din porunca Vizirului, la 6 Februar 1660, a lui Cadr-Pașa, care-l făcuse scăpat anul trecut (Kemeny, *Deutsche Fundgruben*, I, p. 331).

acesta la Domnie“¹. La mirarea pe care o stârni această numire, Kôprulü răspunse că s'a oprit asupra ei tocmai pentru a dovedi lumii că tulburările din Muntenia și Moldova nu sânt altceva decât niște jocuri de copii, nevrednice de atențiunea unui împărat otoman; gurile rele șliau însă să spună că adevărul e altul și că virtuosul Kôprulü fusese înduplecat la aceasta de cele trei sute de pungi și de alte numeroase daruri trimișe de Vasile Lupu².

Numirea lui Ghica în Muntenia îl nemulțami în primul rând pe el însuși. „Bine este aceasta, Cămărașule“, se plângea nevrednicul parvenit boierului său de taină Duca, viitor Domn și el, „ce a făcut Vasile-Vodă, să ne scoată pe noi din Moldova și să pună pe fiul său, mhi ales că i-am făcut atâtea bunătăți?“. Sfetnicul său îi arată însă că nu are de ce să regrete acest schimb, de oare ce Muntenia e o țară mai bogată și cu mai multe venituri decât Moldova, și vestea aceasta izbuti să mai aline supărarea lacomului Arnăut³.

Impotriva rebelului din Muntenia, Poarta hotărî să trimită din nou pe Tatars, în care scop Hanul primi unele daruri și cuvenita poruncă. În același timp fu chemat să se înfățișeze la Dunăre Ali-Pașa, sangeacul de Elbasan, despre care se spunea că se mai distinsese și cu alte prilejuri în luptele împotriva Românilor, de și aceste prilejuri vor fi fost destul de îndepărtate în trecut. Împreună cu o mie de oameni ce aveau să fie aduși de Pașa de Rumelia, și cu ajutoarele altor sangiaci de prin ținuturile grecești, Ali trebuia să aștepte la Dunăre sosirea Tatarilor, și apoi să între în Muntenia odată cu ei și cu Moldovenii⁴.

¹ Miron Costin, p. 367. Pentru numirea lui, v. Ciorănescu, *Documente*, p. 146; Hurmuzaki, *Documente*, V¹, p. 60; Antalffi, *Călătoria lui Evliâ*, p. 13.

² Hurmuzaki, *Documente*, V², p. 67.

³ Daponte, la Sathas, III, p. 7; la Erbiceanu, p. 9.

⁴ H Vegihî, la Iorga, *Manuscripte din biblioteci străine*, p. 59; Hurmuzaki, *Documente*, V¹, p. 57; Ciorănescu, *Documente*, p. 148; Barcsai către G. Haller, la 7 Octombrie 1659, în *Monumenta Comitialia*, XII: „Hanul Tatarilor sigur că va porni împotriva lui Mihnea, și de la Poartă s'au trimis într'acolo 10.000 de iepiceri, având cu ei și câteva unități de călărași, și, după cât știm, cercetașii lor au și ajuns în Muntenia“.

În timp ce la Constantinopol se pregăteau cu febrilitate reprăsiile începutei răscoale, Mihnea încheiase cu Rákóczy legătura dorită. La 29 Septembrie fostul principe al Ardealului întrase cu pompă domnească în Târgul-Murăşului, unde îşi convocase dieta; alături de el călăria Constantin Şerban, însoţit şi el de oştire, şi, pe când în musica ungurească intona psalmi şi cine ştie ce lărgănite arii religioase, soldaţii lui Constantin cântau „aria fetei care şi-a pierdut caprele şi le caută pe munte plângând“¹.

Peste trei zile Rákóczy primi solia munteană, alcătuită din Ignatie Mitropolitul, Radu Logofătul şi Gabriel Thomassy, şi ascultă propunerile făcute printr'înşii de Mihnea. Ele constau într-o cerere de alianţă împotriva duşmanului comun şi o învoire a tratatului iscălit la 1636 între Rákóczy cel Bătrân şi Matei Basarab, cerere pe care Rákóczy o înfăţişă dietei, ca să-i atale părerea. Kemény recomandă în mod călduros încheierea acestei alianţe, arătând de cât folos ar fi în lupta împotriva păgânătăţii. În contra ofertelor muntene se ridică nemeşul Ioan Haller, declarând că, dat fiind că Ardealul nu caută alt ajutor decât împotriva Porţii, „căci, mulţămită lui Dumnezeu, de altcineva nu ne temem, şi nici alţi duşmani n'avem“, în această pricină nu s'ar putea pune temelie pe alianţa cu ţările româneşti, care „mai curând vor veni, din porunca Turcilor, în potrivea noastră, decât să meargă cu noi împotriva Turcilor“; de aceea el prezicea că, neascultându-i-se sfatul, „vom trage consecinţele, ca şi anul trecut, căci nici noi singuri nu sântem în stare să ne apărăm, şi totuşi mai apărăm şi pe alţii“.

Mihail Mikes, cancelarul principelui, luă şi el cuvântul, susţinând părerile înfăţişate de Kemény, şi credinţa lui că Turcii, aflând de alianţa celor trei ţări româneşti, se vor mai îmbălbâzi, căci „nici Turcul nu-i drac, şi se va gândi la tribut, şi mai curând ne va lăsa în libertate decât să iea cele din urmă măsuri“.

În cele din urmă dieta hotărî că e mai bine să se încredinţeze mai întâiu pe deplin de sinceritatea Domnului muntean, şi ceru ca unul dintre solii lui să fie trimis înapoi la Târgovişte pentru a lua Domnului şi boierilor cărţi de credinţă şi făgăduieli întărite cu jurământ, urmând ca la întoar-

¹ *Monumenta Comitialia*, XII, p. 384; G. Şincai, III, p. 124.

cere să capete scrisori asemănătoare din partea lui Rákóczy și a nobilimii transilvănene. Cel care se întoarse fu Gabriel Thomassy, și drumul până la Târgoviște și înapoi fu străbătut atât de repede, încât la 4 Octombrie solia munteană putu să semneze la Târgul-Murășului tratatul de pace¹.

El cuprindea următoarele puncte:

Se stabilia între cele două țări pace veșnică și legătură de prietenie și alianță.

Dușmanii unuia aveau să fie și ai celuilalt, și prietenii reciproce.

Toate înțelegerile și tratatele încheiate până la acea dată de Mihnea cu oricare altă putere se consideră anulate întru cât ar deroga de la cuprinsul celui de față, Domnul obligându-se să nu lege alte alianțe fără știrea și consimțământul lui Rákóczy.

Indată ce i se va cere ajutor, Mihnea va fi dator să-l presteze, fie trimițând oaste, fie înfățișându-se în persoană acolo unde va fi nevoie, după gravitatea casului.

Orice uneltire va afla împotriva lui Rákóczy, îl va înștiința pe acesta, și se va sili s'o înlăture cu toate puterile sale.

Pentru întărirea acestui jurământ, toți boierii vor jura că-l vor păzi, așa cum s'a făcut și pe vremea lui Constantin.

Domnul Munteniei va cultiva față de principele Ardealului o prietenie sinceră, îndepărtând de la sine orice prefăcătorii nevredenice de mărinimia unui principe adevărat.

Dacă va supraviețui lui Rákóczy, Mihnea va întări cu fiul lui același tratat².

Legământul presupune, ca de altfel toată corespondența celor doi principii, o desăvârșită egalitate între ei; Rákóczy nu mai e pentru Mihnea decât un „vecin iubit, de bine voitor“. De altfel Craiul era astăzi prea slab, și avea prea multă nevoie de ajutor ca să mai iea sama la formulele cu care principele vecin i se adresa; era mai cu samă bucuros că își găsisse un

¹ *Monumenta Comitialia*, XII, pp. 388-9 și 397-8; Hurmuzaki, *Documente*, IX¹, p. 148; Șincai, III, p. 124.

² *Tratatul* e publicat de Szilády, *Török-Magyarokóri Allam-Okmánytár*, III, pp. 456-7; citat de Hașdeu, *Dare de samă despre o excursiune științifică în Transilvania*, în *Columna lui Traian*, V (1874), p. 133, și de N. Densușianu, în *Analele Academiei Române*, II, I (1880), p. 114.

aliat atât de folositor fără a pierde totuși prietenia lui Constantin.

Într'adevăr, tratativele cu solia munteană duseseră la o deslegare fericită și în privința aceasta. Dată fiind nevoia de a avea, în lupta împotriva Turcilor, un aliat și pe tronul Moldovei, Milnea nu renunșase la gândul de a înlocui pe Gheorghe Ghica, de și încercarea de anul trecut nu izbutise. Incapacitatea dovedită de Gheorghe Ștefan cu prilejul acela făcuse pe cei doi confederați să caute de data aceasta pe cineva mai vrednic, și în cele din urmă li se păru ca fostul Domn al Munteniei ar fi potrivit pentru locul de acolo. E drept că se înlătura astfel din coaliție Gheorghe Ștefan, care nici nu știa nimic despre cele ce se puneau la cale pe sama lui; Rákóczy știa însă că nu va fi greu să-l facă să tacă acum, când avuția lui începuse să sece, parte încăpând pe mâinile lui Barcsai și parte risipindu-se în zadarnice înarmări.

La 6 Octombrie dieta de la Târgul-Murășului încredinșase soliei muntene scrisorile ei de confederare, de sigur în același cuprins ca și cele semnate cu două zile înainte de Munteni¹. La 8 Octombrie Rákóczy era pentru a treia oară proclamat principe al Ardealului, în entuziasmul comițiilor ce-l aclamau și în desăvârșita uitare a primejdiei de la hotare.

În ziua următoare Mihnea, care primise răspunsul soliei, îi scrisese din nou, arătându-se mulțumit de felul în care se soluționase chestiunea lui Constantin, de și între timp el era încă în corespondență cu Gheorghe Ștefan și-l încuraja pe acesta în pregătirile lui de războiu, cu gândul poate ca, la nevoie, să-l trimită din nou în Moldova². Acum însă se găsisse o cale mai potrivită pentru a scăpa în același timp și de grija lui Constantin, și de a lui Ghica, și de aceea el își ruga insistent aliatul să nu întârzie a pune în lucru acea hotărâre: „Numai pentru rândul lui Constantin-Vodă, deca voiești Măria Ta să-l așezi în partea Moldovei, nimic nu-l zăbovi Măria Ta, ci cum mai în grabă să meargă cu ajutorul Măriei Tale și cu ale lui oști ce va avea, nimic să nu mai zăbovească, că acum este vremea“.

Pentru executarea acestui plan amândoi Domnii se îndatora-

¹ *Monumenta Comitialia*, XII, p. 396. Textul nu ne e cunoscut.

² *Monumenta Hungariae Historica*, XXIII, p. 655.

seră prin legătura de la Târgul-Murășului să dea lui Constantin un ajutor înarmat; interesul lui Mihnea de a se scăpa de el se vede și din graba cu care trimisese spre Moldova „până în 10.000 de oști, tot oameni aleși și scimenime călări, cu puști lungi și țacălușe, și peste două-trei zile vor ajunge la hotare. Numai și din partea Măriei Tale să nu mai fie și altă zăbavă, ci să meargă cum mai curând... că apoi alor noștri în sminteață le-a veni să șadă să aștepte la hotară”¹.

Acum, când Rákóczy îl scăpase astfel de grija lui Constantin, Mihnea trebui să îndeplinească și el o nouă dorință a principelui ardelean. Acesta nu putea să vadă cu ochi buni faptul că Mihnea încă mai ținea pe lângă sine, în cele mai bune condițiuni de ospitalitate, pe cei trei ostateci ce-i fuseseră expediți de Barcsai, și dintre cari unul, Mihail Nadanyi, era un nefimpăcat dușman al lui Rákóczy, și unul dintre cei ce propuseseră încomițiile de la Sas-Sebeș măsurile luate împotriva lui. De aceea el ceru Domnului muntean să-i predea pe acel trădător și să-și dovedească încă odată buna credință.

Lucrul acesta putea să-l facă fără primejdie Mihnea, de oare ce se pare că, ostatecii ardeleni plecând din comițiile de la Cristur chiar în ziua în care dieta se spărgea la auzul năvălirii lui Rákóczy, și Barcsai părăsind în mod precipitat Domnia și țara, Mihnea nu mai avuse vreme și interes să-și trimită și el ostatecii săi. Astfel el expediă îndată pe Nadanyi la Făgăraș, unde principele dete poruncă să fi decapitat². În schimb ceilalți doi Ardeleni, Ștefan Lazăr și Andreas Schoppel, nu avură nimic de suferit, și în luna următoare se întoarseră la casele lor³.

Odată cu solia care iscălise la Târgul-Murășului tratatul de prietenie, Mihnea mai trimisese în Ardeal pe un călugăr catolic, pe părintele franciscan Grigorie de la Chiprovaț, în mâinile căruia încredințase scrisori adresate aceluiași puteri occi-

¹ N. Iorga, *Studii și Documente*, IV, p. 58; reprodus în N. Iorga, *Scrisori de boieri, Scrisori de Domni*, Vălenii-de-Munte 1925, pp. 284-6.

² *Quellen*, VI, p. 138; *Monumenta Comitialia*, XII, pp. 375, 389; *Șincai*, III, p. 126; *Szilágyi, II, Rákóczy G. levelei*, p. 119.

³ *Quellen*, VI, p. 138.

dentale la a căror poartă bătuse zadarnic Gabriel Thomassy în anul trecut. Acum, când răscoala devenise fapt îndeplinit, Domnul credea că nimeni nu se va mai îndoi de buncele sale intențiuni, și că împăratul și Serenísima Republică se vor hotărî în sfârșit să-i dea ajutor; de data aceasta solia era înusă încredințată unui cleric „de foarte puține talente“¹, Gabriel fiind reținut de negocierile cu Ardealul.

Rákóczy alătură și el, ca și anul trecut, scrisorile sale către acele puteri. Primindu-le din mâinile lui în chiar ziua în care se încheiase tratatul de la Târgul-Murașului, Grigorie plecă numai decât spre Viena. Acolo însă miniștrii imperiali își batura joc de acest biet ambasador, declarând ca pe mișcările din aceste părți nu se poate pune temelie, de oare ce ei știu bine că „nebuniile acelor principii vor dura cât va ține iarna, dar se vor topi îndată ce se va apropia Marele Vizir“². De altfel acesta fu singurul răspuns pe care putu să-l obțină trimisul de la puternica și fricoasa Împărăție, căci Leopold îi ascultase cu bunăvoința convenită solia, dar, bucuros că din ruina lui Rákóczy se va alege cel puțin cu comitatele Salmar și Sabolciu, de multă vreme râvnite³, nu făgăduise nimic, și își amânase răspunsul până la întoarcerea lui Grigorie din Italia⁴.

Intru câtva mai călduroasă fusese primirea pe care i-o facuse Alvise Molin, ambasadorul Veneției, către care Grigorie avea și scrisori de recomandare din partea lui Rákóczy. Comunicând Senatului venețian convorbirea pe care o avuse cu trimisul, Molin întreba dacă a făcut bine încurajându-l în intențiile sale și făcându-l să creadă că Veneția va susține planurile Domnului lui; la acestea i se răspunse că solul trebuie firește încurajat, dar în termeni cât mai generali și mai vagi, „fiind intenția noastră să nu ajungem la o legătură formală, dar nici să nu arătăm că nu ne interesează acele planuri“⁵.

¹ Hurmuzaki, *Documente*, IX¹, p. 150.

² *Ibid.*, p. 150. Tot o bătaie de joc trebuie să fie și informația furnisată istoriografului imperial Galeazzo Gualdo, I, p. 369: „Procurava che l'imperatore concedesse al sudetto principe il titolo di Duca d'Olt, città della Valacchia“.

³ Gualdo, I, pp. 455-62 și 473-4; cf. Des Noyers, pp. 515-7, și Rod. Gooss, *Oesterreichische Staatsverträge*, p. 816.

⁴ Hurmuzaki, *Documente*, IX¹, pp. 149 și 152.

⁵ Ciorănescu, *Documente*, p. 91.

Interesele Veneției erau tot cele de anul trecut, dar în politica ei intervenise o umbră de neîncredere pricinuită de așteptarea zadarnică a răscoalei de anul trecut. Totuși Republica nu era mai puțin dornică de a susține orice fel de tulburări împotriva Imperiului turcesc; interesul ei pentru aceste părți se vedea și din faptul că în iarna trecută se trimisese de aici în Transilvania un fel de spion, un informator cu titlul de inspector al mănăstirilor catolice de acolo, lucru ce supărase pe Gabriel Thomassy, care obținuse de la Roma puteri episcopale asupra acestor ținuturi¹. Pe de altă parte Veneția hotărâse să susțină chiar cu sacrificii personale pe principii creștini ce făcuseră apel la ajutoarele ei, și în acest scop trimisese încă din primăvară, după indicațiile trimisului lui Mihnea, o flotă în fața Dardanelelor, obținând acolo, la 2 Mai și la 17 Iulie, două însemnate victorii asupra flotei turcești.

De aceia la 24 Novembre, când se înfățișă în Colegiu, Grigoric fu bine primit. Vestile pe care le aducea erau, de altfel, dintre cele mai plăcute pentru o ureche venețiană. Mihnea li făcea cunoscut prin scrisorile sale că „legătura ce era între noi și dușmanul cel nesăturat al sângelui creștinesc, am stricat-o“, lucru pe care îl certifica și Rákóczy, mărturisind că Domnul muntean „a dat de curând strălucite dovezi ale urii sale împotriva acestor barbari“². Memorialul citit de Grigorie cuprindea o scurtă înfățișare a isprăvilor săvârșite de Mihnea, și a cererilor lui: cea ce poftia de la Republica Sereisină era o acțiune armată spre Constantinopol și alta spre Dalmația, și aceasta cât mai curând, pentru a nu rămânea mai mult timp și de pretutindeni descoperit în fața dușmanului turc³.

Răspunsul Republicii avea să fie cu totul favorabil acestei cereri. Se făgăduiră intervențiile cerute, în Dalmația și Albania și la Dardanele, și pe lângă aceasta se reluă vechiul gând al lui Mihnea, de a răscula pe Grecii mainoși, cari se arătaseră și ei gata de luptă. Flota către Dardanele porni într'adevăr numai decăt⁴, cea ce arată că promisiunile Ve-

¹ Hurmuzaki, *Documente*, IX¹, p. 115.

² Ciorănescu, *Documente*, pp. 93-5.

³ *Ibid.*, pp. 95-6.

⁴ B. Nani, p. 497.

neșiei nu erau numai închipuiri. Se declară apoi solului mun-lean că, dată fiind pacea de curând încheiată între Franța și Spania, Republica se va sili să obțină și concursul acestor Puteri într-o luptă care trebuia să intereseze toată Europa creștină; în acest scop se scrisese îndată la Paris, lui Battista Nani, ambasadorul ei de acolo, ca să lucreze pe lângă Mazarin pentru a-l convinge de necesitatea unei conlucrări¹. Intervențiile mer-seră și mai departe, și se ceru chiar alianța Marelui Duce de Moscova, cu care Republica avea mai vechi legături și că-ruia îi arătă acum toate ajutoarele pe care se bizuia în înce-perea unei adevărate cruciate².

Dar din toată căldura acestor vaste proiecte nu se vedea nimic la Roma, către care Grigorie se îndreptă în cele din urmă. Ascultând de îndemnul și însinuările repetate ale lui Angelo Correr, Papa primi cu bunăvoință solia, întrebă de starea, planurile și mijloacele confederațiilor, dar lăsă toate negocierile în sama cardinalului Chigi³. Puținele talente ale trimisului, graba cu care începu să se roage a fi expediat mai curând, îndată ce află că în țară se întâmplau mari transfor-mări și răceala firească a cancelariei pontificale față de aceste negocieri fură pricinile pentru care nu se putu obține mai mult decât binecuvântarea Înaltului Pontif, câteva medalii ca daruri și scrisori pentru principii confederați⁴. Cât despre

¹ Ciorănescu, *Documente*, p. 99.

² *Ibid.*, p. 100.

³ *Ibid.*, p. 106.

⁴ Ciorănescu, *Documente*, pp. 109-12. O scrisoare a lui Ignatie Mitropolitul către Papă, din 2 Octombrie 1659, la Aug. Theiner, *Monuments historiques relatifs aux règnes d'Alexis Michaélowitz, Féodor III et Pierre le Grand, Czars de Russie*, Rome 1859, p. 38; de aici reprodușă de I. Ardeleanu. *Istoria dieceșei romane greco-catolice a Oradei Mari*, vol. I, Gherla 1883, pp. 129-31; Hurmuzaki, *Documente*, V², p. 65, și N. Blaremburg, *Essai sur les institutions. [II-e Partie]. Eclaircissements et annexes*, București s. a., pp. 293-4. Răspunsul Papei către Ignatie. la Hurmuzaki. *Documente*, V², p. 70, repetat la p. 73; scrisoarea lui către Mihnea la p. 72, către Domnul Moldovei, la p. 71. Acest Domn al Moldovei nu e Ștefăniță Lupu, cum spune regestul editorului, ci Constantin Șerban. Lipsa cea mai de samă a primelor volume din colecția Hurmuzaki e că interpretările și atribuțiile sânt făcute în general în necunoștință de cauză. În același volum V², la toate datele documentelor venețiene din zilele

ajutoare, Grigorie fu asigurat că nunții din Germania și din Polonia au primit ordinul de a asista pe cei doi principii, și a susținea cauza lor pe lângă tronurile respective¹.

De altfel schimbările din țările românești făcuseră inutile la acea dată inchipuitele ajutoare. Grigorie pleca din Roma abia la 18 Ianuarie 1660, și, ajungând la începutul lui Februar la Veneția, era expediat de acolo numai cu o scrisoare de compătimire pentru Rákóczy, de vreme ce Republica aflase și ea de tristele știri din Muntenia. La Viena negocierile nu mai aveau niciun rost, și, plecând la 3 April de acolo, trimisul ar fi putut să arunce povara inutilă a scrisorilor pe care le aducea ca răspuns, de vreme ce pe stăpânul său nu l-a mai văzut niciodată².

Dincoace, lipsite de sprijinul din afară și tulburate de nemulțămiri din lăuntru, lucrurile își urmaseră între timp mersul din ce în ce mai precipitat. Niciuna dintre pricinile de neînțelegere între cei doi principii alianți părea că nu mai dănuiește acum, în urma tratatului încheiat la Târgul-Murășului. Constantin Șerban se mulțămise cu Domnia pe care trebuia să și-o câștige în Moldova, și Rákóczy se convinsese pe deplin de sinceritatea aliatului său muntean. Totuși, poate pentru dragostea lor de spectacol, poate pentru a se încredința cu ochii lor de realitatea acestor fapte, confederații pususeră la cale încă de atunci o întâlnire care trebuia să aibă loc la hotarul țărilor surori.

Fără îndoială că întâlnirea era menită de la început să fie mai cu samă o reprezentație. Folosul ei imediat nu se vede, cu atât mai mult într'o vreme când hotărîrea grabnică și punerea imediată în faptă ar fi fost cele mai înțelepte măsuri. De altă parte însă Rákóczy nu putea să-și fâgâduiască din partea lui Mihnea închinăciunea și formele de supunere pe care Sigismund i le ceruse cândva lui Mihai. Legătura confederațiilor

---

cuprinse între 1 Ianuarie și 1 Martie trebuie să se adauge un an, de oare ce în realitate ele sânt datate *more veneto*, după care anul începe la 1 Mart, și deci Ianuar și Februar sânt socotite ca făcând parte din cel precedent.

¹ Ciorănescu, *Documente*, p. 112.

² *Ibid.*, pp. 114-8.

de acum nu se făcuse fără mullă pierdere de autoritate din partea principelui ardelean, a cărui situație depindea atât de mult și de banii lui Constantin, și de ajutorul lui Mihnea.

Însoțit de Constantin Șerban și de Gheorghe Ștefan, fără ca acesta să fi aflat ceva despre cele puse la calc privitor la Moldova, Rákóczy se oprise la Făgăraș, de unde la 12 Octombrie trimetea vorbă lui Mihnea că e gata să-l întâmpine cu toată cinstea cuvenită unui asemenea aliat. Când însă acesta află că lângă principe se află și vechiul său rival, se temu de o eursă, și nu vru cu niciun chip să apară la o întrevedere la care ar fi luat parte și el. De aceea Constantin și Gheorghe Ștefan trebuiră să se întoarcă la Brașov, pe când Rákóczy, însoțit de o numeroasă și luxoasă escortă, trecu holarul Munteinei către Rucăr¹.

Între timp Mihnea urcase și el spre munte, prin Câmpulung. Dar amândoi se temeau încă să se apropie; destul de increzători unul în altul ca să poată încheia o alianță, în schimb prietenia lor nu era în de ajuns de întemeiată ca să îngăduie riscurile proprii lor persoane². În sfârșit, după ce își trimiseră ostategi, Rákóczy îndrăzni să înainteze.

Întâlnirea avu loc în ziua de 15 Octombrie, în marginea Rucărului, pe dealul înapoia căruia se aflau hanurile din marginea satului, pentru drumetii ce ar fi venit din spre holar. Rákóczy coborî pe drumul Branului, și fu întâmpinat cu multă pompă de Mihnea. Întrevederea fu ceremonioasă, amândoi silindu-se să desfășoare un lux cât mai bălător la ochi, și să-și împresioneze vecinul. Mihnea pofți apoi pe aliatul său și pe însoțitorii lui în celebrul său cort, care îl costase o mie de pungii, și în fața căruia se oprise cu admirație Paul din Alep. Principii luară prânzul împreună, spre a pregăti,—ciocnind păharele atât de dragi lui Rákóczy,—cele din urmă amănunte ale înțelegerii dintre ei. Mihnea îl dăruie apoi cu un cal îmbrăcat cu toată armătura, și cu o mantie de catifea roșie cu gulerul și cu căptușeala din blană de râs; toți nobilii ardeleni câți fură de față primiră de asemenea câte un caftan și câte o bucată

¹ Krauss, II, p. 17; *Quellen*, VI, pp. 117 și 179.

² „Sein auff beiden Seiten ihn furchten, Keiner will vom ersten dem Andern nicht trawen, schicken endtlig Geissel zusammen“. Krauss, II, p. 17.

sau două de postav. Rákóczy îi dăte și el un cal înbrăcat, dar pe măsura pe care i-o îngăduia averea cam descumpănită atunci¹.

Acolo, în cortul domnesc și lângă păharele pe jumătate goale, pe când diecii vor fi scris pe genunchii fratatele iscălite „lângă râul Dâmbovița“, cei doi confederați purceseră apoi la alcătuirea planului lor. În linia mari el era tot cel de anul trecut, modificat numai de schimbările ce avuseră loc între timp. Coaliția celor trei țeri românești se putea da acum din nou ca sigură, de vreme ce ajutoarele încredințate lui Constantin trebuiau să fie destul de puternice ca să-l poată așeza pe tronul Moldovei. Numai după realizarea acestei prime acțiuni avea să izbucnescă adevărata luptă cu puterile unite împotriva Împărăției păgâne, nu numai pentru apărarea pământului lor, dar și pentru desrobirea altor ținuturi creștine.

Constantin ar fi avut misiunea să țină în loc pe Tătari; Rákóczy avea ca prim obiectiv cetățile de curând pierdute ale Lugojului și Caransebeșului, după care ar fi asediat Timișoara, puternicul bastion al păgânătății, înfipt ca un cuiu în coastele țării sale. Îi rămânea lui Milnea acțiunea peste Dunăre, în ținuturi creștinești pe care era sigur că le va putea răscula la poruncă; în acest scop el și începuse să se pregătească, făcând în grabă caice pentru așezarea unui pod peste Dunăre, cu gândul să treacă imediat în Balcani. Într'adevăr, tot planul acesta de operații trebuia să se execute în iarnă, pentru ca vremea rea să împiedece pe Turci de a trimite prea serioasă întăriri, și ca să poată strânge până în primăvară destul de numeroase aderențe pentru ca să nu se mai teamă atunci de iataganul Musulmanilor și să înainteze amenințatori până supt zidurile Constantinopolului, până la care, odată răsvrățiți creștinii din Grecia și din Bulgaria, niciun obstacol nu mai putea să le împiedece mersul victorios.

Pentru realizarea acestor planuri li se părea celor doi principii că forțele de care dispun sânt suficiente. Rákóczy avea 12.000 de soldați, dar știa că prin noi recrutări în mijlocul țăranimii ar fi putut să li ridice lână la 30-40.000 efectivul²;

¹ Hurmuzaki, *Documente*, IX¹, pp. 146, 149, 153, 155; Ciorănescu, *Documente*, p. 96; *Monumenta Comitialia*, XII, p. 415.

² Hurmuzaki, *Documente*, IX¹, p. 146.

Mihnea dispunea de 25.000 de oameni, forțe, după cum îi spunea lui Grigorie ambasadorul venețian din Viena, „suficiente ca să ajungă cu ele la Constantinopol“, dar micșorate prin faptul că soldații lui nu erau în de ajuns de disciplinați și de instruiți¹.

Confederații erau de o potrivă încrezători și în alianțele pe care cu atâta asiduitate le căluseră pretulindeni. Mihnea își păstra înțelegerile cu conducătorii creștinilor din Bulgaria și din Serbia și ținea mereu pe lângă sine episcopi și călugări de prin acele părți, atât pentru a avea călăuze îndată ce va fi trecut peste Dunăre, cât și pentru a îndemna pe cei păstoriți de ei la răscoală. El trimisese chiar pe un bogat negustor și credincios al său în Bulgaria, ca să-i recruteze oaste de acolo și să strângă în taină provisiuni în anumite puncte prin care avea să treacă mai târziu campania sa².

Cazacii, la cari după moartea lui Ilmilnițchi se ridicase la Hătmănie feciorul acestuia, le făgăduiseră și ei ajutor, poate prin Gheorghe Ștefan, care se îngrijia de mult să le obțină concursul, și cu puțin în urmă Rákóczy le trimise o nouă solie, ca să le amintească această făgăduială³. La Moscova principele ardelean trimisese de asemenea după un ajutor care-i și fusese promis, și intervenise și pe lângă Venețieni, ca să se adreseze și ei Țarului în același scop⁴.

Regele Poloniei nu vedea nici el cu ochi răi o campanie împotriva Turcilor, și de aceea, aflând de intențiile Domnului muntean, îi trimisese un călugăr iesuit ca să-l întărească în acea hotărâre și să-l încredințeze că, dacă ar fi avut pace din spre partea Suedesilor, l-ar fi ajutat și el. La întoarcerea lui prin Moldova, acest călugăr fu prins de Domnul de acolo, care aflase de substanța negocierilor lui, dar la intervenția Tatarilor fu lăsat în libertate, și putu să se întoarcă în țara lui, unde mai târziu veni o nouă solie cu cereri de ajutor din partea lui Mihnea⁵.

¹ *Ibid.*, p. 149.

² Hurmuzaki, *Documente*, IX¹, pp. 149-50 și 153.

³ *Ibid.*, pp. 153 și 158.

⁴ *Ibid.*, p. 153, și V¹, p. 58; Ciorănescu, *Documente*, p. 100.

⁵ Hurmuzaki, *Documente*, IX¹, pp. 150, 152, 169; cf. Ciorănescu, *Documente*, p. 163.

O intervenție tatărească în favoarea unui sol plecat de la Curtea lui Mihnea și purtând asemenea misiune dovedește oarecare prietenie a Hanului față de Domnul muntean, dovedită, de altfel, și în negocierile privitoare la eliberarea lui Kemény; de aceea poate că Mihnea nu căuta să se înșele singur când scria lui Rákóczy ca „noi cu Tatarii avem bună pace, și nu ne temem de ei“¹. Prietenia aceasta venia poate și din presupusa lui înrudire cu Hanul, prin frumoasa lui fiitoare cercheză, poate și din sumele cu care se va fi silit să cumpere favorurile de la Bagec-Sarai². De altfel socotelile îi arătau că, în cazul chiar al unei intervenții a lor împotriva Țărilor Românești, singurii cari puteau să între în luptă, Tatarii din Bugeac, vre-o 5.000 la număr, erau prea puțini ca să se reprezinte o primejdie serioasă, cei din Crimeea și din Perecop aveau să fie ținuți în loc de luptele neterminate cu Moscoviții³.

Tari pe aceste alianțe din care nu aveau să tragă niciun folos și așteptând lucruri mari de la solia expediată în Apus, cei doi principii credeau că vor începe lupta la un moment potrivit. În realitate situația nu li era cu totul favorabilă. În Asia Mică răscoala de anul trecut a lui Hasan-Pașa pricinuisse într'adevăr mari tulburări, dar fusese în cele din urmă înăbușită, și conducătorul răsvrățiților, atras într-o cursă, fusese zugrumat la Alep. La 17 Februar al acestui an⁴, așa încât cei doi principii nu mai puteau aștepta vre-un folos de la tulburările interne ale Impărăției, de și se pare că acei cari erau interesați să alimcenteze aceste răscoale găsiră mijlocul de a le continua⁵.

Venețienii pornisera, după făgăduială, o flotă cu ajutoare pentru Grecii mainoși, și batusera în câteva rânduri pe Turci, cucerind chiar localitatea Calamata, dar, în ciuda făgăduielilor lor, Grecii nu se mișcarea⁶. De aceea flota venețiană plecă de

¹ Szilágyi, *Bellum Boreo-Orientale*; II, p. 557.

² Hurmuzaki, *Documente*, IX¹, p. 153; cf. *ibid.*, p. 150.

³ Hurmuzaki, *Documente*, IX¹, p. 153.

⁴ Hammer, III, p. 499; Zinkeisen, IV, p. 882; Gualdo, pp. 356-7 și 369-70; cf. *Monumenta Comititalia*, XII, p. 183; A. Valiero, p. 945: „L'unione del Ragotzi e del principe Michele haveva destata l'applicazione del Primo Visir, già disimpegnato da' rumori di Cassam“.

⁵ Cf. Des Noyers, p. 526, la 25 Iunie 1659: „On écrit de Constantinople qu'un neveu d'Assan Bassa poursuit l'oeuvre de son oncle, et qu'il a déjà de nombreux partisans“.

⁶ B. Nani, pp. 496-7.

acolo ca să incomodeze trecerea turcească prin Dardanele, fără a izbuti să aducă prea mari prejudicii, de oarece Capudan-Paşa, comandantul flotei turceşti, îi prevenise, alergând acolo cu treizeci de galere, cu care era hotărît să rămână pe loc toată iarna aceia¹.

Astfel împrejurările nu erau prea potrivite pentru o răscoală ca aceia pe care o pusese la cale cei doi confederaţi; totuşi lângă păharele cu vin, după ospăţul îmbielşugat din cortul domnesc de pe malul Dâmboviţei, Rákóczy nu lipsi să fie mirat de înţelepciunea şi de întinderea planurilor noului său prieten. „Mihnea-Vodă e cu adevărat un om de înţeles, şi nu ţine credinţă valahă“², declara el a doua zi după întâlnire, şi, cum cu un om care „nu ţine credinţă valahă“ înţelegerea merge uşor, ambii principii semnară chiar în acel cort tratatele de legătură şi veşnică prietenie.

Scrisoarea încredinţată de Mihnea lui Rákóczy nu conţine decât întărirea tratatului încheiat în numele lui la Târgul-Muraşului, cu puţin înainte³. Mai interesant e pactul încheiat cu Ardealul de boierii munteni, în condiţiuni care arată preocupări mai puţin războinice decât ale Domnului lor şi dorinţa de aşezarea unei statornice prietenii:

Tratatul lui Matei Basarab se consideră întărit şi reintrat în vigoare.

Comerţul va fi liber între cele două principate.

Ambele ţări vor trăi în pace şi bună înţelegere, părăsindu-se incursiunile şi jafurile de la hotare.

Dreptatea se va împărţi neîntârziat acelorora cari o cer.

În cas de neînţelegere la hotare, se va înstitui o comisiune mixtă pentru lichidarea lor.

Nobilimea celor două ţări îşi oferă asil reciproc în cas de primejdie pentru una din ţări.

Duşmanii unora vor fi şi ai celorlalţi.

Şi unii şi alţii se îndatorează a se ajuta reciproc, după măsura primejdiei.

Şi unii şi alţii se obligă a-şi sluji reciproc la nevoie, şi să

¹ B. Nani, p. 497; Hurmuzaki, *Documente*, V¹, p. 60.

² Szilágyi, *II Rákóczy G. levelei*, p. 120.

³ *Monumenta Comitalia*, XII, pp. 413-4.

anunțe la timp eventualele primejdii care ar amenința pe prieteni¹.

Dar, în afară de hotăririle cuprinse în tratate, de o eficacitate mai generală, cei doi principii luară și o serie de măsuri imediate pentru continuarea luptelor începute în Muntenia cu atâtă succes. Încă de la începutul lunii, Rákóczy trimisese lui Mihnea o ocață de cinci sute de soldați cu leafă²; plecând de la Rucăr, el îi mai lăsă încă cinci sute, supt conducerea unui bun general, Andrei Gaudi³. Sacrificiul nu era prea mare din partea principelui ardelean, de oare ce această oaste de mercenari urma să fie plătită de Mihnea⁴; în schimb Domnul avea mare nevoie de ea, pentru că soldații aceștia erau mai disciplinați și mai pricepuți în arta războiului, și cu ei putea încadra și trupele sale de gloțiși, curi, lăsați singuri, ar fi fugit la prima apariție a dușmanilor. În același scop îi mai sosi din Ardeal, la 5 Novembre, o nouă ceată de cinci sute de oameni, supt comanda lui Gheorghe Mikeș⁵.

În al doilea rând se hotărî definitiv de soarta lui Constantin. În anul trecut Ștefan nu reușise în Moldova, mai cu samă „din cauze puținei sale priceperi“; Constantin pretindea acum că, la întoarcerea din nenorocoasa lui expediție, fostul Domn îi vânduse toate drepturile și toate pretențiile sale asupra aceluia tron, în schimbul unor castele transilvanene⁶. Indreptățit deci prin această înțelegere, de sigur închipuită, la o Domnie picată din cer, chemat, după câte se lauda, de către viitorii săi suptuși, de oare ce se pare că avea unele legături de înrudire cu boierimea moldoveană⁷, Constantin era cel mai indicat

¹ *Ibid.*, pp. 414-5. Tratatul are douăzeci și opt de semnături de boieri munteni, necitate de editor.

² Hurmuzaki, *Documente*, IX¹, p. 149.

³ Stoica Ludescu, p. 353; I. Bethlen, p. 99.

⁴ Cf. scrisoarea lui Rákóczy din 24 Septembrie 1659, la Szilágyi, *II Rákóczy G. levelei*, p. 119: „îi trimitem și noi oaste cu plată“.

⁵ Iorga, *Studii și Documente*, IV, p. 278.

⁶ Hurmuzaki, *Documente*, IX¹, p. 149.

⁷ *Ibid.* Cf. S. de Zolla, *O colecție veche de spițe de neam*, II, *A doua soție a lui Constantin Șerban Basarab Voevod o Movilă?*, în *Revista Istorică*, XII¹ (1927), pp. 47-51. Totuși Rákóczy știe că „pe Constantin-Vodă îl pornim în Moldova, potrivit hotărîrii domnilor sfetnici, Domn în Moldova, ca pasărea ce șede pe creangă“ (Szilágyi, *II. Rákóczy G. levelei*, p. 120).

să încerce aceia ce reușise lui Gheorghe Ștefan. Mihnea se hotărî, cu toată animositatea pe care încă o păstra față de el, să-l ajute a-și câștiga tronul, trimițându-i 10.000 de oameni de oaste, supl conducerea Vornicului Gheorghe Băleanu și a lui Dumitru Sârbu Spătarul¹, Rákóczy îi dete și el câteva mii de oameni, și, ca să-l consoleze pe Gheorghe Ștefan cel lăsat de acum înaintea în voia soartei, îl numi, mai mult în glumă, generalisim al armatelor sale².

De toate câte se hotărîră acolo, la Rucăr, principele Ardealului se arătă foarte satisfăcut; mai cu samă îl mulțumi însă frumusețea spectacolului la care fusese poftit, și în a cărui fastuoasă desfășurare primejdia apăru mai puțin apropiată decât era poate în realitate. „Ieri am fost cu Mihnea-Vodă la Rucăr; ne-a primit cu cinste, a fost cu dânsul oaste frumoasă“³, scria el în ziua următoare întâlnirii, bizuindu-se la rândul său pe această oaste gălită, anume pentru paradă, cu cele mai frumoase haine spahiești. Nu de aceeași părere erau însă și dușmanii săi, și Barcsai cel fugit la Timișoara era sigur că Mihnea, atras nebunește în mrejele principelui ardelean, fără a lua sama la primejdiile către care țara lui e deschisă, va plăti scump această faptă necugetată⁴.

De altfel tot așa vedea lucrurile și Petru Budai diacul, un bun cunoscător al stărilor de aici. „Oare încrederea lor e în Mihnea-Vodă?“, se întreba el. „In scurt timp se vor convinge bieții Maghiari că Româniii îl vor părăsi pe Mihnea-Vodă și vor veni împotriva lui și a noastră, cu Voeyodul pe care-l vor numi Turcii, ca și anul trecut. Mă mir de ce fel de gând se lasă furați cei cari cred în apărarea Românilor, când știut este că dușmanul firesc al Românilor e Maghiarul. Și eu le

¹ Ludescu, pp. 352-3; cf. Iorga, *Istoriile Domnilor*, p. 146, unde confederații sânt certați pentru această risipire de forțe. Din partea lui Rákóczy, Constantin a plecat „cum 4 aut 5 millibus“; *Quellen*, VI, p. 117.

² Hurmuzaki, *Documente*, V¹, p. 58; Ciorănescu, *Documente*, p. 148

³ Szilágyi, *II Rákóczy G. levelei*, p. 120; cf. Hurmuzaki, *Documente*, VI, p. 57.

⁴ „Cuius indecentis facti cepit iam ingratos sentire fructus, ex omnibus partibus apropinquantibus contra se armis..., ipsemet etiam paulo post vel peribit, vel e regno aufugiet“. Scrisoare a lui Barcsai din 29 Octombrie 1659, la Hurmuzaki, *Documente*, V¹, p. 55.

cunosc vitejia, însă trebuie să știe toată lumea că pentru Mihnea: nu vor rupe ei legăturile cu Inalta Poartă, ci, din potrivă, au să-și plece capul, dând și multe dări“¹.

Aceste prognosticuri nu spuneau nimic bun pentru soarta confederației încheiate în cortul de pe malul Dâmboviței, și anumite semne rele ce însoțiră întoarcerea Ardelenilor de la întâlnire² nu făcură decât să sporească aceste aprehensiuni. Rákóczy era însă un om care nu se temea de semne, și nimic nu veni să-i micșoreze bucuria unei atât de folositoare prietenii.

Luându-și rămas bun de la Mihnea, Rákóczy se întoarse în Ardeal, pentru a comunica vestea cea bună lui Constantin. Acesta îi ieși în întâmpinare la Codlea, unde fu pus în curent cu rezultatele întrevederii. Înfrățindu-i însă foloasele pe care i le obținuse, principele se folosi de prilej pentru a scoate și pentru sine oarecare câștiguri materiale; în schimbul trimiterii în Moldova el dobândise de la Domnul pribeag, încă înainte de hotărârile de la Rucăr, la 12 Octombrie, un act prin care acesta, arătându-și nemărginita recunoștință, își consacră printr'un adevărat tratat obligațiunile ce decurgeau dintr'însa.

Incepând prin a povesti cum „prin tainica hotărâre a bunului Dumnezeu, care ne cărmuiește pe toți după voința lui cea fără hotar, a trebuit să plec din scaunul domnesc al țării mele“, fostul Voevod recunoaște că Rákóczy, de la care avea făgăduială să-l reîntroneze, „mai curând a fost gata să părăsească tronul decât să între în legătură cu Voevodul de acum al Munteniei, cu Ioan Mihail Radu, fără voia și dorința noastră. Dar noi, văzând că va fi de mai mult folos creștinătății de voiu îngădui lui Radu scaunul domnesc, cu condiția să făgăduiască supunere și credință lui Rákóczy, principel Ardealului, și să alărne de el, eu pentru aceasta cedez susnumitului Voevod toată avuția mea din Muntenia, iar el în schimb îmi făgăduiește ajutorul său cu oaste, ca să mă așez în tronul Moldovei“. El declară apoi că are și de la Rákóczy o făgăduială scrisă la

¹ Scrisoare din 19 Octombrie 1659, la Szilágyi, *Bellum*, II, pp. 548-9.

² „In regressu e comitiva rakociana, extraordinario Dei miraculo, plerorumque magnatum lento saltum gradientium passu, crura lapsu equorum fracta, infaustam fore illam confederationem ominata sunt“; Bethlen, pp. 96-7.

fel, și în schimb se leagă și el față de principe să nu trateze cu nimeni fără știrea și învoirea lui, să nu aibă alți prieteni decât el și să-l ajute după puteri la Poartă și oriunde va fi de nevoie. Nevoie era mai ales din spre partea banilor, și așa se explică ultima clausă a legământului pe care îl iscăliă, Constantin: „Dau principelui Gheorghe Rákóczy 150.000, adică una sută cincizeci de mii de taleri imperiali, cari, dacă nu sânt toți plătibili la o dată fixată, dacă nu toți, în timp de un an, sau și mai curând, sânt dator a-i plăti în mod sigur 100.000, iar ceilalți 50.000 după dorința lui“¹.

Aflând din gura principelui că tratatul, încuviințat și de Mihnea, poate intra în vigoare, Constantin se despărți de Rákóczy. și începu să-și strângă oastea de legegii și să recruteze trupe noi prin regiunea Bârsei, spre marea nemulțămire a Sașilor, cu cari avu multe supărări din această pricină².

Abia acum află și bietul Gheorghe Ștefan de soarta care i se rezervase. Până atunci el rătăcise, în tot timpul verii trecute, prin părțile de Nord ale Ardealului și prin Maramurș, căutând alianțe în Polonia și la Cazaci, ca să se poată întoarce, cu ajutorul lor în Moldova. Auzind că Rákóczy a încheiat la Târgul-Murășului o nouă înțelegere cu Mihnea, el scria principelui la 5 Octombrie o rugătoare cerere de sprijin, arătându-i că e vremea nemerită ca să-și mai încerce odată norocul: „După cum am înțeles din scrisoarea Măriei Tale, ai arătat Măria Ta bunăvoință față de Mihnea-Vodă, și i-ai dat și oaste Măria Ta; acum e vremea ca și noi să putem iară să ne întoarcem prin milostivirea Măriei Tale, că, dacă nu ne putem întoarce acum, Măria Ta, cu ajutorul milostivirii Măriei Tale, teamă ni este că nu peste multă vreme vor aduce Turcii alt Domn în Țara-Românească..., și noi rămânem aici, și după aceia nu ne mai putem întoarce, dacă nu ne putem întoarce acum, când e vremea, prin milostivirea Măriei Tale“³.

¹ *Monumenta Comitialia*, XII, pp. 411-3.

² *Quellen*, VI, p. 179.

³ *Monumenta Hungariae Historica*, XXIII, pp. 655-6; cf. Papadopol-Calimah, *Despre Gheorghe Ștefan*, p. 143. Pentru pregătirile lui de întoarcere în Domnie, v. Hurmuzaki, *Documente*, V¹, p. 61; IX¹, pp. 152 și 166-9; Krauss, II, p. 18. Că aceste pregătiri se făceau cu încuviințarea lui Rákóczy, cf. scrisoarea acestuia către Rhédei, șpanul de Maramureș, la 31 August 1659: „Ștefan-Vodă vrea să între în Moldova

În urma acestei umilite scrisori coborîse și el în Făgăraș, ca să participe la întvederea de la Rucăr, dar se întorsese la Brașov, în fața refuzului lui Mihnea de a se întâlni cu Domniei maziliși¹. Acolo îi trimise Rákóczy, după întâlnire, pe Mihail Mikes, ca să-i ducă vestea tristă a hotărîrilor de la Rucăr și să obțină consimțămîntul lui pentru plecarea lui Constantin în Moldova, acesta obligându-se în schimb să-i lase neatinsă stăpînirea moșiilor de acolo, și, după moartea lui, dacă bătrînul pribeag ar mai fi avut ani, să-l lase moștenitor al Domniei². Vestea aceasta căzu ca o măciucă pe capul bietului fugar, care își pusese în milostivirea Craiului cea din urmă nădejde. El își concedie îndată soldații, și, renunțînd la orice gând de Domnie, se retrase în castelul de la Șinteu, pe care-l cumpărase de la Constantin Șerban, și în care mai rămase cîteva luni pînă avea să poarte pe alte mîlcaguri lungă și neodihnită lui pribegie³.

Între timp Constantin își înjghebase la marginea Brașovului o armată, cu care porni, la 22 Octombrie⁴, să câștige Domnia atît de ciudată ce i se oferise în Moldova. Ghica-Vodă neașteptîndu-se la asemenea năvălire, drumul îi fu deschis pînă la Iași. Domnul fugise cu pedestriimea și cu tunurile peste Prut, la Țuțora, lăsînd călărimea să dea piept cu dușmanul. Soldații moldoveni se apucaseră însă de beții prin oraș, și fură ușor

---

din spre Colomea; Domnia-Ta să-i dai drumul prin Maramurăș, să se poată împreuna cu oștile lui leșești și căzăcești, căci aceasta va fi spre mare folos al țării noastre" (Szilágyi, *II Rákóczy G. levelei*, p. 117). Dar la 28 Septembrie Rákóczy hotărîse trimiterea lui Constantin în Moldova, și retrage sprijinul dat lui Gheorghe Ștefan: „Nu poruncim să meargă [oamenii din] acel comitat cu Ștefan-Vodă, ca i-ar zbura porumbelul fript în gură; el așa ar pofti, dar nu va mai visa altceva despre el" (*ibid.*, p. 120).

¹ *Quellen*, IV, p. 251; cf. *ibid.*, VI, pp. 137 și 179,

² Szalardi, la Șincai, III, pp. 125-6.

³ Krauss, II, p. 18. La Viena a plecat în primăvara următoare; cf. N. Iorga, *Din pribegia lui Gheorghe Ștefan-Vodă*, în *Revista Istorică*, IX (1923), pp. 97-103, și Ciorănescu, *Documente*, pp. 155-6.

⁴ *Quellen*, VI, pp. 138 și 173, Stoica Ludescu, p. 353, și după el Papadopol-Calimah, p. 100, dau data greșită de 15 Septembrie st. v. Cf. scrisoarea lui Rákóczy către Bisrițeni, la 26 Octombrie: „Voevodului Constantin, omului nostru, să-i deschideți calea"; Ilurmuzaki, *Documente*, XV², p. 1288.

surprinși de Constantin, care-i înghesui în mlaștinile Jijiei, și-i aruncă în apă sau îi sili să se închine. Cu acest prilej îi căzu în mâni și un număr de boieri, pe cari îi lăsa îndată în libertate și în vechea lor slujbă, pentru a li câștiga simpatia. Ghica-Vodă fugi speriat la Lăpușna, unde peste noapte soldații lui fură ajunși de făgăduielile de milă și de leafă ale lui Constantin, și, părăsindu-și slăpânul, puseră mâna pe tunuri și se întoarseră la Iași, închinându-se la noua Domnie, pe când Ghica se refugia la Tighina, așteptând ajutoare de la Tătari¹.

Instalat astfel în tronul Moldovei, Constantin căută să-și întărească Domnia prin mijloacele cunoscute, trimițând în primul rând daruri și făgăduieli la Constantinopol, ceea ce nu era prea leal față de aliații cari-l trimiseseră aici; „ce n'au apucal să-i vie răspunsul, nici era cum, ce om țera Chiuprilaul Vizirul pre atunci“². Tot odată el expediă la Cazaci o solie, însoțind-o și cu scrisori ale lui Rákóczy, și primi chiar un ajutor de la ei, de și numărul oamenilor ce-i fură trimiși nu va fi fost chiar atât de mare pe cât îl trâmbișa prietenului din Ardeal³. O ambasadă porni de asemenea spre Moscova, ducând cereri asemănătoare⁴.

Dar, de și avu vreme să iea asemenea măsuri, Domnia moldovenească a lui Constantin nu fu totuși prea liniștită. Culegerile de documente nu cunosc niciun act din vremea stăpânirii lui, și de altfel prea puțini împlicinați vor fi făcut apel în acel scurt răgaz la o Domnie trecătoare și fără un Divan statornicit. Nici Doamna Nedelea, care rămăsese la începutul în

¹ Miron Costin, pp. 352-4; Stoica Ludescu, p. 353; Stoica Nicolaescu, *Letopisețul*, p. 165; Antalffi, *Călătoria lui Evliâ*, p. 13; Szilágyi, *Bellum*, II, p. 549.

² Miron Costin, p. 364.

³ Ilurmuzaki, *Documente*, IX¹, p. 158; Scrisoare a lui Rákóczy, din 19 Novembre, la Szilágyi, *II Rákóczy G. levelei*, p. 121: „Așa ni aduce veste, că au sosit 6.000 de Cazaci lângă Constantin-Voda“.

⁴ „1659, Novembre 26. Sosirea în Moscova a trimișilor Moldovei, arhimandritului Partenie și a ieromonahului Hrisantie, cu suplica către Impăratul: a) a Voevodului Moldovei Constantin, rugându-l să-l primească, cu toată Moldova, supt protecțiunea sa, și de a-i da noi (*sic*) armate ca să-l ajute contra Turcilor, și b) a principelui Ungariei Racolzi, care roagă să unească armatele ruse cu cele ale Moldovei, Țării-Românești și Ungurești, contra inamicului lor turc“. Bantiș-Camenschi, ap. Tocilescu, ms. Academiei Române 5151, fol. 337.

Ardeal, nu-și putea vedea soful domnind în tronul din Iași; pornind mai târziu către noua ei țară, abia ajunsese la Baia, când se vesti că Tatarii au năvălit în Moldova, ceea ce o sili să se oprească și să aștepte acolo urmarea întâmplărilor¹.

Între timp Domnul muntean avuse cu Turcii câteva ciocniri cu varii succese. Dușinaniii sosiseră la Dunăre încă pe la începutul lui Octombrie²; pe la jumătatea lunii, pe când Mihnea se silea să desfășoare atâta fast, în întâmpinarea de la Rucăr, Turcii trecuseră Dunărea pe un pod grabnic construit la Rusciuc, și, cucerind Giurgiu, refăcură și întăriri cetatea și se așezară într'însa. De acolo ei începură să înainteze spre București; Banul Chirea, locțiitorul Domnului în fruntea armatei în lipsa acestuia, încercă să li se împotrivescă, și avu cu ei o luptă, în câmpia dintre Giurgiu și București, în care, în trei ciocniri succesive, oștirea munteană fu învinsă și răspinsă cu multe pierderi; Banul însuși se spunea că ar fi fost în primejdia vieții³.

În urma acestei biruințe probabil, beglerbegul de Rumelia cu o oaste de 8.000 de oameni se aventură mai înlăuntrul țerii, spre Capitală; dar Mihnea, care se întorsese și cu ajutoare de la Rákóczy, avu cu ei o luptă, în care Turcii fură răspinși și aruncați înapoi până în malul Dunării, în niște râpi de lângă Giurgiu, sau poate chiar în cetate, în care în cele din urmă izbutiră să se închidă⁴. Mihnea așeză atunci împrejurul Giurgiului un asediu regulat, și ceru din Ardeal unelte necesare.

¹ Scrisoare a ei către Sofia Báthory, din 15 Novembre, la Szilágyi, *Bellum*, II, p. 561: „Am și sosit aici, în Baia, pentru care abia acum vedem că am făcut o greșeală. Din vorbe și din știri aflăm că mâine poimâne vor sosi (Tatarii) și aici, știind și purtarea și firea acelui popor, care numai auzindu-le omul se îngrozește. mai ales când vede că slujitorii ordinii și doroabanții părăsesc localitatea“.

² Că avant-garda turcească era la 7 Octombrie în Muntenia, v. *Monumenta Comitalia*, XII, p. 409.

³ Szilágyi, *Bellum*, II, p. 549; Hurmuzaki, *Documente*, VI, p. 55, și V², p. 67. Mersul real al luptelor lui Mihnea cu Turcii ar putea să fie sensibil deosebit de reconstituirea încercată aici, după documente puține și vagi. Adevăratul aspect al acestor ciocniri rămâne încă necunoscut în întregul său, și numai documente noi l-ar mai putea clarifica.

⁴ „In vicinanza di Zizgio, nella riva del Danubio“; Hurmuzaki, *Documente*, IX¹, p. 158.

La Braşov fură cerute două tunuri și un mortier, pe care sfatul orăşenilor i le trimise, de și cu multă neplăcere, de oare ce nu știau când se vor încasa banii pe ele¹. În același scop ceru la Sibiu „câteva tunuri mai mari și alte arme mai mici“ împrumut, și plumbul și iarba de pușcă de care avea nevoie². Între timp el făcu păgânilor și alte pagube, obținând de sigur destul de însemnate biruințe, pe care însă cronicarii dușmani lui abia dacă le pomenesc, ca să nu scadă creditul înfățișării pe care s'au silit s'o dea acestui domnitor³.

Asediul de la Giurgiu dură aproape o lună, în care timp mai avură loc unele ciocniri între Munteni și asediații cari încercau să-și croiască un drum de ieșire. Într'una din zile un Pașă și patruzeci de oameni, trimise din cetate pe Dunăre, pentru cercetări, fură prinși de Munteni, și de la el află Mihnea că Seidi-Ahmet, noul Pașă de Buda, se pregătia să pornească pe la Timișoara împotriva lui Rákóczy, lucru de care îl înștiință numai de cât pe acesta⁴.

Domnul muntean va fi continuat în același timp și incursiunile, prin alte vaduri rămase libere, peste Dunăre, în ținuturile creștinești ce-l încredințaseră de dorul lor de libertate, de vreme ce, la jumătatea lui Novembre, Rákóczy știa să spună că „oștile lui Mihnea-Vodă și acuma ombară pe Turci, dincolo de Dunăre, pe teritoriul lui Constantin-Vodă“⁵, adică de sigur prin ținuturile în care, înainte de a i se fi desemnat Moldova ca stăpânire, i se căutase un rost și lui Constantin Șerban.

În ziua de 23 Novembre Turcii încercară o mare ieșire spre București. Mihnea însă căzu asupra lor din coastă, și la Frătești, nu departe de Giurgiu, avu loc o ciocnire care însemnă o mare biruință pentru Munteni. Ajutat de trupele regulate ale lui Gaudi, care se purtară vitejește și din care mulți căzură în

¹ *Quellen*, VI, p. 138.

² Ciorănescu, *Documente*, p. 171.

³ V. Miron Costin, p. 367: „Făcuse el o zarvă pre la Dristor și la Giurgiu cu Turcii..., care, de au făcut vre-o vitejie acolo, să scrie Muntenii“. Cf. Ciorănescu, *Documente*, p. 119: „Va scorrendo il paese, danneggiando li sudditi e disperatamente incrucciando contro vicini“. Despre o înfrângere a lui Mihnea la 12 Novembre. v. *ibid.*, pp. 172-3.

⁴ Krauss, II, p. 18.

⁵ Szilágyi, *Bellum*, II, p. 562.

luptă, Domnul puse pe fugă pe Turci și îi sili, cu grele pierderi, să se închidă din nou în cetate. Că biruința nu a fost de puțină însemnătate, se vede din faptul că și cronicarul cantacuzinesc convine că „Turcii să îngrijară foarte“ de urmările ei¹. În trecerea lui pe acolo în zilele următoare, călătorul turc Evliâ Celebî dete „pe drumul în țară de cadavrele câtorva mii de circumciși“², cari nu erau, cum credea el, negustorii uciși de Mihnea cu câteva luni înainte, ci drept-credincioșii căzuți în această ciocnire³.

Biruința ar fi putut să fie hotărîtoare; Mihnea strânse mai aproape cercul asediului din jurul cetății, și luă peste noapte toate măsurile pentru asaltul pe care avea de gând să-l încerce în ziua următoare; noaptea aceea însă trebuia să fie pentru Mihnea cea mai neagră a vieții sale, aducând schimbări ce năruiră de-odată tot edificiul de vis și de biruință de până atunci.

VII.

O lună de zile a durat biruința confederaților. La 22 Octombrie, Constantin Șerban intra cu armata lui în Moldova, punând stăpânire pe tronul ei aproape fără a fi întâmpinat împotrivire; la 23 Novembre Mihnea câștiga la Frățești cea din urmă biruință asupra Turcilor, ultima a lui și ultima a Românilor, până la războiul pentru independență. El fusese de altfel singurul care luptase cu adevărat în acest răstimp; Constantin nu făcuse altceva decât să se pregătească pentru a primi lovitura Tatarilor ce se apropiau, pe când Rákóczy amâna de la o zi la alta intrarea în acțiune, dând astfel răgaz Turcilor să-și adune puterile împotriva lui.

¹ Stoica Ludescu, p. 354.

² Antalfi, *Călătoria lui Evliâ*, p. 28.

³ Despre biruința de la Frățești, v. Stoica Ludescu, pp. 353-4; Iorga, *Studii și Documente*, IV, p. 278; Ciorănescu, *Documente*, pp. 175-6: „Der Mihnea Vajda hat sehr triumphirt, also dass vonn seinen Völkern theils der Türken sein erhaben, theils aber über die Donau verjaget unter Gyirjo“. Mihnea a înștiințat și pe Rákóczy despre biruință, într'o scrisoare care, măcar în copie, trebuie să fie într'o arhivă ardeleană; cf. scrisoarea lui Rákóczy din 30 Novembre, la Szilágyi, *Bellum*, II, p. 564: „Cât despre biruința din Muntenia, iată, vă trimit și dumneavoastră ce ni-a scris Voevodul“.

„Și noi sântem gata“, declarase principele ardelean în momentul plecării lui Constantin, „asteptăm numai să vedem sfârșitul treburilor din Moldova“¹. Iar, după ce treburile din Moldova fură încununate de succes, găsi un nou pretext de odihnă: „Noi sântem gata, așteptăm numai pe Mihnea-Vodă, ce va face la Giurgiu“². Era acesta un curios fel de a face războiul, lăsând pe aliați să se descurce singuri, pentru a făgădui o intervenție personală numai pentru momentul în care ei ar fi biruit.

Astfel, inclinat spre cât mai lungă așteptare. Rákóczy își pierdu vremea până când Turcii se arătară la Porțile de Fier ale Ardealului, venind din spre Timișoara. Principele fu vestit la vreme de această înaintare, dar socoti că încă nu e cazul să se grăbească, de oare ce era încredințat că, „dacă va afla de sosirea noastră, va sta la îndoială“ vizirul de Buda, și nu va îndrăzni să între în Ardeal³. Turcii însă își vor fi înstrunit și acea spaimă, căci în puține zile ei îndrăzniră a se apropia de trecători.

Abia atunci se gădi el la o intrare în acțiune; strângând o mulțime de țerani și, improvisând o oaste cu ei, îi amestecă printre dragonii săi și li încredință paza pasului de la Porțile de Fier. La 21 Novembre Turcii apărură în defileu; țeranii fugiră îndată ce deteră ochii cu ei, iar dragonii fură ușor aruncați îndărăt, lăsându-li drumul liber spre Ardeal. A doua zi avu loc o nouă ciocnire, pe ruinele vechii capitale a Daciei, între satele Zăcani și Grădiște. Resultatul fu același, și Rákóczy trebui să dea înapoi; după ce șezu o vreme în cumpănă dacă nu e mai bine să treacă munții și să se refugieze la aliatul său de acolo, el se retrase prin Alba-Iulia spre Nordul țerii, unde își avea pregătit adăpost⁴.

¹ Hurmuzaki, *Documente*, VI, p. 58; cf. *Monumenta Comitialia*, XII, p. 415.

² Szilágyi, *II Rakóczy G. levelei*, p. 121. De resultatul luptelor de la Dunăre, Rákóczy se arăta în același timp mulțumit; cf. scrisoarea lui din 17 Novembre, la Szilágyi, *Bellum*, II, p. 563.

³ Scrisoare din 14 Novembre 1659, la Szilágyi, *Bellum*, II, p. 562.

⁴ I. Bethlen, p. 116; G. Krauss, II, 21; Șincai, III, p. 126; G. Gualdo, I, p. 482; D. Kereszturi, *Acta dierum sub quibus illustrissimi Principes G. Rákoci et A. Barcsai intra et extra civitatem Szeben super regimine Transylvaniae contendunt*, ed. K. Albrich, în *Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde*, N. F., XIX (1884), pp. 135-6

În urma lui Turcii se îndreptară spre Deva, și pătrunseră apoi mai adânc în lăuntru țării. La Turda o ceată de păgâni bătu la 1-iu Decembre pe țeranii români cari intraseră în oastea lui Rákóczy, călăuziți de popa din Ciurila și de un Ștefan Roman, și cari după înfrângerca de la Porțile de Fier se retrăseseră, peste Zlatna și Abrud, în șesul Turdei¹. Între timp Pașa de Timișoara lua în stăpânire Iernutul cu castelul părintesc al lui Rákóczy, și Târgul Murășului.

În vreme ce o armată turcească pătrundea în felul acesta în Ardeal, o alta aducea pe Ștefăniță Lupu în Moldova. Trecând prin Dobrogea și prin Sudul Basarabiei, această armată fu întâmpinată în drumul ei de mulți boieri moldoveni, cari veniau să se închine de bună voie noului Domn, și aduceau cu ei și unele trupe de oaste². Lângă Iași ei se întâlneau cu Gazi-Ghirai, Hanul tătăresc, care adusesse cu sine aproape 50.000 de oșteni, pentru a răsbuna pe Gheorghe Ghica și a așeza în scaun pe Ștefăniță³.

Constantin se întărise între timp într'o puternică tabără lângă Iași; avea cu el aproape 30.000 de soldați și șapte tunuri, cu cari resistă cât se poate de bine primului atac. Văzând că e greu să-l învingă atât timp cât va rămânea în lagărul întărit, Tatarii încercară vechea stratagemă, și se prefăcură că fug, pentru a-i scoate de acolo; „dar necredincioșii n'au vrut să iasă din tabără, și astfel lupta s'a amânat“⁴, ceia ce ar putea să însemneze, supț vorbele acoperite ale drept-credinciosului, că fuga n'a fost numai o stratagemă.

Asaltul de a doua zi nu avu alt rezultat, căci „dușmanul întreprinzător, cu tunuri și cu puști, îi răspinse în așa fel că nu se putură apropia“. În sfârșit a treia zi, la 21 Novembre, Moldovenii încercară și ei un atac; în spatele lor însă, Tatarii năvăliră în tabără și o ocupară, iar în lupta care avu loc în

¹ Kereszturi, p. 137; I. Bethlen, p. 122; Șincai, III, pp. 126-7.

² Antalffi, *Călătoria lui Evliâ*, pp. 18-9.

³ Numărul Tatarilor e dat de Husein Vegihi, la Iorga, *Manuscripte din biblioteci străine*, p. 59, și de G. Krauss, II, p. 19; ar fi fost numai 20.000 după Ludescu, p. 353 (1.000, după ediția lui Ioanid, *Istoria Țării-Românești*, II, București 1859, p. 118), și 30.000, după Șincai, III, p. 127.

⁴ Iorga, *Manuscripte din biblioteci străine*, p. 60.

jos de Iași, pe malul Bahluiului, în sunetele tuturor clopotelor din oraș, mare parte din armata lui Constantin fu măcelărită sau aruncată în apă¹. Pierderile Ungurilor fură socotite la șase sau șapte mii de oameni, și la șase mii ale Muntenilor trimiși de Mihnea în ajutor². Calul lui Constantin se împotmoli în Bahluiu, și, scăpând de acolo pe jos, Domnul însuși era să fie prins de Tatari, dacă un credincios al lui, Stan pârcălabul de la Comișani, nu i-ar fi dat calul să fugă, sacrificându-se astfel pe sine, căci fu prins numai de cât³. Printre prizonieri avea să fie și Gheorghe Băleanu, comandantul armatei muntene, care numai după doi ani se putu răscumpăra și întoarce în țară⁴; numărul celor robiți pe câmpul de luptă se ridica, precum se laudau păgânii, la 12.000 de oameni⁵.

Armata de Unguri, câtă mai rămăsese, se retrase spre munți, și trecu în Ardeal pe la Oituz, după ce mai avu să sufere un nou atac și o nouă măcelărire din partea Moldovenilor, prin păduri⁶. Insoțit de o mică ceată de oameni și urmărit de aproape de Tatari, Constantin se îndreptă spre Muntenia, pentru a duce aliatului său de acolo vestea tristei înfrângeri, și mai cu samă pentru a se feri de urmăritori. Tatarii mai rămăseră împrejurul Iașului câteva zile, pentru a asigura tronul lui Ștefăniță, și luară apoi același drum, ducând cu ei pe inlocuitorul lui Mihnea⁷.

¹ Descrierea luptei, cu multe amănunte, de Husein Vegihî și Evliâ Celebi (Iorga, *Manuscripte*, pp. 59-60; Antalffi, *Călătoria lui Evliâ*, pp. 22-3); cf. Hammer, III, p. 509 (după Vegihî); Zinkeisen, IV, p. 882; Miron Costin, pp. 365-6; Stoica Ludescu, p. 353; Iorga, *Istoriile Domnilor*, p. 146.

² Iorga, *Studii și Documente*, IV, p. 278; cf. Ciorănescu, *Documente*, p. 154. Evaluarea se potrivește cu a izvoarelor turcești, care dau 12.700 de morți între dușmani (Antalffi, *Călătoria lui Evliâ*, p. 23; cf. Hammer, III, p. 509).

³ Stoica Nicolaescu, *Letopisețul*, p. 106.

⁴ Stoica Ludescu, p. 353; Iorga, *Istoriile Domnilor*, p. 147.

⁵ Antalffi, *Călătoria lui Evliâ*, p. 23.

⁶ Iorga, *Studii și Documente*, IV, p. 278; Stoica Ludescu, p. 353; Ciorănescu, *Documente*, p. 174.

⁷ Iorga, *Manuscripte*, p. 60. Cel mai vechiu act cunoscut al lui Ștefăniță e din Iași, 20 Decembre 1659, publicat de V. A. Ureche, *Un document important*, în *Ateneul Român I* (1894), pp. 161-3; se vede din el că noul Domn a confiscat toate moșiile lui Gheorghe

Infrângerea lui Rákóczy și a lui Constantin se întâmplase la 21 Novembre. La 23 ale aceleiași luni avu loc biruința lui Mihnea asupra Turcilor, la Frătești; în seara aceleiași zile, în mijlocul pregatirilor pentru atacul hotărîtor ce trebuia să aibă loc a doua zi, Domnul muntean primi vestea înfrângerii și izgonirii aliatului său din Ardeal. Peste puține clipe avea să soscască în tabără însuși Constantin, întovărășit abia de opt sau zece oameni, singure resturi ale puternicei armate cu care plecase¹.

Fie din cauza vechii lor dușmăanii, fie pentru a nu ridica, prin prezența fostului Domn lângă sine, tulburări ce ar fi putut să-l primejduiască, fie în sfârșit din pricina acestei înfrângerii care-i nimicise jumătate din frumoasa armată, 10.000 de oșteni risipiți în vânt în Moldova și de atât de mare trebuință acum, Mihnea puse mâna pe Constantin, și-l lînu închis în zilele care urmară². Dar vestea izgonirii aliaților lui nu putea să nu aibă și asupra acțiunii sale o urmare hotărîtoare. A rămânea lângă Giurgiu nu mai era cu putință acum, când în Ardeal avea un dușman în loc de un aliat, și când de pe drumurile Moldovei puteau oricând să-i cadă în spate Tatarii. De aceea el se și gândi la ridicarea asediului, cu planul să se apropie mai mult de munți și să aștepte acolo pe dușman, pentru a da piept cu el. Dar Tatarii sosiră înainte de a fi putul să pună în faptă acest gând³.

După instalarea lui Ștefăniță pe tronul Moldovei, Hanul promise de la Köprülü o scrisoare cu porunca de a merge cu

---

Ștefan, „pentru 30.000 de taleri, ce au fost dat părintele Domniei Mele Vasile-Vodă la mâna lui, să-i fie, când au fost Logofăt Mare, iar el, ca un viclean ce au fost, ce acei bani au ridicat oșli, Unguri și Munteni, și au scos pre părintele Domniei Mele din Scaun“. Un act asemănător, din 10 Iulie 1662, la N. Iorga, *Istoria țării prin cei mici*, în *Revista Istorică*, VII (1921), pp. 40-1.

¹ Hurmuzaki, *Fragmente*, III, p. 250; Șincai, III, pp. 130-1; Iorga, *Manuscripte*, p. 60. Că vestea celor două înfrângeri i-a venit lui Mihnea în același timp, v. Stoica Ludescu, p. 354; Iorga, *Studii și Documente*, IV, p. 278; *Quellen*, IV, p. 252.

² Ciorănescu, *Documente*, p. 175.

³ Cel puțin așa rezultă din relația lui Evliâ, care a fost martur la aceste întâmplări, dar care nu e nici confirmat, nici infirmat de alte izvoare. Pentru gândul lui Mihnea de a muta câmpul de luptă, v. Stoica Ludescu, p. 354.

40.000 de Tatarii împotriva lui Mihnea, și cu libertatea de a jăfui după plac bogățiile provinciei răsvrătite: „Distrugeți și devastați populația și țara, și gustați bielsugul prăzilor de acolo“. La asemenea veste e ușor de înțeles cum „fiecare Tatar se prefăcu în balaur cu șapte capele“; coborînd cu iuțeală spre pământul făgăduinței; în puține zile Vasluiul, Bârladul, Râmnicul, Buzăul, Gherghița, Târgoviștea și Bucureștii însemnară cu flacări popasurile drumului lor. În Muntenia mulți oșteni, conduși de unii boieri, săturați de luptă și înspăimântați de sabia cea lungă a Turcului, li ieșiră în întâmpinare închinându-li steag alb și călăuzindu-i pe drumuri potrivite la Giurgiu de unde nu plecase încă Voievodul hain¹.

Năvălind în tabăra oștenilor nepregătiți pentru asemenea atac, Tatarii îi risipiră ușor, aruncându-i în Dunăre sau împrăștiindu-i prin codrii învecinați ai Vlăsiei. Mihnea strânse împrejurul său câți oameni va fi putut să mai strângă și încercă să se retragă spre București. Dar Tatarii îl urmăreau de aproape, însoțiți acum și de Turcii ce dăduseră năvală afară din celatea despresurată, și îl ajunseră, probabil în ziua de 1-iu Decembrie, pe locul în care cu atât mai dureroasă trebuia să fie a doua înfrângere a lui Mihnea, în smârcurile de la Călugăreni, de-asupra cărora strălucise de o lumină apusă acum, tăișul săbiei lui Mihai². Lăsând în mâinile urmărilor șapte tunuri și două mortiere, și atâția dintre oștenii săi prinși sau uciși, de vreme ce se spunea că la sfârșitul luptelor sale cu Turcii pierderile muntene se ridicau la 5.000 de oameni³, Domnul trebui să-și grăbească mersul spre București, și de acolo, fără odihnă, spre Târgoviște; un sol al său, pornit să ceară ajutor lui Rákóczy, se întâlni în drum spre Ardeal cu un trimes al acestuia, mânat și el spre Muntenia cu aceeași misiune, căci situația lui Rákóczy nu era mai bună decât a lui Mihnea⁴.

La Târgoviște gândul său era „să șcază pre loc și să se

¹ Antalffi, *Călătoria lui Evliâ*, pp. 25-7.

² Înfrângerile lui Mihnea la Giurgiu și Călugăreni sânt recunoscute cronicarilor de țară; v., pentru a doua, Ciorănescu, *Documente*, p. 178, și Hurmuzaki, *Documente*, IX¹, p. 164.

³ *Quellen*, VI, p. 138; alte izvoare (Szilágyi, *Bellum*, II, p. 568) dau 10.000 de morți, „si non plura“.

⁴ G. Krauss, II, p. 19.

bată cu Turcii. Iar dorobanții și scimenii și alte bresle să sfătuiră ca să nu să bată cu Turcii, că, de să vor bate, vor răpune țara și vor pune în țară pașe“. Și, în urma acestei înțelepte consfătuirii hotărârea, fără îndoială în înțelegere cu boierii lui Mihnea, printre cari se vor fi găsit oricând oameni pregătiți pentru asemenea sfaturi, să-și prindă Domnul și să-l dea pe mâinile Turcilor, ca să sfârșească mai răpede cu aceste tulburări care sfășiau zădarnic țara¹.

Mihnea se afla atunci, împreună cu credinciosul Gaudi și cu oșt sute de cătane ardelențești, între zidurile mănăstirii de la Dealul²; scimenii săi îl închiseră în mănăstire, și, străjuindu-l cu strășnicie, așteptară să sosească Tatarii, ca să li-l trimită în dar. Domnul petrecu astfel o zi sau două în această prim-soare, pe când Gaudi izbutise să fugă, sau fusese izgonit cu oamenii săi spre Ardeal. În cele din urmă Mihnea se înțelese cu paznicii săi, dându-li și bani mulți, și, cumpărându-și astfel libertatea, fugi printr'o ușă secretă, poate prin subteranele ce conduceau din mănăstire în oraș; de acolo, încărcându-și în grabă averea, fugi peste munți, împreună cu Gaudi, și odată cu Constantin, care scăpase și el cu prilejul acesta; luând drumul Câmpulungului și trecând pe la Bran, pribegii ajungeau la 3 Decembre la Râșnov³.

În urma lor jaful tălăresc punea stăpânire pe țară; „trei zile și trei nopți, în păduri, vii, strămtori, sate și locuri întărite, n'au mai lăsat un fir de iarbă crescând, un cocoș cântător. Ostașii biruitori au jăcmănit atâtea mărșuri, vite și robi, încât așa ceva nu s'a mai întâmplat niciodată“⁴. Ghica-Vodă fu primit fără nicio împotrivire de țară, de scimenii vânzători⁵, și mai ales de boierii din cari de data aceasta poate niciunul nu va fi luat drumul pribegiei odată cu Domnul, și dintre cari

¹ Stoica Ludescu, p. 354, mai pe larg la S. Nicolaescu, *Letopiseț*, p. 166; G. Krauss, II, p. 20; Ciorănescu, *Documente*, p. 176.

² „În un monastero greco“ (Hurmuzaki, *Documente*, IX¹, p. 164). Ar putea să fie și Stelea. Cf. și Krauss, II, p. 20.

³ Stoica Ludescu, p. 354; Krauss, II, p. 20; Ciorănescu, *Documente*, p. 176; Iorga, *Studii și Documente*, IV, p. 278.

⁴ Antalfi, *Călătoria lui Evliâ*, p. 29; cf. Iorga, *Manuscripte din biblioteci străine*, p. 61. Tatarilor li s'ar fi dat șapte zile libere spre a jăfui; Ciorănescu, *Documente*, p. 177.

⁵ Stoica Ludescu, p. 354; *Quellen*, IV, p. 262.

mulți rămaseră și în Divanul cel nou; după câteva zile de jaf, Tatarii se retraseră și ei, cu oarecare grabă, chemați de luptele cu Moscoviții, și târând în urma lor câteva zeci de mii de robi de prin aceste părți¹. Ca un semn de cea ce avea să fie această domnie, înainte de a pleca, Turcii porunciră lui Ghica să părăsească Târgoviștea prea apropiată de munți și de ispitele ardelenesti și creșline, și, dărâmlându-i întăririle și până și zidurile mănăstirilor, să-și mute reședința la București².

Trecând cu alăta greutate peste hotar, gândul lui Mihnea va fi fost fără îndoială a se întâlni cu prietenul său din Ardeal, despre a cărui soartă nu mai știa nimic după înfrângerea de la Porțile de Fier³ și cu ajutorul lui să strângă noi forțe, cu care să încerce apoi o întoarcere în Scaunul muntean, lucru pe care îl știau de altfel și Turcii ce aduseseră pe Ghica⁴. La data intrării lui în Transilvania, Rákóczy era însă prea departe, și între anândoi se afla oștirea turcească a pașei de Timișoara, care, de altfel, speriat de primejdia nouă ce intrase pentru el în Ardeal împreună cu Mihnea, și temându-se să nu fie prins din două părți de confederați⁵, dete poruncă de retragere, după ce mai întâiu convocă nobilimea ardelenă la Mediaș, ca să recunoască în dietă pe Bărcăi drept principe, și să-i jure credință.

La Mediaș se arătară însă atât de puțini nobili, încât nu se putu înjgheba cu ei o dietă; pașa se holări atunci să-l ia

¹ *Quellen*, VI, p. 139; Antalfi, *Călătoria lui Evliâ*, p. 29; Hurmuzaki, *Documente*, IX¹, p. 171; după Hurmuzaki, *Fragmente*, III, p. 250, s'ar fi luat din Muntenia 50.000 de robi.

² Hurmuzaki, *Fragmente*, III, p. 249.

³ „Se cum principe Rakoczio velle coniungere allatum“. I. Bethlen, p. 124. Cf. Krauss, II, p. 20: „Als beide Wajda dess Rakoczzy nderlag vernehmen, kennen weder vor sich, noch hinter sich kommen“.

⁴ „Cu prilejul întâlnirii avute la Târgoviște cu Calga Sultan, așa ne-am înțeles ca, dacă acei [doi Voevozi: Mihnea și Constantin] într'adevăr au fugit în Ardeal, și acolo vor reuși să adune ceva oaste, nu se vor mulțumi să facă tulburări numai în Ardeal, ci vor căuta să răscoale și populația Moldovei și a Țării-Românești“. Scrisoare fără dată a lui Gian-Arslan, la Szilády, *Török-Magyarokori Allam-Okmánytár*, III, p. 458. Pentru a para acestei primejdii, se concentraseră la Prut Tatarii din Bugeac.

⁵ Krauss, II, p. 32; Szilágyi, *Bellum*, II, p. 568.

cu sine pe Barcsai la Timișoara, până la primăvară, când, primind întăriri, ar fi urmat să se întoarcă și să-l așeze din nou în Ardeal, dar se înduplecă în cele din urmă să-l lase, supt paza a 1.500 de oșteni turci, la Sibiu¹. Acolo îl ajunse peste câteva zile, la 23 Decembrie, Rákóczy, și, hotărît să sfârșească de data aceasta cu el, își așază armata împrejurul orașului, pentru un asediu care avea să dureze câteva luni, fără vre-un rezultat². Printre auxiliarii săi îi fură de folos mai cu samă cei 600 de Români adunați de popa de la Ciurila, pe care unii îl numesc, poate după numele satului, Chirilă; aceștia asediază Deva și Hunedoara, și, prinzând pe comandantul cetății de acolo, îl aduseră lui Rákóczy³.

Intre timp principele încerca să câștige și altfel domnia pierdută, întrând în tratative secrete cu Barcsai cel închis în oraș și pe care zbuciumările principatului nu-l făcuseră să uite tihna moșiei de la Armeniș, unde visa că se va întoarce cândva; de aceea el ar fi inclinat să primească propunerile, pe care i le făcea Rákóczy, și să abdice în favoarea lui, dacă nu l-ar fi împiedecat Turcii, cari-l păziau, și Sașii, îngrijorați de urmările acestui act⁴. Tot odată el făcea o ultimă încercare de împăcare cu Poarta, făgăduindu-i printr'un trimes special plata celor 500.000 de taleri ceruți ca despăgubiri de războiu. De și Vizirul nu putea fi cu niciun chip îmblânzit, Sultanul, obosit de atâta frământare, se arăta dispus de data aceasta să asculte rugăciunile lui, dar înlămplarea făcu să ajungă în același timp la Constantinopol doi soli ai lui Constantin Șerban la Cazaci, prinși și expediați Vizirului de Domnul din Moldova; asupra lor se găsiră și unele cereri de ajutor ale lui Rákóczy, din care pricină Köprülü porunci să se taie capul trimmesului lui, pe când curierii de la Cazaci erau spânzurați⁵.

Mihnea-Vodă cunoștea în vremea aceasta cele d'intăiu amărăciuni ale pribegiei. De la Rucăr Constantin se despărțise de el,

¹ D. Kereszturi, pp. 138-9; Trauschenfels, p. 381.

² Asediul e descris de Paul Bröllfft, la Trauschenfels, pp. 381-93, și de I. Graffius, la I. Kemeny, *Deutsche Fundgruben*, II, pp. 148-233.

³ D. Kereszturi, p. 170; I. Bethlen, pp. 144-5; Șincai, III, pp. 126-30.

⁴ I. Bethlen, pp. 128-30.

⁵ I. Kemeny, *Deutsche Fundgruben*, I, p. 332; Șincai, III, p. 128.

și se înfățișase cu cizeci de oameni la intrarea Brașovului din spre Strada Porții; orășenii însă nu-l lăsară să intre, și merindele de care avea nevoie îi fură trimese afară din oraș¹. Mihnea plecă la 5 Decembrie spre Codlea, ajuns fiind pe drum de un trimis al Sfatului din Brașov, care îi ceru achitarea celor 3.000 de taleri, prețul tunurilor și al mortierului, expediate lui la cerere în luna trecută². Pușinii credincioși cari-l urmaseră până acum, îl părăsiră, și, rămânând cu familiile lor la Brașov, așteptară să se liniștească lucrurile din țară și să se așeze noua Domnie, ca să se poată întoarce³.

Primirea de care avură parte amândoi pribegii fu din cele mai rele. Din tabăra turcească, în care se afla pe atunci. Barsai trimise poruncă Brașovenilor să-i prindă cu orice clip, ca pe niște prieteni ai lui Rákóczy și dușmani ai țării⁴. La 23 Decembrie primarul orașului, Mihail Hermann, primi de la noul Domn din Muntenia o scrisoare asemănătoare⁵. În urma acestor îndemnuri Mihnea fu urmărit de aproape, atât de străjile orășenești, cât și de unii particulari ademeniți de răsplata ce li se făgăduise; la 14 Decembrie un oarecare Ioan Nemeș, aflând că fostul Domn se află prin părțile Ciucului, se luă după el cu treizeci de oameni călări, cu speranța de a-l prinde; Secuii însă își apărură după cuviință musafirul, și izgoniră pe urmăritori⁶.

Mihnea făcea în Ciuc accia ce Gaudi făcea în același timp în Făgăraș, în numele lui⁷. Amândoi recrutau trupe noi, atât pentru a-l ajuta pe Rákóczy, cât și în nădejdea unei întoarceri în Muntenia, de vreme ce Turcii și Tatarii se retrăseseră de acolo. Rătăcirile lui Mihnea în zilele următoare ni sânt însemnate doar prin câteva din popasurile lui. Cu puțin în urmă, la 19 Decembrie, el era la Făgăraș, cu nevasta lui tătăroaică⁸;

¹ *Quellen*, VI, p. 131; Krauss, II, p. 20.

² *Quellen*, VI, p. 138.

³ *Ibid.*, p. 131.

⁴ Ciorănescu, *Documente*, pp. 178-9.

⁵ Krauss, II, p. 34.

⁶ Iorga, *Studii și Documente*, IV, p. 278.

⁷ Krauss, II, p. 20.

⁸ *Ibid.*, p. 31, care spune că Mihnea mergea de la Sibiu în Ciuc, ca să strângă armată. E o confuzie cu întoarcerea lui mai târzie; direcția drumului era cea inversă, de vreme ce la 14 Decembrie era în Ciuc, iar la începutul anului 1660 lângă Sibiu.

de acolo se îndreptă spre Sibiu, unde Rákóczy așeza asediul împrejurul orașului, și, întâlnindu-se cu principele, rămase câteva zile la Șelimbreg, unde se afla încă la 3 Ianuar 1660¹. De lângă Rákóczy plecă însă în curând, văzând puținele șanse de izbândă ale fostului său aliat, și, înțelegând că de acum înainte Craiul „nici pe sine nu se poate ajuta”², se îndreptă din nou spre părțile secuiești. La 18 Ianuar se afla la Vurpăr, de unde își continua drumul în direcția Gheorghenilor³; în aceeași epocă, la o dată nedeterminată, a fost găzduit în castelul de la Lazărea, care fusese al familiei Bethlen⁴.

În tot timpul cât durară aceste peregrinări, Mihnea nu va fi pierdut nădejdea unei glorioase întoarceri în țară, nădejde încălzită și de pilda pribegiei asămănătoare a lui Mihai. Dar prin altceva avea să fie asămănător sfârșitul său cu sfârșitul marelui erou, prin trădarea care a însoțit răpunerea lor.

La 5 April 1660 și Constantin Șerban și Mihnea se aflau la Sălmar; Constantin pofti în acea zi pe fostul său rival, prieten astăzi, înfrățiți fiind prin îndepărtarea de scaun și țară, la un mare ospăț. Prânzul domnesc s' desfășură în veselie celor prezenți, și, într'un târziu Mihnea, întorcându-se de acolo la casa în care îl aștepta frumoasa lui fiitoare, fu găsit mort a doua zi dimineața. „Cum s'a făcut aceasta, nu trebuie să ne întrebăm”, declară cronicarul, speriat poate de primejdia unei întrebări ca aceasta⁵; versiunea oficială ce se răspândește în urma tristei întâmplări fu că pribegul căzuse în urma unui atac de apoplexie. Nimic însă nu poate să ascundă mâna care a turnat otrava în paharul lui Mihnea, și care e a bunului

¹ D. Kereszturi, p. 170; cf. *Quellen*, IV, p. 252.

² Șincai, III, p. 131.

³ Kereszturi, p. 190.

⁴ I. Minea, *Un adăpost ardelenesc al lui Rudu Mihai-Vodă*, în *Cercetări Istorice*, V-VII (1929-1931), Iași 1932, p. 349. La fel rătăcia în acest timp Constantin; la 10 Februar el scria lui Rákóczy din Aleșd, în județul Bihor, declarând că merge, în slujba Măriei Sale, la Cluj, și urându-i bun succes la Sibiu: „Să dea Dumnezeu să fie și acea cetate după pofta Măriei Tale, precum și auzim” (*Monumenta Hungariae Historica*, XXIII, p. 661).

⁵ G. Krauss, II, p. 54; v. și Szalardi, la Șincai, III, p. 131; Iorga, *Studii și Documente*, IV¹, p. 306; *Documente*. Data e după Szalardi.

său tovarăș de ospăț, Constantin, cu știrea și cu încuviințarea Craiului prieten și confederat¹.

Explicarea și folosul acestei trădări nu sânt ascunse. Constantin, cel exclus de Mihnea la întrevederea de lângă Rucăr, și cu câteva luni înainte ținut la închisoare de el, nu avea ce să caute altceva la aceeași masă cu el. Acum când, cu venirea primăverii, plamuri noi de Domnie îi înfloriseră în minte, Mihnea nu putea să-i fie altceva decât ceia ce îi fusese în totdeauna: un rival ce trebuia înlăturat. Cele ce urma să o arată mai bine decât orice. Indată după această moarte atât de neașteptată, și care simplifica atât de multe lucruri, Rákóczy luă întreaga avere a lui Mihnea într'o stăpânire atât de exclusivă, încât nici biata lui sclavă circasiană nu avu parte de mia de ducați ce-i fusese făgăduită; moștenirea, evaluată la 100.000 de galbeni ungurești, era destul de mare ca să îndreptățească omorul².

Constantin, scăpat de rivalul la un tron care nu mai era de mult al lui, își strânse oamenii, adăugându-i și cu cei recrutați cu banii lui Mihnea, și, exact peste o lună de zile de la acel omor, intră în Muntenia pe la Câineni, ca să-și câștige Domnia; nevrednicul Ghica fugi înaintea lui, părăsindu-și pentru două săptămâni Scaunul de la București; la 21 Maiu el se întoarse cu ajutoare turcești de peste Dunăre, și, fără a-l mai aștepta, Constantin fugi din nou, fără împotrivire, peste munți, pe la Timiș. De acolo nu mai merse însă la fostul său protector, care în starea de atunci nu-i mai putea fi de folos, ci trecu prin Secuime și prin Nordul Moldovei la Cazaci.

În urmă evenimentele se precipitară, și Ardealul deveni scena unei drame triste și pline de zbucium. În primăvară, Turcii apropiindu-se din nou, Rákóczy trebui să ridice asediul zădarnic al Sibiiului, și la 23 Maiu 1660 se lovi cu păgânimea lângă Cluj, între satele Gilău și Feneș; urmărind în luptă o căpetenie dușmană, principele își pierdu cușma, și o lovitură în fruntea goală îl trânti de pe cal. Peste câteva zile el își

---

¹ Că a fost otrăvită de Rákóczy, v. Antalffi, *Călătoria lui Evliâ*, p. 33; cf. Dosoftei al Ierusalimului, p. 1205.

² Ciorănescu, *Documente*, p. 156; Iorga, *Studii și Documente*, IV¹, p. 306; Hudîșă, *Recueil*, p. 134. „Vignacourt, officier français, qui se trouvait en Hongrie“, și care semnează scrisoarea de acolo, nu poate fi decât călugărul Vignacourt, cetit Ibignacourt, la Hurmuzaki, *Documente*, Supl. I¹, *passim*.

dedea sufletul la Oradea, unde fusese transportat, și unde alergase în grabă familia lui.

În locul lui se ridică, împotriva lui Barcsai cel susținut de Turci, un alt campion al creștinătății, Ioan Kemény, de atâtea ori candidat la această domnie; lui îi căzu victimă Acațiu Barcsai, atras într'o cursă la Gheorgheni în vara anului următor, ucis mișelește, măcelărit apoi în mici fărâme și îngropat căinește în loc necuvenit și în praf. Aceiași soartă îl pândia însă și pe Kemény, care căzu curând în urmă într'o ciocnire cu Turcii, și al cărui cap, împreună cu al multor altor Ardeleni, avea să meargă la Constantinopol ca să îmblânzească furia Marelui Vizir, și să paveze apoi piața divanului împărațesc, supt potcoavele cailor neînvinsului Pașah. Iar peste toate acestea se aprinse curând marele incendiu al războiului austro-turc, atunci când monarhia creștină socoti că e timpul să intre în luptă cu mai multe posibilități de câștig.

Din toți eroii acestei lungi și întunecate drame, depărtați și ci de scena pe care avuseseră odinioară un rol, nu mai trăiau atunci decât Domnii, maziliți împreună, dar porniți pe căi diverse în pribegie, Gheorghe Ștefan și Constantin Șerban; unui rățacilor la Viena și printre Muscali, mîergând în cele din urmă să-și dea obștescul sfârșit supt cerul Balticei, depărtat și străin, și întors mai târziu să se odihnească în ctitoria de la Cașin; altul, încercându-și încă odată norocul armelor în Moldova, și trăind în urmă în Polonia ani lungi de uitare, ca să potolească apoi supt o piatră necunoscută destinele unei vieți de zbuțum și de aventură.

Din moștenirea lui Mihnea s'ar părea că nu mai rămăsese astfel nimic pentru țară în afară de visul urît al unei răscoale care costase prea scump, și în urma căreia abia cu greu a scăpat Muntenia să nu vadă, în locul coroanei pe care o visase acela, turbanul răsucit al unei pașale. Dar, dacă se iea în considerare atitudinea unor Domni următori, dacă se caută originile mai adânci ale politicii de duplicitate a unui Șerban-Vodă Cantacuzino, care în tinereța lui a fost cel mai iubit învățăcel al acestui Domn, și a unui Constantin Brâncoveanu, dacă se alătură de istoria Domniei lui povestea trădării unui Dimitrie Cantemir, se va putea crede atunci că, pe lângă o învioreare trecătoare a idealului național și creștin, Domnia lui Mihnea a însemnat, în istoria veacului său, și o pildă care n'a rămas lipsită de urmași.

BIBLIOGRAFIE.

- ANTALFFI A., *Călătoria lui Epliã Celebi prin Moldova în anul 1659, în Buletinul Comisiei Istorice a României*, XII (1933), pp. 3-36.
- ARDELEANU I., *Istoria diecesei romane greco-catolice a Oradei-Mari*, vol. I, Gherla 1883.
- ARICESCU C. D., *Indice de documente din Arhiva Statului*, București 1874.
- BĂJENARU N. C., *Domnia lui Constantin-Vodă Șerban, de la stabilirea supremației lui Rákóczy asupra Țării-Românești până la maziirea lui*, în *Arhiva*, Iași, XXXII (1925), pp. 196-221.
- „ „ *Pribeția lui Constantin-Vodă Șerban*, în *Arhiva*, Iași, XXXIII (1926), pp. 35-45 și 192-204.
- „ „ *Natalia, a doua soție a lui Constantin Șerban*, în *Arhiva*, Iași, XXXIII (1926), pp. 145-7.
- BĂLCESCU N., *Românii și Fanarioșii*, în *Magazin Istoric pentru Dacia*, I (1845), pp. 115-21.
- „ „ *Postelnicul Constantin Cantacuzino*, în *Magazin Istoric pentru Dacia*, I (1845), pp. 380-411.
- „ „ *Buletin despre portretele principilor Țării-Românești și a Moldovei, ce se află în cabinetul de stampe de la Biblioteca Regală din Paris*, în *Magazin Istoric pentru Dacia*, IV (1847).
- BARABÁS D., *Oklevelek Erdély Történetéhez Udvarhelymegye Levéltárából*, în *Történelmi Társ*, 1889, pp. 119-42 și 354-7.
- BETHLEN I., *Rerum Transylvanicarum libri IV* [Amstelodami], 1664.
- BEZA M., *Urme românești la Muntele Athos*, în *Boabe de Grâu*, IV (1933), pp. 577-603.
- BITAY A., *O știre privitoare la pribeția lui Constantin-Vodă Basarab Cârnuț*, în *Revista Istorică*, XV (1929), p. 265.
- BLARAMBERG N., *Essai comparé sur les institutions, les lois et les moeurs de la Roumanie*, București 1886.
- „ „ *Essai sur les institutions. Eclaircissements et annexes*, București s. a.
- BOLINTINEANU D., *Mihnea-Vodă care-și taie boierii*, în *Șase drame istorice*, București 1868.
- BUCUȚĂ I., *Săpăturile de la Snagov. De vorbă cu d-l Dinu Rosetti*,

- în *Revista Colegiului Național Sf. Sava*, VIII (1934), no. 5, pp. 12-3.
- BULAT T. G., *Trei scrisori de la Mihnea-Vodă Radu*, în *Revista Istorică*, XIII (1925), pp. 307-11.
- CĂLINESCU G., *Alcuni missionari italiani nella Moldavia, nei secoli XVII-XVIII*, în *Diplomatarium Italicum. Documenti raccolti negli archivi italiani*, Roma, I (1925), pp. 1-223.
- CANTACUZINO M., *Genealogia Cantacuzinilor*, ed. N. Iorga, București 1902.
- CARCALECHI Z., *Biblioteca Românească*, Buda 1834.
- CHINDEA T., *Contribuții la istoria Românilor din Giurgeul Ciucului*; Gheorgheni 1930.
- CIORĂNESCU A., *Documente privitoare la Domnia lui Mihail Radu (Mihnea III)*, în *Buletinul Comisiei Istorice a României*, XIII (1934), pp. 25-180.
- COSTIN M., *Letopisețul Țării Moldovei*, la M. Kogălniceanu, *Letopisețele Moldaviei și Valachiei*, vol. I, București 1872, pp. 243-373.
- DENSUSIANU N., *Raport asupra cercetărilor făcute în bibliotecile și arhivele din Ungaria și Transilvania, de la Iunie până la Decembrie 1879*, în *Analele Academiei Române*, II, 1 (1879-80), pp. 192-223.
- DES NOYERS, P., *Lettres pour servir à l'histoire de la Pologne et de Suède de 1655 à 1659*, Berlin 1859.
- [DOGIEL], *Codex diplomaticus Regni Poloniae*, vol. I, Vilnae 1758.
- DOSOFTEI, PATRIARH AL IERUSALIMULUI, *Ἱστορία περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχεουσάντων*, București 1715.
- ENGEL I. CHR., *Geschichte der Moldau und Wallachey*, vol. I, Halle 1804.
- ERBICEANU C., *Cronicarii greci cari au scris despre Români*, București 1888.
- ESARCU C., *Documente istorice descoperite în arhivele Italiei*, în *Globul*, I (1878), pp. 545-52, 561-8, 578-83, 593-602; și separat, București 1878.
- FESSLER IGN., *Geschichte der Magyaren*, II Auflage, vol. IV, Leipzig 1877.
- FIEDLER JOS., *Die Relationen der Botschafter Venedigs über Deutschland und Oesterreich im siebenzehnten Jahrhundert*, II, în *Fontes Rerum Austriacarum*, II. Abteilung, *Diplomataria et Acta*, vol. XXVII, Viena 1867.
- FILITTI I. C., *Din arhivele Vaticanului*, vol. I, București 1915.
- „ „ *Arhiva Gheorghe Grigore Cantacuzino*, București 1919.
- FOTINO D., *Ἱστορία τῆς παλαιᾶς Δακίας*, vol. II, Viena 1813.
- „ „ *Istoria generală a Daciei* (trad. G. Sion), vol. II, București 1859.
- FURNICĂ D. Z., *Din istoria comerțului la Români*, București 1908.
- GANE C., *Trecute vieți de Doamne și domnițe*, vol. I, București, s. a.
- GERGELY S., *II Rákóczy György küzdelmei történetéhez (Gróf Teleki*

- M. hoszufulusi levéltárából), în *Történelmi Tár*, 1893, pp. 323-41.
 GERGELY S., *Teleki Mihály levelézese*, vol. I, Budapesta 1905.
 GHIBĂNESCU G., *Gligori Ghica*, în *Arhiva*, Iași. XII (1901), pp. 378-84.
 „ „ *Divanurile domnești din Muntenia și Moldova în secolul XVII* (1654-1660), în *Arhiva*, Iași, XXVIII (1921), pp. 37-48.
 „ „ *Surete și izvoade*, vol. VI, Iași 1909; vol. VIII, Iași 1911.
 GHICA PANT., *Marele Vistier Căndescu*, în *Revista Contemporană*, I (1873), pp. 71-82, 167-79, 268-85, 347-67.
 GOOSS RUD., *Oesterreichische Staatsverträge. Fürstentum Siebenbürgen*, Viena 1911.
 GUALDO PRIORATO GALEAZZO. *Storia di Leopoldo Cesare*, vol. I, Viena 1670.
 HAMMER J., *Geschichte des Osmanischen Reichs*, vol. III, Pesta 1835.
 HASDEU B. P., *Dare de samă despre o excursiune științifică în Transilvania*, în *Columna lui Traian*, V (1874), pp. 125-35.
 „ „ *Archiva Istorică a României*, vol. I, București 1865.
 „ „ *Magnum Etymologicum Romaniae*, vol. I, București 1893.
 HUDIȚĂ I., *Recueil de documents concernant l'histoire des pays roumains*, Iași 1929.
 HURMUZAKI E., VON, *Fragmente zur Geschichte der Rumänen*, vol. III, București 1884.
 „ „ *Documente privitoare la istoria Românilor*:
 „ „ Vol. I, partea I (1650-1699). Documente adunate de E. de Hurmuzaki, București 1878.
 „ „ Vol. V, partea II-a (1650-1699). Documente adaose de Academie, București 1886.
 „ „ Vol. IX, partea I-ii (1650-1797), București 1897.
 „ „ Vol. XIV, partea I-ii (1920-1716). Documente grecești, publicate de N. Iorga, București 1915.
 „ „ Vol. XV, partea a II-a (1601-1825), Documente din arhivele ardeleni, publicate de N. Iorga, București 1913.
 „ „ Suplement I, vol. I (1518-1780). Documente culese de Gr. G. Tocilescu și A. I. Odobescu, București 1886.
 IONESCU D. G., *Traiatul încheiat de Gheorghe Ștefan cu Rușii în 1656*, în *Revista Istorică Română*, III (1934), pp. 234-47.
 IONNESCU-GION G. I., *Istoria Bucureștilor*, București 1899.
 IORGA N., *Manuscripte din bibliotecă străine relativa la istoria Românilor; al doilea memoriu*, în *Analele Academiei Române, Memoriile secțiunii istorice*, II, 21 (1898-9), pp. 1-107.
 „ „ *Socotelile Sibiiului*, în *Analele Academiei Române, Memoriile secțiunii istorice*, II, 21 (1898-9), pp. 271-302.
 „ „ *Socotelile Brașovului*, în *Analele Academiei Române, Memoriile secțiunii istorice*, II, 21 (1898-9), pp. 109-210.
 „ „ *Steagul lui Mihnea-Vodă Radu*, în *Analele Academiei Române, Memoriile secțiunii istorice*, II, 36 (1913-4), pp. 529-40.
 „ „ *Două contribuții la Istoria bisericească a Românilor*, în *Ana-*

- Iele Academiei Române, Memoriile secțiunii istorice*, II, 38 (1916), pp. 461-84.
- IORGA N., *Noi acte românești la Sibiiu*, în *Analele Academiei Române, Memoriile secțiunii istorice*, III, 7 (1927), pp. 93-101.
- „ „ *Geschichte des rumänischen Volkes*, vol. II, Gotha 1905.
- „ „ *Scrisori de boieri. Scrisori de Domni*, ed. II, Vălenii-de-Munte 1925.
- „ „ *Acte românești din Ardeal*, în *Buletinul Comisiei Istorice a României*, II (1916), pp. 177-272.
- „ „ *Mihnea-Vodă cel Rău șiuciderea boierilor munteni*, în *Revista Istorică*, V (1919), pp. 163-70.
- „ „ *Din pribegia lui Gheorghe Ștefan-Vodă*, în *Revista Istorică*, IX (1923), pp. 97-103.
- „ „ *Istoria țării prin cei mici*, în *Revista Istorică*, VII (1921), pp. 26-62.
- „ „ *Portretele Domnilor Români*, Sibiiu 1933.
- „ „ *Istoriile Domnilor Țării-Românești* (cronica anonimă a Munteniei, editată supt numele lui Constantin Filipescu), București 1902.
- „ „ *Studii și Documente:*
 Vol. I-II, București 1901;
 Vol. IV, București 1902;
 Vol. V, București 1903;
 Vol. VI, București 1904;
 Vol. XXIII, București 1913.
- „ „ *Acte și fragmente*, vol. I, București 1895.
- ISTHWANFI N., *Regni Hungarici Historia Continuata*. Coloniae Agrippinae 1724.
- KATONA S., *Historia critica regum Hungariae*, vol. XXXIII, Buda 1804.
- KEMENY JOS., *Deutsche Fundgruben zur Geschichte Siebenbürgens*, vol. I-II, Cluj 1840.
- KERESZTURI D., *Acta dierum sub quibus illustrissimi principes G. Rákoci et A. Barcsai intra et extra civitatem Szeben super regimine Transylvaniae contendunt*, ed. Karl Albrich, în *Archiv des Vereines für Siebenbürgische Landeskunde, Neue Folge*, XIX (1884), pp. 126-325.
- KOGALNITCHAN M. de, *Histoire de la Valachie et de la Moldavie*, vol. I, Berlin 1837.
- KOGĂLNICEANU C., *Tablou genealogic și cronologic al Basarabilor*, București 1912.
- KRAUSS G., *Siebenbürgische Chronik*, vol. I-II, în *Fontes Rerum Austriacarum, I. Abteilung, Scriptorum*, vol. III-IV, Viena 1862-4.
- LAVISSE E. și RAMBAUD A., *Histoire générale des peuples*, vol. V, Paris 1895.
- LECCA O. G., *Genealogia a 100 de case din Țara Românească și Moldova*, București 1911.

- LEFAIVRE ALB., *Les Magyars pendant la domination ottomane*, vol. II, Paris 1902.
- LEBRECHT M., *Siebenbürgische Fürsten*, vol. II, Sibiiu.
- [LUDESCU S.], *Istoria Țării Românești*, în *Magazin Istoric pentru Dacia*, IV (1847).
- MAILATH J., *Geschichte der Magyaren*, vol. V, Viena 1831.
- MANO C., *Documente din secolele al XVI-lea-XIX-lea, privitoare la familia Mano*, București 1907.
- MARMELIUC D., *Figuri istorice românești în cântecul popular al Românilor*, în *Analele Academiei Române, Memoriile secțiunii literare*, II, 37 (1914-5), pp. 73-124.
- METEȘ ȘT., *Orașul Cluj asediat de oștirea românească la 1658*, în *Revista Arhivelor*, I (1924-6), p. 295.
- „ „ *Moștile Domnilor și boierilor din țările române în Ardeal și Ungaria*, Arad 1925.
- MINEA I., *Pierderea Amlășului și Făgărașului*, în *Convorbiri literare*, XLVIII (1914).
- MINEA I., *Un adăpost ardelenesc al lui Radu Mihai-Vodă*, în *Cercetări Istoricе*, V-VII (1929-31), Iași 1932, p. 349.
- MOISIL C., *Medalia lui Mihai Viteazul*, în *Buletinul Societății Numismatice Române*, XV (1920), pp. 1-20.
- Monumenta Comititalia Regni Transsylvaniae (Erdélyi Országgyűlési Embékek)*, ed. Al. Szilágyi, vol. XI-XII, Budapesta 1886-7;
- Monumenta Hungariae Historica, Diplomataria*, vol. XXIII (*Okmánytár II. Rákóczy György, Diplomáciai összeköttetéseihez*), ed. Al. Szilágyi, Budapesta 1874.
- MOTOGNA V., *Două scrisori ale lui Gheorghe Ștefan*, în *Revista Istorică*, XII (1926), pp. 314-20.
- MULLER H., *Zur Geschichte des Rcpser Stuhles*, III, în *Archiv des Vereines für Siebenbürgische Landeskunde, Neue Folge*, XXXVII (1902).
- Nachricht von des Königs Carl Gustav der Schweden Abgeordneten in der Ottomanischen Porten Negociation*, s. 1., 1657.
- NANI BATT., *Historia della Republica Veneta*, vol. II, Veneția 1679.
- NĂSTUREL P. V., *Genealogia Năstureilor*, în *Revista pentru Istorie, Arheologie și Filologie*, XI (1910), pp. 27-71 și 282-336.
- NECULCE I., *Letopisețul Moldovei*, ed. Al. Procopovici, vol. I, Craiova 1932.
- Neuer Polnischer Florus*, Nürnberg 1666.
- NICOLESCU ILIE, *Din genealogia familiei Golescu*, în *Noua Revistă Română*, 1901, vol. IV, p. 331-6.
- NICOLAESCU STOICA, *Letopisețul Țării-Românești*, în *Revista pentru Istorie, Arheologie și Filologie*, XI (1910), pp. 77-186 și 347-55.
- „ „ *Petru-Vodă cel Tânăr și Petru-Vodă Schiopul*, București 1915.
- NISTOR I., *Contribuții la relațiunile dintre Moldova și Ucraina*, în

- Analele Academiei Române, Memoriile secțiunii istorice*, III, 13 (1932-3), pp. 185-221.
- NITRI MAUR., *Ragguaglio dell'ultime guerre di Transilvania e d'Ungharia*, Venezia 1666.
- OBEDEANU C. V., *Danciul Pârđianu*, în *Arhivele Olteniei*, VII (1928), pp. 118-20.
- Ortelius rediuvus et continuatus*, vol. II, Franckfurt am Mayn 1665.
- PAPADOPOL-CALIMAH AL., *Despre Gheorghe Ștefan Voevod, Domnul Moldovei*, București 1886.
- PAPIU-ILARIAN AL., *Tesaur de Monumente Istorice*, vol. III, București 1864.
- PASEK I. CHR., *Mémoires* trad. de R. Cazin), Paris s. a.
- PAUL DIN ALEP, *Călătoria patriarhului Macarie* (trad. Emilia Cioran), București 1900.
- PAVELESCO E., *Georges II Rákóczy*, Iași 1924.
- Queilen zur Geschichte der Stadt Brassó:*
Vol IV, Brașov 1903;
Vol. VI, Brașov 1915.
- Relazione dell'aggiustamento seguito tra l'armi Polacche e Transilvane*, Venezia et Bologna 1657.
- RICAUT H., *Histoire des trois derniers empereurs des Turcs*, vol. II, Paris 1682.
- ROBESCU A. F., *Cartea de hotărnicie a moșiei Gânjova-Comoșten și Ghighera, din districul Dolj*, București 1892.
- SATHAS C., *Biblioteca graeca medii aevi*, vol. III, Veneția 1872.
- SEVEREANU Dr. G., *Monetele lui Dabija-Vodă (1661-1665) și ale lui Mihnea-Vodă Radul (1658-1660). Varietăți inedite*, în *Buletinul Societății Numismatice Române*, XVIII (1923), pp. 103-9.
- ȘINCAI G., *Cronica Românilor și a mai multor neamuri*, vol. III, București 1886.
- STURDZA D. A., *Memoriu asupra numismaticei românești*, în *Analele Academiei Române*, I, 10, partea a II-a, pp. 155-72; aceeași într'o formă deosebită (*Conferința d-lui D. Sturdza asupra numismaticei române*), în *Globul*, I (1878) pp. 517-20 și 533-9, și (*Despre importanța numismaticei române*), în *Convorbiri literare*, XIII (1878), pp. 101-7 și 117-26.
- „ „ *Memoriu asupra portretelor Domnilor români*, în *Columna lui Traian*, V (1874), pp. 217-24; și în *Analele Academiei Române*, I, 7 (1874), pp. 133-56.
- SZILÁDY ARON și SZILÁGY AL., *Török-Magyarkori Allam-Okmánytár*, vol. III. Pesta 1870.
- ȘZÁDECZKY LÁJOS, *Székely Oklevéltár*, vol. VI, Cluj 1897.
- SZILÁGY AL., *Frank András országgyűlési tudósításai és naplójegyzetei (1657-1661)*, în *Történelmi Tár*, 1888, pp. 35-63.
- „ „ *Levelek és okiratok II. Rákóczy György Fejedelem diplomáciai összeköttetései történetéhez*, în *Történelmi Tár*, 1889.

- SZILÁGYI AL., *II. Rákóczy György levelei Rhédei Ferenczhez, Történelmi Tár*, 1892, pp. 96-126.
- „ „ *Bellum Boreo-Orientale (Erdély és az észak-keleti háboru)*, vol. II, Budapesta 1891.
- TEODORESCU G. DEM., *Poesii populare ale Românilor*, București 1885.
- TEUTSCH G. D., *Geschichte der Siebenbürger Sachsen*, ed. III, vol. IV, Sibiu 1877.
- TIEINER AUG., *Monuments historiques relatifs aux règnes d'Alexis Michaélowicz, Féodor III et Pierre le Grand, Czar de Russie*, Roma 1859.
- TOCILESCU G. GR., *Documente istorice inedite*, în *Foaia Societății Renașterea*, I (1874), pp. 87-8.
- TRAUSCH JOS., *Chronicon Fuchsio-Lupino-Ottardinum*, vol. II, Brașov 1848.
- TRAUSCHENFELS E. VON, *Deutsche Fundgruben zur Geschichte Siebenbürgens, Neue Folge*, Brașov 1860.
- Ungarische (Neue) und Siebenbürgische Chronick*, Franckfurt am Mayn 1664.
- URECHIA V. A., *Un document important*, în *Ateneul Român*, I (1894), pp. 161-3.
- VAILLANT J. A., *La Romanie*, vol. II, Paris 1844.
- VALIERO A., *Historia della guerra di Candia*, Veneția 1679.
- VELLESCU ȘT., *Feciorul Banului Udrea*, în *Revista literară*, XXIII (1902), pp. 14-6 și 25-8.
- VLĂDESCU N. M., *Din trecutul boierimii românești, Vel Comisul Șerban Pârvu Vlădescu*, în *Revista Arhivelor*, I (1924-6).
- WAGNER FR., *Historia Leopoldi Magni*, vol. I, Augustae Vindelicorum, 1719.
- WIBLING K., *Diplomáciai Okmányok II. Rákóczy György uralkodása történelméhez*, în *Történelmi Tár*, 1893.
- WIDEMAN ELIAS, *Comitium gloriae centum qua viriute illustrium heroum*, [Augustae Vindelicorum], 1652.
- XENOPOL A. D., *Istoria Românilor*, ed. III, vol. VII, București [1929].
- ZINKEISEN, *Geschichte des Osmanischen Reiches in Europa*, vol. IV, Gotha 1856.
- ZOTA S. de, *O colecție veche de spițe de neam; II, A doua soție a lui Constantin Șerban Voevod, o Movilă?*, în *Revista Istorică*, XIII (1927), pp. 47-51

CUPRINSUL

	<u>Pagina</u>
Documente din arhivele polone relative la istoria Românilor (secolele XVI-XIX), de <i>Gh. Duzinchevici</i>	1
Domnia lui Mihnea III (Mihail Radu) 1658-1659, de <i>Al. Ciorănescu</i> .	49

PUBLICAȚIILE COMISIIEI ISTORICE A ROMÂNIEI

1. **Mironis Costini Chronicon Terrae Moldavicae ab Aarone principe** (Miron Costin, Letopiseșul Țării Moldovei de la Aron-Vodă încoace [1595-1661]), Traducere latină contemporană, editată de *Dr. Eug. Barwinski*, București 1912, XXVI + 228 pp. în 8°, lei 100, ed. de lux lei 150.
2. **Cronica expediției Turcilor în Moreea, 1715** (Chronique de l'expédition des Turcs en Morée), atribuită lui Constantin Diichiti și publicată cu traducere franceză de *N. Iorga*, București 1913, XVI + 228 pp. în 8°, lei 100, ed. de lux lei 150.
3. **Letopiseșul Țării Moldovei de la Istratie Dabița până la domnia a doua a lui Antioh Cantemir, 1661—1705**, editat de *C. Giurescu*, București 1913, 112 pp. în 8°, lei 50, ed. de lux lei 75.
4. **Documentele lui Ștefan-cel-Mare**, publicate de *I. Bogdan*, București 1913, Vol. I, XLVI + 518 pp. în 8°, lei 200 (cartonat lei 250, legat în piele flexibilă lei 300, legat lei 320).
Vol. II, XXII + 612 pp. în 8°, aceleași prețuri.
5. **Miron Costin, De neamul Moldovenilor din ce fără au ieșit strămoșii lor**. Ediție de *C. Giurescu*, București 1914, LVI + 64 pp. în 8°, lei 50, ed. de lux lei 75.
6. **Diaconul Coresi, Carte cu învățătură (1581)**, publicată de *Sextil Pușcariu* și *Alexie Procopovici*, vol. I, textul, București 1914, XII + 566 pp. în 8°, lei 200, ed. de lux lei 250.
7. **Psaltirea Șchelână, comparată cu celelalte psaltiri din sec. XVI și XVII traduse din slavonește**, ed. critică de *I. A. Candrea*, București 1916.
Vol. I, *Introducerea*, CCXX VIII pp. în 8° și unsprezece planșe
Vol. II, *Textul și glosarele*, 522 pp. în 8°. Se vând numai amândouă volumele la un loc, ed. obișnuită cu 300 lei, ed. de lux cu 400 lei.
8. **Letopiseșul Țării Moldovei până la Aron-Vodă (1350-1595)**, întocmit după Grigore Ureche vornicul, Istratie Iogofățul și alții, de Simion Dascăluș. Ediție de *C. Giurescu*, cu o prefață de *I. Bogdan*, București 1916, XVIII + 304 pp. în 8°, lei 100.

9. *Buletinul Comisiei istorice a României*, publicat de I. Bogdan și apoi de N. Iorga:
 Vol. I (cu articole de D. Russo, I. Bogdan, C. Giurescu și I. Bianu), București 1915, VIII + 344 pp. în 8°, lei 150.
10. „ Vol. II (cu articole de D. Russo, C. Giurescu și N. Iorga), București 1916, VIII + 272 pp. în 8°, lei 100.
11. „ Vol. III (cu articole de C. C. Giurescu, P. P. Panaitescu și N. Iorga), București 1924, XII + 172 pp. în 8° și 2 planșe, lei 50.
12. „ Vol. IV (cu articole de Iuliu Marinescu, I. Tuducescu și N. Iorga), Vălenii-de-Munte 1925, IV + 225 pp. în 8° și 1 planșă, lei 75.
13. „ Vol. V cu articole de C. C. Giurescu și N. Iorga), Vălenii-de-Munte 1926, IV + 320 pp. în 8°, lei 130.
14. „ Vol. VI (cu articole de N. Iorga), Vălenii-de-Munte 1927, 150 pp. în 8°, lei 75.
15. „ Vol. VII (cu articole de P. P. Panaitescu, Iulian Marinescu și Visarion, episcopul Hotinului), Vălenii-de-Munte 1928, XXXI + 120 pp. în 8°, lei 75.
16. „ Vol. VIII (cu articole de N. Iorga, G. Papacostea, I. Răuțescu și Iulian Marinescu), Vălenii-de-Munte 1929, 152 pp. în 8°, lei 75.
17. „ Vol. IX (cu articole de G. D. Florescu, Preotul I. Răuțescu, N. Iorga și Maria E. Holban), Vălenii-de-Munte 1930, 198 pp. în 8°, lei 100.
18. „ Vol. X (cu articole de N. Iorga și Constantin și Marcela Karadja), Vălenii-de-Munte 1931, 140 pp. în 8°, lei 100.
19. „ Vol. XI (cu articole de N. Iorga), Vălenii-de-Munte 1932, 104 pp. în 8°, lei 75.
20. „ Vol. XII (cu articole de dr. Andrei Antalfy, N. Iorga și Pr. Ioan Răuțescu), Vălenii-de-Munte 1933, 184 pp. în 8°, lei 100.
21. „ Vol. XIII (cu articole de dr. Andrei Antalfy, Al. Ciorănescu și Aurelian Sacerdoțeanu), Vălenii-de-Munte 1934, 200 pp. în 8°, lei 100.
22. *Album paléographique moldave, documents du XIV-e, XV-e et XVI-e siècle, recueillis par I. Jean Bogdan et publiés avec une introduction et des résumés par N. Iorga, avec le concours de MM. R. Caracaș, C. Marinescu et C. C. Giurescu*; Bucarest, Libr. Pavel Suru, 1926; Paris, Libr. J. Gamber. — Lei 1000.

Publicațiunile Comisiei istorice a României se găsesc de vânzare la librăriile CARTEA ROMANEASCĂ și P. SURU din București.

Prețul: 100 lei.

www.dacoromanica.ro